

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ

**ПРОКОПЕНКО І. Ф., ГАНІН В. І.,
СОЛЯР В. В., МАСЛОВ С. І.**

ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів

Київ — 2005

УДК 336.71(075.8)
ББК 65.262.1я73
О-75

Гриф надано
Міністерством освіти і науки України
(Лист №14/18.2–1617 від 08.07 2005 року)

Рецензенти:

Внукова Н. М. – доктор економічних наук, професор (Харківський національний економічний університет);

Власенко Н. М. – кандидат економічних наук, управляючий філії КБ «Фінанси і кредит» в м. Харкові;

Кондусова Л. Ф. – кандидат економічних наук, доцент (Харківський національний економічний університет);

Прокопенко І. Ф., Ганін В. І., Соляр В. В., Маслов С. І.
О-75 Основи банківської справи: Навчальний посібник. — : К.:
Центр навчальної літератури, 2005. — 410 с.

ISBN 966–8365–132–0

У навчальному посібнику висвітлено сутність, види банків і банківських операцій. Розглянуто порядок заснування комерційних банків, методику проведення розрахунково-касових, кредитно-інвестиційних операцій, операцій з цінними паперами, валютою, нетрадиційних банківських послуг. Викладено методику формування ресурсів банку, аналізу прибутковості та фінансової стійкості.

Посібник вдало структурований, глави містять найновіший інструктивний матеріал. Основні положення виділені, за текстом подані схеми. Посібник містить глосарій, робочу програму курсу, завдання для аудиторної та самостійної роботи.

ISBN 966–8365–132–0

© І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін,
В. В. Соляр, С. І. Маслов, 2005
© ЦНЛ 2005

ЗМІСТ

Вступ	6
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКУ І ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ	7
<i>Глава 1. Створення та організація діяльності комерційного банку.</i>	<i>7</i>
1.1. Сутність та основні принципи діяльності комерційного банку.	7
1.2. Види банків, їх операції та функції	11
1.3. Порядок реєстрації комерційного банку	16
1.4. Ліцензування банківської діяльності.	18
1.5. Організаційна структура та управління банком	21
<i>Перевірте свої знання.</i>	<i>24</i>
Глава 2. Формування ресурсів комерційного банку.	25
2.1. Загальна характеристика ресурсів комерційного банку	25
2.2. Власний капітал комерційного банку, його структура і формування.	27
2.3. Порядок формування депозитних ресурсів комерційного банку	36
2.4. Запозичений капітал банку	51
<i>Перевірте свої знання.</i>	<i>58</i>
РОЗДІЛ 2. ПОСЛУГИ Й ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	59
Глава 3. Розрахунково-касові операції банку	59
3.1. Загальні основи організації безготівкових розрахунків	59
3.2. Порядок відкриття рахунків у банку	66
3.3. Форми безготівкових розрахунків та їх характеристика	74
3.4. Міжбанківські розрахунки	86
3.5. Розрахунки з використанням пластикових карток	90
3.6. Касові операції банків	95
<i>Перевірте свої знання.</i>	<i>101</i>

Глава 4. Операції банку з векселями	102
4.1. Функції та види векселів	102
4.2. Операції врахування та переврахування векселів	111
4.3. Кредити під заставу векселів.	117
4.4. Авалювання та акцептування векселів	119
4.5. Операції банку з інкасування і доміциляції векселів.	120
<i>Перевірте свої знання.</i>	123
Глава 5. Кредитні операції банку	124
5.1. Сутність, форми і види кредиту. Принципи кредитування	124
5.2. Етапи процесу кредитування. Оцінка кредитоспроможності позичальника.	131
5.3. Форми забезпечення кредитів	146
5.4. Кредитний ризик: визначення і мінімізація витрат	151
5.5. Ціна кредиту	155
<i>Перевірте свої знання.</i>	159
Глава 6. Операції банку з цінними паперами	161
6.1. Діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів	161
6.2. Емісійні операції банків	162
6.3. Інвестиційні операції банків цінними паперами	165
6.4. Професійна діяльність банків	172
<i>Перевірте свої знання.</i>	175
Глава 7. Банківські інвестиції	176
7.1. Інвестиції: поняття і види	176
7.2. Основи правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні.	178
7.3. Довгострокове кредитування як форма участі банку в інвестиційному процесі	180
7.4. Визначення ефективності реальних інвестицій.	184
<i>Перевірте свої знання.</i>	193
Глава 8. Операції банку в іноземній валюті	194
8.1. Види валютних операцій комерційних банків. Ведення валютних рахунків клієнтів	194
8.2. Неторговельні операції комерційних банків в іноземній валюті	201
8.3. Здійснення розрахунків в іноземній валюті за зовнішньоекономічними угодами.	204

8.4. Конверсійні операції та управління валютною позицією комерційного банку.	212
8.5. Валютні ризики. Методи управління валютними ризиками	218
<i>Перевірте свої знання.</i>	222
Глава 9. Нетрадиційні банківські операції та послуги.	223
9.1. Характеристика та види нетрадиційних банківських операцій і послуг.	223
9.2. Лізингові операції	225
9.3. Банківські гарантії та поручительства. Посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги банків.	230
9.4. Трастові (довірчі) послуги.	233
9.5. Факторинг та форфейтинг	234
9.6. Операції банку з дорогоцінними металами	241
<i>Перевірте свої знання.</i>	243
Глава 10. Забезпечення фінансової стійкості банку	244
10.1. Поняття фінансової стійкості банку. Формування резервів для покриття можливих втрат від активних операцій	244
10.2. Фінансові звіти банку та аналіз його діяльності	254
10.3. Аналіз прибутковості банку.	258
10.4. Регулювання діяльності банків	259
<i>Перевірте свої знання.</i>	269
ГЛОСАРІЙ.	270
ОРІЄНТОВНА РОБОЧА ПРОГРАМА.	285
ЗБІРНИК ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ	311
ДОДАТКИ	347

ВСТУП

В сучасних умовах універсалізації діяльності фінансових установ, розширення спектра фінансових послуг стали важливою передумовою для сталого економічного зростання в країні. Розвиток економіки будь-якої країни значною мірою визначається ступенем розвитку банківської системи. Вона є однією з важливих умов розвитку економіки, оскільки, мобілізуючи тимчасово вільні кошти, перетворює їх у капітал.

Зважаючи на роль фінансових послуг у розвитку економіки держави в останні роки певна увага приділялась висвітленню роботи ринку фінансових послуг у працях О. І. Ворони, В. І. Сусллова, А. Ф. Павленка, О. І. Мітюкова, В. В. Корнєєва та ін. Створення ефективного механізму управління банківською діяльністю, системи контролю банківських операцій тісно пов'язане зі становленням банківської системи в Україні. Надання різноманітних банківських послуг потребує належного вивчення основ сучасної банківської справи, формування відповідного корпусу високопрофесійних менеджерів-банкiрів, які б могли управляти банківською діяльністю в сучасних умовах макро і мікроекономічної розбудови нашої країни. Це потребує знання прогресивних підходів щодо здійснення банківських операцій. Це в свою чергу, пов'язано з певним комплексом заходів з вдосконалення викладання відповідних навчальних курсів.

У навчальному посібнику автори висвітили зміст і основні технології операцій банківської системи, розрахунково-касові операції банку, операції банку з векселями, кредитні операції банку, операції банку з цінними паперами, банківські інвестиції, операції банку в іноземній валюті, нетрадиційні банківські операції та послуги; подали короткий глосарій, робочу програму щодо викладання цієї навчальної дисципліни.

Розділ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКУ І ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

ГЛАВА 1. СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- з'ясувати сутність банківської діяльності, передумови розвитку банківської справи;
- дати характеристику банку як важливого елемента банківської системи;
- визначити принципи діяльності, зміст пасивних і активних операцій;
- розкрити порядок реєстрації та ліцензування банків;
- ознайомитися з організаційною структурою банку та правовими основами його діяльності.

1.1. Сутність та основні принципи діяльності комерційного банку

В ринкових умовах з банківською справою стикаються майже всі члени суспільства. Це пов'язано зі здатністю банків управляти системою платежів і розрахунків; більшу частину своїх комерційних угод здійснювати через вклади, інвестиції та кредитні операції, спрямовувати заощадження населення до виробничих структур; згідно з грошово-кредитною політикою держави регулювати рух грошових потоків, впливаючи на швидкість їхнього обороту, емісію, рівень інфляції і в підсумку визначати ступінь економічного розвитку країни.

Історія розвитку банківської справи свідчить, що попередниками банків були середньовічні *мінйяли* — представники грошово-торгового капіталу, які приймали грошові внески у купців і спеціалізувалися на обміні грошей між різними містами та краї-

нами. Згодом міняйли стали використовувати ці внески, а також власні кошти для видачі позичок, за що брали певний процент. Це означало перетворення міняйл у банкірів.

У XVI — XVII ст. створюються в ряді міст (Венеція, Генуя, Мелан, Амстердам, Гамбург) так звані *жиробанки* для здійснення безготівкових розрахунків між купцями. Свої вільні кошти жиробанки надавали у позичку державі, містам і привілейованим зовнішньоторговельним компаніям. Можна сказати, що це були перші комерційні установи, клієнтами яких спочатку були купці. Звідси і назва «комерційний банк».

Поступово одержали розвиток кредитні операції і розрахунки з обслуговування вкладників, клієнтура розширювалася. Банки надавали довірчі послуги з упорядкування договорів між клієнтами, стали виступати посередниками в торгових угодах.

З розвитком промислового виробництва виникли операції з кредитування виробничого циклу, а термін «комерційний банк» став означати «діловий» характер банку, тобто банк, що обслуговує всі види господарської діяльності.

Отже, виникнення перших банків історично пов'язане з наявністю таких передумов:

- розвиток товарного обміну, грошових і кредитних відносин;
- розвиток кредитної справи і розширення операцій з обслуговування клієнтів;
- системність у кредитуванні;
- видача кредитів не лише для задоволення споживчих потреб, а й на проведення господарських операцій;
- одночасне виконання розрахункових і кредитних операцій установами банку;
- платність кредиту як умова прибутковості функціонування банку та виробничого використання банківської позики.

Розглянуті зауваження до розвитку банківської справи наближають до розкриття суті банку.

Комерційні банки, як правило, розглядаються у двох аспектах — широкому та вузькому.

Комерційний банк у *широкому розумінні* — це юридична особа, банк, що функціонує на другому рівні банківської системи. Таке трактування комерційного банку характерне для української практики, в якій всі банки, крім центрального, по суті називаються комерційними.

Розвинута банківська система має як правило два рівні. Перший рівень банківської системи займає центральний банк, в на-

шій країні він представлений Національним банком України, який є власністю держави, юридичною особою.

Функції загального регулювання діяльності кожного комерційного банку покладені на Національний банк України і здійснюються в процесі реалізації грошово-кредитної політики.

На відміну від центрального, комерційні банки покликані обслуговувати економічних суб'єктів — учасників грошового обігу: фірми, сімейні господарства, державні структури. Саме через ці банки банківська система обслуговує народне господарство відповідно до задач, що впливають з грошово-кредитної політики Національного банку України.

Банк, як елемент банківської системи:

- має статус банку, ліцензію;
- функціонує в межах певних правових норм;
- здатний до саморегулювання;
- взаємодіє з іншими елементами банківської системи.

У вузькому розумінні **комерційний банк** — це банк, який виконує повний набір базових банківських операцій та єдиною метою має одержання максимального прибутку. Так він характеризується у банківській практиці ринково розвинених країн, в яких поряд з групою комерційних банків, діє велика група інших банків, другого рівня, які не називаються комерційними (інвестиційні, ощадні, іпотечні, спеціалізовані та ін. Заради прибутку банки обслуговують своїх клієнтів — в цьому — основний їх «комерційний інтерес» в системі ринкових відносин.

 До банківської діяльності згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність» відносять комплекс трьох посередницьких операцій:

- приймання грошових вкладів від клієнтів;
- надання клієнтам кредитів і створення нових платіжних засобів;
- здійснення розрахунків між клієнтами.

Комерційний банк

це установа, функцією якої є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів, касове і розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій.

Сучасному комерційному банку притаманні наступні *рис*и:

- банк — це універсальне підприємство, що функціонує у сфері обміну;
- його специфічний продукт (товар) — гроші, платіжні засоби;
- його основа (головна властивість) — здійснення кредитних операцій; тому банк — це комерційна установа, що організує та здійснює рух позичкового капіталу і забезпечує отримання прибутку;
- виробничий характер діяльності (створення додаткових засобів обігу, процента як форми додаткової вартості).

Важливою умовою банківської діяльності є дотримання таких *принципів* (рис. 1.1):

Рис. 1.1. Принципи діяльності комерційного банку

- робота в межах реально існуючих та залучених ресурсів;
- повна економічна самостійність та економічна відповідальність за результати своєї діяльності. Банки отримали право самостійно встановлювати відсоткові ставки за депозитами та кредитами, розміри тарифів на розрахунково-касове обслуговування, визначати стратегію і тактику свого розвитку без втручання держави тощо;

• принцип прибутковості, ризику і ліквідності у відносинах з клієнтами. Комерційні банки та їх установи працюють на принципах комерційного розрахунку, тобто в процесі виконання своїх функцій вони одержують прибуток, що є узагальненим показником ефективності їхньої діяльності і головним джерелом розвитку.

Прибуток банку обчислюється як різниця між його доходами і витратами.

Доходи формуються за рахунок одержаних процентів за кредити, прибутків від інвестування коштів в акції, облігації та інші цінні папери, комісійного винагородження за послуги й інші активні операції.

Витрати банку включають оплату праці банківських працівників, витрати на експлуатацію обладнання, оренду або утримання приміщень, виплати процентів за депозитами, дивідендів, оплату послуг, наданих ззовні, інші операційні витрати.

Дотримання основних принципів банківської діяльності, забезпечує нормальне функціонування банків на фінансовому ринку.

1.2. Види банків, їх операції та функції

Банківська система може включати як банківські інститути (центральный банк, комерційні, ощадні, інвестиційні, іпотечні, зовнішньоторговельні банки та ін.), та і небанківські фінансово-кредитні інститути (інвестиційні фонди, страхові компанії, трастові організації, пенсійні фонди тощо).

Законодавство визначає структуру банківської системи, встановлює сферу діяльності, підпорядкованості і відповідальності для різних фінансових інститутів, що входять у систему.

У структурі банківської системи виділяють такі **типи комерційних банків** (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

КЛАСИФІКАЦІЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Критерії	Види комерційних банків
Спосіб формування статутного капіталу	державні
	приватні
	змішані
	іноземні
Організаційно-правова форма банку	акціонерні товариства
	товариства з обмеженою відповідальністю
	кооперативні банки
Характер діяльності	універсальні
	спеціалізовані
Територія діяльності	міжнародні
	національні
	регіональні
	міжрегіональні
	закордонні
Розмір активів та статутного капіталу	малі
	середні
	великі
	найбільші

За *приналежністю статутного капіталу і способом його формування* розрізняють:

- державні; це переважно центральні банки, окремі комерційні або спеціалізовані банки, націоналізовані повністю або шляхом придбання державою контрольного пакета акцій;

- приватні фінансові інститути можуть бути утворені на основі будь-якої організаційно-правової форми;

- банки, створені за участю іноземного капіталу, або іноземні банки. На початку 2005 року в Україні налічувалося 19 комерційних банків з іноземним капіталом, з них 7 банків іноземні*.

За *організаційно-правовою формою діяльності*: АТ (акціонерні), ТОВ (пайові), кооперативи (клієнтами таких банків є лише їх учасники). Характерні ознаки цих господарських товариств регламентуються *Законом України «Про господарські товариства»*.

На кінець 2004 року зі 160 банків, які мали ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій, 132 банки — це акціонерні товариства (92 — відкриті АТ, 40 — закриті АТ), 28 банків — товариства з обмеженою відповідальністю. Кооперативні банки в Україні на цю дату відсутні*.

За *характером діяльності* банки поділяються на універсальні і спеціалізовані (за клієнтською, галузевою, чи функціональною спеціалізацією). Універсальні банки виконують усі види кредитних, розрахункових та інших фінансових операцій. В Україні більшість комерційних банків виконують близько 20 видів операцій та послуг. Спеціалізовані банки обмежують кількість операцій 1-3-видами послуг.

Окремо виділимо *територіальну ознаку*. Відповідно до неї банки поділяються на міжнародні, національні, регіональні, міжрегіональні, муніципальні, закордонні. Крім того, у процесі концентрації і централізації банківського капіталу можлива поява різних об'єднань банків та інших кредитних організацій.

 За *Законом України «Про банки і банківську діяльність»* банки мають право створювати такі об'єднання: **банківські корпорації, банківські холдингові групи, фінансові холдингові групи**.

Залежно від *величини активів* банки поділяють на:

- малі (до 50 млн. грн.);
- середні (від 50 до 100 млн. грн.);

* Національний банк України. Статистика // www.bank.gov.ua.

- великі (від 100 млн. грн. до 1 млрд. грн.);
- найбільші (понад 1 млрд. грн.).

За *розміром статутного капіталу*:

- малі (до 5 млн. євро), в Україні на початок 2005 року їх налічувалося близько половини;
- середні (від 5 до 10 млн. євро);
- великі (від 10 до 30 млн. євро);
- найбільші (понад 30 млн. євро). Це такі банки «Аваль», «Приватбанк», «Укрсиббанк», «Ощадбанк», «Райффайзенбанк Україна», «Брокбізнесбанк», «Укрпромбанк».

Сучасні комерційні банки переважно універсальні, оскільки виконують широке коло операцій.

Банківські операції відображаються окремими статтями в балансі комерційного банку. Залежно від способу відображення у балансі операції комерційних банків поділяються на:

- **пасивні** (залучення ресурсів);
- **активні** (вкладення коштів);
- **позабалансові** (не відображають руху коштів, а тому до певного часу, тобто поки не відобразяться в доходах чи видатках банку, в балансі не відображаються).

Пасивні операції

це операції з мобілізації ресурсів комерційного банку. За рахунок пасивних операцій формуються ресурси комерційного банку, які необхідні йому понад власний капітал для забезпечення нормальної діяльності, підтримання ліквідності на належному рівні та отримання запланованого доходу.

Пасивні операції включають:

операції з формування власних ресурсів — статутного капіталу, резервного фонду, страхових фондів, фондів економічного стимулювання, інших фондів спеціального призначення, формування і розподіл прибутку;

операції з формування залучених ресурсів (пасивні депозитні операції), а саме коштів вкладників (юридичних і фізичних осіб) на рахунках до запитання; коштів банків-кореспондентів на кореспондентських рахунках, відкриті в даному банку (рахунки ЛОРО); коштів вкладників (юридичних і фізичних осіб) та інших банків на строкових депозитних рахунках;

мобілізація позичених ресурсів (пасивні кредитні та пасивні інвестиційні операції) — отримання кредитів від інших коме-

рційних банків, у НБУ, емісія та розміщення власних боргових цінних паперів.

Результати пасивних операцій відображаються в пасиві балансу банку.

Активні операції

операції з розміщення мобілізованих банком ресурсів у депозити, кредити, інвестиції, основні засоби, товарно-мате-

ріальні цінності.

До активних операцій належать:

грошові кошти банку, які акумульовані на кореспондентських рахунках в НБУ та в касі, розміщення коштів у депозити та на коррахунках в інших банках (рахунки НОСТРО);

кредитний портфель банку — надані кредити юридичним особам у національній та іноземній валюті, кредити у національній валюті фізичним особам, міжбанківські кредити у національній та іноземній валюті;

інвестиційний портфель формують вкладення в державні й корпоративні цінні папери, в статутні фонди підприємств і організацій;

цінні папери на продаж — вкладення в державні і корпоративні цінні папери з метою продажу в подальшому;

майно та нематеріальні активи — вкладення в основні засоби, товарно-матеріальні цінності, нематеріальні активи.

Активні операції комерційні банки здійснюють у межах наявних ресурсів, тобто у межах залишку грошових коштів на коррахунках в НБУ (при проведенні операцій у безготівковому порядку) та в касі (при проведенні операцій з готівкою).

Результати активних операцій відображаються в активі балансу банку.

Універсальний характер діяльності сучасних банків дозволяє їм виконувати **функції** (табл. 1.2):

1) залучення (акумуляція) коштів і перетворення їх у позичковий капітал, стимулювання нагромаджень у народному господарстві. Банки не просто формують власні ресурси, вони забезпечують внутрішнє нагромадження засобів для розвитку економіки країни. Стимули до заощадження вільних коштів населення і нагромадження капіталу забезпечуються гнучкою депозитною політикою банку при наявності сприятливої макроекономічної ситуації в країні.

ОСНОВНІ ФУНКЦІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Функції	Економічне значення
Залучення (акумуляція) коштів	стимулювання накопичень в країні, забезпечення кредитної діяльності
Посередництво в кредиті	вільне переміщення фінансових ресурсів
Розрахунково-платіжна	професійне управління платежами і розрахунками
Депозитна емісія	збільшення грошової маси в обігу шляхом надання кредитів
Емісійно-засновницька	забезпечення ефективного напрямку заощаджень, у т. ч. для виробничих цілей
Надання послуг	максимальне задоволення індивідуальних потреб клієнтів

Стимулююча політика банку передбачає:

- встановлення привабливих процентних ставок за внесками;
- високі гарантії зберігання коштів вкладників;
- досить високий рейтинг надійності банку і доступність інформації про його діяльність;
- розмаїття депозитних послуг.

2) **посередництво в кредиті** шляхом перерозподілу грошових коштів, тимчасово вивільнених в процесі кругообігу фондів підприємств і грошових доходів приватних осіб. Посередництво в кредиті — найважливіша функція банку як кредитної організації. Вона забезпечує ефективний перерозподіл фінансових ресурсів у народному господарстві на принципах зворотності, терміновості і платності. Кредитні операції є головним джерелом доходів банку.

3) **посередництво в платежах** — споконвічна й основна функція банків. У ринковій економіці всі суб'єкти господарювання незалежно від форм власності мають розрахункові рахунки в банках, за допомогою яких здійснюються всі безготівкові розрахунки. Банк відповідальний за своєчасне і повне виконання доручень своїх клієнтів на здійснення платежів;

4) **депозитна емісія** — випуск кредитних інструментів обігу на основі створення банком вкладів в результаті видачі позики клієнту. Ця функція здатна розширювати кредити і депозити шляхом багаторазового збільшення грошової маси. Банк може видати позичок на суму у кілька разів більшу (за принципом мультиплікато-

ра), оскільки кредити, отримані в одному банку, у ході народного-сподарського кругообігу ресурсів потрапляють в інший банк у вигляді вкладів і знову виступають джерелом надання кредитів.

5) *емісійно-засновницька* функція здійснюється шляхом випуску й розміщення банком цінних паперів;

б) *надання консультаційних, інформаційних та інших послуг.*

Висока кваліфікація банківських працівників, спорідненість процедур обслуговування, спеціальна оснащеність банківських приміщень та ряд інших умов сприяють розвитку додаткових сфер **банківських послуг**. Додаткові послуги мають на меті забезпечити максимальне задоволення індивідуальних потреб клієнтів і таким чином стимулювати вкладення в комерційний банк. Такими послугами є:

- консультування в галузі бухгалтерського обліку і фінансового контролю;
- аналіз кредитоспроможності;
- посередництво в операціях з цінними паперами;
- трастові операції (управління майном за дорученням клієнта) тощо.

В сучасних умовах має місце тенденція розширення функцій комерційних банків, які для поліпшення банківської ліквідності, отримання доходів, утримання позицій на ринку розвивають нехарактерні раніше для банків операції та послуги. Комерційні банки розширюють сферу своєї діяльності й тим самим активізують розвиток ринкових відносин у суспільстві.

1.3. Порядок реєстрації комерційного банку

Комерційні банки в Україні створюються з дозволу НБУ шляхом внесення відповідного запису в *Державний реєстр банків*. Учасниками комерційного банку можуть бути юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів. Учасниками не можуть бути юридичні особи, в яких банк має істотну участь, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації (*ст. 14 Закону України «Про банки і банківську діяльність»*).

 Статутний капітал банку незалежно від організаційно-правової форми діяльності згідно зі *ст. 32 Закону «Про банки і банківську діяльність»* формується за рахунок власних коштів

засновників, акціонерів, учасників із підтверджених джерел. Внески здійснюються у грошовій формі в національній валюті України та вільно конвертованій іноземній валюті (для нерезидентів).

Для формування статутного капіталу в територіальному управлінні (ТУ) НБУ за місцем створення комерційного банку у тижневий термін з моменту подання необхідного для реєстрації пакета документів відкривається **накопичувальний рахунок**, на який кожен засновник вносить визначену установчими документами частку статутного капіталу. Кошти можна вкладати тільки через переказування їх з поточних рахунків. Ці суми повинні бути акумульовані у розмірі підписного капіталу на накопичувальному рахунку не пізніше, ніж за 15 робочих днів до закінчення строку розгляду документів.

На момент реєстрації статутний капітал повинен бути оплачений не менше, ніж на 50 %.

Для реєстрації до ТУ НБУ банк подає пакет документів, серед яких:

- 1) заява про реєстрацію банку;
- 2) установчий договір;
- 3) статут банку, затверджений зборами акціонерів;
- 4) протокол установчих зборів;
- 5) бізнес-план (економічне обґрунтування створення банку);
- 6) висновок аудиторської організації про фінансовий стан учасників, які матимуть істотну участь;
- 7) бухгалтерська і фінансова звітність акціонерів;
- 8) відомості про кількісний склад спостережної ради, правління, ревізійної комісії;
- 9) копія платіжного документа про сплату реєстрації;
- 10) нотаріально завірнені копії установчих документів учасників, які є юридичними особами та матимуть істотну участь у банку;
- 11) копії звіту про проведення відкритої підписки;
- 12) документи про наявність професійної придатності перших керівних осіб банку;

НБУ може відмовити у реєстрації комерційному банку у разі:

- порушення порядку реєстрації комерційного банку;
- невідповідності статуту та інших установчих документів чинному законодавству;
- незадовільного фінансового стану засновників;
- професійної непридатності рекомендованого керівництва банку;
- відсутності відповідної матеріально-технічної бази.

Остаточне рішення про можливість створення комерційного банку з національним капіталом приймає **Комісія з питань нагляду і регулювання діяльності банків**. Для банків, що створюються за участю іноземного капіталу, таке рішення ухвалюється **Правлінням НБУ**. Реєстрація здійснюється через внесення відповідного запису до Державного реєстру банків у 3-місячний термін з моменту отримання документів Національним банком.

Зареєстрований банк одержує рішення про державну реєстрацію, після чого, кошти з накопичувального рахунку перераховуються на відкритий новоствореному банку коррахунок в НБУ.

Комерційні банки можуть відкривати філії, представництва та територіальні відокремлені безбалансові відділення, які мають бути зареєстровані в НБУ.

На відміну від **представництв**, котрі фінансуються банком і діють від свого імені без права виконувати банківські операції, **філії** виконують усі або деякі операції на підставі дозволу, наданого банком. Представникам відкриваються поточні рахунки в ТУ НБУ за місцем їх створення. Філії банку відкриваються за погодженням з ТУ НБУ за умови відповідності статутного капіталу банку встановленим вимогам, строку діяльності банку не менше 1 року, наявності прибутку, беззбиткової діяльності протягом півріччя, дотримання економічних нормативів та вимог формування резервів.

Банк може відкрити **безбалансове територіально відокремлене відділення**, яке виконує окремі банківські операції в межах його ліцензії. Операції відділень відображаються на балансі банку чи його філії залежно від підпорядкованості. Керівник відділення діє на підставі довіреності банку.

1.4. Ліцензування банківської діяльності

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, забезпечення інтересів кредиторів, вкладників НБУ видає комерційним банкам спеціальний дозвіл — **ліцензію** на здійснення банківських операцій. Видача банківської ліцензії та письмового дозволу відбувається після процедури реєстрації банку.

Ліцензування це порядок видачі комерційним банкам, які набули статусу юридичної особи, дозволу на здійснення деяких чи всіх банківських операцій.

 Перелік операцій, що підлягають ліцензуванню, визначається Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Для отримання ліцензії кредитна установа повинна дотримуватися вимог щодо:

- мінімального розміру статутного капіталу;
- джерел формування статутного капіталу;
- кваліфікації, досвіду та репутації керівництва банку;
- внесків учасників банку;
- кола операцій, що виконуватимуться банком, та стратегії його діяльності;
- правильності оцінки банківських активів за їх ринковою вартістю;
- заходів щодо створення резервів на випадок виникнення сумнівних та безнадійних боргів і збитків від банківської діяльності.

Комерційні банки мають право здійснювати операції тільки після отримання відповідної ліцензії НБУ. Серед **базових операцій**, що підлягають ліцензуванню, виділяють наступні:

- приймання вкладів (депозитів) від юридичних осіб;
- приймання вкладів (депозитів) від фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів, у т.ч. переказування грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- відкриття та ведення розрахунків банків-кореспондентів, у т.ч. переказування грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- надання гарантій, поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- факторинг;
- лізинг;
- послуги з відповідального зберігання цінностей та документів клієнтів;
- випуск, купівля, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних документів;
- випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з ними.

Для здійснення інших операцій комерційний банк повинен отримати **спеціальний письмовий дозвіл**. Це такі операції:

- операції з валютними цінностями;
- емісія власних ЦП;

- операції купівлі/продажу ЦП за дорученням клієнтів;
- операції на ринку ЦП від свого імені;
- довірче управління коштами та ЦП за договорами з юридичними і фізичними особами;
- депозитарна діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів;
- здійснення інвестицій у статутні фонди інших юридичних осіб;
- здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державних та інших грошових лотерей;
- перевезення валютних цінностей та інкасація грошових коштів;
- операції за дорученням клієнтів або від свого імені з інструментами грошового ринку; інструментами, що базуються на обмінних курсах та процентах; з фінансовими ф'ючерсами та опціонами.

Рішення про надання чи відмову у видачі ліцензії та дозволу НБУ приймає протягом місяця з дня отримання клопотання і повного пакета документів.

Ліцензія набуває чинності з моменту прийняття рішення Комісією з питань нагляду і регулювання діяльності банків НБУ.

У процесі діяльності банки повинні дотримуватися встановлених Національним банком України економічних нормативів, дотримуватися вимог щодо створення фондів тощо. В іншому випадку ліцензія відзивається, створюється ліквідаційна комісія для закриття банку.

Відкликання ліцензії означає припинення банківської діяльності. Підставами для цього є:

- 01111,3
- недостовірність інформації в документах, наданих для отримання ліцензії;
- не проведення банком жодної операції протягом року з дня отримання ліцензії
- недотримання обов'язкових умов для одержання ліцензії протягом року з дати реєстрації банку
- наявність порушень законів і нормативно-правових актів НБУ, які призвели до значної втрати активів та неплатоспроможності банку;
- недоцільність виконання плану тимчасової адміністрації щодо реорганізації банку.

1.5. Організаційна структура та управління банком

Комерційні банки самостійно обирають організаційну структуру залежно від наступних факторів:

- законодавство (*Закони України «Про господарські товариства», «Про банки і банківську діяльність» та ін.*);
- розмір банку і масштаби його діяльності;
- юридичний статус (реалізація відносин власності);
- спеціалізація або універсалізація діяльності.

Для виконання своїх функцій банк повинен мати таку організаційну структуру, яка б відповідала його стратегічним цілям діяльності, дозволяла ефективно координувати використання фінансових, трудових, матеріальних та інформаційних ресурсів.

Типова організаційна структура комерційного банку передбачає виділення відділів за різними видами операцій:

- кредитного;
- розрахункового;
- касового;
- вексельного;
- фондового;
- міжбанківського;
- валютного;
- комісійного (посередницького) та ін.

Функції та операції банку обумовлюють також особливості побудови системи його управління. Згідно з *Законом України «Про банки і банківську діяльність»* структуру апарату управління банку є такою (рис. 1.2).

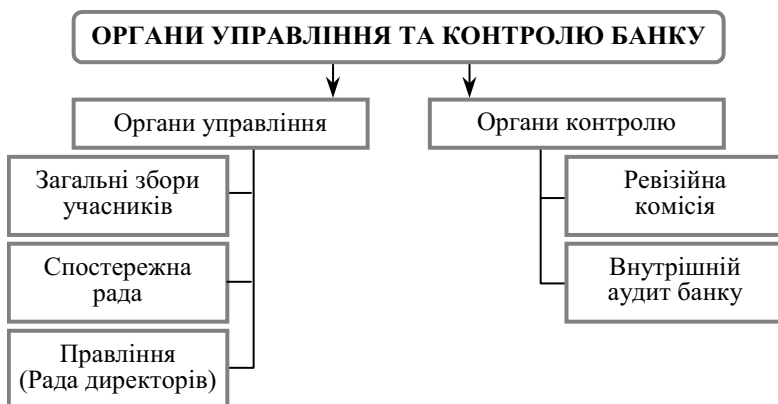

Рис. 1.2. Апарат управління та контролю комерційного банку

Загальні збори учасників — вищий орган управління, до компетенції яких належить:

- визначення основних напрямів діяльності товариства і
- затвердження його планів та звіту про їх виконання;
- затвердження річних результатів діяльності банку, порядку розподілу прибутку, строку та порядку виплати дивідендів, визначення порядку покриття збитків;
- організація щорічних зборів засновників, участь у прийнятті стратегічних рішень тощо;
- затвердження внутрішніх документів товариства, визначення організаційної структури;
- деякі інші повноваження.

Правління (Рада директорів) — виконавчий орган; до її складу входять голова (керуючий), замісники, керівники підрозділів. Рада директорів вирішує всі питання, пов'язані з поточною діяльністю банку, крім тих, що належать до компетенції загальних зборів і ради банку. Голова правління несе персональну відповідальність перед акціонерами за результати діяльності банку.

Спостережна рада здійснює загальне керівництво діяльністю банку, контролює діяльність правління банку, а також виконує інші функції, делеговані загальними зборами:

- призначає і звільняє голову та членів правління (ради директорів) банку;
- контролює діяльність правління (ради директорів) банку;
- визначає зовнішнього аудитора;
- встановлює порядок проведення ревізій та контролю за фінансово-господарською діяльністю банку;
- приймає рішення щодо покриття збитків;
- приймає рішення щодо створення, реорганізації та ліквідації дочірніх підприємств, філій і представництв банку, затвердження їх статутів і положень;
- затверджує умови оплати праці та матеріального стимулювання членів правління;
- готує пропозиції щодо питань, які виносяться на загальні збори учасників;
- здійснює інші повноваження.

Ревізійна комісія:

- контролює дотримання банком законодавства України і нормативно-правових актів Національного банку України;
- розглядає звіти внутрішніх і зовнішніх аудиторів та готує відповідні пропозиції загальним зборам учасників;

- вносить на загальні збори учасників або спостережній раді банку пропозиції щодо будь-яких питань, віднесених до компетенції ревізійної комісії, які стосуються фінансової безпеки і стабільності банку та захисту інтересів клієнтів;
- здійснює перевірку фінансово-господарської діяльності банку за дорученням загальних зборів учасників, спостережної ради банку або на вимогу учасника (учасників), які володіють у сукупності більше ніж 10 відсотками голосів;
- доповідає про результати ревізій та перевірок загальним зборам учасників чи спостережній раді банку;
- готує висновки до звітів і балансів банку. Без висновку ревізійної комісії загальні збори учасників не мають права затверджувати фінансовий звіт банку.

До складу ревізійної комісії входить **аудиторська служба**, яка:

- ◆ наглядає за поточною діяльністю банку;
- ◆ контролює дотримання законів, нормативно-правових актів НБУ та рішень органів управління банку;
- ◆ перевіряє результати поточної фінансової діяльності;
- ◆ аналізує інформацію та відомості про діяльність банку, професійну діяльність її працівників, випадки перевищення повноважень посадовими особами банку;
- ◆ надає спостережній раді висновки та пропозиції за результатами перевірок тощо.

Управління планування і розвитку банківських операцій займається аналізом поточної діяльності (доходів, витрат, прибутку, ліквідності), формування статутного капіталу, методичним забезпеченням.

Комерційне управління — це кредитне, валютне управління з цінних паперів тощо, кожен з яких має свої відділи. Наприклад, кредитний відділ, відділ контролю над забезпеченістю кредитів, відділ контролю кредитної діяльності філій банку, відділ методології та аналізу, відділ ресурсів.

Кредитну стратегію та кредитну політику банку формує **кредитний комітет**. Він виконує такі функції: затверджує організаційну структуру процесу кредитування, встановлює напрямки диверсифікації кредитного портфеля, аналізує кредитний ризик портфеля та інших суттєвих ризиків, що пов'язані з кредитуванням, оцінює адекватність резервів на можливі втрати за позиками, приймає рішення щодо надання «великих» кредитів та періодичне списання безнадійних позик.

Фінансовий блок — бухгалтерія, відділ внутрішньобанківських розрахунків і кореспондентських відносин, каса.

Блок автоматизації забезпечує обробку статистичних даних.

Адміністративний блок включає відділ кадрів, секретаріат, канцелярію, господарчі підрозділи.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Назвіть передумови розвитку банківської справи.
2. Дайте визначення поняття «банк», назвіть його характерні риси.
3. Розкрийте зміст банківської діяльності.
4. Охарактеризуйте структуру банківської системи.
5. Проаналізуйте функції та принципи роботи банку.
6. Поясніть зміст пасивних, активних операцій банку та банківських послуг.
7. Розкрийте порядок заснування та ліцензування банків.
8. У чому особливість організаційної структури банківської установи?
9. Назвіть основні функції органів управління та контролю банку.

ГЛАВА 2. ФОРМУВАННЯ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- дати характеристику ресурсів банку, визначити їх склад;
- з'ясувати сутність поняття «власний капітал», його функції та структуру;
- пояснити порядок формування статутного фонду, резервного та спеціальних фондів банку;
- охарактеризувати депозитні операції, їх види та характерні особливості;
- ознайомитися з факторами формування депозитної бази банку;
- визначити джерела та порядок формування запозиченого капіталу.

2.1. Загальна характеристика ресурсів комерційного банку

Ресурси банку

сукупність коштів, які є у розпорядженні банку і використовуються для забезпечення його діяльності.

Залежно від джерел формування ресурси поділяються на власні, залучені і запозичені.

Власний (регулятивний) капітал банку, що особливо необхідний на етапі становлення банківської установи, є не тільки гарантом забезпечення довіри до банку зі сторони вкладників, а також виконує і другорядну для нього функцію — забезпечення оперативної діяльності банку. До того ж він служить основним джерелом і гарантом збереження вартості активів банківської установи поряд із залученими й запозиченими коштами.

Більшу частину ресурсів банку становлять залучені й позичені кошти і близько третини — власний капітал. До власних ресурсів, належать *статутний, резервний та інші фонди, резерви на покриття різноманітних ризиків, нерозподілений прибуток поточного і минулих років*. Ці фонди створюються для забезпечення фінансової сталості, комерційної і господарської діяльності банку.

У 2004 р. регулятивний капітал банків України збільшився на 38,6 % (за 2003 рік — 31,4 %) і становив 18394,1 млн. грн.*

* Національний банк України. Банківський нагляд // www.gov.ua.

Залучені кошти банку це сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках банківських клієнтів (юридичних та фізичних осіб), на рахунках громадських організацій, різноманітних громадських фондів, які розміщуються в активи з метою отримання прибутку чи забезпечення ліквідності банку.

Основну суму залучених коштів становлять тимчасово вільні грошові кошти, що утворюються внаслідок кругообороту промислового і торгового капіталу, грошові накопичення держави, особисті грошові накопичення населення.

Позичені кошти банку це головним чином позики на грошовому ринку, які залучаються у формі міжбанківських кредитів і кредитів НБУ, операцій з цінними паперами на вторинному фондовому ринку.

Ці кошти мають суттєве значення для підтримки поточної банківської ліквідності і тому активно використовуються комерційними банками України.

Структура ресурсів окремих комерційних банків є індивідуальною і залежить від ступеня їх спеціалізації, особливостей діяльності, стану ринку кредитних ресурсів та інших факторів.

На рис. 2.1 подано класифікацію ресурсів комерційного банку.

Рис. 2.1. Класифікація ресурсів комерційного банку

2.2. Власний капітал комерційного банку, його структура і формування

Власний капітал

це грошові кошти, внесені акціонерами (засновниками банку) та поїовиками, а також кошти, сформовані в процесі подальшої діяльності банку.

У порівнянні з підприємствами інших сфер діяльності власний капітал комерційного банку займає незначну питому вагу у сукупному капіталі, приблизно 8—10 %, тоді як у промислових підприємств — 40—60 %. До того ж він має інше призначення в банках, а ніж в інших сферах підприємництва.

Призначення власного капіталу виражається в його функціях:

1. **Захисна:** власний капітал слугує насамперед, для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, а також для покриття поточних збитків від банківської діяльності.

2. **Забезпечення оперативної діяльності:** є другорядною для власного капіталу банку. Вона важлива на початковому етапі діяльності банку, для формування його інфраструктури.

3. **Регулююча:** розмір власного капіталу є важливим фактором забезпечення надійності функціонування банку і тому перебуває під контролем НБУ.

Регулятивний власний капітал, що використовується органами банківського нагляду в основному для обчислення економічних нормативів, складається з основного і додаткового капіталу, зваженого на ризики.

У свою чергу **основний капітал банку** включає *сплачений і зареєстрований статутний капітал і розкриті резерви*, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал.

Розкриті резерви також включають резервні фонди, що створені згідно із законами України, загальні резерви, прибутки минулих років та прибутки минулих років, що очікує затвердження.

Загальний розмір основного капіталу визначається з урахуванням розміру очікуваних (можливих) збитків за невиконаними зобов'язаннями контрагентів та зменшується на суму:

— недосформованих резервів під можливі збитки за: кредитними операціями, операціями з цінними паперами дебіторською заборгованістю; простроченою понад 30 днів та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями; коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках,

які визнані банкрутом або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах;

- нематеріальних кативів за мінусом суми зносу;
- капітальних вкладень у нематеріальні активи;
- збитків минулих років і збитків минулих років, що очікує затвердження;
- збитків поточного року*.

Порядок формування **статутного капіталу** банку такий:

1. Статутний капітал банку формується відповідно до вимог законодавства України та установчих документів банку.

2. Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснюватися виключно шляхом грошових внесків. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти — в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

Рис. 2.2. Структура основного капіталу банку

* Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368. — Р. II, Гл. 1, п. 1.3.

3. Статутний капітал не повинен формуватися з непідтверджених джерел.

4. Банк має право збільшувати статутний капітал після того, як усі учасники повністю виконали свої зобов'язання щодо сплати паїв або акцій і попередньо оголошений підписний капітал повністю оплачено.

5. Банк не має права без згоди Національного банку України зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня.

 Згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368, банки повинні дотримуватися таких вимог щодо мінімального розміру регулятивного капіталу (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**НОРМАТИВИ МІНІМАЛЬНОГО РОЗМІРУ РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ
ДЛЯ БАНКІВ УКРАЇНИ***

Види банків	На 17.01.2003 р.	На 01.01.2004 р.	На 01.01.2005 р.	На 01.01.2006 р.	На 01.01.2007 р.
Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу для діючих банків					
Місцеві кооперативні банки	Не менше 1000000 євро	Не менше 1150000 євро	Не менше 1300000 євро	Не менше 1400000 євро	Не менше 1500000 євро
Регіональні банки	Не менше 3000000 євро	Не менше 3500000 євро	Не менше 4000000 євро	Не менше 4500000 євро	Не менше 5000000 євро
Міжрегіональні банки	Не менше 5000000 євро	Не менше 5500000 євро	Не менше 6000000 євро	Не менше 7000000 євро	Не менше 8000000 євро
Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу для знову створених банків					
Види банків	до 1 року діяльності	до 2 року діяльності	до 3 року діяльності	до 4 року діяльності	починаючи з 5 років діяльності
Місцеві кооперативні банки	1000000 євро	1100000 євро	1200000 євро	1350000 євро	1500000 євро
Регіональні банки	3000000 євро	3500000 євро	4000000 євро	4500000 євро	5000000 євро
Міжрегіональні банки	5000000 євро	5000000 євро	6000000 євро	7000000 євро	8000000 євро

* Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368.

Перерахування розміру статутного капіталу у гривні здійснюється за офіційним курсом гривні до іноземних валют, встановленим Національним банком України на день укладення установчого договору. За підсумками року на основі фінансової звітності банки зобов'язані коригувати розмір статутного капіталу на індекс девальвації чи ревальвації гривні за рахунок та в межах валових доходів або валових витрат банку відповідно до методики, встановленої Національним банком України.

6. Банкам забороняється використовувати для формування капіталу бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення.

Порядок формування статутного фонду також залежить від форми організації банку. Якщо комерційний банк утворюється у як акціонерне товариство відкритого типу, то статутний фонд формується шляхом відкритої передплати на акції, а якщо у формі АТ закритого типу — через перерозподіл усіх акцій серед засновників банку згідно з розміром їхньої частки у статутному фонді.

При утворенні банку як товариства з обмеженою відповідальністю статутний фонд поділяється на частки, розмір яких фіксується в засновницьких документах, а учасники банку несуть відповідальність за його зобов'язаннями у межах своєї частки.

 Банки здійснюють емісію власних акцій та оголошують підписку на паї відповідно до законодавства України про господарські товариства та цінні папери з урахуванням особливостей, визначених Законом «Про банки і банківську діяльність».

Статутний фонд комерційного банку у формі АТ створюється шляхом випуску та продажу двох видів іменних акцій — звичайних та привілейованих.

Власники **звичайних акцій** беруть участь в управлінні банку і поділяють з ним усі його доходи, збитки та ризики. Так, якщо комерційний банк не заробляє прибутку, власники звичайних акцій не отримують дивідендів, їм нічого не гарантується і у випадку ліквідації банку. Звичайні акції вільно купуються та продаються на вторинному ринку цінних паперів.

Привілейовані акції дають право їх власникам на отримання фіксованого розміру дивідендів, який не залежить від отриманого банком прибутку. Власники привілейованих акцій не беруть участі в управлінні комерційним банком.

Перший випуск акцій банку повинен повністю складатися із звичайних акцій. Реєстрація та продаж банком-емітентом першо-

го випуску акцій звільняється від оподаткування податком на операції з цінними паперами.

Юридична чи фізична особа, яка має намір придбати істотну участь у банку або збільшити її таким чином, що така особа буде прямо чи опосередковано володіти чи контролювати 10, 25, 50 та 75 відсотків статутного капіталу банку чи права голосу придбаних акцій (паїв) в органах управління банку, зобов'язана отримати *письмовий дозвіл Національного банку України*. Для отримання такого дозволу заявник повинен надати інформацію, передбачену нормативно-правовими актами Національного банку України, щодо фінансового стану та ділової репутації майбутнього власника істотної участі банку.

Національний банк України може відмовити у разі, якщо:

- 1) особа, яка придбаває істотну участь, не має бездоганної ділової репутації;
- 2) відсутні власні кошти у розмірі, достатньому для здійснення заявленого внеску;
- 3) придбання чи збільшення істотної участі загрожуватиме інтересам вкладників та інших кредиторів банку або розвитку конкурентного середовища у банківській системі.

Другою складовою основного капіталу банку є **розкриті резерви**, до яких слід віднести:

Резервний фонд

це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях, а також виплати дивідендів по привілейованих акціях, якщо недостатньо прибутку.

Наявність коштів у резервному фонді забезпечує стійкість комерційного банку, зменшує вірогідність його банкрутства. Резервний фонд створюється у порядку, визначеному зборами акціонерів, а його розмір не може бути меншим 25 % регулятивного капіталу, а розмір щорічних відрахувань — меншим 5 % прибутку. Коли резервний фонд досягає встановленої величини, то відрахування до нього припиняються. У випадку використання коштів з резервного фонду відрахування від чистого прибутку на його формування відновлюються. У разі коли діяльність банку може створювати загрозу інтересам вкладників та інших кредиторів банку, Національний банк України має право вимагати від банку збільшення розміру резервів і щорічних відрахувань до них.

Спеціальні фонди

(фонд основних коштів, фонд переоцінки основних засобів та інші), які призначені для покриття збитків від активних операцій та для виробничого і соціального розвитку банку; їх формування здійснюється за рахунок прибутку.

Порядок формування і використання цих коштів визначається Законом України «Про банки і банківську діяльність» та статутними документами банку:

1) відрахування до фондів здійснюються з прибутку після оподаткування або з прибутку до оподаткування, скоригованого на всі потенційні податкові зобов'язання;

2) фонди і рух коштів до них та з них повинні окремо розкриватись в опублікованих звітах банку;

3) фонди повинні бути у розпорядженні банку для покриття збитків з метою необмеженого і негайного використання у разі появи збитків;

4) збитки не можуть безпосередньо покриватися з фондів, а повинні проводитися через рахунок прибутків і збитків.

Прибуток є ресурсом внутрішнього походження. Він існує у вигляді залишку прибутку після сплати податків та відрахування до фондів банку. За його рахунок сплачуються дивіденди акціонерам. Якщо після сплати дивідендів за ставкою, що встановлена зборами акціонерів, виникне залишок прибутку, то ця сума може бути спрямована на поповнення статутного фонду банку. Така операція (поповнення статутного фонду) може бути здійснена і без сплати дивідендів акціонерам, але також за рішенням, що приймається загальними зборами акціонерів.

Елементом резервного капіталу є **загальні резерви**, призначені для покриття можливих збитків за операціями банку. Їх відмінність від резервного фонду полягає в тому, що вони мають більш конкретне призначення (наприклад, створюються для зниження негативних наслідків у зв'язку з неповерненням кредитів, виникненням збитків від операцій з валютою та цінними паперами, що знаходяться у розпорядженні банку). Загальні резерви формуються з чистого прибутку, що залишається у банку після сплати податків.

Нерозподілений прибуток

резерв банку, який залишається після розподілу прибутку на сплату податків, формування резерву та виплату дивідендів власникам і призначається на капіталізацію, тобто на розширення банківського бізнесу.

Оскільки розмір усіх відрахувань (крім дивідендів) завчасно визначено, то залишок нерозподіленого прибутку за минулий рік залежить головним чином від розміру дивідендів, які повинні сплачуватися акціонерам.

Основними елементами **додаткового капіталу** за умови його затвердження Національним банком України можуть бути (рис. 2.3):

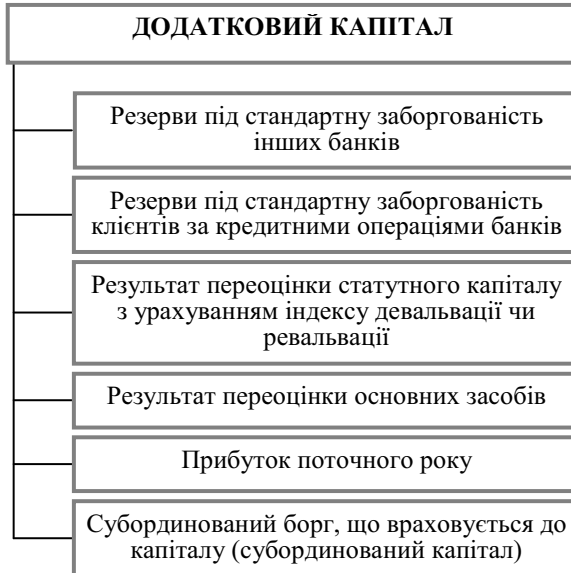

Рис. 2.3. Структура додаткового капіталу банку

1) **нерозкриті резерви** (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв);

2) **резерви переоцінки** (основні засоби та нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання);

3) **гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти**, які повинні відповідати таким критеріям:

— вони є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;

— капітальні інструменти не можуть бути погашені з ініціативи власника;

— вони можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги про припинення торгових операцій;

— передбачають відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє здійснити такі виплати;

4) **субординований борг** — звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути заборані з банку раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів. При цьому сума таких коштів, включених у капітал, не може перевищувати 50 відсотків розміру основного капіталу зі щорічним зменшенням на 20 відсотків від його первинної вартості протягом 5 останніх років угоди.

 Національний банк України має право визначати своєю постановою інші статті балансу банку для включення до додаткового капіталу, а також умови і порядок такого включення. Загальний розмір додаткового капіталу не може бути більшим 100 відсотків основного капіталу банку.

Структура капіталу банків України з року в рік змінюється. У 2004 році регулятивний капітал зріс за рахунок майже всіх його складових: статутного капіталу — на 348,8 млн. грн. або на 42,9 %, результату переоцінки основних засобів, нематеріальних активів та інвестицій в асоційовані та дочірні компанії — на 907,0 млн. грн. (на 74,1 %), загальних резервів — на 13,2 млн. грн. (на 35,9 %), резервного фонду — на 187,7 млн. грн. (на 31,1 %), інших фондів — на 271,3 млн. грн. або на 37,4 %, емісійних різниць — на 131,4 млн. грн. або на 45,9 % та результатів звітного і минулих років .

Виходячи зі структури регулятивного капіталу банку та джерел його наповнення, можна окреслити основне коло макроекономічних умов, що сьогодні справляють вплив на процес нарощування власних ресурсів.

Так, поновлення власної капітальної бази сучасних банків залежить від загальноекономічних чинників, доходів і довіри населення до банківської системи, кількості стратегічних інвесторів, розвиненості фондового ринку (інфраструктури) і законодавчої бази, прибутку в народному господарстві, що змінює прибуток самих банків — найпростішого і найдешевшого джерела нарощування капіталу.

* Національний банк України. Банківський нагляд. // www.bank.ua.

Як свідчить практика, чим більший банк, тим агресивніша його кредитна політика. Тобто такий банк може дозволити встановлення вищих процентних ставок за вкладами, і нижчих — за позиками, співвідношення суми кредитів і вкладів може бути більшим, ніж в малих банках. Тому оберненою стороною процесу нарощування капіталу є запровадження антимонопольних заходів у банківській сфері, оскільки занадто велика концентрація капіталу в одному банку або групи банків пригнічує конкуренцію, що пов'язано з надмірною концентрацією влади, впливом на встановлення цін, розподілом надприбутків, володінням привілеями і та ін.

З іншого боку, пріоритетом роботи малих банків є отримання високих прибутків, що пов'язано з великими ризиками.

Макроекономічний вплив на формування власних ресурсів банку здійснюється також на законодавчому рівні через встановлення відповідних нормативів щодо обмеження доступу банківських установ на кредитний ринок, шляхом надання банкам ліцензій на здійснення кредитної діяльності, виконання яких становить об'єкт контролю з боку центрального банку. Це нормативи мінімального розміру, адекватності регулятивного капіталу та адекватності основного капіталу.

Згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні норматив адекватності регулятивного капіталу для діючих банків повинен становити **не менше 8 відсотків** зважених до ризику активів і позабалансових зобов'язань. Для банку, що розпочинає операційну діяльність, цей норматив протягом перших 12 місяців має становити не менше **15 відсотків**, протягом наступних 12 місяців — не менше **12 відсотків***. Національний банк України має також право встановлювати мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів.

У разі коли рівень регулятивного капіталу банку досягне рівня нижче від встановленого Національним банком України, банк зобов'язаний протягом одного місяця, починаючи з дня встановлення факту зменшення рівня капіталу, подати на розгляд Національного банку план заходів щодо порядку і строків відновлення рівня регулятивного капіталу.

Крім того, величина регулятивного капіталу банку є основою для розрахунку більшості економічних нормативів, дотримання і зміна граничних значень яких, позначається на його кредитній активності.

* Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368. — Р. IV, Гл. 1, п. 1.4.

Вказані нормативи капіталу є показниками платоспроможності банку, ступеня ризикованості його діяльності й відображають співвідношення капіталу і активів, зважених на ризики, позабалансових зобов'язань. Чим більші значення нормативів, що залежать не тільки від розмірів основного та регулятивного капіталу, а й від розмірів сукупних активів і позабалансових інструментів банку, тим кращі його кредитні можливості.

Значні корективи на обсяг і структуру активів у перехідних економіках вносить інфляція, рівень фінансової стабільності клієнтів. Так, підвищення рівня інфляції, збільшуючи обсяги активів і пасивів комерційного банку, вимагає від банку змінити величину його регулятивного капіталу. На якості активів може позначитися неплатоспроможність позичальників, зростання проблемних і прострочених кредитів, що пояснюється такими макроекономічними чинниками, як стан виробництва, наявність структурних диспропорцій, ступінь ефективності податкової політики, розмір державного боргу й т.п.

2.3. Порядок формування депозитних ресурсів комерційного банку

Переважна частина ресурсів банку формується за рахунок залученого капіталу.

Залучений капітал (кошти) *це кредиторська заборгованість банку, яка має бути погашена у визначений термін.*

Залучені кошти банків поділяються на депозитні й недепозитні (запозичені). Банки залучають вільні грошові кошти головним чином шляхом виконання депозитних операцій, у процесі яких використовуються різні види банківських рахунків.

Депозит (вклад) *це грошові кошти в національній та іноземній валюті, що передані їх власником або іншою особою за його дорученням в готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах.*

Під час здійснення депозитної операції виконуються такі операції: відкриття та реєстрація депозитного рахунку, залучення грошових коштів на депозит, вилучення коштів з депозиту, нарахування відсотків за депозитом та їх сплата клієнтам, повернення коштів з депозиту та закриття депозитного рахунку.

Дана операція оформляється *договором банківського вкладу (депозиту)* у письмовій формі, за яким банк, що прийняв від

вкладника або для нього грошову суму, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

В депозитній угоді передбачається: дата внесення депозиту, сума депозиту, форма зарахування коштів на депозитний рахунок, відсоткова ставка за користування депозитом, періодичність сплати відсотків, порядок повернення депозиту та відсотків після закінчення строку зберігання коштів, права, зобов'язання та відповідальність сторін тощо. В угоді проставляється номер відкритого особового депозитного рахунку. Датою відкриття депозитного рахунку є дата надходження грошей на рахунок. Форма надходження грошей обумовлюється угодою. Юридичні особи мають право перераховувати кошти на депозитний рахунок тільки з поточного рахунку, а фізичні особи можуть вносити кошти готівкою або перераховувати з поточного рахунку.

Депозити класифікуються за такими ознаками:

за категоріями вкладників

- депозити суб'єктів господарської діяльності;
- депозити фізичних осіб;
- депозити банків;

за строками використання коштів

- депозити до запитання;
- строкові депозити.

За станом на 01.01.2005 р. депозити юридичних осіб становили 41 489 млн. грн., фізичних осіб — 41 657 млн. грн. і за рік зросло на 41,6 % і 28,5 % відповідно.

Банки мають досить прогресивну структуру вкладів населення з точки зору строковості. Страхові вклади у 2004 р. склали 33 203,4 млн. грн. або 80,6 % від загальної суми вкладень, а вклади до запитання — 8002,1 млн. грн. або 19,4 %*.

Депозити до запитання

це кошти, що залучені на депозит без визначеного строку погашення та поповнюються і використовуються власниками незалежно від потреби в цих коштах.

Депозити до запитання розміщуються у банку на поточних, кореспондентських та бюджетних рахунках клієнтів і використовуються ними для здійснення поточних розрахунків.

* Національний банк України. Статистика. // www.bank.gov.ua.

Оскільки у будь-який час кошти з цих рахунків за вимогою клієнтів можуть бути вилучені шляхом видачі готівки, виконання платіжних доручень, сплати чеків або векселів, то можливість їх використання банком для позичкових та інвестиційних операцій обмежена. З іншого боку, клієнти банку не повною мірою використовують кошти на депозитних рахунках, в результаті чого на них постійно є стабільний залишок коштів, який комерційні банки використовують для здійснення активних операцій.

За користування залишками коштів на клієнтських рахунках банки нараховують відсотки за низькими ставками або зовсім їх не сплачують. Банк має право змінити розмір процентів, які виплачуються на вклади на вимогу.

Щоб залучити більше клієнтів і стимулювати приріст поточних внесків, банк надає їм додаткові послуги та підвищує якість обслуговування. Це, зокрема, кредитування з поточного рахунку, пільги вкладникам в одержанні кредиту, використання зручних для клієнта форм розрахунків: застосування кредитних карток, чеків, розрахунково-консультативне обслуговування тощо. До вкладів на вимогу належать також кредитові залишки за контокорентним рахунком або поточним рахунком з овердрафтом.

Строкові депозити

це кошти, які розміщені у банку на термін не менше від одного місяця і можуть бути знятими після закінчення цього строку

або після попереднього повідомлення банку.

Такі строкові депозити відкриваються усім клієнтам банку: суб'єктам господарської діяльності, центральним і місцевим органам влади, бюджетним установам, комерційним банкам і приватним особам.

Строкові депозити мають такі особливості:

- чітко встановлений строк зберігання;
- оформляються депозитною угодою;
- не використовуються для здійснення поточних платежів;
- при достроковому вилученні депозиту банк застосовує штрафні санкції;
- особливість нарахування та сплати процентів.

Відсотки підлягають нарахуванню щомісяця, не пізніше, ніж в останній робочий день місяця. Відсотковий дохід випла-

чується вкладникові на його вимогу зі впливом кожного кварталу окремо від суми вкладу, а невитребувані у цей строк процентні суми збільшують суму депозиту, на яку нараховуються проценти.

Встановлений договором розмір процентів на строковий вклад або на вклад, внесений на умовах його повернення у разі настання визначених договором обставин, не може бути односторонньо зменшений банком.

Якщо відповідно до договору сума депозиту повертається вкладникові на його вимогу до спливу строку або до настання інших обставин, визначених договором, проценти за вкладом виплачуються у розмірі процентів за вкладами на вимогу, якщо договором не встановлений більш високий процент.

У банківській практиці використовується три методи визначення кількості днів для розрахунку відсотків:

1. **Метод «факт/факт»** — при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці та році;

2. **Метод «факт/360»** — при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці, але умовно в році — 360 днів.

3. **Метод «30/360»** — враховується умовна кількість днів у місяці — 30 та у році — 360.

Незалежно від методу проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження грошей у банк, до дня, який передує їх поверненню вкладникові. Застосування різних методів визначення кількості днів для розрахунку відсотків розглянемо на прикладі.

Комерційний банк залучив строковий депозит у розмірі 2000 грн. на термін від 20 березня до 17 червня під 18 % річних. Необхідно розрахувати суми процентних платежів, використовуючи різні методи визначення кількості днів.

Розв'язання:

Порядок та результати розрахунків відсоткового доходу за різними методами наведемо в табл. 2.2:

ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ ПРОЦЕНТНОГО ДОХОДУ

Методи розрахунків	Визначення кількості днів за період дії угоди, днів	Кількість днів у році, днів	Розрахунок суми відсотків, грн.
1. Факт/факт	$8+30+16=54$	365	$\frac{2000 \times 18 \times 54}{365 \times 100} = 53,26$
2. Факт/360	$8+30+16=54$	360	$\frac{2000 \times 18 \times 54}{360 \times 100} = 54,00$
3. 30/360	$7+30+16=53$	360	$\frac{2000 \times 18 \times 53}{360 \times 100} = 53,00$

Висновок: результати розрахунків показують, що для вкладника вигідний метод «факт/360», а для позичальника — метод «30/360».

Комерційні банки можуть здійснювати нарахування процентів вкладникам як за простими, так і складними відсотками. **Прості відсотки** є традиційним методом нарахування процентного доходу і обчислюються за формулою:

$$R = \frac{P \times r \times n}{T \times 100},$$

де R — сума процентних платежів за період у n днів;

P — сума номіналу депозиту;

r — річна відсоткова ставка;

n — кількість днів розрахункового періоду;

T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Нарощена сума депозиту розраховується таким чином:

$$S = P \left(1 + \frac{r \times n}{T \times 100} \right),$$

де S — нарощена сума депозиту наприкінці розрахункового періоду n , тобто номінал депозиту плюс відсотки;

P — сума номіналу депозиту;

r — річна відсоткова ставка;

n — кількість днів розрахункового періоду;

T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Комерційний банк залучає строковий депозит юридичної особи у розмірі 65000 грн. на три місяці на термін від 05 жовтня до 05 січня за річною відсотковою ставкою 17 %. Відсотки нараховуються щомісячно і сплачуються не пізніше 1-го числа кожного місяця. Кількість днів згідно з угодою обчислюється за методом «факт/факт».

Необхідно розрахувати щомісячні платежі за відсотками та платіж по закінченні дії депозитної угоди.

Розв'язання

Обчислюємо суми відсотків за розрахункові періоди:

а) від 05 жовтня до 31 жовтня:

$$\frac{65000 \times 17 \times 27}{365 \times 100} = 817,40 \text{ грн.}$$

Сума відсотків у розмірі 817,40 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника не пізніше 01 листопада.

б) від 01 листопада до 30 листопада:

$$\frac{65000 \times 17 \times 30}{365 \times 100} = 908,22 \text{ грн.}$$

Сума відсотків у розмірі 908,22 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника не пізніше 01 грудня.

в) від 01 грудня до 31 грудня:

$$\frac{65000 \times 17 \times 31}{365 \times 100} = 938,49 \text{ грн.}$$

Сума відсотків у розмірі 938,49 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника не пізніше 01 січня.

г) від 01 січня до 04 січня:

$$\frac{65000 \times 17 \times 4}{365 \times 100} = 121,10 \text{ грн.}$$

Висновок: Банк 05 січня перерахує на поточний рахунок вкладника платіж на суму 65121,10 грн. (65000 + 121,10).

Відсотковий дохід за **складними відсотками** (капіталізація відсотків) визначається таким чином: після закінчення розрахункового періоду на суму вкладу нараховується відсоток і отримана величина приєднується до суми вкладу; у наступному розрахунку

ковому періоді відсоткова ставка застосовується до нової вже збільшеної суми. Складні відсотки доцільно застосовувати у тому випадку, коли виплата відсоткового доходу здійснюється по закінченні терміну дії депозитної угоди.

Визначити **нарощену суму депозиту** при застосуванні складних відсотків за період не більше одного року можна за формулою:

$$S = P \left(1 + \frac{r \times n}{m \times T \times 100} \right)^m,$$

де: S — нарощена сума депозиту наприкінці періоду m , тобто номінал депозиту плюс капіталізовані відсотки;

P — сума номіналу депозиту;

r — річна відсоткова ставка, %;

n — кількість днів за розрахунковий період;

m — кількість періодів (разів) нарахування складного відсотку;

T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Сума складних відсотків за певний розрахунковий період обчислюється за такою формулою:

$$R = P \left(1 + \frac{r \times n}{m \times T \times 100} \right)^m - 1,$$

де: R — сума відсотків за розрахунковий період;

P — сума номіналу депозиту;

r — річна відсоткова ставка, %;

n — кількість днів за розрахунковий період;

m — кількість періодів (разів) нарахування складного відсотку;

T — максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Комерційний банк залучає депозит фізичної особи у розмірі 10000 грн. на три місяці на термін з 13 серпня до 13 листопада за відсотковою ставкою

15 % річних із капіталізацією відсотків щомісячно. Відсотки нараховуються в останній день місяця і сплачуються при погашенні депозиту. Кількість днів згідно з угодою розраховується за методом факт/360.

Необхідно нарахувати відсотковий дохід за кожен місяць та обчислити платіж по закінченні терміну дії депозитної угоди.

Розв'язання

Згідно умови завдання маємо чотири періоди нарахування складних відсотків: 1-й — з 13.08 до 31.08, 2-й — з 01.09 до 30.09, 3-й — з 01.10 до 31.10, 4-й з 01.11 до 12.11.

Платіж при погашенні депозиту визначаємо таким чином:

$$10000 \times \left(1 + \frac{15 \times (19 + 30 + 31 + 12)}{4 \times 360 \times 100} \right)^4 = 10388,74 \text{ грн.}$$

Суми відсотків за розрахункові періоди:
за серпень:

$$10000 \times \left[\left(1 + \frac{15 \times 19}{360 \times 100} \right)^1 - 1 \right] = 79,17 \text{ грн.}$$

за серпень — вересень:

$$10000 \times \left[\left(1 + \frac{15 \times 49}{2 \times 360 \times 100} \right)^2 - 1 \right] = 205,21 \text{ грн.}$$

за вересень:

$$205,21 - 79,17 = 126,04 \text{ грн.}$$

за серпень-жовтень:

$$10000 \times \left[\left(1 + \frac{15 \times 80}{3 \times 360 \times 100} \right)^3 - 1 \right] = 337,05 \text{ грн.}$$

за жовтень:

$$337,05 - 205,21 = 131,84 \text{ грн.}$$

за серпень — листопад:

$$10000 \times \left[\left(1 + \frac{15 \times 92}{4 \times 360 \times 100} \right)^4 - 1 \right] = 388,88 \text{ грн.}$$

за листопад:

$$388,88 - 337,05 = 51,83 \text{ грн.}$$

Висновок: відсотковий дохід за весь період дії депозитної угоди складає 388,88 грн., а по закінченні терміну її дії банк поверне фізичній особі 10388,88 грн. (10000 + 388,88).

Вилучення строкових вкладів юридичних осіб відбувається тільки через перерахування коштів на поточний рахунок, а фізи-

чних — шляхом виплати готівки або перерахування коштів на поточний рахунок. Дострокове закриття депозитного рахунку можливе на підставі заяви або клопотання вкладника.

Строкові вклади є для банків кращим видом депозитів, оскільки вони стабільні і зручні в банківському плануванні. За ними сплачується високий процент, рівень якого диференціюється залежно від терміну, виду внеску, періоду повідомлення про вилучення, загальної динаміки ставок грошового ринку. В Україні на кінець 2004 р. середня процентна ставка за депозитами у національній та іноземній валюті становила близько 7-8 %.

Процентна ставка за депозитами також може змінюватися залежно і від інших умов:

- зовнішні ризики відкриття депозитних рахунків, зважених на рівень капіталізації банку;
- наявність конкуренції за клієнтів-вкладників як джерела порівняно дешевих кредитних ресурсів;
- економічна і грошово-фінансова стабільність як фактори обрання пріоритетів між видами депозитних рахунків — до запитання чи строкових — з низькою або відсутньою процентною ставкою, чи високою відповідно;
- зростання цін, пов'язане зі збільшенням грошової маси, інфляцією, зростанням податкового навантаження, що перекладається на ціну товарів і послуг;
- валютна і процентна політика центрального банку.

Процентна політика є формою грошово-кредитної політики, яку здійснює центральний банк, підвищуючи чи знижуючи процентні ставки позичкового капіталу. Вплив центрального банку на рівень і структуру процентних ставок відбувається через безпосереднє встановлення ставок по кредитах центрального банку, які є певним орієнтиром для інших ринкових ставок, у тому числі за депозитами.

Чим вища облікова ставка, за інших однакових умов, тим більше зростає ціна запозичених ресурсів на міжбанківському ринку. Тому банки повинні змінити свою політику в галузі пасивних операцій шляхом диверсифікації депозитних вкладень, і процентну політику — в бік привабливості процентних ставок для вкладників. Якщо банк не обере цей альтернативний варіант залучення ресурсів, кредитні вкладення в економіку скоротяться, зростання виробництва буде затримано, а ставки за депозитами знову підуть угору. Політика високих процентних ставок також стримує зростання валютного курсу та встановлює певні орієнтири по кредитних та депозитних ставках;

- регулювання центральним банком ринку іноземних капіталів передбачає встановлення максимальних і мінімальних розмірів процентних ставок за іноземними депозитами у вітчизняних банках;
- підвищена норма резервів робить дорожчими залучені ресурси, що зумовлює банк шукати їх в іншому місці, наприклад на ринку міжбанківських кредитів.

Однією із форм строкових депозитів є сертифікати.

Сертифікат

це цінний папір, що може використовуватися його власником як платіжний засіб і обертатися на вторинному ринку цінних паперів.

паперів.

Сертифікат (крім іменного) може бути достроково проданий власником іншій особі, при цьому обсяг ресурсів банку не змінюється, тоді як дострокове вилучення власником строкового вкладу означає для нього втрату прибутку, а для банку — втрату частини ресурсів.

Сертифікати можуть класифікуватись і за такими ознаками:

- *спосіб випуску* (у разовому порядку і серіями);
- *спосіб оформлення* (іменні і на пред'явника);
- *термін обертання* (строкові і до запитання);
- *умови сплати процентів* (авансом, з регулярною сплатою відсотків по закінченні розрахункового періоду та з виплатою відсотків в день погашення сертифіката).

Сертифікати бувають *депозитними* та *ощадними*.

Депозитний сертифікат

це письмове свідоцтво банку про внесення юридичною особою грошових коштів на депозит.

Ощадний сертифікат

документ, що використовується фізичною особою для оформлення своїх заощаджень в банку.

Оформлення депозиту супроводжується видачею ощадної книжки, у якій відбиваються усі операції по рахунку.

В *ощадній книжці* вказуються найменування і місцезнаходження банку (його філії), номер рахунка за вкладом, усі грошові суми, зараховані на рахунок та списані з рахунка, а також залишок грошових коштів на рахунку на момент пред'явлення ощадної книжки у банк.

Видача банківського вкладу, виплата процентів за ним і виконання розпоряджень вкладника про перерахування грошових ко-

штів з рахунка за вкладом іншим особам здійснюються банком у разі пред'явлення ощадної книжки.

По ощадних вкладах банки нараховують відсотки. Такі вклади можуть не мати чітко встановленого строку зберігання і передбачають тривале перебування на рахунках стабільних залишків коштів, що використовується банками для розширення активних операцій.

Важливою умовою нарощування депозитної бази банку є врахування зовнішніх макроекономічних факторів. Стабільність депозитних вкладень визначається рівнем процентної ставки, доходів і ступенем довіри населення до банківської системи, що, у свою чергу, залежить від показника фінансової стійкості банку та інших зовнішніх для нього факторів (рис. 2.4).

В межах процесів реальної економіки лежать фактори поточних і сукупних доходів банківських вкладників — не тільки фізичних осіб, але й держави і підприємств. Забезпечення їх відповідного рівня покладається на державу, особливо відповідальна її роль з підвищення дієздатності суб'єктів господарювання та захисту їхніх інтересів, у регулюванні відносин власності. Цьому сприяє досконалість правової основи становлення приватно-колективної форми власності, наповнення бюджету та якості життя населення, захищеності прав й інтересів суб'єктів виробництва на законодавчому рівні, наявність обґрунтованих соціальних і структурних програм.

У підсумку маємо зростання доходів не тільки підприємств, а й населення, а отже, збільшення накопиченого капіталу і заощаджень, тобто ресурсів банківської системи для подальшого розвитку економіки, адже у довгостроковому періоді нагромадження (заощадження) на рахунках фізичних і юридичних осіб у комерційних банках є надійним джерелом видачі кредитів.

Стан виробництва, його рентабельність є одним із найголовніших факторів зростання доходів людей. Це не тільки індикатор структурних реформ, а й показник рівня доходів населення, у тому числі доходів від експорту, а також стану платіжного балансу і курсу національної валюти.

В умовах низької зайнятості населення та відсутності необхідних робочих місць з'являється тенденція до падіння національного доходу, та, навіть, масового збідніння населення.

Чинником доходів населення є також стан податкової системи і податкова політика держави. Застосування абсолютних і відносних показників дають можливість оцінити результати податкової діяльності держави, рівень та можливості забезпечення податковими надходженнями обсягу фінансових ресурсів, необхідних для соціально-економічного розвитку країни.

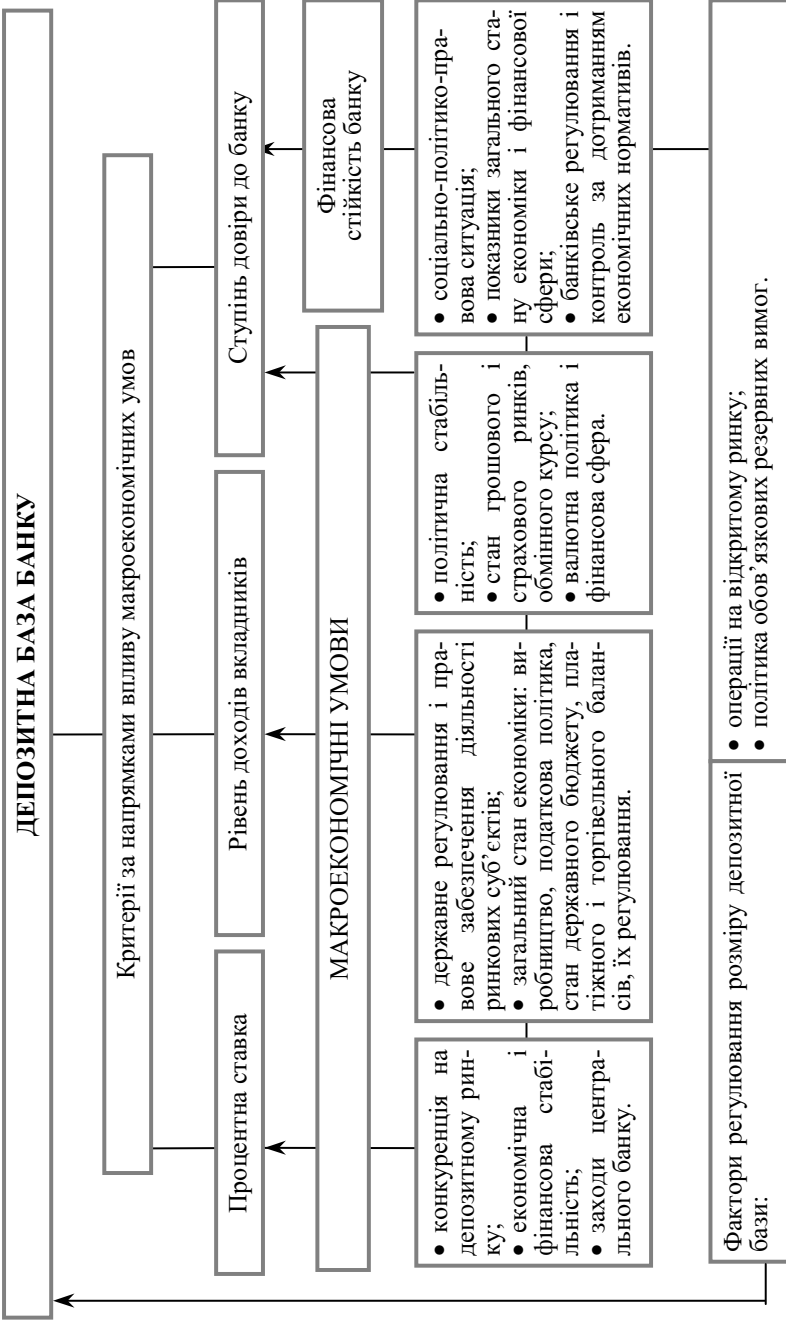

Рис. 2.4. Макроекономічні умови формування депозитної бази банку

Розширення тіншового сектора позначається на зростанні готівки в грошовому обігу і відповідно — зменшення вкладів до запитання. Тому основне завдання податкової політики — забезпечення реальних фінансових можливостей суб'єктів ринку, стимулювання й регулювання схильності до заощаджень.

Стан платіжного балансу, що відображає співвідношення між валютними платежами і надходженнями по зовнішньоекономічній діяльності (імпорт — експорт), і характеризує ступінь забезпеченості країни товарами та послугами власного виробництва, здатен впливати на ресурси банківської системи. Так, якщо поточний платіжний баланс дефіцитний (платежі за імпорт перевищують надходження за експорт), країні потрібна валюта для його погашення. Для цього існує два джерела стримування дефіциту: надходження від іноземних інвестицій і позики держави за кордоном. Застосування останнього інструменту може викликати зростання дефіциту державного бюджету, а значить, зменшення доходів бюджетників, кризу неплатежів, тісно пов'язані з ними затримки із виплатою заробітної плати.

Погашення дефіциту бюджету за рахунок зовнішніх чи внутрішніх запозичень впливає на розвиток реальної економіки й соціальний стан суспільства. Збільшення внутрішніх кредитів державі через банківську систему спричиняє зростання процентних ставок і зменшення приватних інвестицій (відомий «ефект витіснення»), а тому — падіння обсягів виробництва і доходів.

Засоби регулювання дефіциту платіжного балансу також можуть визначати залучені ресурси банківської системи: протекціоністські заходи, що направлені на підтримку вітчизняного виробництва сприяють зростанню національного доходу; рестриктивна економічна політика, що обмежує споживання, розширює можливості для заощаджень; зниження курсу національної валюти пов'язано зі зменшенням попиту на гроші для заощаджень.

Чи не найсуттєвішим чинником привабливості для вкладника національної валюти як засобу заощаджень є стабільність грошової одиниці й передбачуваність валютного курсу, що виражається у відносній незмінності вартості, яку представляє грошова одиниця в обігу, і яка виражається в купівельній спроможності грошей та передбачає стабільність цін на товари й послуги, цін на кредитні ресурси, а також стабільність обмінного курсу національної валюти. Між цими показниками існує тісний зв'язок. Так, якщо знецінення національної валюти відбувається повільніше за темпи інфляції, купівельна спроможність іноземної валюти падає, і навпаки.

Інфляція, впливаючи на купівельну спроможність грошової одиниці, впливає не тільки на доходи населення і суб'єктів підприємницької діяльності, а й визначає взагалі бажання вкладати кошти в банк, побоюючись їхнього знецінення. В умовах зростання інфляції та її очікування відносна питома вага депозитів до запитання і валютних вкладів збільшується, що збільшує кількість короткострокових та кредитів в іновалюті. Тоді як частка строкових у структурі запозичених коштів банку, що стимулює середньо — і довгострокове кредитування, відчутно зменшується.

Валютний курс несе в собі інформацію щодо стабільності національної грошової одиниці, яка дає підстави сподіватись на приріст національних заощаджень. Валютно-курсова політика впливає на розмір депозитів:

— через рівень валютних резервів: більший рівень резервів за інших однакових умов у довгостроковій перспективі не тільки є засобом розширення грошової маси, а й гарантом стабільності національної валюти, що змушує населення заощаджувати;

— через проведення інтервенцій на валютному ринку, стримуючи попит на іноземну валюту, в тому числі як засіб заощаджень в іноземній валюті.

Рівень довіри визначається наявністю законодавчо обґрунтованої системи страхування депозитів, що здійснює не тільки регулюючий вплив на ліквідність банку, а й підвищує його репутацію в очах вкладників. Слід також відмітити важливість розвитку рейтингової системи оцінювання діяльності банків, доступності і можливості отримання реальної інформації про їх фінансовий стан, як фактора формування довіри до всієї банківської системи.

Безпосередній вплив на обсяги депозитної бази банку справляє застосування досить поширеного в країнах з ринковою економікою інструменту грошово-кредитної політики — операцій на відкритому ринку. За своєю суттю цей вид регулювання зводиться до купівлі-продажу центральним банком цінних паперів за раніше встановленим курсом, переважно зобов'язань казначейства, депозитних сертифікатів центрального банку, інших цінних паперів (облігацій промислових фірм і банків, комерційних векселів). Дія цього інструменту полягає в наступному: якщо центральний банк скуповує державні цінні папери на відкритому ринку, то кількість грошей в економіці зростає, і навпаки, коли він продає ці фінансові інструменти, кількість грошей зменшується.

Центральний банк може реалізувати цінні папери безпосередньо комерційним банкам, впливаючи на їхні резерви, або небан-

ківським учасникам. У другому випадку, якщо центральний банк продає цінні папери дилерам фондового ринку, то в такому разі зменшуються резерви комерційних банків, які обслуговують небанківських дилерів, і одночасно зменшується депозитна база цих банків. Це пов'язано з тим, що для розрахунків із центральним банком за куплені цінні папери небанківські дилери використовують свої банківські депозити. Відбувається скорочення грошової маси через мультиплікативне скорочення депозитів.

Пряме регулювання обсягів депозитів банку можливе шляхом встановлення центральним банком нормативів обов'язкового резервування залучених коштів, розміщених на депозитних, поточних, бюджетних рахунках юридичних і фізичних осіб.

Теоретично існує можливість зростання пропозиції грошей у процесі депозитної експансії комерційних банків. Тобто кредити одних комерційних банків стають депозитами інших банків, у яких утворюється можливість додаткового кредитування. Тому на практиці така можливість стримується проведенням політики встановлення обов'язкових резервів. Зміст цього механізму полягає в регулюванні грошової маси в обігу й ґрунтується на дії мультиплікатора: співвідношення грошової пропозиції (готівка + депозити) і грошової бази (готівка + резерви). Грошовий мультиплікатор — обернено пропорційний до нормативу обов'язкового резервування, тому його збільшення, за інших однакових умов¹, зменшує грошову масу в обігу і обсяг депозитів банківської системи на коефіцієнт мультиплікації, і навпаки.

Одним із найважливіших факторів зростання депозитної бази банківської системи є підтримання її фінансової стабільності. У свою чергу, фінансова стійкість банку як чинник забезпечення довіри вкладників і прибуткової діяльності безпосередньо банківської установи знаходиться в залежності від цілої групи умов макроекономічної системи:

— загальний економічний стан, що може впливати на вирішальні компоненти фінансової стійкості — доходи і витрати, особливо, за кредитними операціями. Це обсяги і капіталізація виробництва, ділова активність і фінансовий стан позичальників, стан платіжного балансу країни, інвестиційної сфери, масштаби тіньової економіки, ступінь бартеризації господарських зв'язків, залежність економіки та всієї фінансової системи від зовнішніх запозичень фінансових ресурсів. Так, спад виробництва виступає

¹ Не враховуються частка готівки, що залишається у позичальника, загальна структура грошової маси за агрегатами, надлишкові резерви, кон'юнктура грошового ринку.

фактором неплатоспроможності підприємств і кризи ліквідності банківських установ, що, у свою чергу, породжує неможливість отримання кредитів і знову — подальше падіння виробництва;

— рівень соціально-політичної стабільності в країні, курс державної політики, у тому числі в соціальній сфері;

— ступінь розвитку банківського законодавства, особливо щодо питань повернення кредитів, сплати відсотків, процедури банкрутства та правового забезпечення кредитного процесу;

— стан фінансового ринку, що включає кон'юнктуру на грошовому ринку, тісно пов'язану з темпами інфляції та інфляційними очікуваннями, витратами на обслуговування державного боргу, рівнем доходності цінних паперів і наявністю чи відсутністю тиску з боку владних структур щодо здійснення кредитної емісії для погашення державного боргу або посилення податкового пресу, курсом національної валюти, а також ступенем податкового навантаження на банки і регулюванням та контролем з боку центрального банку.

Останнє являє собою комплекс заходів, за допомогою яких держава через центральний банк займається забезпеченням стабільного, безпечного функціонування банків, запобігання дестабілізуючих впливів. Воно включає встановлення правових норм для банківської діяльності, інструменти грошово-кредитної політики з управління ліквідністю та контроль за дотриманням певних економічних нормативів.

2.4. Запозичений капітал банку

Запозичені кошти

кошти, які банк залучає шляхом випуску та продажу боргових зобов'язань (облігацій та векселів) або міжбанківських кредитів.

Облігація

це цінний папір, що емітується банком для залучення коштів, і свідчить про надання власниками облігацій у розпорядження емітента довгострокової позики.

З настанням терміну погашення облігації банк повертає власнику номінальну вартість цього цінного паперу. У разі погашення старої заборгованості шляхом випуску нових позик, головним чином заміною короткострокових зобов'язань довгостроковими цінними паперами, має місце **рефінансування**.

Облігації, якщо це передбачено умовами емісії, можуть бути конвертовані в прості акції. Тоді залучені з їх допомогою кошти переходять у власний капітал комерційного банку. Конвертованість облігацій дає змогу підвищити їх привабливість у колі покупців, оскільки останні можуть придбати акції банку в найбільш вигідний момент. Власники облігацій ризикують менше, ніж власники акцій, бо у разі банкрутства комерційного банку кредиторам кошти повертаються раніше, ніж звичайним акціонерам.

До банків, що випускають облігації, застосовуються такі ж самі вимоги, як і під час випуску акцій. Емісія облігацій регламентується законами України «Про господарські товариства», «Про цінні папери та фондову біржу».

Комерційний банк може випускати облігації для залучення позикових коштів лише за умови повної реалізації усіх випущених ним акцій. Реалізація облігацій може відбуватися або на основі їх продажу за договорами з покупцями, або шляхом обміну на раніше випущені облігації та цінні папери. Погашаються облігаційні позики комерційними банками після закінчення терміну обігу облігацій за їх номінальною вартістю.

Комерційні банки можуть залучати вільні кошти юридичних і фізичних осіб за допомогою банківського векселя. **Банківський вексель** має депозитну природу, і цим він схожий на сертифікат. Проте, на відміну від сертифіката, банківський вексель може бути використаний його власником як платіжний засіб за товари і послуги, причому новий власник векселя може передавати його третій особі шляхом індосаменту. Щоб придбати банківський вексель, покупець має перерахувати гроші на рахунок банку-продавця, після чого останній виписує банківський вексель на ім'я покупця і позначає дату зарахування грошей. Погашення банківських векселів відбувається шляхом їх викупу банком після закінчення терміну обертання або ж дострокового викупу. Власник векселя отримує прибуток у вигляді процента до номіналу (різниця між ціною покупки і ціною продажу векселя).

Комерційний банк випустив вексель за номінальною вартістю 1200 грн. кожен терміном 90 днів за процентною ставкою 18 % річних.

Необхідно визначити, за якою ціною банк продасть та поверне його після закінчення терміну обертання.

Розв'язання

Банк продає векселі за 1200 грн. кожен. Після закінчення терміну обертання векселя банк сплатить його власнику 1254 грн. ($1200 + 1200 \times 18 \times 90 / 360 \times 100$). Прибуток клієнта $1254 - 1200 = 56$ грн.

Одним із джерел поповнення ресурсів комерційного банку є міжбанківський кредит.

Міжбанківський кредит це позичковий капітал комерційного банку, що передається іншому банку у тимчасове користування на умовах повернення і платності.

Комерційні банки залучають міжбанківські кредити для:

- розширення своєї кредитної діяльності з клієнтами;
- отримання прибутку від купівлі-продажу ресурсів;
- регулювання банківської ліквідності та виконання вимог щодо обов'язкового резервування;
- встановлення більш тісних ділових стосунків між банками.

Для одержання міжбанківського кредиту комерційний банк надає іншому банку такі документи:

- клопотання на одержання кредиту;
- заяву;
- гарантію на повернення кредиту;
- строкове зобов'язання;
- баланс банку на останню дату.

Після перевірки вказаних документів між комерційними банками укладається кредитна угода, в якій обумовлюється сума кредиту, термін, рівень відсоткової ставки, порядок погашення та інші умови. При розгляді питання про надання міжбанківського кредиту банк-кредитор робить оцінку фінансового стану банку-позичальника, яка здійснюється на підставі: дотримання обов'язкових економічних нормативів діяльності комерційного банку, наявності прибутку та збитків, аналізу якості активів та пасивів, створення резервів під певні ризики, виконання зобов'язань комерційним банком у минулому, якість банківського менеджменту.

Міжбанківські кредити мають як правило *короткостроковий характер* терміном від 1 дня (ночі) до 3-6 місяців. Плата за користування міжбанківським кредитом встановлюється на рівні облікової ставки, або ставки рефінансування. Останніми роками облікова ставка НБУ значно змінювалася. Найбільшою вона була у 1994 р. — 225,9 %, на кінець 2004 року — 7,5 %*.

* Національний банк України. Процентні ставки рефінансування банків НБУ // www.bank.gov.ua.

Загальний розмір отримання комерційним банком міжбанківських ресурсів обмежується розміром власного капіталу банку. Забороняється їх надання та отримання банківськими установами (філіями, управліннями, відділеннями тощо), які не є юридичними особами, крім випадків, коли це здійснюється за дорученням юридичної особи. Банківські установи можуть купувати та продавати ресурси тільки в системі одного банку, який має філійну мережу.

Комерційні банки позичають кошти у Національного банку України шляхом одержання кредитів через:

➤ **закриті кредитні аукціони;**

Кредитний аукціон проводиться в приміщенні НБУ шляхом задоволення поданих заявок від комерційних банків про надання кредиту до Аукціонного комітету НБУ (додаток 1) та в Управління кредитного регулювання НБУ (додаток 2). Заявки комерційних банків задовольняються на аукціоні у міру зниження запропонованої в них процентної ставки, починаючи з найвищої, і далі, поступово до вичерпання запропонованого обсягу продажу кредитів або досягнення встановленої початкової ставки чи задоволення всіх заявок. Купівля кредитів на закритому Кредитному аукціоні НБУ оформлюється договором спеціальної форми (додаток 3).

Результати аукціону затверджує Голова Правління НБУ або його заступник не пізніше двох днів з дня проведення аукціону.

Порядок його проведення зображений на рис. 2.5.

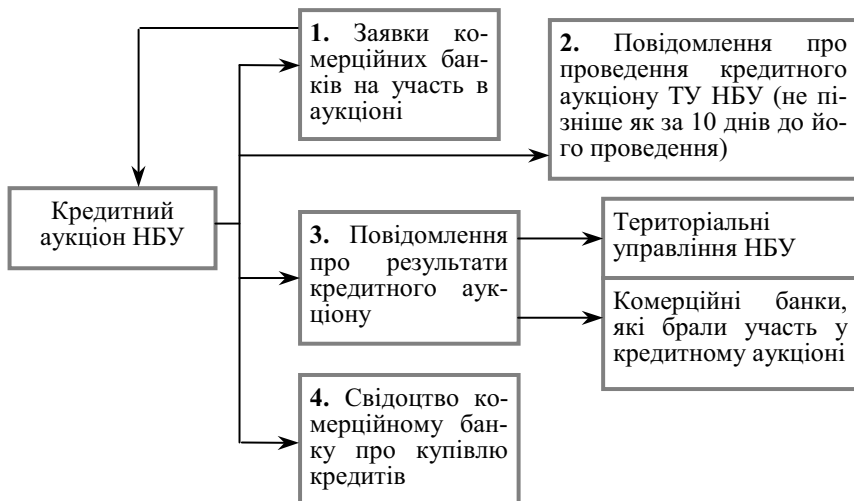

Рис. 2.5. Схема проведення кредитного аукціону НБУ

У ході аукціону дотримуються таких правил:

- один банк не може отримати більше 50 % запропонованого обсягу кредиту на кредитному аукціоні;
- сума заборгованості за кредитами НБУ, у т.ч. за аукціонними кредитами з урахуванням поданої заявки на купівлю кредиту, не повинна перевищувати п'ятикратну величину власного капіталу банку.

➤ **ломбардний кредит** (кредитування під забезпечення державних цінних паперів);

Право на одержання ломбардного кредиту мають банки, які:

- отримали ліцензію на здійснення банківської діяльності, занесені до Державного реєстру банків, які працюють не менше 1 року;
- дотримуються встановлених НБУ економічних нормативів. При цьому загальна сума заборгованості за отриманими ломбардними кредитами також має бути в межах відповідних нормативів;
- дотримуються встановлених НБУ правил ведення бухгалтерського обліку, своєчасно і в повному обсязі надають звітність ТУ НБУ;
- дотримуються встановленого нормативу обов'язкового резервування;
- не мають простроченої заборгованості за кредитами НБУ, за процентами цих кредитів на момент надання кредиту.

Для одержання ломбардного кредиту комерційний банк повинен надати такі *документи*:

— нотаріально засвідчену картку комерційного банку із зразками підписів осіб, які уповноважені підписувати документи на оформлення ломбардного кредиту;

— заяву про надання комерційному банку ломбардного кредиту за формою (*додаток 4*);

— доручення на право реалізації НБУ цінних паперів, які прийняті під забезпечення ломбардного кредиту за формою.

ТУ НБУ приймають як забезпечення ломбардного кредиту ЦП, що відповідають таким вимогам:

- 1) державні ЦП, що занесено до ломбардного списку НБУ;
- 2) державні ЦП, що обліковуються на балансі комерційного банку і до яких немає претензій;
- 3) строк погашення державних цінних паперів не припадає на термін користування ломбардним кредитом (строк погашення настає не раніше 15 днів з моменту їх переказу на рахунок ДЕПО в НБУ).

У разі прийняття рішення про надання ломбардного кредиту ТУ НБУ укладає кредитний договір з комерційним банком (*до-*

даток 5) та повідомляє електронною поштою *емісійно-кредитний департамент НБУ (додаток 6)*.

Отримавши підтвердження від ТУ НБУ про надання ломбардного кредиту:

— комерційний банк переказує портфель ЦП, що надається в забезпечення ломбардного кредиту, із свого рахунку ДЕПО на рахунок ДЕПО в НБУ;

— емісійно-кредитний департамент (ЕКД) НБУ блокує перелік державних цінних паперів на рахунку ДЕПО в НБУ в тій кількості і сумі, що зазначені у повідомленні регіонального управління і перераховують кошти в рахунок наданого ломбардного кредиту комерційного банку.

Після настання строку погашення ломбардного кредиту територіальне управління НБУ стягує його суму і проценти з кореспондентського рахунку комерційного банку в порядку, встановленому кредитним договором і чинним законодавством і наступного робочого дня повідомляє про це ЕКД НБУ для здійснення розблокування рахунків ДЕПО комерційного банку і надання права вільного обігу цінних паперів.

➤ **операції РЕПО.** Це операції з цінними паперами, які складаються з двох частин і при яких укладається єдина генеральна угода (*додаток 7*) між учасниками ринку (НБУ та комерційними банками) про продаж-купівлю державних цінних паперів на певний строк із зобов'язанням зворотного продажу-купівлі у визначений термін або на вимогу однієї із сторін за заздалегідь обумовленою ціною.

Використання НБУ державних цінних паперів для операцій РЕПО здійснюється через «пряме РЕПО» — купівлю у комерційного банку державних цінних паперів та «зворотне РЕПО» — обов'язковий продаж державних цінних паперів. У ситуації, коли в межах визначених основних монетарних параметрів існує потреба підвищення ліквідності комерційних банків, НБУ здійснює операції «прямого РЕПО» і на підставі генеральної угоди купує у комерційного банку державні цінні папери на відповідний період з обов'язковою умовою зворотного їх викупу цим комерційним банком у встановлений строк. У разі накопичення надлишкової ліквідності в банківській системі, зростання грошової маси значно вищими темпами, ніж передбачалося, НБУ може продати комерційним банкам через механізм «зворотного РЕПО» державні цінні папери, які є в його портфелі, на певний період, за умови викупу їх у комерційного банку в установлений строк.

Національний банк може здійснювати операції РЕПО купівлі-продажу державних цінних паперів як через безпосередню домовленість із комерційними банками, так і проведенням тендера за явок комерційних банків на участь в операціях РЕПО. У разі проведення тендера Національний банк через свої регіональні управління не пізніш як за тиждень надсилає повідомлення про проведення такого тендера з зазначенням терміну-операцій РЕПО та умов його проведення. Фактична ставка на тендері у 2004 році становила 13 %*.

➤ **рефінансування у формі переобліку векселів та перезаставки векселів** (див. тему 4).

Економічна сутність вказаних способів запозичення додаткових коштів полягає у тому, що на макрорівні через кредитування банків здійснюється емісія грошей в обіг і розширюється обсяг сукупної грошової маси в економіці, а на мікрорівні кредити НБУ сприяють підтриманню комерційними банками своєї ліквідності на необхідному рівні та зміні структури їхніх активів на користь кредитування своїх клієнтів.

З цих позицій важливе значення має врахування комерційними банками не тільки внутрішніх правил залучення коштів, а й макроекономічних умов формування ресурсної бази банку за рахунок запозичених коштів.

Так, стан державного бюджету та, особливо, погашення його дефіциту за рахунок кредитів банківської системи позначається на ресурсному потенціалі комерційних банків. Підвищення попиту на позичкові кошти, у тому числі і на ресурси банку, зумовлює їх обмеження і вилучення з реального сектора економіки. Крім того, висока дохідність державних цінних паперів пов'язана з подорожчанням кредитів на міжбанківському рівні, оскільки процентні ставки за ними теж зростають.

Якщо ж привабливість державних цінних паперів знижується, відбувається відплив іноземного капіталу з країни, що провокує зниження курсу національної валюти. Як наслідок, виникає необхідність вживання з боку центрального банку і Міністерства фінансів певних заходів, серед яких — підвищення процентної ставки й рівня дохідності емітованих державою цінних паперів.

Інфляція та високі інфляційні очікування, справляючи безпосередній вплив на підвищення процентних ставок, у тому числі й мі-

* Національний банк України. Процентні ставки рефінансування банків НБУ // www.bank.gov.ua.

жбанківських, здатні регулювати попит на кредити центрального та інших банків. При цьому банками-кредиторами обов'язково вивчається і береться до уваги фінансовий стан банка-позичальника та його можливості вчасного і повного повернення кредитів.

Регулювання можливості комерційних банків запозичення коштів на ринку здійснюється також за допомогою контролю за ставками, тобто встановлення вартості окремих видів кредитів — центральний банк визначає рівень процентних ставок за ломбардними й обліковими кредитами, які він надає комерційним банкам у порядку рефінансування їхніх активних операцій.

Норми обов'язкового резервування є фактором опосередкованого впливу на обсяги запозичених ресурсів. У разі їхнього зростання і, відповідно, подорожчання депозитних ресурсів, збільшується, як правило попит на міжбанківські кредити при їх відносно нижчій вартості.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Охарактеризуйте зміст поняття «ресурси банку».
2. Визначте сутність, структуру та функції власного капіталу банку.
3. Розкрийте зміст регулятивного капіталу, його структуру та порядок формування.
4. Зазначте способи та умови залучення депозитних ресурсів.
5. Поясніть зміст методів нарахування процентів за вкладками.
6. Охарактеризуйте джерела та значення запозичених ресурсів банку.
7. Як оформляються міжбанківські кредити?
8. Який порядок проведення закритого Кредитного аукціону?
9. Розкрийте зміст ломбардного кредиту та операцій РЕПО.
10. У чому полягає особливість зовнішніх для банків України чинників формування позичених ресурсів?

Розділ 2

ПОСЛУГИ Й ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

ГЛАВА 3. РОЗРАХУНКОВО-КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- дати характеристику ресурсів банку, визначити їх
- визначити основи організації платіжної системи в Україні та вказати місце в ній банківської платіжної системи;
- охарактеризувати види та способи проведення безготівкових розрахунків;
- розкрити порядок відкриття рахунків у банку;
- з'ясувати сутність основних форм безготівкових розрахунків та документообіг;
- пояснити механізм здійснення міжбанківських розрахунків;
- дати характеристику операцій банку з платіжними картками;
- розкрити зміст та правила організації операцій з касового обслуговування клієнтів банку.

3.1. Загальні основи організації безготівкових розрахунків

Організаторами та основними виконавцями розрахункових операцій є банки, небанківські фінансові інститути, клірингові установи — члени платіжної системи.

Платіжна система

платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу грошей.

Платіжна система в Україні представлена внутрішньодержавною та міжнародною платіжними системами (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Платіжна система України

Внутрішньодержавна платіжна система

платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу грошей виключно в межах України.

Міжнародна платіжна система

платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу грошей з однієї країни в іншу.

Банки, клірингові установи, а також інші установи, що надають фінансові послуги, мають право укладати договори з платіжними організаціями міжнародних платіжних систем про членство або про участь у цих системах після отримання ними відповідного дозволу Національного банку України.

В Україні можуть створюватися внутрішньодержавні банківські та небанківські платіжні системи.

До *внутрішньодержавних банківських платіжних систем* відносяться системи міжбанківських розрахунків, системи масових платежів та внутрішньобанківські платіжні системи.

1. Система міжбанківських розрахунків призначена для переказу грошей у межах України між банками на виконання зобов'язань їх клієнтів, а також власних зобов'язань цих банків.

2. Внутрішньобанківська платіжна система створюється банком з метою забезпечення найбільш сприятливих умов для проведення переказу грошей між його підрозділами.

3. Система масових платежів призначена для переказу грошей за операціями, що здійснюються юридичними та фізичними особами із застосуванням платіжних інструментів.

Внутрішньодержавні небанківські платіжні системи мають право здійснювати діяльність, пов'язану із переказом, виключно після їх реєстрації та отримання відповідного дозволу Національного банку України.

Обробка та передача в межах України електронних та паперових документів на переказ, документів за операціями із застосуванням спеціальних платіжних засобів та документів можуть здійснюватися за допомогою як внутрішньодержавних, так і міжнародних платіжних систем, що діють в Україні.

Грошові розрахунки здійснюються за допомогою готівкових грошей і в безготівковому порядку.

Готівкові розрахунки застосовуються в основному у взаємовідносинах підприємств і організацій з населенням, тобто обслуговують рух грошових доходів і витрат населення.

У розрахунках між підприємствами та організаціями майже всі господарські платежі здійснюються шляхом безготівкових перерахунів.

Безготівкові розрахунки

грошові розрахунки шляхом запису на рахунках у банках, коли гроші списуються з рахунку платника й зараховуються на рахунок одержувача.

рахунок одержувача.

Сукупність принципів та вимог до організації безготівкових розрахунків, що залежать від конкретних умов господарювання, форм і способів розрахунків та документообігу утворюють **систему безготівкових розрахунків**.

Безготівкові розрахунки здійснюються за такими принципами:

- через банківські рахунки, які відкриваються на ім'я клієнта для зберігання і переводу коштів;
- за розпорядженням їх власників у порядку встановленої черги платежів у межах залишку коштів на рахунку;
- свобода вибору суб'єктами ринку форм безготівкових розрахунків, що знаходить відображення у господарчих угодах без участі банку. Банк виконує лише посередницьку роль у платежах;
- виходячи із строків, передбачених у договорі;
- наявність у платника або у його гаранта ліквідних засобів.

Безготівкові розрахунки розрізняються за складом учасників, призначенням операцій, місцем знаходження клієнтів, функціональним призначенням платежу. Класифікація представлена на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Види безготівкових операцій банку

Порядок розрахунків визначають **способи здійснення безготівкових операцій**:

- до початку торгової операції (авансовий платіж);
- одразу ж після її завершення з використанням платіжного доручення;
- через деякий час після завершення торгівельної операції — відстрочений, прострочений, комерційний кредит, оформлення векселя;
- з кожної поставки окремо;
- за всіма поставками взагалі;
- шляхом заліку взаємних вимог;
- за рахунок власних коштів з розрахункового рахунку;
- за рахунок кредиту.

Комерційні банки здійснюють безготівкові розрахунки у різних формах.

Форма розрахунків

сукупність взаємопов'язаних елементів — спосіб платежу і документообіг.

Найбільш розповсюдженими є розрахунки платіжними дорученнями, платіжними вимогами-дорученнями, акредитивні, розрахунки з використанням чеку, факторинг, інкасове доручення, відкритий рахунок, розрахунки по сальдо взаємної заборгованості.

Застосування тієї чи іншої форми розрахунків визначається особливостями господарських взаємовідносин підприємств та організацій і спрямовано на зміцнення договірної дисципліни, забезпечення безперервних платежів і прискорення оборотності грошових коштів у розрахунках.

Підприємства, а також установи банків здійснюють розрахунки при дотриманні таких умов:

1. Кошти підприємств підлягають обов'язковому зберіганню в банках, за винятком залишків готівки в їх касах у межах встановленого банком ліміту та норм витрат з виручки, які передбачені діючим порядком ведення касових операцій у народному господарстві України.

2. Безготівкові розрахунки між підприємствами здійснюються у національній валюті України через банк шляхом перерахування коштів з рахунку платника на рахунок одержувача коштів.

3. Кошти з рахунку клієнта списуються за розпорядженнями його власника крім випадків, у яких чинним законодавством пе-

редбачене безспірне стягнення та безакцептне списання коштів. У безакцептному порядку проводиться списання:

- за виконавчим листом суду та арбітражу;
- недоїмок по податках, недоплат у державні цільові фонди, позабюджетні фонди;
- платежів за розпорядженням державних податкових адміністрацій;
- платежів державного обов'язкового і державного соціального страхування, до Пенсійного фонду;
- за розпорядженням Антимонопольного комітету і КРУ;
- за розпорядженням підприємств за результатами розгляду претензій, що стосуються доарбітражного врегулювання господарських спорів у тому випадку, якщо боржник визнав претензію.

4. Розрахункові документи приймаються банком до виконання тільки в межах наявних коштів на рахунку клієнта.

5. Платежі проводяться, як правило, після відвантаження товарно-матеріальних цінностей, виконання робіт чи надання послуг або одночасно з ними. В окремих випадках може бути проведена попередня оплата. Платежі проводяться за рахунок власних коштів платника, а в окремих випадках за рахунок кредиту банку.

6. Платежі одного клієнта за рахунок коштів іншого не допускаються, за винятком випадків уступки вимоги і переведення боргу відповідно до Цивільного Кодексу України та в інших випадках, передбачених чинним законодавством.

7. Банк на договірній основі здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів і виконує їх розпорядження щодо перерахування коштів з рахунків.

8. Підприємства самостійно обирають форми розрахунків, передбачені інструкцією № 7 *«Про безготівкові розрахунки в господарському обороті України»* та вказують їх при укладенні між собою договорів.

9. Взаємні претензії за розрахунками між платником та одержувачем коштів розглядаються сторонами в претензійно-позовному порядку без участі банку.

Кожній формі безготівкових розрахунків відповідає певний вид розрахункового документа — паперове чи електронне повідомлення. Вибір залежить від технічних можливостей підприємства. Розрахункові документи приймаються банками до виконання без обмеження їх максимального або мінімального розміру суми. Платежі з рахунків клієнтів виконуються банками у межах залишків коштів на початок операційного дня.

Для кожного розрахункового документа характерна єдина в масштабах країни форма, суворі стандартизація, кодифікація реквізитів (*додаток 8*). Система оформлення, використання та руху розрахункових документів називається *документообігом*.

Розрахункові документи, які подаються клієнтами в банк у паперовій формі, повинні мати такі **реквізити**:

- назва документа;
- номер документа, число, місяць, рік його виписки (число та рік цифрами, місяць літерами);
- назви платника й одержувача коштів (їх офіційне скорочення), їх ідентифікаційні коди, номери рахунків у банку;
- назви банків платника й одержувача, їх місцезнаходження та номери за МФО (коди банків);
- сума платежу цифрами і літерами:
 - при зазначенні суми цифрами — розділовим знаком є кома (наприклад, 125,64 грн.);
 - при зазначенні суми літерами — назва грошової одиниці вказується скорочено, а сума копійок цифрами (двісті грн. 75 коп.);
- призначення платежу: назва товару, посилення на документ, на підставі якого здійснюється операція (договір, рахунок), із зазначенням його номера і дати коду товару;
- на першому примірнику — печатка та підписи відповідальних осіб;
- сума податку на додану вартість або напис «без податку на додану вартість».

У разі, якщо хоча б один з вищезазначених реквізитів (якщо вони передбачені формою документа) не заповнений або заповнений неправильно, банк такий документ до виконання не приймає.

До оформлення платіжних документів пред'являються такі **вимоги**:

- оформлюють у кількості примірників, необхідних банку та всім сторонам;
- виписують з використанням технічних засобів;
- виправлення і підчистка не допускаються;
- обов'язково наявність усіх перерахованих вище реквізитів;
- списання коштів з рахунку здійснюється на підставі першого примірника. Перший екземпляр розрахункового документа повинен бути обов'язково підписаний посадовими особами, що мають право розпоряджатися рахунком і мають печатку.

На всіх примірниках паперових розрахункових документів банк в обов'язковому порядку в правому верхньому куті проставляє дату надходження цих документів. Якщо документи надій-

шли після закінчення регламентованого банком часу роботи з клієнтами, на них, крім того, проставляється штамп «Вечірня». Дата виконання розрахункового документа проставляється в правому нижньому куті.

У разі, якщо дата розрахункового документа збігається з датою проводки його банком, дата отримання банком документа у правому верхньому куті не проставляється.

Банк зобов'язаний зберегти грошові кошти, що надійшли на рахунок клієнта, в день надходження до банку відповідного розрахункового документа, якщо інший строк не встановлений договором банківського рахунка або законом.

Зарахування грошей на рахунок клієнта здійснюється як шляхом внесення їх у готівковій формі, так і шляхом переказу грошей у безготівковій формі з інших рахунків.

Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку грошових коштів на рахунку клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

У разі одночасного надходження до банку кількох розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання грошових коштів, *банк списує кошти з рахунку клієнта у такій черговості:*

1) у першу чергу списуються грошові кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;

2) у другу чергу списуються грошові кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплати за авторським договором;

3) у третю чергу списуються грошові кошти на підставі інших рішень суду;

4) у четверту чергу списуються грошові кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;

5) у п'яту чергу списуються грошові кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

3.2. Порядок відкриття рахунків у банку

Банки України мають право відкривати рахунки *резидентам* (юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, фізичним особам) і *нерезидентам* (юридичним особам — інвесто-

рам, представництвом юридичних осіб в Україні та фізичним особам). Суб'єкти господарювання мають право самостійно обирати банк для розрахунково-касового обслуговування і за усіма видами операцій можуть користуватись послугами одного або декількох комерційних банків.

Порядок відкриття банками рахунків та їх режими визначаються Національним банком України. Умови відкриття рахунка та особливості його функціонування передбачаються в договорі, що укладається між банком і його клієнтом — власником рахунка. *За договором банківського рахунка* банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком.

Види рахунків, які підприємства можуть відкривати в банку залежать від правового статусу і характеру діяльності цього підприємства. Це можуть бути поточні, бюджетні, депозитні (вкладні), позичкові та деякі інші рахунки. Особливості режимів функціонування вкладних (депозитних) та поточних рахунків визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України та договорами, що укладаються клієнтами та обслуговуючими їх банками.

Поточний рахунок

рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей та для здійснення усіх видів операцій за цим рахунком відповідно до умов договору

та вимог законодавства України.

Законодавством та інструкціями НБУ передбачено, що кожне підприємство має право відкрити по одному поточному рахунку в національній та іноземній валюті у двох установах банку. У разі відкриття двох поточних рахунків у національній валюті один з них виступає в якості основного, другий — додаткового. Відмінність цих рахунків полягає у тому, що коли на поточних рахунках не вистачає коштів для задоволення всіх претензій до підприємства, то заборгованість, що стягується у безспірному порядку, обліковується за основним поточним рахунком.

Платник може розпоряджатися грошима, що зберігаються на його поточному рахунку, за допомогою платіжних інструментів, зокрема платіжної картки.

Для відкриття поточного рахунку **підприємство** надає установі банку такі документи:

1. Заяву на відкриття поточного рахунку встановленого зразка. Заява підписується керівником та головним бухгалтером підприємства.

2. Копію свідоцтва про державну реєстрацію в органі державної виконавчої влади або в іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідчену нотаріально чи органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію.

3. Копію належним чином зареєстрованого статуту (положення), засвідчену нотаріально.

4. Копію документа, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік.

5. Картку із зразками підписів осіб, яким відповідно до чинного законодавства чи установчих документів підприємства надано право розпорядження рахунком та підпису платіжних документів. У картку включається також зразок відбитку печатки, присвоєної підприємству.

6. Копію документа про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, засвідчену нотаріально або органом, що видав відповідний документ.

Після вивчення фінансового стану підприємства і поданих документів та здійснення ідентифікації клієнта банк протягом *десяти календарних днів* приймає рішення про відкриття поточного рахунку або відмову.

У разі прийняття позитивного рішення керівник банку передає в бухгалтерію розпорядження про відкриття рахунку разом з усіма необхідними документами. Між банком і підприємством укладається угода на здійснення розрахунково-касового обслуговування, в якій зазначається номер відкритого рахунку, передбачені зобов'язання та права сторін щодо виконання операцій за рахунком, умови закриття рахунку, строк дії угоди, порядок та періодичність видачі виписок з рахунку тощо. За окремою угодою банк надає список тарифів комісійної винагороди за свої операції та послуги, у тому числі за розрахунково-касове обслуговування (плата за відкриття рахунку, за вилучення готівки, вихідні перекази, закриття рахунку та інші).

Бухгалтерія на підставі розпорядження керівника банку реєструє поточний рахунок у книзі реєстрації відкритих рахунків, робить відповідну позначку на документах і передає їх в юридичну службу для зберігання в юридичній справі клієнта. Протягом трьох робочих днів з дня відкриття рахунку (включаючи день ві-

дкриття) банк повинен повідомити номер рахунку податковому органу, а у разі відкриття додаткового рахунку — також банк, в якому відкритий основний рахунок.

З документів, які вимагаються від клієнтів банку у разі відкриття рахунків, формується *справа з юридичного оформлення рахунку*, яка зберігається банком протягом п'яти років після закриття рахунку.

Якщо підприємству уже відкрито поточний рахунок в банку, цей клієнт ідентифікований банком і сформована справа з юридичного оформлення рахунку, відкриття підприємству іншого поточного рахунку (зокрема, карткового, поточного бюджетного рахунку, рахунку за спеціальним режимом використання, поточного рахунку в іноземній валюті) може здійснюватися за умови надання підприємством заяви на відкриття поточного рахунку та картки із зразками підписів і відбитком печатки, засвідченої в установленому порядку. Датою початку видаткових операцій за цим рахунком є дата реєстрації отримання банком повідомлення про взяття рахунку на податковий облік.

У разі якщо відокремленому підрозділу юридичної особи вже відкрито поточний рахунок і сформована справа з юридичного оформлення рахунку, то банк може відкрити йому інший поточний рахунок за умови надання заяви про відкриття поточного рахунку, клопотання юридичної особи про відкриття поточного рахунку та картки із зразками підписів та відбитком печатки, засвідченої в установленому порядку.

Поточні рахунки можуть відкриватися також *приватним (фізичним) особам*. Вони носять платіжний характер і призначені для здійснення розрахунків приватної особи з фізичними та юридичними особами, тобто для обслуговування руху грошових коштів, що виникає при надходженні доходів приватної особи та їх використанні. Для відкриття рахунку приватна особа надає банку такі документи: заяву на відкриття рахунку; картку із зразком підпису; паспорт або документ, що його замінює; довідку про ідентифікаційний код платника податку. Паспорт і довідка дозволяють банку ідентифікувати фізичну особу.

Поточні рахунки клієнтів банків закриваються на підставі:

- заяви власника рахунку;
- рішення органу, на який законом покладено функції щодо ліквідації або реорганізації юридичної особи;
- відповідного рішення суду про ліквідацію підприємства;
- рішення уповноваженого державного органу про скасування державної реєстрації юридичної особи або державної реєстрації

суб'єкта підприємницької діяльності — фізичної особи, визнання в установленому порядку юридичної особи фіктивною або оголошення фізичної особи померлою чи визнання безвісно відсутньою;

- на інших підставах, передбачених законом чи договором між банком та власником рахунку.

Бюджетні рахунки відкриваються підприємствам (їх відокремленим підрозділам), яким виділяються кошти за рахунок державного або місцевого бюджету для цільового їх використання. Ці рахунки відкриваються на підставі платіжного доручення фінансового органу, органу Державного казначейства, відповідного розпорядника бюджетних коштів.

Кредитні рахунки відкриваються на договірній основі як юридичним, так і фізичним особам в будь-якій установі банку, яка має право видавати кредити, з дотриманням чинного законодавства. Кредитні рахунки призначені для обліку кредитів, які надані шляхом оплати розрахункових документів чи перерахування на поточний рахунок позичальника відповідно до умов кредитної угоди.

**Вкладний
(депозитний)
рахунок**

рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк та під

визначений процент відповідно до умов договору.

Вкладні (депозитні) рахунки відкриваються **підприємствам, їх відокремленим підрозділам, фізичним особам** на договірній основі для зберігання грошей, що передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк та під визначений процент відповідно до умов договору.

У разі якщо підприємство не має в банку поточного рахунку, то банк відкриває вкладний (депозитний) рахунок такому клієнту на підставі депозитного договору за умови подання ним таких **документів:**

- копії свідоцтва про державну реєстрацію в органі виконавчої влади, іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідченої нотаріально чи органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію (крім бюджетних установ та організацій);

- копії належним чином зареєстрованого статуту (положення), засвідченої нотаріально або органом, який здійснив реєстрацію. Положення, які затверджуються постановами Кабінету

Міністрів України чи Указами Президента України, нотаріального засвідчення не потребують;

— копії документа, що підтверджує взяття підприємства на облік відповідним органом державної податкової служби, засвідченої тим органом, який видав документ, нотаріально або уповноваженим працівником банку;

— копії документа про повідомлення органів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України щодо намірів підприємства — платника страхових внесків відкрити рахунок (подається, якщо підприємство або його відокремлений підрозділ використовують найману працю);

— копії довідки про внесення підприємства до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідченої нотаріально або органом, який видав довідку, або уповноваженим працівником банку;

— картки із зразками підписів та відбитком печатки, засвідченої нотаріально або вищестоящою організацією (вимагається, якщо в депозитному договорі передбачено перерахування коштів після закінчення строку зберігання з використанням платіжного доручення).

Відокремленому підрозділу підприємства, який не має в банку поточного рахунку, вкладний (депозитний) рахунок відкривається на підставі депозитного договору за умови надання цим підрозділом таких документів:

— копії належним чином оформленого положення про відокремлений підрозділ, засвідченої нотаріально або органом, що створив відокремлений підрозділ;

— копії свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи в органі виконавчої влади, іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідченої нотаріально чи органом, який видав свідоцтво про державну реєстрацію;

— копії документа, що підтверджує взяття відокремленого підрозділу на облік відповідним органом державної податкової служби, засвідченої тим органом, який видав документ, нотаріально або уповноваженим працівником банку;

— копії документа про повідомлення органів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України щодо намірів відокремленого підрозділу — платника страхових внесків відкрити рахунок (подається, якщо відокремлений підрозділ використовує найману працю);

— копії довідки про внесення відокремленого підрозділу до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України, засвідченої нотаріально або органом, який видав довідку, або уповноваженим працівником банку;

— картки із зразками підписів та відбитком печатки, засвідченої нотаріально або керівником підприємства — юридичної особи, до складу якого входить відокремлений підрозділ (вимагається, якщо в депозитному договорі передбачено перерахування коштів після закінчення строку зберігання з використанням платіжного доручення).

Якщо вкладний (депозитний) рахунок **відкривається підприємству або відокремленому підрозділу, який вже має в цьому банку поточний рахунок** (тобто коли банком здійснено ідентифікацію клієнта і сформовано справу з юридичного оформлення рахунку), весь перелік документів, визначений цим підпунктом, не вимагається. У такому разі вкладний (депозитний) рахунок відкривається на підставі депозитного договору за умови надання підприємством або відокремленим підрозділом, який використовує найману працю, копії документа про повідомлення органів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України щодо намірів підприємства або відокремленого підрозділу — платника страхових внесків відкрити рахунок.

Кошти на вкладні (депозитні) рахунки підприємств та їх відокремлених підрозділів перераховуються з поточного рахунку і після закінчення строку зберігання повертаються на поточний рахунок. Проведення розрахункових операцій та видача коштів готівкою з вкладного (депозитного) рахунку підприємства або його відокремленого підрозділу забороняється.

Вкладні (депозитні) рахунки в іноземній валюті відкриваються уповноваженим банком резидентам (юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, фізичним особам) та нерезидентам (юридичним особам — інвесторам, представництвам юридичних осіб в Україні та фізичним особам) на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та банком у порядку, встановленому Інструкцією для відкриття вкладних (депозитних) рахунків у національній валюті.

Фізичні особи, які відкривають рахунки на своє ім'я, на ім'я неповнолітніх осіб чи на ім'я іншої фізичної особи, мають пред'явити уповноваженому працівнику банку паспорт або документ, що його замінює. Фізичні особи-резиденти додатково пред'являють документ, виданий органом державної податкової

служби, що свідчить про присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків.

Неповнолітні особи віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років самостійно або в присутності чи за письмовою згодою своїх батьків (усиновителів) чи піклувальників відкривають рахунки за умови пред'явлення свідоцтва про народження (особами віком від 15 до 16 років) або паспорта (особами, яким виповнилося 16 років) та документа, виданого органом державної податкової служби, що свідчить про присвоєння ідентифікаційного номера платника податків. Неповнолітня особа віком від 15 до 16 років додатково має надати довідку із зразком свого підпису, видану навчальним закладом, де вона навчається, або картку із зразком підпису, засвідчену в установленому законодавством порядку. Якщо рахунок відкривається в присутності батьків або законних представників, батьки пред'являють паспорт та свідоцтво про народження неповнолітнього, а законні представники — паспорт та документ, що підтверджує статус законного представника неповнолітнього.

Уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію фізичної особи, яка відкриває поточний або вкладний (депозитний) рахунок, і робить у присутності цієї особи копії сторінок паспорта або документа, що його замінює, які містять прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності), дату народження, серію та номер паспорта або документа, що його замінює, дату видачі та найменування органу, що видав документ, місце проживання або тимчасового перебування, інформацію про громадянство (у разі, якщо особа, яка відкриває рахунок, є нерезидентом), а також копію документа, виданого органом державної податкової служби, що свідчить про присвоєння фізичній особі-резиденту ідентифікаційного номера платника податків. Ці копії засвідчуються підписами уповноваженого працівника банку, який здійснює ідентифікацію клієнта, та особи, що відкриває рахунок, як такі, що відповідають оригіналу, і зберігаються у справі з юридичного оформлення рахунку.

У разі надання власником рахунку права розпорядження рахунком іншим особам уповноважений працівник банку ідентифікує цих осіб та підтверджує здійснення ідентифікації зняттям копій відповідних документів у порядку, встановленому цим пунктом.

Ідентифікація клієнта банку, що відкриває рахунок, не є обов'язковою у разі, якщо клієнт вже має рахунки в цьому банку і був раніше ідентифікований відповідно до вимог законодавства,

яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відми-
ванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Банкам забороняється відкривати та вести анонімні (номерні)
рахунки.

Банки мають право відкривати своїм клієнтам — іншим бан-
кам кореспондентські рахунки.

Кореспондентський рахунок *рахунок, що відкривається банку для здійснення розрахунків, які виконує за дорученням та за рахунок цього банку той банк, в якому відкривається цей рахунок.*

Відкриття кореспондентських рахунків банками іншим банкам здійснюється шляхом встановлення між ними кореспондентських відносин у порядку, що визначається Національним банком України, та на підставі відповідного договору.

3.3. Форми безготівкових розрахунків та їх характеристика

Розрахунки платіжними дорученнями

Платіжне доручення *це документ, за яким банк зобов'язується за дорученням платника за рахунок грошових коштів, що розміщені на його рахунку у цьому банку, переказати певну грошову суму на рахунок визначеної платником особи (одержувача) у цьому чи в іншому банку у строк, встановлений законом або банківськими правилами, якщо інший строк не передбачений договором або звичаями ділового обороту.*

Платіжні доручення застосовуються як у місцевих, так й іногородніх розрахунках.

Дорученнями можуть проводитися:

- розрахунки за отримані товари та надані послуги;
- авансові платежі;
- розрахунки по нетоварних операціях;
- попередня оплата товарів і послуг та інші.

Під *попередньою оплатою* слід розуміти оплату товарів чи послуг, готових до відвантаження покупцям зразу ж після отримання платежу і відвантажених (вивезених) не пізніше терміну, зазначеного в договорі (як правило, трьох робочих днів з дня отримання платежу).

Платіжне доручення приймається банком до виконання тільки за наявності коштів на поточному рахунку або права на отримання кредиту.

Доручення на перерахування коштів у дохід бюджету, державні цільові фонди та інші платежі безспірного характеру приймаються банком незалежно від наявності коштів на поточному рахунку. Платіжне доручення дійсне 10 календарних днів.

Окрім звичайних платіжних доручень, у розрахунках використовуються **гарантовані банком платіжні доручення**. Вони застосовуються:

- при перерахуванні окремим громадянам пенсій, аліментів, зарплати, авторського гонорару;
- при перерахуванні підприємствам у регіони, де немає банків, коштів на виплату зарплати, набір робочої сили, заготівлю сільгосппродукції у населення тощо;
- при зарахуванні на рахунки в банках торговельної виручки, податків.

Гарантовані платіжні доручення застосовуються в тому випадку, коли розрахунки проводяться через підприємство зв'язку. Суть такої гарантії полягає в тому, що банк, гарантуючи своєчасність платежу по такому дорученню, робить відповідний напис на дорученні, а гарантія забезпечується коштами, які банк списує з рахунку платника і депонує їх на окремому рахунку «Гарантовані платіжні доручення». Це платіжне доручення з відміткою банку передається відділенню зв'язку. До платіжного доручення додається список одержувачів коштів і заповнені бланки повідомлень на їх переказ. Потім підприємство зв'язку здає платіжне доручення разом з реєстром в банк, який зараховує кошти підприємству зв'язку, одночасно списуючи їх з рахунку, де вони були задепоновані (рахунок «Гарантовані платіжні доручення»).

Якщо підприємство зв'язку і платник обслуговуються різними банками, то банк, що обслуговує підприємство зв'язку, направляє до банку, що обслуговує платника, дебетове повідомлення. Банк платника, отримавши дебетове повідомлення і реєстр з гарантованими дорученнями, списує кошти з рахунку «Гарантовані платіжні доручення» і перераховує їх підприємству зв'язку.

Сума втраченого гарантованого платіжного доручення може бути відновлена на рахунку через 15 днів після депонування коштів за заявою платника.

Техніка розрахунків за допомогою звичайних платіжних доручень така (рис. 3.3): банк платника списує зазначену в дору-

ченні суму з рахунку платника і зараховує на рахунок одержувача коштів. Якщо одержувач коштів обслуговується іншою установою банку, то кошти перераховуються через коррахунки.

Рис. 3.3. Схема документообігу з використанням платіжних доручень

Розрахунки за допомогою платіжних вимог-доручень

Платіжна вимога доручення

це комбінований платіжний документ, який складається з двох частин:

1) вимога постачальника (одержувача коштів) безпосередньо до покупця (платника) сплатити на підставі направлених йому поза банком розрахункових і відвантажувальних документів вартість поставленої за договором продукції, виконаних робіт і наданих послуг;

2) доручення платника своєму банку про перерахування з його рахунку суми, яка проставлена у графі «сума до сплати» цифрами та літерами.

Платник, вирішивши оплатити платіжну вимогу-доручення, здає його до свого банку, оформивши його своїми підписами та відбитком печатки. Строк здачі вимоги-доручення до банку платника передбачається в договорі, але не повинен перевищувати 20 днів.

Про відмову повністю або частково оплатити платіжну вимогу-доручення платник повідомляє безпосередньо постачальника в порядку і строки, передбачені договором.

Платник може відмовитися від акцепту в повній сумі, якщо:

- постачальник пред'явив вимогу за незамовлені, не передбачені договором товари та послуги;
- товари відвантажені не за належною адресою або достроково без згоди покупця;
- до закінчення строку акцепту документально встановлено, що товари, які надійшли, недоброякісні, некомплектні, нестандартні, пониженої сортності;
- товари оплачені раніше та інше.

Часткова відмова від оплати може бути заявлена, коли згадані причини стосуються лише частини суми вимоги, а саме:

- поряд із замовленими товарами постачальник відвантажив незамовлені;
- допущена арифметична помилка в рахунку;
- частина товарів виявилася недоброякісною та інше.

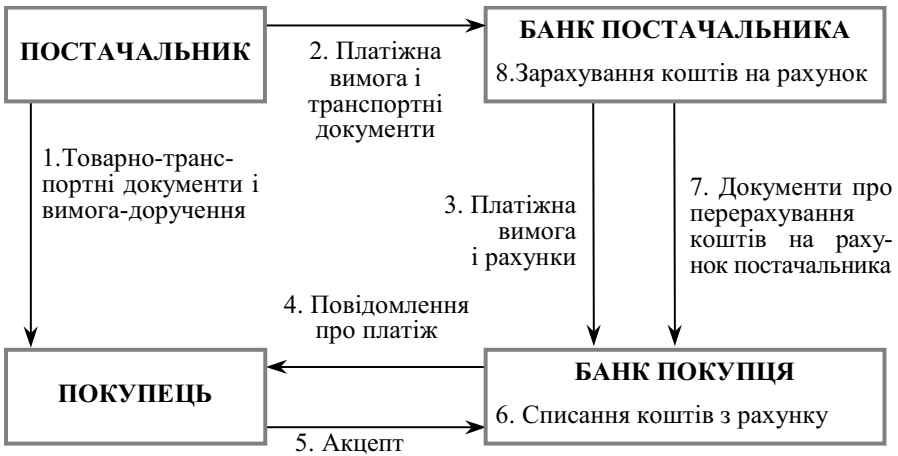

Рис. 3.4. Документообіг із застосуванням платіжних вимог-доручень

Розрахунки чеками

Розрахунковий чек

документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку переказати вказану у чеку грошову суму одержувачеві (чекодержателю).

Платником за чеком може бути лише банк, в якому чекодавець має грошові кошти на рахунку, якими він може розпоряджатися.

Чеки поділяються на два види:

- чеки для розрахунків між юридичними особами;
- чеки для розрахунків між фізичними та юридичними особами.

Чеки формуються у чековій книжці по 10, 20, 25 аркушів. Строк дії чекової книжки, що застосовується в розрахунках між юридичними особами, один рік. За погодженням з банком строк дії невикористаної чекової книжки може продовжуватися. Строк дії чека з такої книжки — 10 днів, не враховуючи дня його виписки. Строк дії розрахункового чека, виданого фізичній особі для розрахунків з юридичною, — три місяці.

У розрахунках фізичної особи з підприємствами чеком дозволяється отримувати чекодавцем здачу готівкою, але не більше 20 % від суми чека. Якщо сума здачі більша, то чек потрібно переформити. Невикористаний чек його власник може здати в банк для зарахування грошей на рахунок або отримання готівки. На юридичних осіб це не поширюється.

Ліміт чекової книжки

це максимальна сума, на яку платник може виписати чек (чеки) з цієї книжки.

Банк видає чекову книжку клієнту на підставі його заяви. Для забезпечення платежів по чеках грошові кошти в сумі ліміту чекової книжки на основі платіжного доручення депонуються на окремому рахунку «Розрахункові чекові книжки і розрахункові чеки». Депоновану суму банк списує з рахунку підприємства або видає на цю ціль кредит. Власник книжки повинен вести облік залишку вільного ліміту по ній і не має права виписувати чеки на суму, яка перевищує цей залишок. Чеки, виписані після граничного строку, є недійсними.

Розрахунки чеками за матеріальні цінності і послуги проводяться у такому порядку (рис. 3.5):

1. Покупець подає у свій банк заяву на отримання чекової книжки і платіжне доручення на депонування коштів.

2. Банк покупця бронює кошти на окремому рахунку, виписує чекову книжку.

3. Покупцю видають чекову книжку.

4. Відвантаження товарів і пред'явлення документів, які це підтверджують.

5. Покупець оформляє чек на продавця, виводить залишок у корінці чека.

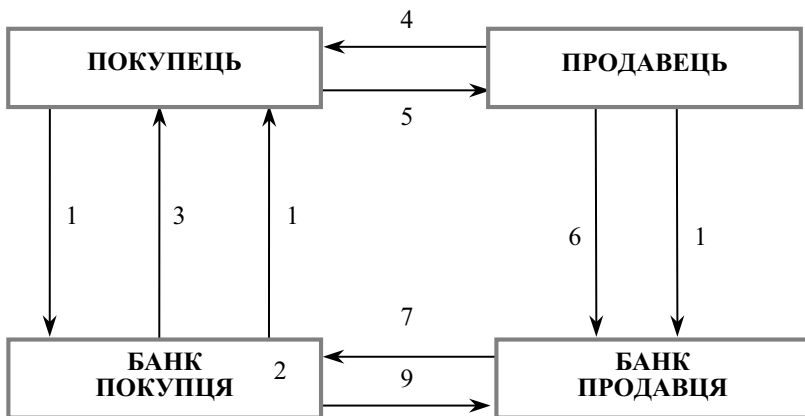

Рис. 3.5. Схема документообігу при чековій формі розрахунків

6. Продавець пред'являє чек разом з реєстром чеків у свій банк, реєстр чеків затверджується підписом та печаткою чекоодержувача.

7. Банк продавця пред'являє чек для оплати банку покупця — інкасування чеків, що є розпорядженням на списання коштів з рахунка клієнта для оплати за товар або послуги.

8. Банк покупця списує суму з рахунку покупця за рахунок коштів, заброньованих раніше. Якщо і покупець обслуговується цим самим банком, гроші списуються з рахунку, де вони були задепоновані на рахунку «Розрахункові чекові книжки і розрахункові чеки», і зараховуються на рахунок постачальника.

Якщо ж постачальник і покупець обслуговується різними банками, то після перевірки правильності заповнення реквізитів чеків і реєстру банк на підставі першого примірника, тобто оригінала реєстру, оприбутковує суму чеків на позабалансовому рахунку «Реєстри чеків, що очікують оплати», а самі чеки разом з другим і третім примірниками реєстру направляються до банку покупця. На основі цих документів гроші списуються з рахунку, де вони задепоновані на рахунку «Розрахункові чекові книжки і розрахункові чеки».

9. Кошти перераховують на рахунок продавця.

10. Банк покупця та банк продавця дають виписки своїм клієнтам. Останній примірник реєстру (четвертий) повертається постачальнику з відміткою банку про інкасування чеків. Оплачені чеки разом з одним примірником реєстру залишаються в банку платника; один примірник реєстру видається платнику.

Розрахунки з використанням акредитивів

Акредитив це форма розрахунків, за якою банк (банк-емітент) за дорученням клієнта (платника) — заявника акредитива і відповідно до його вказівок або від свого імені зобов'язується провести платіж на умовах, визначених акредитивом, або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж на користь одержувача.

Заявник акредитива платник, який звернувся до обслуговуючого його банку відкрити акредитив.

Банк-емітент банк платника, що відкриває акредитив своєму клієнту.

Бенефіціар юридична особа, на користь якої виставлено акредитив (постачальник).

Виконуючий банк банк бенефіціара чи інший банк, що за дорученням банку-емітента виконує акредитив.

Акредитиви використовуються в іногородніх розрахунках за матеріальні цінності і послуги. Особливість цієї форми розрахунків полягає в тому, що рух грошових коштів випереджає рух матеріальних цінностей.

Акредитивна форма розрахунків застосовується тоді, коли ця форма розрахунків передбачена договором. Відкриття (виставлення) акредитива проводиться за рахунок власних коштів покупця або кредиту банку. Дозволяється також виставлення акредитива частково за рахунок власних коштів і кредиту банку.

Кожний акредитив призначений для розрахунків тільки з одним постачальником і не може бути переадресованим.

Строк дії акредитива встановлюється у договорі між постачальником і покупцем у межах 15 днів з дня відкриття, не враховуючи термін проходження документів спецзв'язком між банками. У зв'язку зі змінами умов поставки і відвантаження продукції строк може бути подовжений на 10 днів.

Акредитиви можуть відкриватися в банку покупця або постачальника. Вони бувають таких видів:

- покриті (депоновані) і непокриті (гарантовані);
- відкличні і безвідкличні.

Покриті — відкривають за рахунок коштів платника в банку платника або в банку бенефіціара під конкретну угоду шляхом депонування на окремому рахунку.

Непокриті акредитиви — це акредитиви, які виставлені без депонування коштів. Такі акредитиви можуть виставлятися в банку покупця. В банку постачальника вони можуть відкриватися тільки при наявності кореспондентських відносин між банками.

Відкличний акредитив

це акредитив, який може бути відмінений або анульований банком покупця без попереднього погодження з постачальником (наприклад, у випадку недотримання умов, передбачених договором, дострокової відмови банку-покупця гарантувати платежі по акредитиву).

Всі розпорядження про зміну умов відзивного акредитива платник повідомляє своєму банку, який повідомляє банк постачальника, а останній — самого постачальника.

Безвідкличний акредитив

може бути змінений або анульований тільки за згодою постачальника, на користь якого він відкритий.

Строк дії і порядок розрахунків по акредитиву встановлюється в договорі між платником і постачальником, в якому слід вказати:

- найменування банку покупця;
- вид акредитива і спосіб його виконання;
- перелік документів, які повинні бути подані постачальником для одержання коштів за акредитивом;
- строк подання документів після відвантаження товару.

Для відкриття акредитива платник подає обслуговуючому банку заяву на акредитив (додаток 9), в якій вказує:

- номер договору, за яким відкривається акредитив;
- строк дії акредитива;
- найменування постачальника;
- найменування банку-постачальника;
- місце виконання акредитива;
- повне і точне найменування документів, проти яких проводяться виплати по акредитиву, строк їх подання;
- вид акредитива;

- для відвантаження яких товарів відкривається акредитив;
- строк відвантаження;
- сума акредитива;
- спосіб реалізації акредитива.

Порядок розрахунків з використанням *покритого акредитиву* такий (рис. 3.6):

Рис. 3.6. Розрахунки на підставі покритого акредитива

Якщо платник виставив покритий акредитив у банку постачальника, то за заявою покупця на виставлення акредитива і його платіжного доручення гроші перераховуються до банку постачальника на рахунок «Акредитиви». В банку платника цей акредитив обліковується на позабалансовому рахунку «Акредитиви до оплати».

Для отримання коштів за акредитивом у тому випадку, коли акредитив покритий і виставлений в банку постачальника, постачальник, відвантаживши товари, подає реєстр рахунків, відвантажувальні та інші, передбачені умовами акредитива, документи в обслуговуючий банк.

Реєстр рахунків подається постачальником банку в чотирьох примірниках. Перший використовується як меморіальний ордер, другий повертається постачальнику як розписка у прийнятті реєстру рахунків, третій та четвертий з доданими товарно-транс-

портними документами і відміткою банку відсилаються банку покупця для вручення платнику (четвертий примірник) і для відображення операцій по рахунку «Акредитиви до оплати» (третій примірник). Якщо гроші в сумі виставленого акредитива задепонувані в банку покупця на рахунку «Акредитиви», то розрахунки проводяться таким чином. По мірі відвантаження товарів постачальник подає своєму банку реєстри рахунків (у трьох примірниках) та інші документи, передбачені умовами акредитива. Третій примірник реєстру банк постачальника повертає постачальнику, а перший та другий — разом з документами направляються спецзв'язком банку покупця. На основі першого примірника банк списує гроші з рахунку і перераховує їх постачальнику. Другий примірник реєстру з іншими документами передається платнику. Банк постачальника після отримання грошей від банку покупця списує кошти з рахунку.

Непокритий акредитив. При отриманні заяви на виставлення такого акредитива банк покупця суму непокритого акредитива оприбутковує на позабалансовому рахунку «Гарантії та поручительства, видані банком». Якщо такий акредитив виставлений в банку постачальника, то банк покупця дає дозвіл банку постачальника, де відкритий коррахунок банку покупця, освоюючи акредитив, відповідні суми списувати зі свого коррахунку.

Зарахування грошей постачальнику при непокритому (гарантованому) акредитиві здійснюється банком постачальника після перевірки отриманого реєстру та інших документів, що підтверджують відвантаження товару, та після списання коштів з коррахунку банку покупця. При цьому два примірники реєстру і доданих до нього документів по виконаному акредитиву банк постачальника направляє спецзв'язком банку покупця, де перший примірник слугує підставою для списання грошей з покупця, а другий разом з оплаченими з акредитива документами передається покупцю.

Після перевірки дотримання умов акредитива банк покупця повертає банку постачальника витрати, пов'язані з виконанням акредитива. Ці витрати відшкодовуються на умовах, передбачених міжбанківським договором.

При виставленні непокритого акредитива в банку покупця списання коштів на суму відвантажених товарів проводиться з рахунку покупця, а у разі відсутності на ньому грошей операції здійснюються в порядку, викладеному для непокритого акредитива, виставленого в банку постачальника.

Платежі з акредитива проводяться в межах строку його дії повною сумою акредитива або частинами. Видача з акредитива готівки не допускається.

Акредитив може бути закритим у разі:

- 1) спливу строку дії акредитива;
- 2) відмови одержувача грошових коштів від використання акредитива до спливу строку його дії, якщо це передбачено умовами акредитива;
- 3) повного або часткового відкликання акредитива платником, якщо таке відкликання передбачене умовами акредитива.

Про закриття акредитива виконуючий банк повідомляє банк-емітент. Виконуючий банк одночасно із закриттям акредитива негайно повертає банку-емітентові невикористану суму покритого акредитива.

Залік взаємної заборгованості з наступним оформленням її векселями

Для цієї форми розрахунків характерно, що кожне підприємство є одночасно і покупцем, і постачальником різних видів товарів чи послуг. Розрахунки по сальдо між двома підприємствами проводяться на основі угоди, за якою кожне підприємство отримує або сплачує тільки різницю (сальдо). Особливості таких постійно діючих розрахунків полягають в тому, що її учасники направляють розрахункові документи за відпущені товари чи надані послуги не в банк, а один одному. Переваги подібних розрахунків полягають в тому, що вони скорочують потребу в грошових коштах на суму зарахованих боргів.

На час проведення заліку кожному часнику відкривають тимчасовий особовий рахунок, на який зараховують надходження коштів і з якого здійснюють платежі в оплату розрахункових документів на підставі платіжних вимог.

Заборгованість, що не погасили під час заліку, оформлюють векселями (простими та переказними).

Порядок здійснення операції:

• у банку за кожним клієнтом складають протокол рішення у двох примірниках, який передбачає:

- зазначення сум платежів, які будуть оформлені векселями;
- укладення договору між обслуговуючим банком і векселедавцем;
- підписи керівників банку, підприємств і печатки;

- складають векселі в присутності представників банку зі строком платежу не більше 90 днів;
- банк дебітора формує векселі за банками кредиторів і складає відповідні реєстри (2 прим.);
- перший примірник реєстру та векселі спецв'язком надсилають до банку кредитора;
- банк кредитора, отримавши векселі за реєстрами, звіряє суми отриманих векселів за кожним власником із сумами його платіжних вимог;
- закривається рахунок на повну суму;
- власнику віддають векселі під розписку на реєстрі;
- одночасно складається угода між банком та власником на інкасування векселів;
- при настанні строку платежу за векселем він оплачується.

Розрахунки по відкритому рахунку (планові платежі)

Розрахунки в порядку планових платежів застосовуються контрагентами, пов'язаними традиційними відносинами, при рівномірних і постійних, іноді взаємних, поставках. Сутність розрахунків полягає в періодичності платежів покупця постачальнику по мірі надходжень товарів і послуг, наприклад, 2 рази на тиждень. Цей вид розрахунків характеризується наступною оплатою товарів після їх поставки, тому він схожий на комерційне безпроцентне кредитування.

Перерахування планових платежів проводиться платіжними дорученнями, іноді чеками.

Планові платежі можуть виконуватися щоденно або періодично, в строки, погоджені між постачальником і покупцем. Строк укрупненого планового платежу призначається, як правило, на середній робочий день розрахункового періоду.

Суми кожного планового платежу встановлюються сторонами на наступний місяць (квартал), виходячи з періодичності платежів і обсягу поставок чи надання послуг.

При щоденних планових платежах їх розміри визначаються діленням суми поставок за місяць на кількість робочих днів банку в цьому періоді. При безперервному циклі виробництва і реалізації продукції сума планового платежу може розраховуватися, виходячи з числа календарних днів у місяці.

На кожний плановий платіж банку подається окремий документ.

Періодично, але не рідше одного разу на місяць покупець і постачальник уточнюють свої розрахунки на основі фактичного відпуску товару чи надання послуг і проводять перерахунки в порядку, обумовленому в угоді. При цьому різниця, яка виникла, може перераховуватися окремим дорученням або враховуватися при черговому плановому платежі. Уточнення розрахунків доцільно прилучати до останнього платежу місяця з тим, щоб на звітну дату взаємна заборгованість сторін була мінімальною.

Інкасове доручення на безспірне списання коштів з рахунків платників

У разі розрахунків за інкасовими дорученнями (за інкасо) банк (банк-емітент) за дорученням клієнта здійснює за рахунок клієнта дії щодо одержання від платника платежу та (або) акцепту платежу.

Списання коштів з рахунків платників може проводитися двома способами:

— у безспірному порядку за розпорядженням стягувача за податковими та іншими обов'язковими бюджетними платежами і позабюджетні фонди, сум штрафів та ін. санкцій, митних платежів;

— у безспірному порядку за виконавчими документами. Можливе безакцептне списання коштів за рахунків платників на основі платіжних доручень одержувачів коштів.

3.4. Міжбанківські розрахунки

Міжбанківські розрахунки це система безготівкових розрахунків за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають між банківськими установами чи їх клієнтами в процесі їх діяльності.

В Україні міжбанківські розрахунки здійснюються через:

— систему електронних платежів Національному банку України;

— внутрішньобанківські платіжні системи комерційного банку (філії);

— прямі кореспондентські відносини між комерційними банками.

Система електронних міжбанківських розрахунків (СЕП) — це державна система міжбанківських розрахунків; комплекс про-

грамно-технічних засобів, призначених для використання міжбанківських розрахунків їх учасниками із застосуванням електронних засобів приймання, передачі, обробки та захисту інформації.

Необхідною умовою для проведення переказу через СЕП НБУ є встановлення банком кореспондентських відносин з Національним банком України шляхом відкриття кореспондентського рахунка в Національному банку України.

Національний банк України відіграє визначальну роль у впровадженні і функціонуванні системи електронних міжбанківських розрахунків. Усі такі розрахунки здійснюються за участю установ Національного банку України. Національний банк забезпечує функціонування системи електронних платежів шляхом надання всім її учасникам відповідних програмно-технічних комплексів СЕП, захисту інформації, гарантує надійність, безпеку СЕП, відповідає за нагляд за платіжною системою. Система електронних платежів є власністю Національного банку України.

Нині усі комерційні банки України (їх філії, управління тощо) об'єднані в єдину платіжну систему — **внутрішньобанківську (ВПС)**. Це програмно-технічний комплекс з власними засобами захисту інформації, який експлуатується комерційним банком або об'єднанням банків і здійснює платіжний обіг між установами цього банку (об'єднання) та, можливо, іншими банківськими установами поза межами СЕП.

Безпосередньо технічне забезпечення проведення розрахунків здійснюється через підрозділи територіальних управлінь Національного банку України — **регіональні розрахункові палати (РРП)**, які обслуговують банки — учасники системи електронних платежів відповідного регіону. **Центральна розрахункова палата (ЦРП)** організовує функціонування системи електронних платежів у цілому, а також обслуговує банки — учасники СЕП Києва та Київської області, для яких не існує окремої регіональної розрахункової палати, і обслуговує інші віртуальні банківські регіони.

**Прямі
кореспондентські
відносини**

договірні відносини між комерційними банками, метою яких є здійснення платежів і розрахунків за дорученням один одного.

Кореспондентські відносини встановлюються комерційним банком з територіальним управлінням НБУ на підставі укладеного між ними договору про відкриття кореспондентського рахунку для проведення міжбанківських розрахунків комерційного банку з іншими банками.

Кореспондентський рахунок

це рахунок, який відкривається комерційному банку (філії) для здійснення розрахунків, що їх виконує один банк за дорученням і на кошти іншого банку на підставі укладеного кореспондентського договору.

Кореспондентські відносини з територіальним управлінням Національного банку встановлюються комерційним банком (філією) шляхом укладення між ними договору на розрахунково-касове обслуговування з відкриттям кореспондентського рахунку. Одночасно з відкриттям кореспондентського рахунку комерційному банку (філії) — учаснику системи електронних платежів відкривається технічний рахунок у територіальній розрахунковій палаті, через який здійснюються міжбанківські розрахунки.

Кореспондентські відносини між комерційними банками (філіями) встановлюються шляхом відкриття одним комерційним банком (філією) кореспондентського рахунку в іншому комерційному банку (філії) на підставі укладеної кореспондентської угоди на здійснення банківських операцій.

Комерційні банки, які встановили між собою прями кореспондентські відносини — це **банки-кореспонденти**.

Розрізняють кореспондентські рахунки «лоро» і «ностро».

Рахунок «лоро» — це кореспондентський рахунок, відкритий банком — кореспондентом комерційному банку та за яким банк-кореспондент здійснює операції з перерахування і зарахування коштів згідно з укладеним договором.

Цей рахунок є кореспондентським рахунком «ностро» у комерційному банку.

Для відкриття кореспондентського рахунку *комерційний банк* має подати до ТУ НБУ такі *документи*:

— заяву встановленого зразка, підписану керівником та головним бухгалтером комерційного банку;

— копію належним чином зареєстрованого статуту, засвідчену реєструючим органом або нотаріально;

— картку із зразками підписів та відбитком печатки встановленого зразка, засвідчену нотаріально. (Правила оформлення карток із зразками підписів в основному аналогічні передбаченим у Інструкції про відкриття рахунків;

— копію документа, що підтверджує взяття комерційного банку на податковий облік, засвідчену нотаріально;

— копію документа про реєстрацію в органах Пенсійного фонду, засвідчену органом, що видав документ, або нотаріально;

— копію довідки органу державної статистики про включення до державного реєстру, засвідчену нотаріально або органом, що видав довідку.

Додатково вимагається подання копії банківської ліцензії, засвідченої нотаріально.

Для відкриття кореспондентського рахунку *установа (філія)* комерційного банку подає до територіального управління Національного банку наступні *документи*:

— заяву на відкриття рахунку встановленого зразка, підписану керівником та головним бухгалтером філії;

— копію положення про філію засвідчену нотаріально чи банком, що створив філію;

— копію дозволу комерційного банку на здійснення банківських операцій, засвідчену нотаріально;

— копію документів про взяття філії на податковий облік та реєстрацію в органах Пенсійного фонду;

— копію органу державної статистики про включення до державного реєстру, завірену цим органом або нотаріально;

— клопотання комерційного банку про відкриття кореспондентського рахунку філії із зазначенням свого місцезнаходження, ідентифікаційного коду, номера кореспондентського рахунку та територіального управління Національного банку України, в якому він відкритий, і податкового органу, в якому банк стоїть на обліку;

— картку із зразками підписів та відбитком печатки, встановленого зразка, засвідчену нотаріально.

Засвідчені документи для відкриття кореспондентського рахунку банку або установи банку подаються особисто керівником і головним бухгалтером банку (філії).

Кореспондентський рахунок комерційного банку закривається:

— за рішенням Національного банку України про ліквідацію комерційного банку;

— за рішення арбітражного суду про ліквідацію комерційного банку чи визначення його банкрутом;

— за рішенням вищого органу управління комерційного банку про реорганізацію чи ліквідацію, на інших підставах, передбачених чинним законодавством.

Кореспондентський рахунок філії комерційного банку закривається за рішенням вищого органу управління комерційного банку, якому відповідно до чинного законодавства та установчих документів банку надано таке право.

Активні операції комерційні банки та їх установи здійснюють за умови наявності коштів на кореспондентських рахунках.

Усі операції, виконані протягом операційного дня за кореспондентським рахунком комерційного банку (філії), мають бути відображені того ж дня як у балансі самого банку, так і у балансі ТУ Національного банку, де відкритий такий рахунок.

3.5. Розрахунки з використанням пластикових карток

Сьогодні все більшого розвитку набуває така перспективна форма розрахунків, як електронна. Механізм функціонування системи електронних розрахунків заснований на використуванні пластикових карток і містить операції, що здійснюються за допомогою банкоматів, електронних систем розрахунків населення в торгівельних організаціях, системи банківського обслуговування клієнтів вдома і на робочому місці.

У світі обертається близько 500 млн. різноманітних пластикових карток, що розрізняються за призначенням, функціональними та технічними характеристиками і категоріями споживачів. Банківські платіжні картки — лише один з різновидів пластикових карток.

Використання платіжних карток має свої переваги, порівняно з розрахунками готівкою:

— мати картку безпечніше, ніж мати готівку. Картка захищена від несанкціонованого використання наявністю ПІН-коду і підпису користувача картки. У випадку викрадення або втрати картки, користувач може її заблокувати, подзвонивши за спеціальним телефоном, який працює цілодобово;

— картка дозволяє уникнути клопоту і незручностей, пов'язаних із перетином кордонів і обміном валюти;

— картка надає різноманітні додаткові послуги: можливість здійснення регулярних платежів, можливість зручного бронювання готелів, оренди автомобілів і таке інше;

— зниження необхідності особистої появи клієнтів у банку для здійснення повсякденних операцій.

Використання платіжних карток також дозволяє:

- скоротити кількість готівки в обігу;
- збільшення частку безготівкового обороту;
- прискорити швидкість розрахунків;
- розширити обсяг послуг клієнтами.

Банківська платіжна картка спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Банківська картка це універсальний платіжний інструмент, який є ключем доступу до управління банківським рахунком.

З її допомогою можна платити за товари і послуги, отримувати готівку. Картка випускається на певний термін, як правило це 1-3 роки. По закінченні терміну дії картки, вона подовжується, тобто видається новий пластик. Заміна картки один раз в декілька років необхідна у зв'язку з фізичним зношенням пластику і магнітної полоски.

Для отримання картки в банку потрібно заповнити заяву і пред'явити документ, що підтверджує особистість.

Банківські платіжні картки можна класифікувати за такими ознаками:

— *за способом запису інформації* (ембосовані, з магнітною смугою, мікропроцесорні).

Найпростішою формою запису інформації на картку є **ембосування** — рельєфне нанесення номера картки, строку дії, прізвища та імені власника.

Поява **магнітної полоски** дозволила випускати картки без ембосування на них інформації. Ці картки можуть бути використані тільки в електронному обладнанні, що дозволяє отримати інформацію з магнітної полоски.

Останнім етапом технологічної еволюції карток стала поява на них **мікросхеми**. Крім даних про власника картки та номера його рахунку, на картці є інформація про залишок коштів на рахунку. Цей факт дозволяє карткам з мікросхемою (або мікročіпом) здійснювати більше функцій, ніж карткам з магнітною полоскою. Такі картки отримали другу назву — smart card («розумні» картки);

— *за схемою розрахунків* (кредитна картка, дебетна картка, електронний гаманець).

Дебетні картки

це інструменти виду «pay now» (плати зараз), які забезпечують доступ до депозитних рахунків.

Списання коштів відбувається шляхом дебетування рахунка відразу після купівлі власником картки товару чи отримання готівки. Якщо коштів на рахунку недостатньо для здійснення операції платежу, то операція не відбувається.

Кредитні картки

продукт класу «pay later» (плати пізніше) дозволяють користуватися кредитом для купівлі товарів і одержання касових позичок.

У кінці кожного місяця банк-емітент робить процедуру білінгу, тобто надсилає власнику картки спеціальну виписку з карткового рахунка з переліком усіх операцій, проведених за цей час, а також сум і строків сплати заборгованості.

У держателя картки є два альтернативних варіанти розрахунків з банком:

1) сплатити борг без виплати відсотків протягом пільгового періоду — 25-30 днів з дати платежу, вказаного у виписці;

2) продовжити кредит за межі пільгового періоду з нарахуванням відсотків на суму непогашеної заборгованості.

— **за класом карток** (звичайні і привілейовані). Привілейовані платіжні картки (Gold, Platinum, Premier) розраховані на громадян з великими доходами і високим кредитним рейтингом, і порівняно із звичайними дають їх власникам право на додаткові послуги та пільги.

— **за власниками** (індивідуальні, корпоративні, сімейні);

— **за платіжними системами** (міжнародні, національні, локальні). Платіжні карти міжнародного використання представлені такими платіжними організаціями:

VISA International — найбільша платіжна організація. Поєднує більш 21000 банківських закладів. Картки VISA емітуються і приймаються в 300 країнах і територіях. VISA Int. починає свою історію з 1958 році, коли Бенк оф Америка випустив в Каліфорнії першу картку BankAmericard.

MasterCard International i Europay International — одні з найбільших (після VISA) платіжні організації США і Європи, відповідно, які створили стратегічний альянс для збільшення конкурентоспроможності у боротьбі за ринок проти VISA Int.

MasterCard International почала свою історію у 1966 році, коли була створена Міжбанківська Карткова Асоціація — Interbank Card Association (ICA) яка пізніше була перейменована у MasterCard International.

AmericanExpress Company — компанія, що представляє фінансові послуги у всьому світі тим, хто подорожує. Компанія була створена в 1850 році, вона займається емісією дорожніх чеків, розрахункових і кредитних карт. Також вона надає послуги фінансового планування, брокерські, іпотечні, страхові і інвестиційні послуги.

DinersClub — компанія, що випустила першу в світі розрахункову картку в 1950 році. Вона є однією із домінуючих компаній, що емітують розрахункові картки для людей, що подорожують.

В кількісному відношенні значну долю ринку розподіляють між собою 3 компанії: VISA Int/ приблизно 57,2 %, Europay/MasterCard Int. приблизно 26 %, AmericanExpress приблизно 13 %, DinersClub — 1,5 % та інші.

На території України застосовуються платіжні картки, емітовані членами внутрішньодержавних платіжних систем, та платіжні картки, емітовані членами міжнародних платіжних систем (резидентами та нерезидентами України).

Локальні системи

це платіжні системи, в яких банк-емітент карток є одночасно і банком-еквайєром, але інші банки-емітенти не можуть належати до цієї системи.

жати до цієї системи.

Банк-емітент

комерційний банк, що видає платіжні картки та обслуговує картрахунки.

Банк-еквайєр

комерційний банк, який підписує угоду з торговельними підприємствами на обслуговування карток, здійснює первинну обробку трансакцій та бере на себе проведення з торговцями усього спектра операцій з картками, а саме: перерахування на розрахункові рахунки коштів за товари та послуги, сортування і розсилання квитанцій, розповсюдження стоп-листів.

Схема розрахунків із використанням карток у локальній системі має такий вигляд:

1 — власник картки передає її касиру;

2 — касир перевіряє зовнішні реквізити картки та здійснює процедуру авторизації—отримання дозволу від банку-емітента на здійснення операції з використанням платіжної картки;

3 — касир оформляє торговий чек (у трьох примірниках) та повертає картку покупцю разом із товаром і чеком;

4 — другий примірник чека надсилається до банку, а банк перераховує на рахунок магазину суму, що вказана на чеку;

5 — банк надсилає власнику картки виписку з переліком усіх операцій, сум та строків сплати заборгованості;

6 — розрахунок власника картки з банком.

У локальній платіжній системі банк може точніше аналізувати та прогнозувати рух коштів по карткових рахунках, що підвищує гнучкість використання наявних вільних коштів населення.

На сьогодні українські банки здійснюють емісію та еквайрінг платіжних карток від свого імені.

Емісія *проведення операцій з відкриття картрахунків і випуску платіжних карток певної платіжної системи.*

Еквайрінг *діяльність (банку) еквайра щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені із застосуванням платіжних карток.*

Для проведення даних операцій банк повинен стати принципалом або асоційованим членом внутрішньодержавної чи міжнародної платіжної системи та зобов'язаний за 15 днів до початку емісії (еквайрінгу) або розповсюдження платіжних карток повідомити про це Національний банк України за певною формою (додаток).

Емісія платіжних карток і здійснення операцій з їх використанням у межах України проводиться банками, що мають банківську ліцензію Національного банку України.

За допомогою платіжних карток комерційні банки проводять такі операції:

- списання і видача грошей з поточного або вкладного рахунку;
- одержання кредиту в межах відкритого ліміту;
- депонування грошей на рахунок з одночасним одержанням депозитної квитанції;
- одержання в будь-який момент виписки про стан рахунка клієнта в банку;
- переведення засобів з одного рахунка на інший тощо.

Ефективність роботи банків з пластиковими картками полягає у тому, що картки дозволяють збільшити об'єми залучених ресурсів, за всі операції з картками (купівля, виплата готівки, конвертування) банк, як правило, отримує комісійні. Крім того клієнт сплачує за отримання самої картки. Під час проведення операцій

з пластиковими картками підвищується конкурентний потенціал банку з урахуванням загальносвітової тенденції витіснення з платіжного обігу не лише готівки, але й чеків, зростає авторитет банку як учасника інноваційних процесів. *Основна проблема* електронної системи розрахунків полягає у створенні надійної системи захисту банківської інформації і рахунків клієнтів від «злому» і незаконного зняття грошей.

3.6. Касові операції банків

Касове обслуговування клієнтів полягає в тому, що комерційні банки приймають від них готівкові кошти та зараховують їх на відповідні рахунки, видають з кас банку готівкові кошти клієнтам за їх вимогою на відповідні цілі.

Комерційні банки виконують касові операції, додержуючись таких **принципів**:

- усі суб'єкти господарської діяльності зобов'язані зберігати свої кошти на рахунках у банку;
- суб'єкти господарської діяльності, які мають готівкові кошти, зберігають їх у касі в межах ліміту, встановленого комерційним банком. **Ліміт залишку готівки в касі (ліміт каси)** — граничний розмір готівки, що може залишатися в касі підприємства на кінець робочого дня, який встановлюється установою банку. Сума готівки, що перевищує ліміт, повинна бути здана в банк і зарахована на поточний рахунок протягом трьох днів, враховуючи день отримання;
- витрачання готівки суб'єктами господарювання здійснюється за цільовим призначенням.

Указані обмеження не стосуються розрахунків підприємств (підприємців) з фізичними особами, бюджетами та державними цільовими фондами, малих і середніх підприємств при використанні готівкових коштів, що одержані ними за рахунок кредитної лінії Європейського банку реконструкції та розвитку для фінансової підтримки малих і середніх підприємств. Обмеження також не поширюються на добровільні пожертвування, благодійну допомогу, вилучену органами державної податкової служби готівку, на розрахунки за спожиту електроенергію, а також у разі використання коштів, виданих на відрядження.

Касові операції регламентуються Інструкціями НБУ № 1, № 4, а також Положенням про порядок ведення касових операцій у національній валюті в Україні.

Банки здійснюють касові операції з обслуговування клієнтів на основі єдиних правил, що встановлені Національним банком України. Ці правила визначають порядок прийому, видачі, пакування, зберігання та обліку готівки.

Для прийому та видачі готівки в установах банків організуються **прибуткові та видаткові каси**. Каси банку, що функціонують протягом операційного дня банку, називають **денними**. Комерційні банки України активізують свою діяльність по розрахунково-касовому обслуговуванню населення і для зручності останнього організують при банку **ощадні каси**, що обслуговують клієнтів протягом робочого дня.

Період, за який банк здійснює касове обслуговування називається **операційним днем банку**.

Денні прибуткові каси приймають від клієнтів готівкові кошти від підприємств, організацій та від громадян. Основним джерелом готівкових коштів банку є виручка торговельних, транспортних, побутових підприємств, підприємств зв'язку.

Зарахування коштів у касу здійснюється на підставі таких документів: об'ява на внесення готівки, прибутковий касовий ордер. В документах, як правило, зазначається характер внесення — торговельна виручка, виручка транспортних підприємств та інше. На прийнятту від клієнта суму готівкових коштів банк виписує йому квитанцію. Після прийому грошових коштів від населення установа банку робить відповідний запис у вкладній книжці клієнта. Готівкові кошти, що надійшли до каси банку до закінчення операційного дня, в той же день повинні бути оприбутковані банком та зараховані на рахунки клієнтів.

Для розширення можливостей касового обслуговування клієнтів банки відкривають **вечірні каси**, що приймають готівкові кошти від клієнтів після закінчення операційного дня. Готівкові кошти, що надійшли до таких кас, зараховуються на рахунки клієнтів, як правило, на наступний день. Видаткових операцій вечірні каси не проводять.

Банківські установи також надають послуги з **інкасації готівки** — це переміщення її з кас підприємств і установ до кас комерційних банків.

В установах банків, що приймають грошові кошти від інкасаторів у спеціальних сумках, організуються **каси перерахування**. Готівкові кошти в інкасаторських сумках спочатку надходять до прибуткової каси, де перевіряється цілісність сумок, правильність опломбування та заповнення супроводжуючих документів. Потім сумки передаються до каси обліку. На рахунок клієнта за-

раховуються кошти, що фактично знаходились в інкасаторських сумках, тому працівники каси перерахування повинні дотримуватись процедур прийому, відкриття сумок та обліку готівки. Після підрахунку кошти передаються до видаткової каси для подальшого їх використання.

Видаткові каси, що працюють протягом операційного дня банку, видають готівку клієнтам з їх рахунків по грошових видаткових документах — грошових чеках, видаткових касових ордерах. У цих документах клієнти, як правило, повинні зазначити, на які цілі вони отримують готівку (заробітна платня, витрати на відрядження та інше).

По заявках клієнтів на основі отриманих від них чеків банки можуть підготуватись до видачі готівкових коштів. *Заявка клієнта — це усне або письмове звернення клієнта до банку з проханням підготувати на певну дату певну суму готівки.*

Підготовлена до видачі готівка пакується в мішки. В спеціально відведеному приміщенні клієнти банку відкривають мішки під наглядом працівника банку, який зрізає з них пломби.

Для виконання операцій з касового обслуговування клієнтів банки повинні мати спеціально обладнанні приміщення та сховище, необхідні машини, апарат касових працівників, охорону.

Для того, щоб забезпечити нормальне касове обслуговування клієнтів та мати можливість контролювати свої касові готівкові кошти, банки повинні прогнозувати готівковий обіг, що проходить через їх каси, та виконувати повсякденний контроль за цим обігом. Це називається прогнозуванням касових оборотів ,

Прогнозний розрахунок касових оборотів банку — це розрахунок очікуваних сум надходжень і видач готівки через банківські каси.

В прогнозному розрахунку касових оборотів, що складають комерційні банки щоквартально, визначаються джерела та розмір надходжень готівки до кас банку, а також напрямок та розмір видач готівкових коштів з кас банку. Схема прогнозного розрахунку наведена нижче.

СХЕМА ПРОГНОЗНОГО РОЗРАХУНКУ КАСОВИХ ОБОРОТІВ БАНКУ

НАДХОДЖЕННЯ

1. Надходження торгової виручки.
2. Надходження виручки від усіх видів транспорту.
3. Надходження квартирної плати і комунальних платежів.
4. Надходження виручки видовищних підприємств.

5. Надходження виручки підприємств побутового обслуговування.
 6. Надходження на рахунки колективних сільськогосподарських підприємств.
 7. Надходження на рахунки за вкладами громадян.
 8. Надходження від підприємств Міністерства зв'язку.
 9. Інші надходження (включаючи повернення заробітної плати).
 10. Підкріплення оборотної каси з резервних фондів.
- ВСЬОГО НАДХОДЖЕНЬ
БАЛАНС

ВИДАТКИ

1. Видачі на оплату праці.
 2. Видачі на закупівлю сільськогосподарських продуктів.
 3. Видачі з рахунків сільськогосподарських підприємств.
 4. Видачі на виплату пенсій, допомоги і страхових відшкодувань.
 5. Видачі з рахунків за вкладами громадян.
 6. Видачі підкріплень підприємствами Міністерства зв'язку.
 7. Видачі на інші цілі.
 8. Продаж готівки комерційними банками.
 9. Перерахування з оборотної каси до резервних фондів.
- ВСЬОГО ВИДАТКІВ
БАЛАНС

Основні джерела надходження готівки в касу банку — це **торгова виручка**.

Кошти на виплати, пов'язані з оплатою праці та виплатою дивідендів (доходу), всі підприємства та індивідуальні підприємці мають одержувати виключно з кас банків. При цьому ними повинна забезпечуватись систематична і повна сплата податків та обов'язкових платежів до державних цільових фондів. Підприємства, що мають готівкову виручку, зобов'язані здавати її до банку для зарахування на їх рахунки.

Здавання виручки може здійснюватися шляхом:

- а) безпосередньої передачі коштів самим клієнтом до кас установ банку, які можуть бути денними і вечірніми;
- б) інкасації виручки інкасаторським апаратом НБУ або комерційних банків;
- в) здачі готівки на підприємство зв'язку і подальшим переказом її на поточні рахунки підприємств.

Як було зазначено вище, підприємствам дозволяється тримати готівку у своїй касі в межах встановлених лімітів залишку готівки. Такі ліміти встановлюються банком усім підприємствам, які мають рахунки в банку і здійснюють операції з готівкою, щорічно протягом першого кварталу. Ліміт регламентує залишки готівки в касі на кінець робочого дня.

Коллективні сільськогосподарські підприємства, колгоспи, селянські спілки самостійно визначають розміри готівки, що може постійно знаходитися в їх касах, з відповідним повідомленням банку, що їх обслуговує.

У видатковій частині прогнозного розрахунку касових оборотів основне місце займають видачі **на заробітну плату**. Для прогнозування видач по цій статті банки використовують інформацію клієнтів, що знаходиться в їх касових заявках. До складу фонду споживання входять виплати на оплату праці з фонду основної заробітної плати та фонду додаткової оплати праці; грошові виплати та винагороди; інші виплати. Із загальної суми фонду споживання всіх клієнтів банку віднімають: безготівкові перерахування і утримання з заробітної плати; перерахування заробітної плати через пошту і телеграф; видачі заробітної плати безпосередньо з виручки підприємств та організацій; перерахування заробітної плати на рахунки вкладів громадян в банках; натуральні видачі та пільги, що входять до фонду заробітної плати. До результату додають прогнозний обсяг видач готівки з кас банку на виплату стипендій, а також видачі на інші виплати, що не входять до складу коштів, які спрямовуються на споживання. Кінцевий результат — сума готівкових коштів, що буде видана з кас банку, яку включають в прогнозний розрахунок касових оборотів по статті «видачі на заробітну плату».

Основний фонд оплати праці всіх підприємств, що обслуговуються банком, складає 800 млн. грн.; додаткові грошові виплати та винагороди 40 млн. грн.; безготівкові перерахування та утримання з заробітної плати 120 млн. грн.; виплата заробітної плати з виручки 90 млн. грн.; перерахування заробітної плати на вклади громадян 110 млн. грн.; виплата стипендій 30 млн. грн.; депонована заробітна плата, що не була сплачена в минулому періоді 10 млн. грн. Виходячи з наведених вище даних, стаття прогнозного розрахунку «видачі на оплату праці» складе 720 млн. грн. $(800 + 40 - 120 - 90 - 110 + 30 + 10)$.

Установи комерційних банків ведуть щоденний **облік касових оборотів**. Облік ведеться на основі первинних касових докумен-

тів (об'яв на внесення готівки, чеків, прибуткових та видаткових касових ордерів), в яких наводяться дані про джерела надходжень готівкових коштів до каси банку та призначення отриманих готівкових коштів з кас банку.

Облік касових оборотів ведеться **в касових журналах** — окремо по статтях надходжень та видатків. На основі касових журналів щодня підбиваються підсумки по окремих статтях і в цілому по надходженням та видатках. Після цього всі дані переносяться до відомості обліку касових оборотів. Установи комерційних банків на підставі цих відомостей складають щомісячний звіт про касові обороти для їх подання територіальним управлінням Національного банку.

Національний банк як *емісійний центр* використовує дані звітності про касові обороти банків для здійснення процесу управління грошовим обігом та регулювання емісійних операцій.

Для реалізації емісійної функції в установах Національного банку організуються **резервні фонди грошових знаків**. Розміщення резервних фондів в ТУ Національного банку забезпечує своєчасне касове обслуговування комерційних банків, дає можливість регулювати склад готівкової маси та її відновлення.

Для забезпечення касового обслуговування комерційних банків в установах Національного банку діють **оборотні каси**.

**Оборотна
каса**

це каса комерційного банку, в якій зберігаються гроші, що надходять від підприємств і установ.

Залишки коштів в оборотній касі лімітуються. Національний банк встановлює ліміт оборотної каси для територіальних управлінь банку. Коли залишок готівки в оборотній касі перевищує встановлений ліміт, установа банку перераховує понадлімітний залишок коштів з оборотної каси до резервного фонду, тобто вилучає готівкові кошти з обігу.

Якщо очікується перевищення витоку готівки над її надходженням, то комерційний банк може отримати готівку від НБУ. Для цього він подає заявку в НБУ за три дні. Дозвіл на підкріплення операційної каси, який дає регіональне управління НБУ, дійсний чотири дні. Банки отримують готівку за чеком. Сума готівки, отримана комерційним банком, списується з його коррахунку.

Касові операції банків трудомісткі і витратні, тому за надання послуг, пов'язаних з касовим обслуговуванням, банки, як правило, стягують плату зі своїх клієнтів згідно з договором на розрахунково-касове обслуговування клієнтів.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Розкрийте сутність платіжної системи, її структуру.
2. Визначте поняття «безготівкові розрахунки» й охарактеризуйте принципи та способи їх здійснення.
3. Проаналізуйте види безготівкових розрахунків.
4. Зазначте основні правила організації безготівкових розрахунків та обов'язкові реквізити платіжних документів.
5. Розкрийте порядок відкриття й обслуговування банківських рахунків.
6. Які документи необхідні для відкриття поточних рахунків юридичним та фізичним особам?
7. У чому особливість відкриття рахунків в іноземній валюті та рахунків для неповнолітніх осіб?
8. Поясніть механізм розрахунків з використання платіжних доручень, платіжних-вимог доручень, акредитиву, інкасового доручення, чеку, векселя.
9. Охарактеризуйте способи міжбанківських розрахунків.
10. Зазначте види й переваги використання платіжних карток у розрахунках.
11. Який порядок роботи банківських кас? Касові документи.
12. Що таке прогнозування та облік касових оборотів?

ГЛАВА 4. ОПЕРАЦІЇ БАНКУ З ВЕКСЕЛЯМИ

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- визначити економічний зміст, функції та специфіку обігу різних видів векселів в Україні;
- проаналізувати порядок використання простого та переказного векселів;
- зазначити обов'язкові вексельні реквізити;
- з'ясувати зміст і порядок проведення банківських операцій з векселями.

4.1. Функції та види векселів

Сьогодні векселі активно використовуються в міжнародних розрахунках і внутрішніх угодах країн з розвинутою економікою. Промисловцям і комерсантам векселі дають можливість оплачувати свої покупки з відстрочкою платежу. Саме в цьому полягає зміст основної *економічної функції векселя* — бути засобом оформлення і забезпечення як комерційних, так і банківських кредитів.

Сутність комерційного кредиту полягає в тому, що товар або послуги продаються не за гроші, а в борг, під письмове зобов'язання платежу у визначений термін.

Оформлення угоди векселем також дозволяє здійснювати заліки взаємних вимог підприємств, що сприяє скороченню взаємної заборгованості.

У порівнянні з терміновими депозитами векселі мають більш високі гарантії повернення коштів, оскільки містять безумовний наказ до сплати, і навіть у випадку закриття банку виплати за ними здійснюються у першу чергу. Крім того, вексель може бути проданий на вторинному ринку цінних паперів до моменту погашення за договірною ціною.

Особливістю векселя, є обов'язковість здійснення платежу боржником у будь-якому випадку, навіть якщо постачання матеріальних цінностей вже оплачено за іншими документами або всупереч договору постачання ще не відбулося, не дотримано якість і сортність товару, не виконані інші умови договору постачання.

Якби не існувало таких суворих умов виконання зобов'язань за векселем, вони не могли б використовуватися замість грошей. Є й інші, не менш важливі характерні риси векселя. Вексель має

силу лише при виконанні визначених формальних розпоряджень, точно викладених у відповідних нормативних документах. Сумлінне виконання вимог розпоряджень — неодмінна умова для обігу векселів.

Важливо також, щоб термін векселя відповідав дійсним термінам реалізації товарів, а його оформлення здійснювалося тільки під товарні угоди.

Неможливим у цьому разі є використання так званих *дружніх і бронзових* векселів. У їх основі лежить прагнення одержати дешевий кредит у третьої особи шляхом виписки векселів один на одного (дружні векселі) або виписки векселів на вигаданих осіб (бронзові векселі).

Економічна сутність векселя схематично відображена на рис. 4.1.

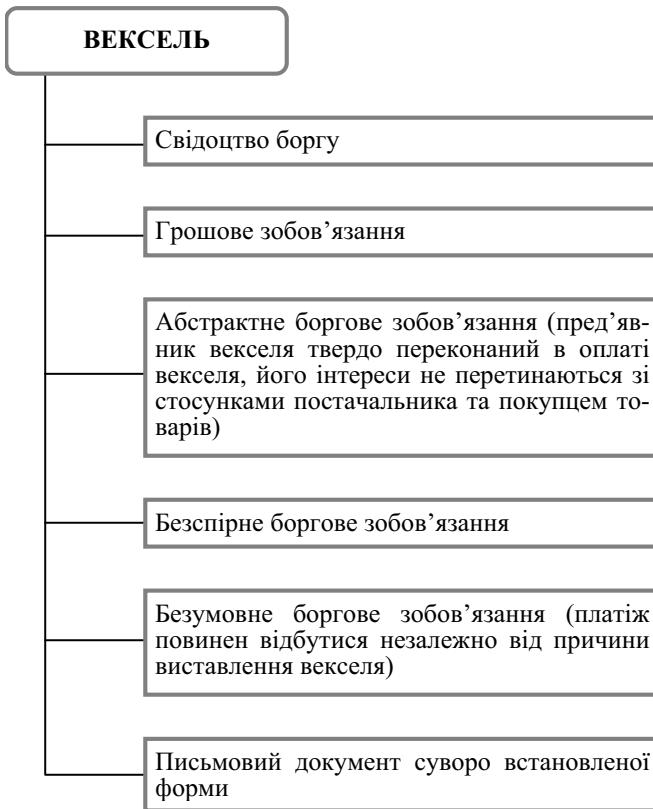

Рис. 4.1. Економічний зміст векселя

Актуальність і економічна роль вексельного обігу в сучасних умовах визначається основними **функціями векселя**, серед яких можна виділити наступні:

- використання векселя створює передумови прискорення оборотності коштів, своєчасного одержання грошей за продані товари, надані послуги;
- вексель дозволяє установити термін платежу, який зручний постачальнику і платникові (на відміну від строго фіксованих термінів при інших формах розрахунків);
- вексель дозволяє здійснити угоду без грошей та замість грошей при розрахунках зі своїми контрагентами.

Згідно з *Законом України «Про цінні папери і фондову біржу»*

Вексель *цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання **векселедавця** сплатити після настання строку визначену суму грошей **власнику векселя (векселедержателю)**.*

За формою та способом використання векселі поділяють на прості і переказні.

Простий вексель *письмовий документ, що містить просте і нічим не обумовлене зобов'язання однієї особи (боржника, векселедавця) виплатити зазначену суму коштів векселедержателю або за його наказом іншій особі за поставлені товари чи надані послуги у певний термін та у певному місці.*

В операції з простим векселем беруть участь дві особи: **векселедавець**, який прямо і безумовно зобов'язується сплатити за виданим векселем, і **векселедержатель**, якому належить право на одержання суми за векселем.

Відмінність простого векселя від інших боргових грошових зобов'язань полягає в тому, що:

- вексель може бути переданий в інші руки за передатним написом;
- відповідальність за векселем є солідарною;
- явка в нотаріальну установу для засвідчення підпису не потрібно;
- зміст векселя точно встановлено законом;
- вексель є абстрактним грошовим документом і тому не забезпечується заставою.

**Переказний
вексель (тратта)**

наказ позичальнику виплатити певну суму коштів пред'явнику векселя.

Видати (трасувати) переказний вексель — означає прийняти на себе зобов'язання гарантії акцепту і платежу по ньому. На відміну від простого векселя учасниками угод за переказним векселем є не дві, а три особи:

— **кредитор** (трасант, векселедавець) — той, хто випишує вексель і дає наказ іншій особі оплатити його;

— **боржник** (трасат, платник) — особа, якій надається наказ про сплату сум за векселем;

— **ремітент** (векселедержатель, перший покупець векселя) — особа, на користь якої видано вексель. Ремітент пред'являє вексель до сплати та отримує гроші.

Фірма А має торговельні відносини з фірмою Б і В. Вона купила товар у фірми Б і продала свій товар фірмі В. Для того, щоб розрахуватися з фірмою Б, фірма А виставляє вексель фірмі В, яка є для неї боржником. Фірма В акцептує вексель, який потім повертається до фірми А. Фірма В у свою чергу може як отримати платіж через зазначений у векселі термін, а може вступити у торгові відносини з іншою фірмою, наприклад, фірмою Г. Якщо фірма В купує якийсь товар у фірми Г, то може розплатитися за ним векселем. При цьому фірма В робить передавальний напис на зворотному боці векселя — індосамент на користь індосата. Наприклад, «Замість нас заплатіть фірмі Г. Фірма В.»

Головна відмінність переказного векселя від простого, який є, власне кажучи, борговою розпискою, полягає в тому, що він призначений для переказу, переміщення цінностей від однієї особи в розпорядження іншої шляхом індосаменту.

Індосамент передавальний напис, що проставлений на зворотньому боці векселя або додатковому листі (алонжі) і засвідчує передачу разом з векселем права на одержання платежу іншою особою.

Особа, яка передає вексель за індосаментом, називається **індосантом**, яка одержує вексель, — **індосатом або індосатором**.

Перший індосамент, як правило, проставляється в нижній лівій частині зворотного боку векселя. Передатний напис повинен обов'язково містити в собі підпис особи, яка передає вексель, і може бути **іменним або бланковим**. Крім підпису може проставлятися і штампель фірми.

Іменні векселі, що мають напис «не наказу», «лише», перевід- ступаються не шляхом індосаменту, а **цесії**. Має місце **солідарна відповідальність**: перед векселедержателем несе відповідаль- ність не лише *акцептант* (як у випадку цесії), а усі векселедер- жателі та гаранті. *Цесіонарій* також втрачає можливість скорис- татись самостійним і безумовним характером вексельного зобов'язання, яку зберігає індосат.

Особа, яка одержала вексель з бланковим написом, може пе- редавати його іншим особам без усяких підписів простим вру- ченням векселя. Векселедержатель (індосант) при передачі век- селя може зазначити в передатному написі застереження «без обороту на мене», що не передбачає у подальшому зворотної від- повідальності за неоплачений або опротестований вексель.

Опротестування векселя *полягає в офіційному засвідченні факту відхилення від законодавчо встановлено- го порядку обігу векселя і настання пев- них правових наслідків.*

Не оплачений у день терміну платежу вексель повинний бути переданий наступного дня нотаріусу для протесту НП пізніше 12 години першого дня прострочення. Векселі передаються в про- тест з описом, у якому вказуються:

- а) докладне найменування й адреси векселедавців, чії векселі підлягають протесту;
- б) терміни настання платежів за цими векселями;
- в) суми векселів;
- г) причини протесту, тобто неплатежу за векселем;
- д) назва банку, від імені якого повинен бути зроблений про- тест.

Векселі здаються нотаріусу під квитанції. Вексель по протесту повертається від нотаріуса в банк із написом про протест, після чого банк письмово висуває вимогу пред'явнику векселя про йо- го оплату в найкоротший термін (від 3 до 7 днів).

Після здійснення протесту протягом чотирьох днів векселеде- ржатель повинен повідомити свого індосанта та векселедавця про неплатіж (неакцепт), а ті, у свою чергу, протягом двох днів з мо- менту отримання повідомлення інформують про це свого індосан- та аж до закінчення ланцюжка напис антів. Ця процедура називається **нотифікацією**.

Правила про використання в обігу переказного і простого век- селів передбачають, що платіж за векселем може бути забезпече- ний повністю або частково за допомогою **поручительства (ава-**

лю). Таке забезпечення дається третьою особою (як правило банком) як за векселедавця, так і за будь-яку іншу зобов'язану за векселем особу. Авальований вексель містить підпис аваліста з ука-зівкою особи, якій видано аваль, та місця авалювання. Аваліст і поручитель несуть солідарну відповідальність за зобов'язання за векселем.

Векселі також можуть різнитися за характером угод:

Комерційний вексель оформляється під реальну угоду купівлі-продажу цінностей, виконаних робіт, нада-них послуг.

Фінансовий вексель використовується у фінансових операціях і засвідчує отримання грошової позики.

Безгрошові векселі:

підроблений — вексель, в якому міститься підроблений під-пис векселедавця, або акцептанта, фальсифіковано вексельну су-му чи строк погашення;

дружній (приятельський) — не передбачає реальної кредит-ної операції. Він акцептується з метою надання допомоги в отри-мання кредиту під вексель неплатоспроможній особі;

бронзовий (дугий, вигаданий) — виписується на ім'я неісную-чої або задалегідь неплатоспроможної особи з метою отримання кредиту чи збільшення заборгованості неплатоспроможної особи для того, щоб майно банкрута залишилось у близьких йому осіб.

На фінансових ринках можуть знаходитися в обігу так звані **банківські векселі** — векселі, емітовані банками з метою залу-чення ресурсів, кредитування клієнтів, організації розрахунків між підприємствами. Законом «Про обіг векселів в Україні» їх випуск заборонено.

Цей закон визначає й інші вимоги щодо обігу векселів:

— векселі складаються у документарній формі на спеціаль-них бланках з відповідним ступенем захисту від підроблення;

— складаються державною мовою;

— зобов'язуватися або набувати права за векселем мають юридичні і фізичні особи;

— видавати переказні і прості векселі можна лише для офор-млення грошового боргу за фактично поставлені товари, викона-ні роботи, надані послуги;

— векселедавець зобов'язаний вести реєстр виданих векселів;

— зміни до тексту векселя можуть вноситися з ініціативи його держателя виключно векселедавцем (трасантом) шляхом закреслення старого реквізиту та написання нового із зазначенням дати внесення змін та підписанням. Держатель векселя повинен дати згоду на внесення змін до тексту векселя шляхом написання на зворотному боці «відповідно до змін» із зазначенням змін та підписанням;

— платіж за векселем на території України здійснюється тільки у безготівковій формі.

Указівки та інші складові, що становлять зміст векселя, називаються **вексельними реквізитами**. Відсутність одного з них у векселі позбавляє цей документ вексельної сили.

До обов'язкових реквізитів векселя відносяться:

1. **Вексельна мітка** — найменування «вексель».

2. Простий і нічим не зумовлений **наказ сплатити певну суму**.

Вексельна сума повинна бути точно позначена у векселі, наприклад «Сто тисяч гривень» і може включати також відсотки за період обігу векселя. Сума повинна бути позначена у векселі прописом, або прописом і цифрами. У випадку розбіжностей між сумою цифрами і прописом вірною вважається остання.

3. **Найменування платника** (для переказного векселя) — реквізити юридичної особи або прізвище фізичних особи, а також їхні адреси.

4. Зазначення **строку платежу**:

— на визначений день, місяць, рік. Якщо конкретне число місяця не зазначено, то строк платежу настає в останній день цього місяця.

— через певний термін після дати складення («на початку травня», «в середині червня» — 1-е, 15-е, останні числа місяця.

— за поданням (вексель має бути поданим протягом року від дати складення).

— через певний термін після подання векселя (в межах року).

5. Зазначення **місця платежу** — позначається назва населеного пункту.

6. Найменування **того, кому або за наказом кого повинен бути здійснений платіж** — назва організації, прізвище, ім'я, по батьові фізичної особи, які є першим векселеотримувачем.

7. **Дата і місце складання векселя** — позначення числа, місяця та року, складання векселя над текстом у верхній частині векселя поруч із указівкою місця його оформлення. Важливість даного реквізиту полягає у наявності правила, за яким у разі неточності позначення місця платежу останнім вважається район місця складення векселя.

8. Підпис того, хто видає документ. Відсутність підпису векселедавця в простому векселі і трасанту в переказному лишає вексель будь-якого змісту. Без підпису немає письмового зобов'язання, немає векселя. На відміну від тексту векселя підпис векселедавця повинен бути проставлений на векселі власноручно.

На рис. 4.2 та 4.3 подано зразки простого і переказного векселів.

Простий вексель № _____
валюта платежу _____
сума цифрами _____
місце складання _____ дата складання _____
_____ ми заплатимо за цим векселем _____
найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений _____
валюта грн. _____
сума літерами _____
Підлягає сплаті в м. _____
місце платежу _____ Назва, підпис і точна адреса векселедавця _____
найменування банківської установи _____

Рис. 4.2. Зразок бланку простого векселя

Переказний вексель _____
сума цифрами _____
місце та дата складання _____
« _____ » _____ р. сплатить за цим векселем _____
найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений _____
сума літерами _____
платник _____
(трасат) _____
(точна адреса) _____
Підлягає сплаті в м. _____ підпис і точна адреса векселедавця: _____
місце платежу _____
найменування банківської установи _____
Директор:
Гол. Бухгалтер:

Рис. 4.3. Бланк переказного векселя

У Женевській вексельній конвенції зазначено *винятки* щодо оформлення векселя:

— коли у тексті векселя не вказано вексельний термін, вексель вважається таким, що підлягає сплаті за поданням;

— за відсутності особливого позначення місце, зазначене поруч з найменуванням платника, вважається місцем платежу, а також місцем проживання платника;

— вексель, у якому не вказано місце його складання, вважається виписаним у місці, вказаному поруч з назвою векселедавця.

З 1992 року в Україні впроваджено вексельний обіг з використанням простого та переказного векселів. Згідно з цим комерційні банки можуть проводити операції з обліку векселів, видавати кредити під заставу векселів, надавати послуги клієнтам при отриманні платежів і виплаті заборгованості по векселях.

Положення Національного банку України «Про операції банків з векселями» визначає коло операцій банків з векселями (рис. 4.4):

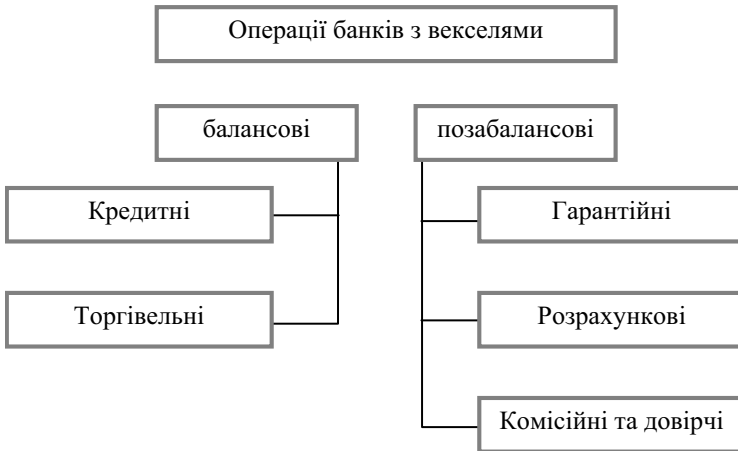

Рис. 4.4. Операції комерційних банків з векселями

I Балансові

1. Кредитні

а) активні

- врахування векселів
- надання кредитів під заставу векселів

б) пасивні

- переврахування придбаних векселів
- одержання кредитів під заставу векселів

2. Торговельні

- а) активні — купівля векселів
- б) пасивні — продаж придбаних векселів

II Позабалансові

1. Гарантійні

- а) авалювання векселів
- б) видача гарантій на забезпечення оплати векселів

2. Розрахункові

2.1 Операції з оформлення заборгованості вексями:

а) акцептування переказних векселів банком, виданих на банк кредитором банку

- б) видача простих векселів банком кредитором банку
- в) видача банком переказних векселів на боржника банку
- г) видача банку простих векселів боржником банку.

2.2 Операції з розрахунків з використанням векселів:

- а) вексельний платіж банку кредитору
- б) вексельний платіж боржника банку

3. Комісійні та довірчі

- інкасування векселів
- оплата векселів, у яких банк є особливим платником (до-міциліатом)
- зберігання векселів (оригіналів, копій і примірників)
- купівля, продаж і обмін векселів за дорученням клієнтів.

4.2. Операції врахування та переврахування векселів

Операція врахування (дисконту)

векселів полягає у купівлі банком векся за іменним індосаментом у векселедержателя до настання строку платежу.

Власником векся стає банк, а векселедержатель отримує суму векся, зменшену на величину банківської процентної ставки (*дисконту*), а також накладних витрат на здійснення операцій. По суті відбувається *трансформація комерційного кредиту у банківський — обліковий кредит* — кредитування векселедержателя на строк, що залишився до погашення вексе-

ля. Його повернення здійснює не позичальник, а зобов'язана за векселем особа.

Облік векселів може здійснюватися у два способи:

безоборотне врахування векселів — пред'явник векселя вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється шляхом учинення пред'явником у тексті індосаменту безоборотного застереження або через передавання банку векселя пред'явником без учинення індосаменту;

врахування з реверсом — пред'явник векселя дає банку поза вексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їх оплати або при настанні чи ненастанні певних обставин.

Порядок проведення операції врахування векселів зображено на рис. 4.5.

Рис. 4.5. Схема врахування векселів

Векселі подаються до банку з реєстром встановленої форми. Записи у реєстрі звіряються з реквізитами доданих векселів (рис. 4.6).

На векселях, внесених до реєстру, повинен бути проставлений бланковий напис (індосамент) від імені пред'явника. Перед бланковим написом залишають місце, щоб банк міг поставити штамп про передачу векселя на ім'я банку. Таким чином бланковий напис клієнта стає іменним.

Одержано банком кредитора
_____ р.

РЕЄСТР ВЕКСЕЛІВ № 1
«__» _____ 20__ р.

Платник _____	Дебет	Сума реєстру	
Банк платника			
Одержувач			
Банк одержувача	Кредит		
№№ векселів	Строк платежу за векселем	Сума	
Посада і підпис особи, яка надала вексель у банк		Підпис банку «__» _____ р.	

Рис. 4.6. Зразок реєстру векселів,
прийнятих банком на врахування

Перед укладенням договору на врахування векселів всі векселі повинні пройти перевірку юридичної та економічної надійності.

Юридична надійність векселя полягає у правильності заповнення реквізитів векселя.

Економічна надійність полягає у впевненості в оплаті векселя на основі аналізу кредитоспроможності не лише клієнтів, а й боржника за векселем та індосантів.

Метою перевірки економічної надійності векселя є необхідність повної впевненості їхньої оплати. Крім перевірки загальної кредитоспроможності клієнта підлягає аналізу економічне становище індосантів.

До обліку приймаються векселі, засновані тільки на товарних і комерційних операціях. Векселі, що подаються до врахування,

повинні мати не менше двох підписів: векселедавця та першого векселедержателя.

Відносно терміну векселів перевага віддається короткостроковим, які менше залежать від зміни економічного стану клієнтів і загальної господарської кон'юнктури. Не приймаються до дисконту опротестовані раніше векселі.

Векселі приймаються до обліку тільки в розмірі вільного залишку кредиту. Для визначення цього залишку ведеться спеціальний позасистемний облік у книзі облігу (від латинського слова *obligo* — повинен, зобов'язаний).

**Книга обліково
вексельних
позичальників**

дає змогу стежити за станом заборгованості кожного позичальника в результаті обороту векселів і не допускати перевищення клієнтом ліміту заборгованості.

Банки ведуть облік за кожним позичальником у розрізі двох рахунків: як пред'явника і як платника.

Реєстри і прийняті векселі направляються для подальшої обробки в кредитно-вексельний відділ. На лицьовій стороні векселя і в реєстрі проти запису кожного векселя проставляється порядковий номер векселя, зазначений в спеціальній книзі обліку.

**Книга обліку
врахованих
векселів**

призначена для обліку хронології операцій із врахування векселів. В дебет вносяться записи про враховані векселі, в кредит — про оплачені, перевраховані, опротестовані, подані на інкасо. Різниця показує залишок векселів у портфелі банку на певний момент.

Враховуючи вексель, банк стає кредитором-векселедержателем, терміново оплачує вексель пред'явникові, стягуючи на свою користь певну винагороду, тобто вексель оплачується зі знижкою. Різниця між сумою, яку банк заплатив, придбавши вексель, і сумою, яку він отримує за цим векселем у строк платежу, називається дисконтом.

	Номінальна		Сума,
Дисконт =	сума	–	яку отримав
	векселя		пред'явниквекселя

Процентна ставка за обліком векселів установлюється самим банком. По векселях із платежем не за місцем обліку стягуються також *порто* (поштові витрати) і *дамп* (комісія іногороднім банкам за інкасування іногородніх векселів).

Розглянемо порядок нарахування суми дисконту на основі конкретного прикладу:

Шістдесятиденний вексель вартістю 25000 грн. проданий за 15%-ю ставкою дисконту.

Визначте величину дисконту, ціну, сплачену за вексель та фактичну процентну ставку при дисконтуванні.

Розв'язання

Нарахування суми дисконту здійснюється за такою формулою:

$$D = \frac{S \cdot i \cdot t}{100 \cdot n}$$

де: D — сума дисконту;

i — процентна ставка;

S — номінальна сума векселя;

t — строк у днях від дня врахування до дня платежу за векселем;

n — кількість днів року.

Тому величина дисконту дорівнює:

$$D = \frac{25000 \cdot 60 \cdot 15}{100 \cdot 365} = 616,44 \text{ грн.}$$

Власнику векселя буде виплачено:

$$25000 - 616,44 = 24383,56 \text{ грн.}$$

Фактична процентна ставка дорівнює:

$$\frac{616,44 \cdot 100 \cdot 365}{24383,56 \cdot 60} = 15,38 \%$$

Важливо для банку є передбачення рівня дохідності операції з врахування векселів в умовах зростання рівня цін.

Вексель обліковується в банку за півроку до строку його погашення. Місячний рівень інфляції — 3%. Реальна дохідність операції обліку 5% річних (відповідає реальній дохідності кредитних операцій).

Визначити:

- 1) індекс інфляції за строк від дати врахування до дати погашення векселя;
- 2) ставку процентів за кредитом, що враховує інфляцію;
- 3) дохідність операції.

Розв'язання

1. Індекс інфляції знайдемо за формулою:

$$In = (1 + r_n)^n = (1 + 0,03)^6 = 1,19.$$

2. Ставка процентів за кредитом з урахування індексу інфляції дорівнює:

$$Ir = \frac{(1 + ni)In - 1}{n} = \frac{(1 + 0,5 \cdot 0,05)1,19 - 1}{0,5} = 0,44 \text{ (44 \%)}.$$

3. Визначимо дохідність операції:

$$d = \frac{Ir}{1 + n \cdot Ir} = \frac{0,44}{1 + 0,5 \cdot 0,44} = 0,44 / 1,22 = 0,36 \text{ (36 \%)}.$$

Для своєчасного одержання платежу за обліковими векселями відділ банку веде спостереження за термінами настання платежів по векселях. З цією метою на кожне число складається спеціальна відомість у двох екземплярах, у якій заповнюються дані про всі векселі із указівкою порядкового номера векселя у книзі реєстрації, найменування векселедавців, пред'явників і суми кожного векселя (табл. 4.1).

Термінова відомість врахованих векселів

документ, в якому відображено облік строків настання платежів і своєчасного отримання платежу за врахованими векселями.

Якщо платіж за векселем банк одержує достроково, то платникові повертається відповідна сума дисконту за ті дні, що залишилися до строку векселя (як правило, не менше 7-10 днів), але виходячи із процентної ставки, яку сплачує банк за кошти на поточних рахунках.

ВІДОМІСТЬ
ПРО ВЕКСЕЛІ ВРАХОВАНІ (ПЕРЕВРАХОВАНІ), ПРИЙНЯТІ У ЗАСТАВУ
(ПЕРЕЗАСТАВУ) З ТЕРМІНОМ ОПЛАТИ НА _____ Р.

№№ векселів	Найменування		Сума векселя	Відмітка операцій- ного відділу про оплату векселя	Примітка
	Векселедаців	Пред'явників			

З метою регулювання ліквідності комерційних банків Національний банк України може здійснювати переоблік векселів.

Переврахування векселя *купівля простого векселя підприємства-постачальника Національним банком України в комерційному банку.*

При переобліку векселів та інших цінних паперів центральний банк встановлює дисконтні ставки, які прив'язуються до ставки відсотків за іншими інструментами грошового ринку.

4.3. Кредити під заставу векселів

Банки можуть відкривати підприємствам, організаціям й іншим клієнтам спеціальні позичкові рахунки і видавати за цими рахунками кредити, приймаючи в їхнє забезпечення векселі. Позички оформляються без установа терміну (**онкольні кредити**) або до настання терміну погашення векселів, прийнятих у забезпечення (**строкові кредити**, що супроводжуються видачею клієнту чекової книжки).

Ці кредити надають на загальних умовах, але вони мають деякі **особливості**:

- у забезпечення приймаються векселі зі строком погашення не пізніше дня повернення кредиту;
- векселі приймаються до забезпечення не на їх повну вартість, а на 60—90 % їх номінальної суми, враховуючи кредитоспроможність клієнта та якість наданих векселів;
- позичальникам відкривають спеціальні кредитні рахунки;
- кредит надають у межах ліміту.

Спеціальний позичковий рахунок, який відкривають позичальникові, є рахунком **до запитання** («on call»), надає банкові

право в будь-який момент вимагати повного або часткового погашення, а також надання додаткового забезпечення за кредитом.

Після отримання дозволу на видачу кредиту і укладення договору застави (*додаток 11*) клієнту відкривається особовий рахунок для запису:

- розміру кредиту;
- нарахованих відсотків за кредитом і комісії на користь банку;
- усіх грошових сум, що надходять у погашення боргу;
- суми векселів, що приймаються у заставу чи виключаються з неї у разі оплати чи заміни векселів.

Надання кредиту супроводжується видачею **зобов'язання**, виконання якого є обов'язковою умовою для користування позичальником цим кредитом:

У зобов'язанні визначається:

- ліміт кредиту (кредитна лінія);
- граничне співвідношення між забезпеченням і заборгованістю за рахунком;
- розмір процентів за кредит і комісійні на користь банку;
- право банку закрити рахунок і вимагати у будь-який час повного чи часткового погашення заборгованості або надання додаткового забезпечення;
- право банку погашати заборгованість клієнта із сум, що належать клієнту і знаходяться в банку на інших рахунках клієнта;
- право банку дозволяти клієнту за його ініціативою замінювати одні векселі до терміну їх погашення іншими;
- право банку підвищувати за своїм розсудом, але з попередженням клієнта, розмір відсотків і комісії.

Погашення кредиту під заставу векселів здійснює позичальник або за рахунок коштів, які надійшли йому на його поточний рахунок, або для погашення спрямовуються кошти, що надходять на оплату заставлених векселів. Якщо на спеціальному позичковому рахунку створюється кредитове сальдо за рахунок коштів, що надходять, то банк нараховує на кредитові залишки відсотки у розмірі, встановленому для зберігання сум на розрахункових (поточних) рахунках.

Розглянемо конкретний **приклад** розрахунку обсягу кредиту під забезпечення векселів:

1. Нехай банк встановив співвідношення заборгованості до забезпечення у розмірі 83 %.
2. Встановлений ліміт заборгованості за кредитом — 100 тис. грн.

3. Номінальна сума векселів, що прийняті у заставу становить — 95 тис. грн.;

4. Фактична заборгованість за позичкою — 67 тис. грн.

5. Фактичне співвідношення між заборгованістю та забезпеченням (співвідношення даних четвертого і третього рядка) — 70,5 %.

6. Можлива заборгованість за кредитом, виходячи з фактичного забезпечення і прийнятого співвідношення заборгованості до забезпечення (р. 3 x p. 1/100 %), — 78,85 тис. грн.

7. Вільний ліміт заборгованості (різниця між лімітом заборгованості і фактичною заборгованістю за позикою) — $100 - 67 = 43$ тис. грн.

8. Можлива додаткова сума позички: $78,85 - 67 = 11,85$ тис. грн., що не перевищує вільного ліміту заборгованості.

4.4. Авалювання та акцептування векселів

Аваль *вексельна порука, в силу якої особа (аваліст), яка здійснила її, бере на себе відповідальність за виконання зобов'язання будь-якою зобов'язаною за векселем особою — акцептантом, векселедавцем, індо-сантом.*

Аваль може бути здійснений при видачі векселя або на будь-якому наступному етапі його обігу. Банк може здійснювати авалювання векселя на підставі відповідного договору, строк дії договору визначається залежно від строку платежу за векселем.

Аваль виражається за допомогою *напису* на лицьовому боці векселя або на *аллонжі*: «*Вважати за аваль*», «*Як аваліст за _____ (назва юридичної особи, за яку надано аваль), «Авальований»* тощо. Напис підписує аваліст. Якщо в авалі не вказано, за кого він наданий, то він вважається виданим за векселедавця.

Аваль векселя здійснюється лише після ґрунтовної перевірки юридичної та економічної надійності платника за векселем. За аваль банк може встановлювати комісійну винагороду.

У разі несплати платником пред'явленого йому векселя векселедержатель звертається із пропозицією про оплату до банку-аваліста. Після оплати авальованого векселя банк-аваліст набуває права регресивної (зворотної) вимоги проти особи, за яку він надав аваль, а також проти усіх зобов'язаних за векселем осіб.

Для підвищення гарантії векселя використовується акцепт.

Акцепт *письмова згода платника на оплату векселя.*

Особливість переказного векселя полягає в тому, що зобов'язання по ньому для трасата (платника) виникають лише з моменту прийняття (акцепту) ним векселя. Тому одержувачі грошей за векселем повинні завчасно до настання терміну платежу з'ясувати відношення платника до погашення векселя. Це досягається шляхом пред'явлення векселя трасатові з пропозицією його акцептувати, тобто прийняти на себе зобов'язання здійснити платіж.

Акцепт позначається в лівій частині лицьової сторони векселя і виражається словами «*акцептований*», «*прийнятий*», «*сплачу*» і т.п. з обов'язковим проставленням підпису платника. Простий напис на лицьовій стороні векселя також означає акцептування векселя.

За проханням платника або постачальника банк за відповідну плату може проакцептувати вексель, тобто взяти на себе зобов'язання оплатити вексель за рахунок коштів клієнта (акцептна операція), а якщо їх недостатньо або вони зовсім відсутні — акцептований вексель оплачується за рахунок банківського кредиту.

У результаті виникають банківські акцепти — акцептовані векселі, які здатні обертатись на грошовому ринку.

4.5. Операції банку з інкасування і доміциляції векселів

Операції з інкасування, доміциляції та авальювання векселів відносяться до комісійних операцій з векселями, за якими банки одержують дохід у вигляді комісійних.

Інкасування векселів *виконання банком доручень своїх клієнтів-векселедержателів, взяття на себе відповідальності за подання векселів і супро-*

відних документів у строк платнику та одержання належних платежів. Це послуга банку, що надається векселедержателю.

Учасниками цієї операції є:

1. *Векселедержатель (принципал, комітент)*, який дає доручення інкасувати вексель;

2. **Ремітент** — банк, якому дано доручення здійснити інкасування векселя.

3. **Інкасуючий банк** — банк, який бере участь в інкасуванні, але не є банком-ремітентом.

4. Платник за векселем.

5. *Інкасуючий банк (пред'являючий банк)*, який здійснює пред'явлення векселів платнику.

Роль банку зводиться лише до точного виконання інструкцій клієнта, ризик банку мінімальний. Якщо платіж надійде, вексель повертається боржникові, при ненадходженні платежу — вексель повертається векселедержателю, але вже опротестований.

Дана операція є вигідною і для клієнта, оскільки банки можуть виконувати доручення клієнта швидше і дешевше, клієнт також звільняється від необхідності стежити за термінами пред'явлення векселів, що вимагало б певних витрат, більших за комісійні банку.

Інкасування векселів проводиться банком на основі подання векселедержателем доручення на інкасування, в якому мають бути точні і повні інструкції принципала.

Операція інкасування супроводжується укладенням договору, до якого прикладається реєстр векселів, прийнятих на інкасо.

Договірна інкасування векселів може передбачати:

— прийняття простих і переказних векселів для подання платникам (при настанні за ними строку платежу) для одержання платежу та вчинення за ними протесту;

— прийняття переказних векселів для подання до акцепту: простих векселів строком у такий-то час від подання для проставлення дати подання та здійснення за ними протесту;

— прийняття опротестованих векселів для їх подання до платежу зазначеним у дорученні на інкасування особам;

— прийняття векселів для їх передавання зазначеним у дорученнях на інкасування особам на визначених дорученнями на інкасування умовах тощо.

Вексель, що передається для інкасування, повинен містити на зворотному боці індосамент, тобто напис передоручення на ім'я банку. Наприклад: *«Сплатіть за наказом Петренка В. І. АКБ «Універсал», який знаходиться у м. Харкові, вул. Червонопрапорна, 60. Валюта на інкасо»*. Індосамент містить підпис векселедержателя, печатку і дату.

Прийнявши на інкасо векселі, банк зобов'язаний вчасно переслати їх за місцем платежу і довести до відома платника повісткою про надходження документів на інкасо. У випадку неотримання платежу по векселях банк зобов'язаний подати його для опротестування від імені довірителя і повідомити його про виконання доручення.

За виконання доручення щодо інкасування векселів банк має право:

- а) відшкодувати витрати за відправлення та отримання векселів і одержання платежу, якщо платіж за векселем необхідно одержати в іншому місці;
- б) на винагороду за виконання доручення — комісію у вигляді відсотків з отриманої банком суми.

Банки можуть з дорученням векселедавців або трасанта здійснювати платежі у встановлений термін. Якщо в операції з інкасування векселів банк виступає одержувачем коштів, то в цьому разі — платником за векселем. Така операція отримала назву доміциляції векселів, а векселі називаються доміцильованими.

Доміциляція *призначення платником за векселем будь-якої третьої особи. Це послуга, що надається банком векселедавцю.*

Доміцильований вексель містить на лицьовому боці напис *Доміцильований*», «Платник — (банк)» і підпис доміциліянта.

Наприклад, платник виставив постачальникові вексель на суму 30 000 грн. із строком погашення через 2 місяці. Він передбачає, що, можливо, через цей термін він не зможе погасити борг, тому він перераховує на окремий рахунок в банк гроші. З настанням строку оплати векселя банк оплатить вексель замість боржника.

Виступаючи в якості доміциліянта, банк не несе ніякого ризику, тому що він оплачує вексель тільки в тому випадку, якщо платник попередньо вніс вексельну суму або якщо клієнт має в нього на своєму розрахунковому (поточному) рахунку достатню суму. В іншому випадку, банк відмовляє в платежі, і вексель опротестується.

За оплату векселя банк нараховує невелику комісію, а оплачені векселі відсилаються клієнтові. Для осіб, що мають у даному банку розрахунковий (поточний) рахунок, оплата доміцильованих здійснюється безкоштовно.

Порядок проведення цієї операції такий (рис. 4.7):

1. Подання платником до банку письмової заяви, реєстру векселів та документу, що підтверджує товарний характер векселів.
2. Укладення договору між платником і банком про доміциляцію векселів.
3. Реєстрація векселя в «Книзі обліку доміцильованих векселів».
4. Перерахування коштів для оплати векселів та комісійної винагороди.

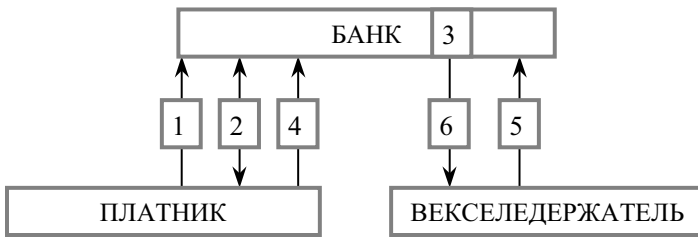

Рис. 4.7. Доміциляція векселів у банку

5. Подання векселів до оплати.

6. Погашення векселів.

Для більш широкого використання векселів у безготівкових розрахунках між українськими підприємствами необхідні стабільність економічних відносин, довіра між суб'єктами господарювання та високий рівень розвитку вексельного права.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. У чому полягає економічна сутність векселя та які його обов'язкові реквізити ?
2. Зазначте порядок обігу й використання простого і переказного векселів.
3. Поясніть зміст операцій банку з урахуванням векселів.
4. Що таке авансування та акцентування векселя? Як оформлюється акцепт векселя ?
5. У чому різниця між операціями з інкасування векселів і доміциляцією?

ГЛАВА 5. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- визначити сутність кредиту та класифікувати кредити банків;
- зазначити принципи та умови кредитування;
- проаналізувати етапи кредитного процесу;
- пояснити порядок відкриття позичкових рахунків;
- здійснити аналіз кредитоспроможності потенційного позичальника;
- охарактеризувати обов'язкові реквізити кредитного договору;
- з'ясувати поняття «кредитний ризик» та методи його мінімізації;
- визначити основні форми забезпечення кредитів;
- нарахувати процент за кредитом, використовуючи різні методи.

5.1. Сутність, форми і види кредиту. Принципи кредитування

На сьогодні кредитні операції відіграють важливу роль у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці та становлять головний вид активних операцій комерційних банків, які організують рух капіталу та акумулюють і перерозподіляють капітал в ті сфери, де виникає його дефіцит.

Однією з умов виникнення кредиту і розвитку кредитних відносин стало *товарне виробництво*, засноване на спеціалізації й поділі праці, які обумовлюють характер володіння засобами для сплати, та відособленість обороту засобів господарських суб'єктів від обороту засобів суспільства (рис. 5.1).

Другою умовою появи кредиту і його трансформації у кредитні відносини є наявність *юридично самостійних взаємно заінтересованих позичальника й кредитора*, які гарантують виконання своїх зобов'язань.

Кредитор і позичальник є суб'єктами відносин кредиту і одночасно його структурними елементами.

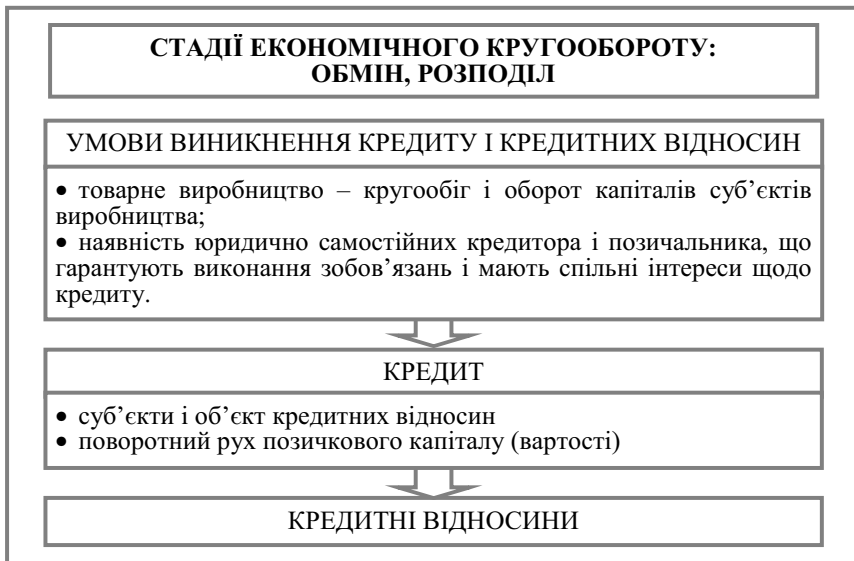

Рис. 5.1. Передумови розвитку кредитних відносин

Кредитор *це суб'єкт, що надає кредит. Його обов'язок не тільки забезпечити повернення наданих кредитів, а й повернути вчасно кошти, які він отримав від своїх клієнтів.*

Позичальник *суб'єкт, що отримує кредит, і зобов'язана в певний строк його повернути й сплатити процент за ним.*

На відміну від лихварського капіталу, який основним джерелом має власні грошові кошти кредитора, позичковий капітал комерційних банків забезпечують тимчасово незайняті кошти держави, юридичних і фізичних осіб.

Єдність і тісний взаємозв'язок стадій руху позичкового капіталу лежить в основі пізнання сутності кредиту і визначає його специфіку. Принцип руху позичкової вартості на початках поворотності є основою і загальною властивістю кредиту.

Кредит *це економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу поворотного руху позичкової вартості на умовах платності.*

Розрізняють три основні *форми кредиту*:

- *товарний*, що виникає між продавцями і покупцями, коли покупці реалізують товари чи послуги з відтермінуванням платежу;
- *грошовий*;
- *зобов'язання банку гарантувати платіж клієнтові* у випадку, коли той не зможе оплатити свої рахунки.

Кредити комерційних банків можна класифікувати за різними ознаками та критеріями:

1. За критеріями суб'єктного призначення:

- кредити торгівельно-промисловим підприємцям;
- сільськогосподарським підприємцям;
- кредити фізичним особам;
- міжбанківські кредити;
- небанківським кредитним установам;
- кредити органам влади.

У 2004 році кредити, надані суб'єктам господарської діяльності склали 75,0 % від загального обсягу кредитного портфеля; кредити іншим банкам та НБУ — 10,0 %; кредити, надані фізичним особам — 15 %; кредити надані органам державного управління — 0,04 %, кредити небанківським фінансовим установам — 0,01 %*.

2. Об'єктного призначення:

- іпотечний;
- споживчий;
- контокорентний;
- під цінні папери;
- пов'язані з вексельним обігом.

3. За сферами спрямування:

• кредити у *поточну діяльність* (у сферу обігу) — на задоволення потреби в коштах для придбання поточних активів у разі розриву між часом надходження коштів та здійснення затрат (рахунки за овердрафтом, операції РЕПО, враховані векселі, факторинг, кредити на внутрішньо-торгівельні операції, кредити на експортно-імпортні операції);

• кредити в *інвестиційну діяльність* (у сферу виробництва) — на задоволення тимчасової потреби в коштах при здійсненні інвестиційних вкладень (кредити на будівництво та освоєння землі, кредити на купівлю будівель, споруд, обладнання; фінансовий лізинг). За 2004 рік економіка України отримала кредитів на суму 88 571 млн. грн.*

* Національний банк України. Банківський нагляд. // www.bank.gov.ua.

4. За строками повернення:

• **строкові**, тобто з визначенням у договорі терміном користування:

— **короткострокові кредити** (до 1 року) надаються банками на уникнення тимчасових фінансових труднощів позичальників у зв'язку з витратами виробництва та обігу, на формування оборотного капіталу. Тому короткострокові кредити відрізняються від середньо — і довгострокових не тільки терміном використання, а й об'єктами вкладення і джерелами повернення;

— **середньострокові** (від 1 до 3 років), за рахунок яких підприємство здійснює оплату обладнання, поточних витрат, фінансування капітальних вкладень;

— **довгострокові кредити** — це кредити строком більше 3 років, які спрямовуються на формування основних фондів підприємства, участь у приватизації об'єктів, нове будівництво. Строк використання таких кредитів обумовлюється тривалим функціонуванням основних засобів і перенесенням їх вартості на продукт частинами. Джерело повернення довгострокових кредитів це прибуток підприємства.

У зв'язку з підвищеним ризиком неповернення середньо — і довгострокових кредитів банки встановлюють більш високі процентні ставки, ніж по короткострокових.

• **до запитання (онкольні)** — видаються на невизначений строк і погашаються за першою вимогою банку;

• **прострочені кредити** — це кредити, термін погашення за якими скінчився;

• **продлонговані** кредити, щодо яких банком прийнято рішення про подовження строків погашення кредиту.

5. За кількістю кредиторів:

• надані **одним** банком;

• **консорціумні кредити** надаються об'єднаннями банків, один з яких займається організаційною діяльністю (формує необхідну позичальнику суму кредиту, укладає договір кредитування, обслуговує кредит)ю. Консорціумні кредити можуть надаватися у такий спосіб:

а) шляхом акумулювання кредитних ресурсів у визначеному банку з подальшим наданням кредитів суб'єктам господарської діяльності;

б) шляхом гарантування загальної суми кредиту провідним банком або групою банків;

в) шляхом зміни гарантованих банками-учасниками квот кредитних ресурсів за рахунок залучення інших банків для участі в консорціумній операції;

• **паралельне кредитування** — одночасне кредитування позичальника декількома банками.

6. За методами надання:

- у разовому порядку (одноразові);
- відповідно до відкритої кредитної лінії (*перманентні*).

Кредитна лінія

згода банку надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують обумовлену суму за певний відрізок часу без додаткових переговорів. Такі кредити надаються шляхом безпосередньої оплати з позичкового рахунку розрахункових документів клієнта.

- *гарантовані* (банк дає зобов'язання про надання кредиту: а) з попередньо обумовленою датою видачі, б) з видачею у міру виникнення в ньому потреби.

7. За забезпеченням:

- *забезпечені заставою* — майном, або майновими правами, цінними паперами;

- *гарантовані* банками, фінансами чи майном третьої особи;
- з *іншим забезпеченням* — поручительством, страховим полісом;
- *незабезпечені* (бланкові) кредити обмежуються розміром власного капіталу банку.

8. За ступенем ризику:

- *стандартні* (неризиковані). Надаються позичальникам, що мають належну фінансову стійкість і забезпечують своєчасне і повне повернення раніше отриманих позик і виплату процентів за ними;

- *кредити з підвищеним ризиком* — кредити, які не мають забезпечення, а також числяться за клієнтами з нестійким фінансовим станом, які порушують строки повернення раніше отриманих позичок і сплати процентів за ними.

9. За способом повернення:

- *водночас* (одноразовим платежем). Такий спосіб повернення використовується у короткостроковому кредитуванні;

- *на виплат* (частково, поступово). Використовується у перманентному або довгостроковому кредитуванні;

- *особливі* умови повернення передбачаються при застосуванні окремих видів кредиту: контокорентного, овердрафту, під заставу векселів. Повернення позички здійснюється з ініціативи не позичальника, а банку шляхом зарахування поточних надходжень коштів безпосередньо на позичковий рахунок;

- *на вимогу кредитора* у разі порушення клієнтом принципів кредитування або невиконання умов кредитної угоди;

- з *регресією платежів* повертаються кредити, які видані під гарантію, поручительство або інші боргові зобов'язання третьої особи.

10. За характером сплати відсотків:

- з *фіксованою процентною ставкою*. Даний метод сплати відсотків може використовуватися в умовах економічної стабільності та притаманний короткостроковому кредитуванню;
- з *плаваючою процентною ставкою*, тобто процентна ставка переглядається і прив'язується до облікової ставки НБУ з урахуванням ситуації на кредитному ринку.

11. За способом сплати процентів:

- з виплатою процентів у *міру використання позичкових коштів*. Нарахування здійснюється за методом звичайного процента, а сплата здійснюється через 1 місяць після видачі кредиту;
- з виплатою відсотків *одночасно з одержанням позичкових коштів* (дисконтний (обліковий) кредит — купівля банком переказних векселів у клієнтів-векселедержателів).

Всі кредитні операції банку можна поділити на *активні* — операції з кредитування клієнтів та надання кредитів іншим банкам та *пасивні* — операції з отримання міжбанківського кредиту в НБУ та інших комерційних банків.

Активні кредитні операції здійснюються банками за умов дотримання певних принципів. Тому **банківський кредит** — це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах *строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання*.

Принципи кредитування:

Строковість повернення *повернення боргу у визначений термін.*

Від дотримання принципу строковості кредиту залежить можливість банку надавати нові кредити, оскільки одним з джерел кредитування є повернені позички.

Платність кредитування *полягає в тому, що за користування позичкою клієнт сплачує банку, крім вартості основного боргу, додаткову суму у вигляді проценту.*

Сума отриманих від позичальника відсотків повинна покривати витрати банку по залученню коштів і забезпечувати прибуток. Надання кредиту здійснюється банком у межах наявних кредитних ресурсів.

Забезпеченість недопущення збитків від неповернення боргу шляхом використання різних форм забезпечення кредиту.

Цільове спрямування передбачає вкладення грошей на конкретні цілі, передбачені договором. Це дозволяє банку певною мірою забезпечити їх повернення.

Національний банку України забороняє давати кредити на:

- покриття збитків господарської діяльності;
- формування та збільшення статутного капіталу;
- придбання цінних паперів.

Здійснення кредитних операцій банків України має відповідати певним вимогам й умовам, зокрема положенням *Закону «Про банки і банківську діяльність»*, *Інструкції №1* та іншими нормативним актам.

Кредитування позичальників має здійснюватися з додержанням комерційним банком економічних нормативів регулювання банківської діяльності та вимог НБУ щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів.

Так, про кожний випадок надання позичальнику кредиту в розмірі, що перевищує 10 % власного капіталу (великі кредити), комерційний банк мусить повідомити НБУ.

Сукупна заборгованість за кредитами, врахованими векселями та 100 % суми позабалансових зобов'язань, виданих одному позичальнику (Зс), не може перевищувати 25 % власних коштів банку (К):

норматив сукупної заборгованості за кредитами
на одного позичальника

$$H8 = Зс/К * 100 \%$$

Загальний розмір кредитів, наданих банком стосовно всіх позичальників з урахуванням 100 % позабалансових зобов'язань банку (Ск), не може перевищувати восьмикратного розміру власних коштів банку (К):

Рішення про надання кредиту приймаються колегіально (кредитним комітетом (комісією) банку, відділення, філії) й оформляється протоколом.

Кредити надаються тільки на комерційних засадах з дотриманням таких умов:

— оцінки установою банку кредитоспроможності позичальника, фінансової стабільності, рентабельності, ліквідності;

— кредитуються тільки ті види діяльності позичальника, які передбачені його статутом;

— позичальник повинен мати власне майно і брати участь у фінансуванні об'єкта, що кредитується, певною сумою власного капіталу — не менше 30 %.

5.2. Етапи процесу кредитування. Оцінка кредитоспроможності позичальника

Кредитування в комерційних банках передбачає декілька етапів, кожен з яких забезпечує вирішення поставлених перед банком цілей і задач, що, в свою чергу, закладаються в основу кредитної політики банку.

Кредитна політика

стратегія і тактика банку з акумуляції тимчасово вільних коштів та їх спрямування на кредитування клієнтів.

Формування кредитної політики повинно відповідати наступним принципам:

- поєднання інтересів банку, його акціонерів, вкладників, суб'єктів господарської діяльності із врахуванням загальнодержавних інтересів;

- самостійність визначення комерційним банком порядку залучення і використання коштів, проведення кредитних операцій;

- колегіальність ухвалення рішення щодо надання кредиту;

- відповідальність комерційного банку перед клієнтами за своїми зобов'язаннями;

- контроль центрального банку за кредитною діяльністю.

Процес банківського кредитування включає такі етапи (рис. 5.2):

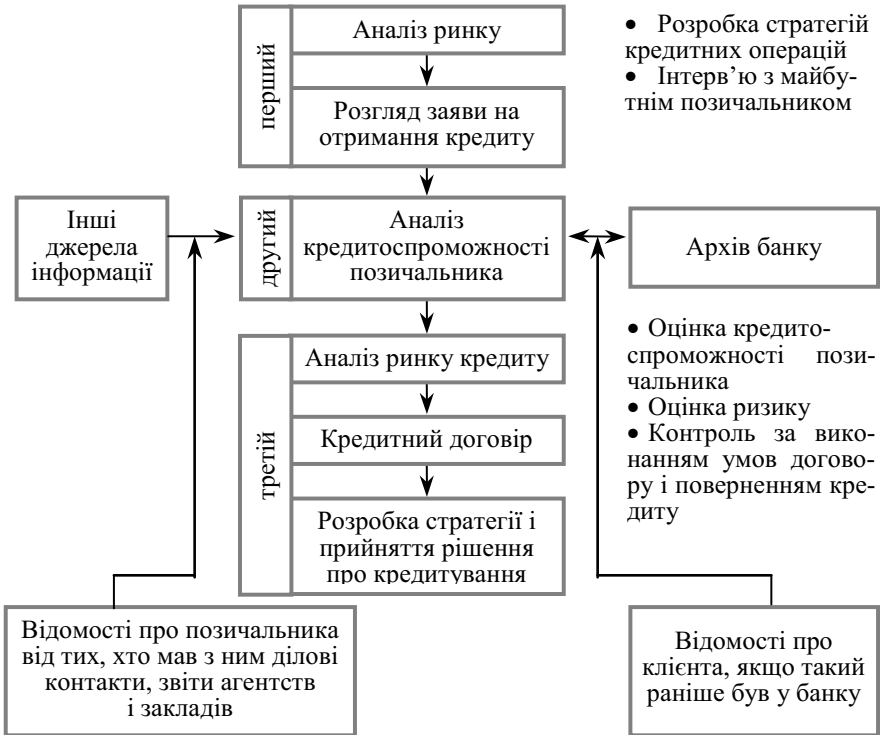

Рис. 5.2. Етапи процесу кредитування

Попередній:

- 1) перший –розгляд заявки клієнта на кредит;
- 2) другий — вивчення кредитоспроможності позичальника й оцінювання ризику за позичкою;
- 3) третій — підготовка до складання кредитної угоди (структурування позички) — чітке визначення порядку її надання і повернення; розрахунок вартості кредиту; переговори про укладення кредитної угоди; складання висновку щодо кредиту, який подається на розгляд кредитного комітету (комісії).

Поточний і підсумковий етапи безпосередньо стосуються обслуговування наданого кредиту, контроль за ним, аналіз кредитних операцій.

Розглянемо кожен з етапів докладніше.

Перший етап.

Для одержання кредиту позичальник може звернутися в банк, оформивши запит у вигляді клопотання, або заяви (*додаток 12*). В них зазначається необхідна сума кредиту, строки погашення та форма забезпечення. Крім заявки, клієнт має подати такі *документи*:

- ◆ анкети позичальника (стислі відомості про позичальника);
- ◆ копію статуту, свідоцтва про реєстрацію (переєстрацію), копії ліцензій;
- ◆ техніко-економічне обґрунтування кредиту;
- ◆ копії контрактів чи угод із поставки ТМЦ, надання послуг або виконання робіт, якщо кредит надають на вказані цілі;
- ◆ будь-яка форма забезпечення кредиту;
- ◆ бухгалтерські і статистичні звіти: завірений податковою адміністрацією бухгалтерський баланс (форма № 1), звіт про фінансові результати (форма № 2), звіт про рух грошових коштів (форма № 3), звіт про власний капітал (форма № 4) на останню звітну дату, а також річні баланси за весь період діяльності підприємства, при необхідності — розшифровка окремих статей балансу;
- ◆ висновки аудиторських організацій з підтвердженням фінансового стану;
- ◆ термінові зобов'язання для погашення кредиту (*додаток 13*);
- ◆ довідку з обслуговуючого банку про наявність рахунків позичальника, наявність (відсутність) заборгованості за кредитами та картотекою № 2.

Якщо розрахунковий рахунок позичальника відкритий в іншому банку, то він подає в комерційний банк-кредитора такі додаткові документи:

- картку із зразками підписів, завірену банком;
- довідку банку про залишки коштів на рахунках і наявності заборгованості за позичками;
- копії установчих документів, а також інші документи, що підтверджують правоздатність (для юридичних осіб) і дієздатність (для фізичних осіб) клієнта.

Вказані документи надходять до відповідного кредитного працівника банку, який після їх розгляду проводить попередню бесіду з майбутнім позичальником. Ця бесіда допомагає спеціалісту банку сформулювати висновок про позичальника, оцінити професійну підготовку керівників підприємства, визначити важливі моменти, що стосуються надання та погашення кредиту і процентів.

Другий етап.

На цьому етапі вивчається кредитоспроможність клієнта і здійснюється оцінка ризику за кредитом. Цей етап можливий тільки за умови позитивних результатів попередньої бесіди.

Кредитоспроможність наявність передумов для отримання кредиту і здатності позичальника повернути його.

Визначальними показниками, які характеризують позичальника є його акуратність при розрахунках за раніш отримані кредити, його поточний фінансовий стан, здатність у разі необхідності мобілізувати кошти з різних джерел.

Спочатку проводиться експертиза кредитної заявки клієнта на основі вивчення матеріалів, отриманих безпосередньо від позичальника; даних про клієнта, що знаходяться в архіві банку; відомостей, які отримані від кредиторів, покупців і постачальників позичальника та інших зовнішніх джерел.

Важливе значення для отримання інформації про клієнта має інформація інших обслуговуючих банків та партнерів.

Процедура оцінки кредитоспроможності позичальника передбачає:

1) з'ясування персональних якостей потенційного позичальника: репутація, порядність і чесність, професійна здатність, матеріальна забезпеченість, ставлення до своїх зобов'язань перед іншими кредиторами в минулому;

2) на основні бухгалтерської, фінансової, статистичної звітності позичальника вивчається його фінансовий стан, ліквідність його балансу, ефективність виробництва і використання основного й оборотного капіталу;

3) оцінка продукції, що випускається, наявність замовлень на її реалізацію, характер послуг, які надаються (конкурентоздатність на внутрішньому і зовнішньому ринках, попит на продукцію, послуги, обсяг експорту);

4) вивчення економічної кон'юнктури: перспектив розвитку позичальника, наявності джерел для капіталовкладень тощо.

Фінансовий стан позичальника банк оцінює в кожному випадку укладання договору про здійснення кредитних операцій, а надалі — не рідше 1 разу на 3 місяці, а якщо позичальником є банк — не рідше 1 разу на місяць.

Для оцінювання фінансового стану позичальників-юридичних осіб банк має враховувати такі основні економічні показники його діяльності:

Основні показники платоспроможності

Коефіцієнт миттєвої ліквідності

$$КЛ1 = A_v / Зп,$$

де A_v — високоліквідні активи (грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції);

$Зп$ — поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів, розрахунків з кредиторами.

Оптимальне теоретичне значення (ОТЗ) показника — не менше 0,2.

Коефіцієнт поточної ліквідності

$$КЛ2 = A_l / ЗП,$$

де $A_l = A_v +$ дебіторська заборгованість, векселі одержані.

ОТЗ — не менше 0,5.

Коефіцієнт загальної ліквідності

$$КЛ3 = A_o / ЗП,$$

де A_o — оборотні активи.

ОТЗ — не менше 2,0.

Для аналізу кредитоспроможності позичальника використовуються також **показники фінансової стійкості**, до яких відносяться:

Коефіцієнт маневреності власних коштів

(характеризує ступінь мобільності використання власних коштів)

$$КМ = (B_k - A_n) / B_k,$$

де B_k — власний капітал; A_n — необоротні активи.

ОТЗ — не менше 0,5.

Коефіцієнт незалежності

(характеризує ступінь фінансового ризику)

$$КН = З_k / B_k,$$

де $З_k$ — залучені кошти (довгострокові та поточні зобов'язання).

ОТЗ — не більше 1,0.

Показники рентабельності

Рентабельність активів

$$Pa = Пч/A,$$

де Пч — чистий прибуток; А — активи.

Рентабельність продажу

$$PP = Пч/Op,$$

де Op — обсяг реалізованої продукції (без ПДВ).

Обороти за рахунками

Загальний показник

$$K = ((Hcm*n) - (Зм*n) - Zi)/Cк,$$

де Hcm — середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом останніх місяців (за винятком кредитних коштів);

Cк — сума кредиту та процент за ним;

n — кількість місяців дії кредитної угоди;

Зм — щомісячні умовно постійні зобов'язання позичальника (адміністративно-господарчі витрати тощо);

Zi — податкові платежі та суми інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути сплачені з рахунку позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди (за даними останнього балансу).

OTЗ — не менше 1,5.

Показники погашення боргу

Коефіцієнт грошового потоку

(показує, яка частина грошових надходжень клієнта спрямовується

на покриття основного боргу і процентів за позичками строком до 1 року.

$$K1 = (Пс + A - Д)/З,$$

де Пс — прибуток після сплати податків;

A — амортизаційні відрахування;

Д — дивіденди;

З — зобов'язання, строком виконання до 1 року.

K1 = 1 — клієнт фінансово стабільний.

Коефіцієнт процентних виплат (дає можливість оцінити, у скільки разів прибуток клієнта перевищує платежі за позичками)

$$K2 = (П1 + ПП)/ПП,$$

де П1 — прибуток до сплати податків;

ПП — процентні платежі.

ОТЗ — не менше 1.

Показники ділової активності

коефіцієнт дебіторської заборгованості (дає можливість оцінити швидкість оплати рахунків позичальника.

$$K3 = \text{Дср} * 365 / \text{СПк},$$

де Дср — середня сума дебіторських рахунків;

СПк — сума продажу у кредит.

Збільшення загального показника оборотності дебіторської заборгованості вказує на уповільнення швидкості платежів на користь позичальника, а зменшення — на прискорення такої швидкості.

Коефіцієнт оборотності запасів і витрат (висока оборотність свідчить про ефективне використання ресурсів)

$$K4 = 33 * 365 / \text{СТ},$$

де 33 — запаси і витрати;

СТ — собівартість проданих товарів і послуг.

Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (дає змогу оцінити швидкість оплати клієнтом рахунків постачальників)

$$K5 = \text{Ро} * 365 / \text{Сп},$$

де Ро — рахунки до оплати;

Сп — сума покупок.

Його підвищення може вказувати на проблеми з надходженням готівки, а зниження — на дострокову оплату рахунків.

Показники прибутковості

використовують у динаміці і для порівняння з аналогічними показниками інших підприємств даної

галузі господарювання

Рентабельність підприємства

$$P1 = \text{ЧП}/(\text{СЗБк} + \text{СЗНк}) * 100 \%,$$

де ЧП — чистий прибуток;

СЗБк — середній залишок оборотного капіталу;

СЗНк — середній залишок основного капіталу.

Рентабельність акціонерного капіталу

$$P2 = \text{ЧП}/\text{Ак} * 100 \%$$

Рентабельність витрат

$$P3 = \text{ЧП}/\text{З} * 100 \%$$

Рентабельність реалізованої продукції

$$P4 = \text{ЧП}/\text{Р} * 100 \%$$

Рентабельність активів

$$P5 = \text{ЧП}/\text{А} * 100 \%$$

На основі отриманих значень показників кредиту присвоюється відповідний рейтинг (*додаток 14*).

У світовій практиці використовується багато інших методик оцінки кредитоспроможності:

1) *правило «5 С»* (практика американських банків): — Character (характер); — Capacity (спроможність погасити кредит за рахунок поточних грошових надходжень, продажу активів, нових позик на грошовому ринку); — Capital; — Collateral; — Conditions.

2) європейська практика — *PARTS* (цілі кредитування, розмір кредиту, механізм погашення кредиту, строк кредиту, забезпечення), *CAMPARI*.

Аналіз кредитоспроможності позичальника також включає оцінку *якісних показників його діяльності*, що передбачає вивчення:

- взаємовідносин клієнта з банком (клієнт банку, переходить на обслуговування у банк, обслуговується в іншому банку);
- наявності інших неповернених кредитів;
- періоду з моменту останньої структурної реорганізації;
- чи є у менеджерів негативний досвід керівництва іншими фірмами;

- рівня професійної компетентності директорів;
- наявності перспективності бізнес-плану;
- наявності у позичальника картотеки;
- періоду, протягом, якого підприємством отримані позитивні аудиторські висновки (за останні 3 міс., за попередній рік, за останній рік, частково негативні, негативні або відсутні);
- наявності застави, гарантій, страхування, поручительства;
- періоду прибуткової (збиткової) діяльності.

За результатами аналізу за кожним компонентом оцінки присуджується бал і виставляється рейтингова оцінка (*додаток 15, 16*).

Оцінювання фінансового стану позичальника-фізичної особи включає вивчення таких питань:

- соціальна стабільність клієнта, тобто наявність власної нерухомості, рухомого майна, цінних паперів, постійної роботи;
- сімейний стан клієнта;
- вік та здоров'я;
- доходи і витрати;
- інтенсивність користування банківськими позичками у минулому та своєчасність їх погашення і процентів за ними, а також користування іншими банківськими послугами;
- зв'язки клієнта у діловому світі тощо.

Якщо позичальником виступає комерційний банк, то оцінка його фінансового стану здійснюється на підставі:

- дотримання обов'язкових економічних нормативів та показників діяльності комерційного банку, передбачених нормативними актами НБУ;
- аналізу прибутків і збитків;
- аналізу якості активів і пасивів;
- створення резервів;
- виконання зобов'язань комерційним банком у минулому;
- якості банківського менеджменту.

Необхідні відомості про позичальників та інформація, яку одержує банк під час оформлення кредиту, систематизується у *кредитній справі позичальника*. Документи, що збираються у цій справі, групуються таким чином:

- матеріали з надання кредиту (кредитний договір, боргові зобов'язання, гарантійні листи);
- фінансово-економічна інформація (бухгалтерський баланс, звіти про прибутки та збитки, бізнес-план);
- матеріали про кредитоспроможність позичальника (довідки, отримані від інших банків, запити, листування, звіти аудиторських фірм).

Третій етап.

Всі питання, пов'язані з кредитуванням, вирішуються банком та позичальником на договірній основі шляхом укладання кредитної угоди.

Кредитний договір

юридичний документ, що визначає взаємні обов'язки і відповідальність між банком і клієнтом з приводу кредитування.

За кредитним договором банк зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти (рис. 5.3). Кредитний договір укладається тільки в письмовому вигляді і не може змінюватися в односторонньому порядку.

Рис. 5.3. Схема укладення кредитного договору

У договорі зазначаються:

- ціль кредиту;
- сума кредиту має важливе значення, оскільки її зниження може призвести до порушення строків повернення, а завищення, можливо, — до нецільового використання частини позики;

- строк кредитування не повинен бути надто ліберальним, або ж навпаки обмежувати діяльність підприємства;
- вид кредиту визначається залежно від його призначення:

Споживчий кредит

кредит, що надається фізичним особам в національній грошовій одиниці.

Строк кредиту, а також процент за його користуванням (якщо інше не передбачене умовами кредитного договору) розраховуються з моменту отримання (зарахування на рахунок позичальника або сплати платіжних документів за позичкового рахунку позичальника) до повного погашення кредиту та процентів за його користування. Фізичні особи погашають кредити шляхом перерахування коштів з особистого вкладу, депозитного рахунку, переказами через пошту або готівкою.

Банківський кредит

кредит, що надається суб'єктам господарювання усіх форм власності у тимчасове користування на умовах передбачених кредитним договором.

Надання кредитів комерційними банками на **міжбанківському ринку** регламентується *Законом України «Про банки і банківську діяльність»*, *Цивільним і Господарським Кодексами України*, *нормативними актами НБУ, статутами комерційних банків та кредитними договорами*. Загальний розмір отриманих міжбанківських кредитів обмежується двократним розміром власних коштів банку:

$$H12 = MB_{\text{н}}/K * 100 \%$$

Забороняється їх надання та отримання банківськими установами (філіями, управліннями, відділеннями тощо), як не є юридичними особами, крім випадків, коли це здійснюється за дорученням юридичної особи.

Комерційний кредит

товарна форма кредиту, яка визначає відносини з питань перерозподілу матеріальних фондів і характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності.

Учасники кредитних відносин при комерційному кредиті регулюють свої господарські відносини і можуть створювати платіжні засоби у вигляді векселів. Об'єктом комерційного кредиту можуть бути реалізовані товари, виконання роботи, надані послуги щодо яких продавцем надається відстрочка платежу.

Погашення комерційного кредиту може здійснюватися шляхом:

- сплати боржником за векселем;
- передачі векселя відповідно до чинного законодавства іншій юридичній особі (крім банків та інших кредитних установ);
- переоформлення комерційного кредиту на банк.

Лізинговий кредит

відносини між суб'єктами лізингу, які виникають у разі оренди майна і супроводжується укладенням лізингової угоди.

Іпотечний кредит

економічні відносини, що виникають між банком та позичальником із приводу одержання останнім коштів та забезпечення виконання зобов'язань позичальника іпотекою.

Предметом іпотеки при наданні кредиту доцільно використовувати житлові будинки, квартири, виробничі будинки, магазини, земельні ділянки, що є власністю позичальника, і не є об'єктом застави за іншою угодою.

• умови та порядок його видачі і погашення. Погашення кредиту може відбуватися у два способи:

— *одноразове* передбачає повернення кредиту на повну суму в установленій у кредитному договорі строк;

— *на виплат* (частково) — періодичне, пов'язане з надходженням виторгу від реалізації продукції та інших доходів.

• форми забезпечення зобов'язань;

• процентні ставки, розмір яких може зменшуватися у випадку тісного співробітництва клієнта з банком (збереження значного стабільного залишку на рахунку клієнта, користування різноманітними банківськими послугами);

• порядок плати за позику;

• зобов'язання, права і відповідальність сторін за надання та погашення кредиту;

• перелік документів і періодичність їх надання банку;

• інші умови.

Після досягнення згоди по всіх питаннях підписується **кредитний договір, який містить такі обов'язкові реквізити:**

◆ назва та номер договору, дата і місце його складання;

◆ повне найменування сторін, що уклали договір;

◆ посилання на повноваження осіб, які підписують договір;

◆ предмет договору та порядок виконання його умов (дохід за кредит, строк дії договору);

◆ вартість договору, порядок та умови розрахунків;

- ◆ забезпечення кредиту за договором;
- ◆ права та обов'язки сторін відповідно до договору;
- ◆ відповідальність сторін за порушення умов договору;
- ◆ порядок розгляду спорів;
- ◆ пролонгація договору (при необхідності);
- ◆ особливі умови;
- ◆ юридичні реквізити сторін договору;
- ◆ підписи осіб, які мають повноваження на укладення договору.

Зразок кредитного договору, за яким у якості забезпечення є гарантійний лист, додатках подано у *додатках 17, 18*.

Четвертий (поточний) етап.

На цьому етапі банк надає кредит і здійснює контроль за виконанням умов кредитного договору.

Після підписання кредитної угоди працівник кредитного відділу оформляє документи, які містять вказівки щодо відкриття позичкового рахунку та видачі кредиту. Перелік цих документів такий:

- розпорядження кредитного відділу;
- примірник кредитної угоди;
- договір застави (або інша форма забезпечення) (*додаток 19*);
- строкове зобов'язання, яке служить основою для погашення кредиту;
- картка зі зразками підписів керівника і головного бухгалтера та відбитком печатки підприємства, посвідчена в установленому порядку.

Надання позички оформляється розпорядженням кредитного відділу банку своїй бухгалтерії про відкриття позичкового рахунка. Банківське кредитування може здійснюватися із застосуванням таких позичкових рахунків(рис. 5.3):

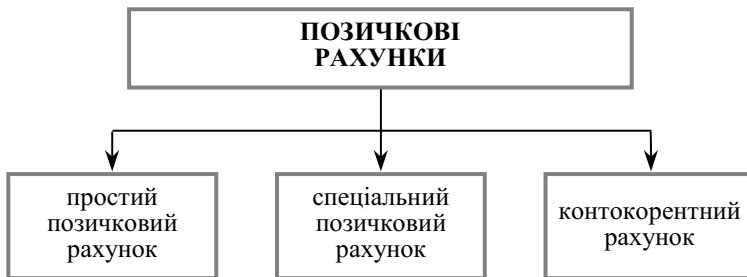

Рис. 5.3. Види позичкових рахунків

**Простий
позичковий
рахунок**

форма строкового кредитування. Кожен факт видачі і погашення кредиту оформляється відповідними документами клієнта або банку операційного відділу. На рахунку може бути тільки активне (дебетове) сальдо.

**Спеціальний
позичковий
рахунок**

форма обліку позичок до запитання. Якщо на цьому рахунку виникає кредитове сальдо, воно в той самий день має бути зараховане на поточний рахунок позичальника.

Погашення кредиту може здійснюватися як за платіжними дорученнями позичальника, так і шляхом зарахування коштів, які надходять на користь позичальника від боржників за векселями, в кредит спеціального позичкового рахунку. Банк має право стягнути заборгованість за спеціальним позичковим рахунком без попередження клієнта, але це має бути передбачено кредитною угодою.

активно-пасивний рахунок, на якому обліковуються всі операції банку з клієнтом. За дебетом відбивають заборгованість банку і всі платежі з рахунку за дорученням клієнта, а з іншого — надходження коштів у банк від платників, у вигляді вкладів, повернення позичок тощо.

Контокорентний рахунок поєднує позичковий рахунок з поточним. Операції на ньому здійснюються за допомогою письмового доручення клієнта.

Варіанти кредитування за основними видами позичкових рахунків подано в табл. 5.1:

Таблиця 5.1

**ВИДИ ПОЗИЧКОВИХ РАХУНКІВ
І СПОСОБИ КРЕДИТУВАННЯ**

Види позичкових рахунків	Необхідність в кредиті	Цілі	Можлива кількість рахунків
Простий позичковий рахунок	Разова	Придбання ТМЦ, виробничі витрати, поточні платежі	Декілька
Спеціальний позичковий рахунок	Постійна	Оплата розрахункових документів за товари та послуги	Тільки один
Контокорентний рахунок	Як правило, постійна	Для задоволення господарських потреб	Один

Видані кредити можуть зараховуватися на розрахунковий рахунок, окремий депозитний рахунок позичальника, депонуватися на рахунках «Чекові книжки», «Акредитиви», переводитись як платіж на рахунки господарських партнерів позичальника, використовуватись в іншому порядку, визначеному кредитним договором.

Банк протягом усього строку дії кредитного договору підтримує ділові контакти з позичальником, стежить за дотриманням умов кредитного договору, цільовим використанням кредиту, своєчасним і повним його погашенням, проводить перевірки стану збереження заставленого майна. У разі виявлення фактів нецільового використання кредитних сум банк має право достроково розірвати кредитний договір, після чого стягуються всі кошти у межах зобов'язань позичальника.

П'ятий етап (підсумковий).

Цей етап передбачає повернення кредиту разом з відсотками. Операції з погашення кредиту проводять економісти операційного відділу банку відповідно до розпоряджень кредитного відділу, а також на підставі строкових зобов'язань.

Погашення кредиту і нарахованих процентів за ним (комісійних) здійснюється позичальником з розрахункового чи поточного (валютного) рахунку або через кореспондентський рахунок. Особливі випадки повернення:

— отримання процентів за овердрафтом, коли проценти вираховуються методом процентного числа і капіталізуються, тобто сума процентів збільшує загальну суму боргу одержувача кредиту;

— отримання процентів за операціями врахування векселів та факторингу. Як правило, проценти за цими операціями платяться авансом при видачі кредиту. Вони також можуть бути списані з поточного рахунку позичальника будь-якого дня, визначеного угодою з клієнтом;

— отримання процентів за кредитами з поступовим погашенням номіналу (фінансовий лізинг).

Позичальник за згодою банку може достроково повернути отриманий кредит.

У разі виникнення у позичальника тимчасових фінансових труднощів сторони можуть подовжувати строк дії кредитного договору (продлонгація). Для цього між позичальником і банком укладається додаткова угода як невід'ємна частина кредитного договору.

Якщо на момент погашення кредиту у позичальника відсутні необхідні кошти, то непогашена заборгованість за позичкою переноситься банком на рахунок прострочених позик.

За несплату суми позички у термін зазначений у строковому зобов'язанні та несвоечасну сплату процентів банк стягує пеню. Розмір пені обчислюється від суми простроченого платежу, але не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ.

Форми стягнення простроченого боргу такі:

- 1) з розрахункового рахунку позичальника:
 - а) на підставі визнаної претензії позичальником чи гарантом;
 - б) на підставі рішення арбітражного суду;
- 2) звернення стягнення на заставлене майно;
- 3) переуступка боргу;
- 4) розгляд справи про банкрутство.

5.3. Форми забезпечення кредитів

Найбільша кількість кредитів банків — це забезпечені кредити, оскільки вони гарантують банківським установам повернення позичених сум у встановлений термін із сплатою встановлених процентів (рис. 5.4).

Незабезпечені кредити (бланкові) надаються тільки під зобов'язання позичальника погасити позичку, тому дуже ризиковані і вимагають більш ретельної перевірки кредитоспроможності

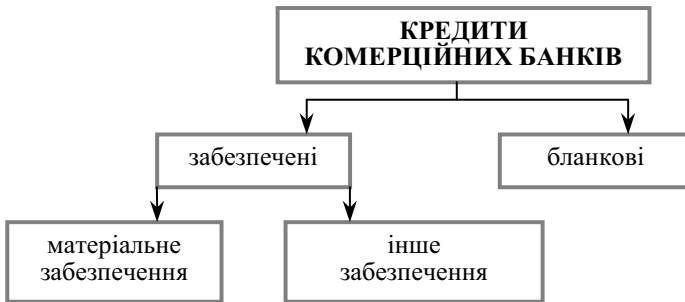

Рис. 5.4. Види банківських кредитів за забезпеченням

На сьогодні забезпечення кредитів представлені різними формами: матеріальними або нематеріальними (рис. 5.5).

В банківській практиці країн з розвинутою ринковою економікою найбільш розповсюдженими є гарантія чи порука третьої сторони, переуступка контрактів, переуступка дебіторської заборгованості, товарні запаси, нерухоме майно, цінні папери, дорогоцінні метали. Тоді як українські банки надають перевагу заста-

ві майна, поручительству третьої особи, стягненні пені і штрафів, переуступці на користь банку вимог і рахунків позичальника третій особі, страхуванню відповідальності позичальника. Розглянемо деякі з них докладніше.

Рис. 5.5. Матеріальні форми забезпечення кредитів

Застава векселя чи іншого цінного папера здійснюється шляхом індосаменту і вручення заставодержателю індосованого цінного папера. В застава приймаються державні цінні папери корпорацій. Обов'язковою умовою є висока ліквідність цінних паперів.

Забезпечення у вигляді товарних запасів. Предметом застави можуть бути: сировина, комплектуючі вироби, готова продукція тощо. Умовою використання товарних запасів як застави є їх застрахованість.

Заставлені товари передаються позичальником на зберігання складської компанії під складські квитанції, які є свідоцтвом забезпечення кредиту, або під зберігальні розписки, що засвідчують знаходження товарів на відповідальному зберіганні у позичальника.

Забезпечення рухомим майном (заклад). Заставою по кредиту можуть бути такі види рухомого майна: обладнання, машини, механізми, інвентар, транспортні засоби, товари довгострокового вжитку.

Предметом застави не можуть бути національні, культурні та історичні цінності, які є об'єктами права державної власності і занесені або підлягають занесенню до Державного реєстру національної культурної спадщини; вимоги, які мають особистий характер, а також інші вимоги, застава яких заборонена законом.

Для застосування такої форми забезпечення позик, як застава майна, банк укладає з клієнтом договір застави. У договорі застави визначаються суть, розмір і строк виконання зобов'язання, забезпеченого заставою, подається опис предмета застави, а також визначаються інші умови, погоджені сторонами договору.

Заставадавець має право користуватися предметом застави відповідно до його призначення, у тому числі здобувати з нього плоди та доходи, якщо інше не встановлено договором і якщо це впливає із суті застави. Крім того він має право відчужувати предмет застави, передавати його в користування іншій особі або іншим чином розпоряджатися ним лише за згодою заставодержателя.

Заставодержатель має право користуватися переданим йому предметом застави лише у випадках, встановлених договором. Реалізація предмета застави, на який звернене стягнення, проводиться шляхом його продажу з публічних торгів, якщо інше не встановлено договором або законом. Якщо сума, одержана від реалізації предмета застави, не покриває вимоги заставодержателя, він має право отримати суму, якої не вистачає, з іншого майна боржника в порядку черговості.

Забезпечення нерухомим майном. Забезпечення кредиту оформляється борговим зобов'язанням позичальника — іпотекою. **Іпотекою** є застава нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи. Предметом іпотеки може бути майно, пов'язане із землею, — будівлі споруди, квартири, земельні ділянки громадян, багаторічні насадження тощо.

Переуступка (цесія) на користь банку вимог і рахунків позичальника до третьої особи означає передачу прав банку здійснити напрямок виручки на погашення кредиту при настанні строків його повернення. Цесія проводиться на основі укладеної між банком і позичальником угоди, в якій визначається сума вимог і рахунків, що потребують переуступки та інші умови.

Переуступка дебіторської заборгованості складається з передачі банку рахунків, що підлягають сплаті за поставлені позичальником товари, виконані роботи, надані послуги.

Забезпечення дорожніми документами використовується при кредитуванні експортно-імпортних операцій. Заставою тут виступають документи, що підтверджують відвантаження товарів. Такі документи називаються коносамент і накладні. Коносаменти застосовуються при оформленні відвантажень товарно-матеріальних цінностей морським та річковим транспортом, накладні — іншим видом транспорту. Цей спосіб забезпечення кре-

диту оформляється шляхом індосування названих документів їх власниками на користь банку-кредитора.

Забезпечення дорогоцінними металами. Як застава по позиках приймаються монети, злитки, вироби із золота, срібла, платини, дорогоцінні камені та інше. Цей спосіб забезпечення кредиту зараз використовується дуже рідко.

Інші (нематеріальні) форми забезпечення кредитів можуть бути представлені в основному гарантією, неустойкою та страхуванням (рис. 5.6).

Рис. 5.6. Нематеріальні форми забезпечення кредитів

Гарантія (порука) являє собою зобов'язання третьої особи погасити борг позичальника у випадку його неплатоспроможності. Гарантами можуть виступати будь-які фінансово-стійкі організації чи банки, до яких ставляться відповідні вимоги (рис. 5.7). Найбільш розповсюдженою є банківська гарантія.

Рис. 5.7. Вимоги до гаранта

Строк дій гарантії встановлюється, як правило, на 10—15 днів більше терміну погашення кредиту.

На відміну від гарантії, порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання як частково, так і в повному обсязі, оскільки поручителем може бути одна особа або кілька осіб. Договір поручительства подано в *додатку 20*.

При використанні такої форми забезпечення зобов'язань позичальника перед банком, як **страхування відповідальності**, банку надається страхове свідоцтво (поліс, сертифікат) або інші документи, що засвідчують страхування позичальником відповідальності за повернення кредиту.

За *договором страхування (додаток 21)* страховик зобов'язується у разі настання певної події (страхового випадку) виплатити страхувальникові визначеній у договорі, грошову суму (страхову виплату), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі та виконувати інші умови договору. Договір страхування укладається в письмовій формі і повинен відповідати таким вимогам:

- договір повинен містити всі умови страхування;
- повинен страхувати ризик непогашення кредиту та відсотків за ним;
- повинен бути тристороннім (страховик — банк — клієнт);
- передбачати відповідальність страхувальника перед банком;
- враховувати можливості контролю банку за своєчасним перерахунням клієнтом страхового платежу;
- враховувати відповідальність страхувальника за несвоєчасне відшкодування банку страхової суми при виникненні страхового випадку.

Після укладання з позичальником кредитної угоди банк може самостійно застрахувати надану позику шляхом укладання з страховою компанією (державною чи акціонерною) угоди про страхування кредитного ризику. В цьому випадку сума страхових внесків враховується при встановленні процентної ставки за кредит.

Згідно з Цивільним кодексом України формою забезпечення виконання зобов'язань є стягнення **неустойки**. Неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання. **Штрафом** є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання. **Пенею** є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Стягнення пені передбачається кредитною угодою та застосовується у випадку несвоєчасної сплати процентів за користування кредитом і несвоєчасного повернення позички. Пеня визначається в процентному відношенні до суми зобов'язання, яке прострочене, та нараховується у встановленому розмірі за кожен день прострочки.

Майно та інші форми забезпечення зобов'язань позичальника перед банком повинні задовольняти таким вимогам:

1. Висока ліквідність. Під ліквідністю активів (товарно-матеріальних цінностей, цінних паперів, фінансових вимог до третіх осіб тощо) розуміється здатність активів до конверсії в готівкові кошти

2. Здатність до тривалого зберігання (як мінімум, на термін користування позицією).

3. Стабільність цін на заставлене майно.

4. Мінімальні витрати по зберіганню та реалізації застави.

Залежно від того, наскільки заставне майно відповідає вказаним вимогам, визначається розмір кредиту. Розмір позики під заставу майна встановлюється у відсотку від ринкової вартості заставленого майна на момент укладання кредитної угоди. Підвищення ціни застави над сумою кредиту компенсує ризик втрати в результаті зміни цін на майно.

5.4. Кредитний ризик: визначення і мінімізація витрат

Кредитні операції особливо пов'язані з ризиками.

Кредитний ризик

це можливе падіння прибутку банку і навіть втрата частини його акціонерного капіталу в результаті неспроможності позичальників погашати й обслуговувати борг.

Для кожної кредитної операції характерні свої фактори, що визначають ступінь ризику.

1) **репутація** — полягає в бажанні і рішучості позичальника погасити свої зобов'язання перед банком;

2) **можливість** — це здатність позичальника отримати гроші за своїми активними операціями і конкретними проектами, що будуть прокредитовані, ефективно керувати грошовими потоками з тим, щоб забезпечити повне і своєчасне погашення кредитної заборгованості і процентів по ній.

3) **капітал** — позичальник повинен мати певну суму власного капіталу, яка буде використана в проекті, що кредитуватиметься (близько 30 %);

4) **умови** — знати стан економіки, а також умови господарювання позичальника, здійснювати їх періодичний огляд і прогнозування;

5) **застава** — якість, її юридичне оформлення, співвідношення між вартістю застави і позички і як часто ця вартість змінюється.

Залежно від причин виникнення кредитних ризиків, можна виділити декілька їх видів (табл. 5.2):

Таблиця 5.2

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЖЕРЕЛ ТА ВИДІВ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Найменування ризику	Характеристика джерела
1. Ризик, пов'язаний з позичальником, гарантом, страховиком	
1.1. Об'єктивний (фінансових можливостей)	1.1. Нездатність позичальника (гаранта, страховика) виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень чи від продажу активів
1.2. Суб'єктивний (репутації)	1.2. Репутація позичальника (гаранта, страховика) в діловому світі, його відповідальність і готовність виконати взяті зобов'язання
1.3. Юридичний	1.3. Недоліки в складанні і оформленні кредитного договору, гарантійного листа, договору страхування
2. Ризик пов'язаний із предметом застави	
2.1. Ліквідності	2.1. Неможливість реалізації предмета застави
2.2. Кон'юнктурний	2.2. Можливе знецінення предмета застави за період дії кредитної угоди
2.3. Загибелі	2.3. Загибель предмета застави
2.4. Юридичний	2.4. Недоліки у складанні й оформленні договору застави
3. Системний ризик	3. Зміни в економіці, які можуть вплинути на фінансовий стан позичальника
4. Форс–мажорний ризик	4. Землетруси, повені, катастрофи, смерчі, страйки, військові дії

Існує декілька способів захисту від кредитного ризику:

1) встановлення позичальникам лімітів кредитування.

Лімітування кредитів — спосіб встановлення сум граничної заборгованості по позиках конкретному позичальнику, що дає змогу уникнути ризику концентрації кредитних вкладень в окремих суб'єктах.

Надання кредитів за допомогою ліміту видачі здійснюється, як правило, шляхом відкриття кредитної лінії.

Кредитна лінія — форма лімітування — юридично оформлене зобов'язання банку перед позичальником надавати йому протягом певного терміну (від кварталу до року) позички в межах узгодженої суми.

Встановлюється у разі тривалих зв'язків між банком і позичальником.

Існують різні види кредитних ліній. Вони можуть бути **поновлювальні**, коли кредит надається і погашається в межах встановленого ліміту, і **не поновлювальні**, коли після надання і погашення кредиту відносини між банком і клієнтом припиняються.

2) **диверсифікація кредитних вкладень** — розподіл кредитів між різними суб'єктами правовідносин, клієнтами різних форм власності і галузей економіки, між різними регіонами країни тощо.

Для дотримання комерційними банками принципу диверсифікації кредитів Національний банк України встановив норматив сукупної заборгованості за кредитами на одного позичальника (Н8). Величина цього ризику не повинна перевищувати 25 % власних коштів банку.

3) **оперативність при стягненні боргу**, що передбачає зобов'язок банку підтримувати з позичальником контакт протягом усього терміну користування позичкою.

4) **страхування кредитних операцій** шляхом створення банками страхових фондів, страхування за рахунок клієнтів окремих високоризикованих кредитних проектів у спеціалізованих страхових установах;

5) **забезпеченість** кредиту і повне використання банками заставного права;

6) **оцінка кредитоспроможності позичальника**. Кредитоспроможність позичальника, на відміну від його платоспроможності, не фіксує неплатежі за минулий період чи на певну дату, а прогнозує здатність до погашення боргу на найближчу перспективу.

7) **визначення кредитної політики.** Чим більша частка кредитів у робочих активах банку і триваліший термін її існування, тим вищий рівень ризику кредитної політики;

8) **підтримання оптимальної структури кредитного портфеля.**

Від структури і якості кредитного портфеля банку в значній мірі залежить його стабільність, репутація та фінансовий успіх. Тому банку необхідно аналізувати якість позичок, проводити незалежні експертизи крупних кредитних проєктів і заходів, виявляти випадки відхилення від кредитної політики.

Контроль за крупними і проблемними позиками може складатись з повторної перевірки бухгалтерської та фінансової звітності, перевірки документації, якості застави та інше. При контрольній перевірці знову ж таки розглядається питання про відповідність даної позички кредитній політиці банку, оцінюється кредитоспроможність та фінансовий стан позичальника.

В практиці роботи комерційних банків України використовується певна класифікація кредитів за ступенями ризику і їх оптимальне співвідношення за практикою роботи банків (табл. 5.3):

Таблиця 5.3

**КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТІВ У КРЕДИТНОМУ ПОРТФЕЛІ БАНКУ
ЗА СТУПЕНЕМ РИЗИКУ**

№ п/п	Клас кредитів	Частка кредиту в портфелі, %	Рівень резерву, %
1	стандартні	22	2
2	під контролем	38	5
3	субстандартні	30	20
4	сумнівні	5	50
5	безнадійні	5	100

7) **формування комерційними банками резерву для покриття можливих збитків,** що виникли у результаті кредитної діяльності;

Комерційні банки зобов'язані створювати резерви для відшкодування можливих втрат за основним боргом (без процентів і комісій) за всіма видами наданих кредитів у національній та іноземній валюті, включаючи надані депозити і кредити іншим банкам.

Резерв на покриття безнадійної заборгованості за кредит поділяється на резерв під стандарту заборгованість і нестандартну заборгованість (пункти 2 — 5 у табл.5.3).

Банки для нарахування резервів *класифікують надані кредити з урахуванням таких критеріїв:*

а) оцінки фінансового стану позичальника (щокварталу);

б) погашення позичальником кредиту і процентів за ним (щомісяця):

добре — якщо погашення здійснюється у відповідні строки або кредит пролонгований не більше ніж на 90 діб;

слабке — спостерігається прострочення не більше ніж 90 днів або допускається пролонгація понад 90 днів при умові сплати процентів;

недостатнє — якщо прострочення спостерігається понад 90 днів або не сплачується заборгованість та проценти за нею.

Згідно з Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» ліміт віднесення відрахувань на створення резерву до складу валових витрат — 20 %. Інша частина покривається за рахунок прибутку після оподаткування.

Комерційний банк формує резерв у наступному кварталі після віднесення кредиту до однієї з категорій ризику.

5.5. Ціна кредиту

Від кредитних операцій банки отримують дохід у вигляді процента за позичками наданими: суб'єктам господарської діяльності, фізичним особам, іншим комерційним банкам, НБУ, МФУ.

**Ціна кредиту
(процент)**

плата за користування банківським кредитом.

Разом із процентом банки можуть установлювати **комісію** у тих випадках, коли в процесі кредитування банк виконує додаткову роботу, пов'язану з оформленням позички і контролем, або наглядом за здійсненням проекту, що кредитується.

**Ставка (норма)
відсотка**

це відносний показник ціни банківського кредиту, що відображає відношення суми сплачених відсотків до величини позики.

Базою для процентної політики банків є грошово-кредитна політика держави та вплив на рівень ринкової ціни процента з

боку центрального банку, який використовує для цього наступні методи:

Директивні:

- обмеження верхнього рівня ставок;
- обмеження різниці між процентами — маржі (різниця між ставками виданих кредитів і залучених депозитів);

Не директивні:

- рівень резервних вимог НБУ;
- обсяг, умови та ціна кредитів, що надаються комбанкам;
- нормативи ліквідності банків;
- система оподаткування прибутків банків.

Існують такі види процентів за кредит:

- **фіксовані** — виплати за процентами незмінні протягом всього терміну кредиту;
- **плаваючі** — ставки коливаються залежно від розвитку ринкових відносин, зміни депозитних процентів, попиту і пропозиції кредитних ресурсів;
- **базові** (середні);

Базовою процентною ставкою за кредитами комерційних банків є облікова ставка НБУ, за якою останній здійснює рефінансування комерційних банків. Базова процентна ставка може бути або вищою, або нижчою облікової ставки. Якщо комерційний банк має дешеві ресурси (порівняно з обліковою ставкою), він може встановлювати проценти за своїми позичками нижчі від облікової ставки.

- **реальні** (за мінусом знецінення грошей);
- **від'ємні** відображають умови випередження темпів знецінення грошей відповідно до темпів зростання позичкового процента.

Комерційні банки як незалежні економічні суб'єкти мають право самостійно встановлювати рівень процентної ставки за кредитами залежно від попиту і пропозиції на кредитному та рівня облікової ставки. Порядок їх сплати також встановлюють банки, обумовлюючи їх у кредитному договорі. Процентні ставки банків України зменшилися зі 43,8 % у 1998 р. до 15,2 % — на кінець 2004 р. *

* Національний банк України. Процентні ставки банків України // www.bank.gov.ua.

Процентний дохід та прирівняні до них комісійні за кредитами повинні нараховуватися на кожну звітну дату, але не рідше ніж 1 раз на місяць.

Для визначення оптимальної для банку процентної ставки за кредитом розраховується **мінімальна норма доходності**:

$$\text{МНД} = (\%В + \text{Мпр}) * (n/360) = (Д - В) / \text{Кз},$$

де %В — процентні витрати за залученими ресурсами, %;

Мпр — мінімальна норма прибутку від кредитних операцій, %;

Д — мінімально припустимий дохід за позичкою як сума процентних і комісійних платежів, грн.;

В — операційні витрати банку з оформлення та обслуговування кредиту, гр. од.;

n — термін кредитування, дні;

Кз — основна сума кредиту плюс відповідна сума обов'язкового резерву на відповідних коррахунках банку в НБУ.

Виходячи з цього, **оптимальна процентна ставка за кредитом (Ro)**:

$$R_o = Д/К * 360/n,$$

де Д — мінімально припустимий дохід за позичкою як сума процентних і комісійних платежів;

К — основна сума кредиту;

n — термін кредитування.

Комерційні банки можуть використовувати різні **методи нарахування процентів за кредитами**:

— метод **простієї процентної ставки** (метод рівних платежів), згідно з яким сума всіх майбутніх доходів лінійно розподіляється протягом періоду дії кредитної угоди.

Щорічна сума нарахувань:

$$S = P * r / 100,$$

де P — сума кредиту;

r — річна процента ставка.

Через n років загальна сума кредиту з процентами:

$$S = \frac{P + P * r * n}{100}, \text{ або } S = P \left(1 + \frac{r * n}{100} \right).$$

— метод **фактичної процентної ставки** (актуарний метод), або **складного процента**, згідно з яким береться до уваги фактор часу, в результаті чого абсолютна сума доходу, що нараховується у ближчий період, менша за абсолютну суму доходу, що нарахо-

вується в пізніший період. Якщо після першого року майбутня вартість позики:

$$S = P(1 + r/100),$$

то за наступний рік процент нараховується вже від цієї суми, і величина боргу дорівнюватиме

$$S = P(1 + r/100) * (1 + r/100) = P(1 + r/100)^2.$$

Через n років загальна сума позик з відсотками:

$$S = P(1 + r/100)^n.$$

В математиці фінансів виявлена така залежність: річний процент нарахувань зростає із збільшенням числа інтервалів стягнення, на які поділяється рік (щорічно, щоквартально, щомісячно, щотижня, щоденно); одночасно інтенсивність зростання процентних ставок сповільнюється (в міру збільшення кількості інтервалів).

В установах банків нарахування процентів здійснюється з використанням *процентних чисел* — сума залишків заборгованості за позичкою за той період, за який проводиться нарахування відсотків. Залишки за неробочі дні беруться в тій же сумі, що й за попередній день. Одержувана сума залишків перемножується на відповідну частину процентної ставки (1/12 від річної при відрахуванні залишків за місяць, 1/4 від річної — за квартал).

Для нарахування процентів розмір процентної ставки, передбачений кредитним договором, ділиться на фактичну кількість днів періоду, за який нараховується процент.

Відомі й інші види нарахування процентів:

Модель ставки «цінового лідерства» (ставка прайм-рейт) — ставка, за якою банки надають короткострокові позики великим корпоративним фірмам з досконалою фінансовою репутацією. Це найнижчі ставки, оскільки ризики і витрати на аналіз кредитоспроможності позичальника найменші. Це тверда ставка, може змінюватися лише раз на місяць, оголошувана, більшою мірою залежить від кон'юнктури кредитного ринку.

На її основі встановлюється фактичний процент, що дорівнює ставці «прайм-рейт» плюс премія за ризик невиконання зобов'язань, що сплачуються не першокласними позичальниками, та премія за ризик, що виплачується позичальниками довгострокових кредитів.

Процента ставка за кредитом, що нижче ст. «прайм-рейт» дорівнює сумі витрат на залучення коштів і надбавок для покриття ризику й отримання прибутку.

Модель «вартість плюс» — облік вартості залучених банком коштів і його операційних витрат, пов'язаних з цим. Ставка за кредитом — це сума таких компонентів:

- 1) вартість для банку депозитів з метою кредитування;
- 2) банківські операційні витрати, у т.ч. заробітна плата співробітників кредитного відділу, вартість обладнання, необхідного для надання кредиту і контролю його повернення;
- 3) маржа (компенсація банку) за рівень ризику невиконання зобов'язань;
- 4) очікуваний прибуток за кожним кредитом.

Кожен із вказаних компонентів може бути виражений у формі процента відносно суми кредиту. Недолік даної моделі полягає у тому, що банк точно повинен знати свої витрати і може встановлювати ставку без врахування фактора конкуренції з боку інших кредиторів.

Модель максимальної процентної ставки «КЕП» — погоджена верхня межа ставки за кредитом незалежно від майбутньої динаміки процентних ставок на грошовому ринку.

Модель надбавки — встановлений процент надбавки, який не може бути більшим за раніше визначений, наприклад 5 % до ставки «прайм-рейт».

Повернення позичальником нарахованих процентних сум за кредитами може відбуватися у два способи:

- 1) якщо рахунок позичальника є в цьому банку:
 - розпорядженням (меморіальним ордером);
 - платіжним дорученням;
- 2) якщо рахунок позичальника є в іншому банку:
 - платіжною вимогою-дорученням;
 - інкасовим дорученням.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Визначте сутність кредиту.
2. Охарактеризуйте обов'язкові принципи і види кредитування.

3. Які існують вимоги щодо позичальника у разі відкриття йому позичкового рахунку та укладення кредитної угоди?
4. З'ясуйте порядок кредитування та контролю за наданою позичкою.
5. Які методи попередження та мінімізації кредитних ризиків ви знаєте?
6. Проаналізуйте основні форми матеріального і не матеріального забезпечення кредитів.
7. Що таке мінімальна норма доходності?
8. Які способи і моделі нарахування процентів за кредитами використовують банки?

ГЛАВА 6. ОПЕРАЦІЇ БАНКУ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- з'ясувати сутність поняття « ринок цінних паперів »;
- скласти загальне уявлення про види цінних паперів та операції банків з ними;
- визначити порядок емісійної діяльності банків з цінними паперами;
- пояснити зміст та визначити ефективність інвестування коштів у цінні папери;
- ознайомитися з видами професійної діяльності банків.

6.1. Діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів

Фінансовий ринок включає: ринок цінних паперів і ринок позикового капіталу.

Ринок цінних паперів

це система економічних відносин, пов'язаних з емісією, розміщенням, купівлею-продажем цінних паперів.

За своєю *структурою* ринок цінних паперів є багаторівневим:

- 1) первинний ринок цінних паперів;
- 2) вторинний ринок цінних паперів (біржовий, позабіржовий), на яких можуть обертатися цінні папери різні за видами і призначенням (рис. 6.1).

Відповідно до Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» можуть випускатися і перебувати в обігу такі види цінних паперів: акції, облігації внутрішньої державної і місцевої позик, облігації підприємств, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати, векселі, приватизаційні папери.

Банки діють на ринку цінних паперів на основі дозволів Міністерства фінансів України, Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, ліцензії Фонду державного майна.

Рис. 6.1. Класифікація цінних паперів

Згідно з українським законодавством за умови отримання письмового дозволу НБУ **комерційні банки мають право здійснювати такі операції з цінними паперами:**

- емісійні;
- інвестування у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- професійну діяльність.

6.2. Емісійні операції банків

Емісійні операції є одним із видів пасивних операцій комерційних банків з цінними паперами (рис. 6.2) і складають:

- первинну емісію засновницьких акцій, повторні емісії акцій;
- емісію цінних паперів власного боргу;
- емісію облігацій.

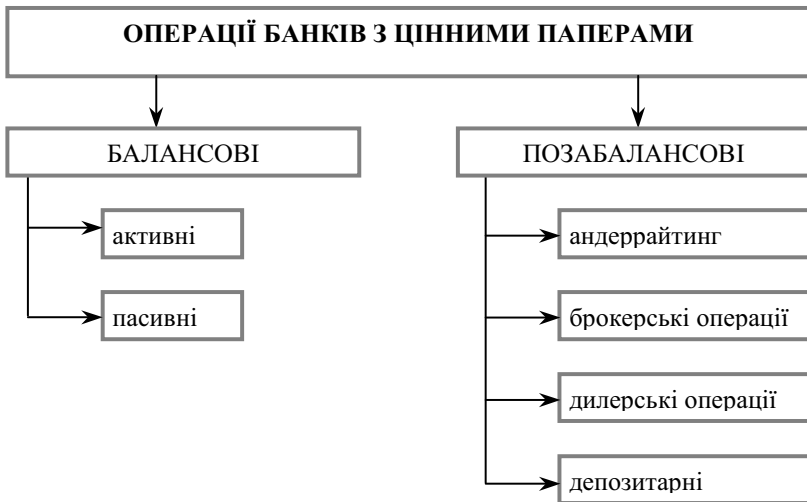

Рис. 6.2. Види операцій банків з цінними паперами

За рахунок випуску простих та привілейованих акцій акціонерні комерційні банки формують свій капітал.

Акція акціонерного банку — це цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному капіталі акціонерного банку та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку (дивіденду), а також на участь у розподілі майна при ліквідації банку.

Перший випуск акцій банку повинен складатися виключно із простих акцій. Реєстрація та продаж банком-емітентом першого випуску акцій звільняється від оподаткування на операції з цінними паперами.

Усі випуски цінних паперів банками типу відкритого акціонерного товариства, незалежно від розміру випуску та кількості інвесторів, підлягають державній реєстрації у Міністерстві фінансів України. Таким чином підвищується відповідальність банків-емітентів перед покупцями цінних паперів та знижується ризик, пов'язаний з фінансовими зловживаннями та махінаціями.

Випуск акцій здійснюється у декілька етапів:

- 1) Прийняття рішення про емісію акцій;
- 2) Державна реєстрація випуску акцій, а для ВАТ — також реєстрація інформації про випуск акцій;
- 3) Опублікування відомостей відносно підписки на акції у засобах масової інформації;

4) Виготовлення акцій (сертифікатів) у разі документарної форми випуску;

5) Розміщення акцій на первинному ринку ЦП; *Розміщення акцій* на ринку може здійснюватися безпосередньо емітентом (*прямий продаж*) або через професійних посередників (андеррайтерів). У другому випадку може бути різна технологія:

— «повний викуп з перепродажем» (за свій рахунок);

— «розміщено з гарантією»;

— «розміщення без гарантій викупу»;

— «купівля посередником опціону Call», який надає право йому купити указані в договорі акції за ціною виконання опціону або відмова від цієї купівлі.

6) Звіт про результати випуску акцій.

Згідно з законодавством України термін відкритої підписки не може перевищувати шість місяців, за який треба покрити підпискою хоча б 60 % акцій. До дня установчих зборів інвестори, які підписалися на акції, повинні оплатити не менше 30 % номінальної вартості акцій, а якщо всі акції розподіляються поміж засновниками, то вони повинні оплатити не менше 50 %. Взагалі засновники повинні бути держателями акцій на суму не менше 25 % статутного капіталу, строком не менше 2 років. Акціонери, які підписалися на акції, зобов'язані оплатити повну вартість акцій у строки, визначені установчими зборами, але не пізніше року після реєстрації товариства.

Після закінчення строку відкритої підписки на акції (не пізніше як через 15 днів) емітент подає до Державної комісії з цінними паперами та фондового ринку звіт про наслідки підписки на акції не пізніше 2-х місяців з моменту завершення підписки на акції скликаються установчі збори, на яких приймається рішення про створення АТ і затверджується його статут.

Емісія облігацій та інших боргових зобов'язань з метою залучення середньо — і довгострокових ресурсів має такі *преваги* порівняно з емісією акцій:

— проценти, які банки виплачують за зобов'язання, вираховуються з прибутку, що оподатковується;

— боргові зобов'язання не надають їх власникам права голосу на зборах акціонерів.

Облігації можуть випускатися:

— іменними і на пред'явника;

— процентними, дисконтними і безпроцентними (цільовими);

— з вільним колом обігу і з обмеженням.

З метою підвищення привабливості облігацій для інвесторів банки емітують *конвертовані облігації*, які забезпечують їхнім

власникам (кредиторам) право на отримання (в рахунок погашення боргових зобов'язань) акцій банку-емітента.

Акціонерні товариства можуть випускати облигації на суму, що не перевищує 25 % від розміру статутного капіталу, і лише після повної сплати всіх випущених акцій.

Комерційним банкам заборонено випускати облигації для поповнення статутного капіталу та покриття збитків банку. Реалізація облигацій може здійснюватися шляхом їх продажу за договорами або обміну на раніше випущені облигації.

Поширеною формою строкових вкладів є **ощадні і депозитні сертифікати** — цінні папери, які засвідчують факт депонування в банку грошових коштів і право держателя цінних паперів отримати після встановленого терміну суму вкладу та проценти.

Сертифікати можуть випускатися:

- номіновані як у національній, так і в іноземній валюті;
- іменними або на пред'явника;
- одноразово або серіями;
- строкові або до запитання.

6.3. Інвестиційні операції банків цінними паперами

Інвестиційні операції комерційних банків це вкладення коштів у інвестиції цінних паперів (портфельні інвестиції).

Інвестиційна діяльність банку може проводитися за такими напрямками(етапами):

- 1 — Визначення цілей, горизонту і форми інвестицій.
- 2 — Інвестиційний аналіз.
- 3 — Формування та управління портфелем цінних паперів.
- 4 — Оцінювання ефективності інвестиційної діяльності.

Розглянемо кожен з етапів докладніше.

1. Вкладення комерційними банками коштів у ЦП передбачає досягнення таких цілей:

- досягнення ліквідності;
- одержання доходу;
- зростання вкладень;
- участь в управлінні діяльністю об'єкту інвестування;
- збереження коштів;
- мінімізація банківських ризиків.

Цілі інвестиційної діяльності визначають форму інвестицій:

— **стратегічні інвестиції** — вкладання коштів у цінні папери конкретних емітентів з метою формування контрольного пакету ЦП компанії й управління її діяльністю;

— **портфельні інвестиції** — це вкладання коштів у ЦП різних видів, що належать різним емітентам з метою приросту капіталу на основі зростання курсової вартості портфеля й одержання прибутку від створення цінними паперами стабільних грошових потоків (дивідендів, процентів) при диверсифікації ризиків.

2. Проведення інвестиційного аналізу:

поділяється на:

Фундаментальний аналіз

1) *макроекономічний аналіз, який дає змогу оцінити, наскільки загальна ситуація на ринку сприятлива для інвестування, і виявити фактори, що детермінують її в коротко- і довгостроковій перспективі;*

2) *галузевий — визначення пріоритетів інвестування;*

3) *аналіз фінансового стану і перспектив розвитку конкретної компанії-емітента;*

4) *прогнозування ціни фінансового інструменту.*

Аналітики, визначивши ціну для майбутніх періодів, обчислюють теперішню вартість інструменту, користуючись схемою дисконтування:

$$PV = \sum_k Pk / (1 + r)^k ,$$

де PV — теперішня («дійсна») вартість доходу від інвестиції;

Pk — річні доходи;

r — прийнятий рівень процентного доходу;

k — період інвестування;

або

$$NPV = \sum_k Pk / (1 + r)^k - IC ,$$

де IC — розмір початкової інвестиції.

Потім теперішня вартість порівнюється з ринковою ціною. Якщо ринкова ціна нижча від дійсної, то акція вважається «недооціненою» і згідно з фундаментальним аналізом її слід купувати, і навпаки.

Технічний аналіз

це сукупність методів і прийомів прогнозування тенденції зміни цін на ліквідних ринках ЦП на основі виключно технічних характеристик ринку динаміки цін і обсягів операцій купівлі-продажу цінних паперів.

(Ліквідні ринки — ринки, на яких присутня значна кількість учасників і операції здійснюються регулярно і в значних обсягах).

Завдання технічного аналізу:

- розкриття закономірностей у реальному русі цін;
- виявлення моментів перелому тенденцій в русі цін на ринку (цін піку), тобто моментів, коли зростання ціни змінюється на падіння, або навпаки (сигнали продажу-купівлі);
- прогнозування напрямку руху ціни (межі коливань) у майбутньому.

3. Наступний етап — формування банком інвестиційного портфеля.

Інвестиційний портфель

сукупність придбаних банком цінних паперів, право на володіння, користування та розпорядження якими належить банку та які згруповані за їх типами та призначенням.

Існують такі види інвестиційного портфеля:

- портфель ЦП *на продаж* — папери, які придбані для подальшого продажу й отримання торговельного доходу від різниці між ціною продажу та ціною купівлі, та які відповідають одразу двом вимогам: вільно обертаються на ринку, мають визначений короткостроковий період дієздатності (не більше 1 року);
- портфель ЦП *на інвестиції* — ЦП утримуються банком до настання строку погашення і отримання дивідендного доходу;
- портфель *пайової участі* — довгострокові вкладення капіталу (акції, паї) комерційних банків в асоційовані компанії, де банк володіє 20 % або більшою частиною їх капіталів;
- портфель *вкладень у дочірні компанії* (50 % капіталу дочірньої компанії).

Інвестиційний портфель може бути поділений на групи:

- інструменти грошового ринку зі строком обігу до 1 року, які характеризуються, як правило, низьким рівнем ризику, поміркованою дохідністю і високою ліквідністю (казначейські векселі, депозитний сертифікат, банківські акцепти, комерційні папери);

• інструменти ринку капіталів, строк обігу яких перевищує рік і яким притаманна вища дохідність і відповідно вищий рівень ризику (корпоративні ЦП, довгострокові державні облігації).

4. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності проводиться шляхом визначення показників:

1) Індекс рентабельності інвестицій

$$PI = \sum_k Pk / (1 + r)^k : IC.$$

2) Норма рентабельності інвестиції

$$IRR = r, \text{ при якому } NPV = 0.$$

3) Термін окупності інвестицій

$$PP = n, \text{ при якому } \sum_{k=1}^n Pk > IC.$$

4) Коефіцієнт ефективності інвестицій

$$ARR = PN / 0,5(IC - PV),$$

де PN — чистий прибуток;

PV — ліквідна вартість цінних паперів.

Оцінка інвестиційних операцій з цінними паперами передбачає розрахунок та порівняння показників вартості та доходності операцій з акціями та облігаціями.

Методи оцінки вартості акцій:

1) *Акції, дивіденди по яких зростають з постійним темпом приросту*

$$PV = C(1 + g) / (r - g),$$

де PV — вартість акції;

C — базовий розмір дивідендів;

r — прийнятий рівень процентного доходу;

g — темпи приросту процентного доходу.

2) *Акції, дивіденди по яких зростають із змінним темпом приросту*

$$PV = C_0 \sum_{i=1}^k (1 + g)^i / (1 + r)^i + C_k \sum_{i=k+1}^{\infty} (1 + P)^i / (1 + r)^i,$$

де C_0 — дивіденд, що виплачується у базовий період часу;

C_k — прогнозований дивіденд у k -му періоді;

g — темпи приросту у k -му періоді;

P — темпи приросту у наступних періодах.

Доходність акцій:

1) доход на акцію

– Дивіденд по привілейованим акціям) / Кількість звичайних акцій

2) цінність акції

$$ЦА = \text{Ринкова ціна акції} / \text{Доход на акцію}$$

3) рентабельність акції

$$РА = \text{Дивіденди на 1 акцію} / \text{Ринкова ціна акції}$$

4) дивідендний доход

$$ДД = \text{Дивіденди на 1 акцію} / \text{Доход на акцію}$$

5) коефіцієнт котирування акції

$$КК = \text{Ринкова ціна акції} / \text{Балансова ціна акції.}$$

Показник дюрації дозволяє вимірювати середню кількість часу, протягом якого до банку надходять усі грошові потоки доходу за відповідні ЦП, визначає термін окупності для банку вартості фактичних витрат на придбання цінного паперу:

$$D = (\sum_{k=1}^n CF * K(1 + YTM)^k) / PV,$$

де CF — потоки процентного доходу і виплати номінальної вартості ЦП за n періодів до погашення ЦП;

Розмір очікуваної зміни ринкової ціни облігації у зв'язку зі змінами норми доходності на ринку розраховується за формулою:

$$\Delta PV = -D * \Delta r / (1 + r) * PV,$$

де D — середньозважений термін погашення облігації;

r — ринкова процентна ставка.

Визначення вартості облігацій:

1) Безкупонні облігації

$$PV = FV / (1 + r)^k,$$

PV — теперішня ринкова вартість облігації;

FV — номінальна вартість облігації;

k — період погашення;

r — ринковий процентний дохід.

2) *Облігації з постійним купонним доходом*

$$PV = C \sum_{i=1}^k 1/(1+r)^i + FV/(1+r)^k,$$

C — однаково постійні купонні надходження по періодах;

3) *Безстрокові облігації*

$$PV = FV/r.$$

Показники доходності облігацій

1) показник *середньої норми доходу*, який розраховується як відношення середньоперіодного доходу до середньої ціни облігації:

$$MM = (C + (FM - PV)/K) / ((FM + PV)/2)^*.$$

де MM — норма доходності облігацій;

FM — номінальна вартість облігації;

C — купонний платіж за окремий період;

PV — вартість придбаних облігацій;

K — кількість періодів нарахування та здійснення купонних платежів, що залишилися до погашення облігації.

2) показник *поточної доходності*, який розраховується як відношення купонного доходу за відповідний період до фактичних витрат на придбання облігацій

$$CM = C/PV^*,$$

де CM — поточна дохідність облігації;

C — купонний платіж за період;

PV — вартість придбаної облігації.

3) показник *загальної дохідності* облігацій до моменту її погашення, який розраховується як відношення суми купонного платежу за окремий період і частини різниці між номінальною вартістю і ціною придбання облігації, що припадає на відповідний період, до вартості фактичних витрат на придбання облігацій:

$$GM = (C + (FV - PV)/K) / PV^*$$

4) Основним показником доходності безкупонних облігацій виступає *дохідність облігації до моменту погашення*:

$$YTM = (FV - PV)/PV * 365/n^*,$$

де n — кількість календарних днів до погашення облігацій.

* *Васюренко О. В.* Банківські операції: Навч. посіб. — 4-ге вид. перероб. і доп. — К.: Знання, 2004. — С. 181—184.

Значний вплив на ефективність інвестиційних операцій з цінними паперами здійснюють ризики:

— *фінансові*, пов'язані з не передбачуваними змінами в обсягах, доходності, вартості і структурі активів і пасивів;

— *функціональні*, пов'язані з використанням банками різної техніки й технологій, з діяльністю операційних підрозділів, з помилками в управлінні;

— *системний* — ризик понесення збитків від зміни умов функціонування фінансового ринку в цілому або окремих його сегментів (інфляційний, ризик відмови уряду від виконання своїх боргових зобов'язань);

— *несистемний* — ризик, пов'язаний з особливостями обігу конкретних фінансових інструментів, з діяльністю окремих учасників ринку;

— *процентний* — пов'язаний із мінливістю процентних ставок;

— *кредитний*, пов'язаний з можливістю невиконання боргових зобов'язань емітентом.

Тому банки мають право здійснювати інвестиції у статутні фонди та акції інших юридичних осіб тільки на підставі письмового дозволу НБУ і в розмірі, що не перевищує 5 % регулятивного капіталу банку.

Банкам забороняється інвестувати кошти у підприємства, статutom яких передбачено повну відповідальність його власників. Пряма чи опосередкована участь банку у капіталі будь-якого підприємства не повинна перевищувати 15 % від капіталу банку, а його сукупні інвестиції — 60 %. Вказані обмеження не застосовуються, якщо банки придбали акції та ін. ЦП у таких випадках:

— у зв'язку з реалізацією права заставодержателя (банк утримує ЦП не більше 1 року);

— з метою створення холдингової групи (банк придбав акції, емітентом яких є інший банк);

— у результаті андеррайтингу (придбані ЦП перебувають у власності банку не більше 1 року).

Інвестиції банків у акції і корпоративні боргові зобов'язання НБУ визначає як високоризиковані операції і застосовує до цих операцій коефіцієнт ризику 100 %, що, у свою чергу, підвищує вимоги до розміру банківського капіталу.

З метою підвищення доходів, зменшення ризику втрати ліквідності в сучасних умовах комерційні банки застосовують дійові методи управління інвестиційним портфелем, а саме:

1. *Метод короткострокового акценту*. Цей метод відноситься до найбільш обережних. Інвестиційний портфель банку повні-

стю формується з короткострокових цінних паперів (2 — 3 роки), що підвищує банківську ліквідність. Цей підхід доцільний в період зростання процентних ставок. Дохідність тут не розглядається як пріоритетна ціль.

2. *Метод рівномірного розподілу коштів*. Дозволяє зменшувати коливання в доходах від цінних паперів і, хоча не приносить великих доходів, гарантує відсутність значних втрат.

3. *Метод довгострокового акцепту*. Цей метод є протилежністю методу короткострокового акцепту. Доцільний в період падіння ринкових норм процента. На практиці є доступною переважно великим банкам, які мають доступ до ліквідних коштів.

4. *Метод процентних очікувань*. Застосування цього методу пов'язане з прогнозуванням динаміки процентних ставок і спекуляцією на цих змінах.

5. *Метод «штанги»*. Цей метод є найбільш доцільним для комерційних банків. При такому підході основна частина інвестиційного портфеля складається з довгострокових зобов'язань, що врівноважуються короткостроковими паперами, в той час як облігацій з середнім терміном дуже мало або вони взагалі відсутні.

Основним засобом зменшення ризику є диверсифікація вкладень, коли капітал розподіляється між великою кількістю цінних паперів. При цьому цінні папери купуються різних видів, різної якості та з різним терміном погашення. За допомогою диверсифікації неможливо повністю позбавитись ризику, але можна його зменшити.

При диверсифікації рекомендується обмежити вкладення коштів у певний вид цінних паперів в розмірі 10 % від загальної вартості інвестиційного портфеля. Коли інвестиційний портфель досягне такого стану, що інвестор забезпечить необхідне досягнення інвестиційних цілей, він вважається збалансованим.

Балансу можна досягнути за допомогою включення до інвестиційного портфеля оборонних цінних паперів (облігацій, простих і привілейованих акцій), що забезпечить надійність вкладень і стабільний дохід, та агресивних цінних паперів (простих акцій), що забезпечують швидке зростання капіталу.

6.4. Професійна діяльність банків

Третім напрямком роботи комерційних банків з інвестиціями є професійна діяльність.

Для здійснення професійної діяльності банки повинні отримати дозвіл Державної комісії цінних паперів та фондового ринку.

Професійна діяльність підприємницька діяльність з перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів й організаційного, інформаційного, технічного та іншого обслуговування випуску обігу цінних паперів.

Професійна діяльність комерційних банків здійснюється за такими напрямками:

1) Фінансове посередництво (торгівля ЦП і посередницька діяльність з випуску та обігу ЦП):

— випуск ЦП за дорученням, від імені і за рахунок клієнта (андеррайтинг);

— комерційна діяльність — купівля/продаж ЦП банком від свого імені та за свій рахунок (дилерська діяльність);

— комісійна діяльність на підставі договорів доручень чи комісії за рахунок клієнтів (брокерська діяльність);

2) Діяльність з управління цінними паперами — від свого імені за винагороду стосовно довірчого управління ЦП, які належать на правах власності іншій особі, а йому передані у володіння. Управління здійснюється на користь довірительів або бенефіціарів, тобто осіб, яким згідно з договором належать доходи від довірчої діяльності;

3) Організаційно-технічне обслуговування операцій з ЦП

• **діяльність з ведення реєстру власників іменних ЦП.** Ведення системи реєстру конкретного емітента банк як реєстратор здійснює на підставі договору на ведення реєстру. Реєстратор здійснює облік прав власності при документарній формі випуску ЦП. Банк формує реєстр: відкриває емісійні і особові рахунки емітента, особові рахунки власникам іменних ЦП, заводить журнали і вносить до них записи про виконання операцій.

• **депозитарна діяльність зберігача;**

За Законом України «Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» Національна депозитарна система складається з двох рівнів:

нижній — реєстратори власників іменних ЦП та зберігачі, які ведуть рахунки власників ЦП;

верхній — Національний депозитарій України, створений у 1999 р. у формі ВАТ і Міжрегіональний фондовий союз, що веде рахунки для зберігачів та здійснює кліринг і розрахунки за угодами щодо цінних паперів. Обслуговування обігу державних ЦП, у тому числі депозитарну діяльність щодо ЦП, здійснює НБУ, який є складовою верхнього рівня Національної депозитарної системи України.

Депозитарій НБУ здійснює такі види депозитарної діяльності:

— зберігання та обслуговування обігу державних цінних паперів та операцій емітента щодо випущених ним державних цінних паперів;

— кліринг і розрахунки за угодами щодо державних цінних паперів.

Комерційні банки, як інститути нижнього рівня депозитарної системи, здійснюють:

— зберігання ЦП;

— обслуговування обігу ЦП на рахунках;

— обслуговування операцій емітента, пов'язаних з випущеними ним ЦП;

— надання інших послуг (переведення ЦП, випущених у документарній формі, у бездокументарній формі шляхом депонування сертифікатів у сховищі банку з метою забезпечення їх подальшого обігу у вигляді облікових записів на рахунках банку.

• розрахунково-клірингова діяльність за угодами щодо ЦП:

— ***адміністративні операції*** — депозитарні операції з відкриття рахунків у цінних паперах та їх закриття, а також операції, пов'язані зі зміною способу зберігання ЦП та ін. змінами, що не приводять до зміни залишків ЦП на рахунках у цінних паперах;

— ***облікові операції*** — депозитарні операції з ведення рахунків у ЦП та відображення операцій з ЦП, наслідком яких є зміна кількості ЦП на рахунках у ЦП, установлення або зняття обмежень щодо їх обігу, а також зміна режиму та місця зберігання ЦП. До облікових операцій належать операції зарахування, списання, переказування та переміщення ЦП;

— ***інформаційні*** — депозитарні операції, пов'язані з видачею виписок з рахунку у цінних паперах, а також видачею іншої інформації щодо операцій клієнтів з рахунками у ЦП.

Тенденцією до універсалізації діяльності фінансових інститутів, у т.ч. і банків, є проведення операцій зі ***сек'ютеризації*** банківських кредитів — банк випускає цінні папери, використовує як заставу пакет заставних зобов'язань, що перебувають у його кредитному портфелі і є однорідними за характером і строками. Це дає змогу банку вирішити такі завдання:

— зменшити розмір неліквідних активів;

— поліпшити показники своєї діяльності, і насамперед показник платоспроможності банку;

— перекласти кредитний ризик на власників цінних паперів;

— отримати додатковий прибуток у вигляді комісійних за обслуговування цінних паперів.

Для здійснення операцій з цінними паперами комерційні банки створюють підрозділ з операцій з цінними паперами, в межах якого функціонують окремі відділи. Наприклад, відділ, що здійснює емісію власних цінних паперів; інвестиційний; трастовий (займається брокерським обслуговуванням клієнтів); торговий або фронт-офіс (укладає угоди стосовно ЦП); бек-офіс (оформляє угоди стосовно цінних паперів); депозитарій.

З метою узгодження функціонування окремих підрозділів банки формують *координаційний орган* — *Комітет з питань управління активами і пасивами (КУАП)*, в завдання якого входить:

- формування та управління активами і пасивами банку стратегії, яка спрямована на забезпечення стійкої ліквідності, мінімальних ризиків, максимальних доходів;
- розроблення бюджету, стратегічного плану банку;
- координація оперативного інвестування надлишкових ресурсів і знаходження додаткових ресурсів для розширення кредитно-інвестиційної діяльності і поповнення ліквідності у разі відпливу коштів банку;
- визначення цінової політики банку;
- аналіз ризиків, їх хеджування.

Для розрахункового обслуговування угод, які укладені на організованих біржових та позабіржових ринках УП, В Україні згідно з чинним законодавством можуть створюватися спеціалізовані *розрахункові (клірингові) банки*.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Які види цінних паперів можуть обертатися на фондовому ринку України?
2. Що таке первинна емісія акцій, та як здійснюється емісія облігацій?
3. Охарактеризуйте інвестиційні операції банків. Що таке інвестиційний портфель?
4. Зазначте методи визначення вартості акцій та облігацій. Як розрахувати дохідність операцій банку з акціями та облігаціями?
5. Розкрийте поняття «позабалансові операції банків з цінними паперами».
6. Поясніть зміст професійної діяльності банків.

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- визначити сутність і класифікувати інвестиції;
- з'ясувати правові засади здійснення інвестиційної діяльності банків в Україні;
- пояснити участь банків у процесі фінансування капітальних вкладень;
- визначити ефективність інвестиційного проекту;
- дати характеристику інвестиційним ризикам та методам їх мінімізації;
- розкрити зміст інвестиційної політики банку.

7.1. Інвестиції: поняття і види

З метою диверсифікації активних операцій, розширення джерел отримання додаткових доходів і підтримання ліквідності балансу комерційні банки здійснюють інвестиційні операції.

У широкому розумінні **інвестиції** — вкладення капіталу з метою подальшого його збільшення. Джерелом приросту капіталу і рушійним мотивом здійснення інвестицій є одержуваний від них прибуток.

Інвестиції це витрати майнових та інтелектуальних цінностей на виробництво та нагромадження запасів виробництва, або ж сукупність витрат, які реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Такими цінностями можуть бути:

- кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та ін. ЦП;
- рухоме та нерухоме майно;
- майнові права, досвід, інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, офісних у вигляді технічної документації, навички та виробничий досвід (не запатентовані);
- права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права.

Залежно від того, чи сприяли інвестиційні вкладення нарощуванню капіталу підприємства, говорять про валові і чисті інвестиції.

**Валові
інвестиції**

це загальний обсяг інвестованих коштів у певному періоді, спрямованих на нове будівництво, придбання засобів виробництва і на приріст товарно-матеріальних запасів.

**Чисті
інвестиції**

сума інвестицій, зменшена на суму амортизаційних відрахувань у певний період.

Згідно з законодавством України інвестиції поділяються на:

1. **Капітальні** (придбання будівель, споруд, інших об'єктів нерухомості, інших основних фондів та нематеріальних активів).

2. **Фінансові** (придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів). У свою чергу, фінансові інвестиції розрізняються як:

• **прямі інвестиції** — передбачає внесення коштів чи майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою;

• **портфельні інвестиції** — придбання цінних паперів та інших фінансових активів за кошти на біржовому ринку;

3. **Інвестиції під реінвестиції** — здійснення капітальних чи фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій.

Інвестиції у підприємницьку діяльність можна класифікувати за такими ознаками:

за об'єктами вкладення коштів:

— *реальні* — вкладення коштів у реальні активи, у т.ч. інновації;

— *фінансові*.

за характером участі в інвестуванні:

— *прямі* — особиста участь інвестора у виборі об'єктів інвестування і вкладанні коштів;

— *непрямі* — шляхом придбання сертифікатів інвестиційних фондів і інвестиційних компаній;

за періодом інвестування:

— *короткострокові* (не більше 1 року) депозитні внески, депозитний сертифікат;

— *довгострокові*.

за формами власності інвесторів:

- *приватні* — громадянами, та приватними (недержавними) підприємствами;
- *державні*;
- *іноземні*;
- *спільні*.

Участь комерційних банків в інвестиційних процесах підпорядкована певним цілям. Це додержання безпеки банківських коштів, забезпечення їх диверсифікації, доходу та ліквідності, які, у свою чергу, залежать від ряду чинників:

- розподіл одержуваного прибутку на споживання і заощадження;
- очікувана норма чистого прибутку;
- ставка процента;
- очікуваний темп інфляції.

Важливим з точки зору безпеки та підвищення рівня доходності інвестиційних операцій є їх регулювання.

7.2. Основи правового регулювання інвестиційної діяльності і в Україні

Інвестиційна діяльність — сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави з реалізації інвестицій.

Вона регулюється Законами «Про інвестиційну діяльність», «Про цінні папери і фондову біржу», «Про режим іноземного інвестування», Постановами КМУ, НБУ.

Законодавство визначає права і обов'язки інвесторів. Інвестори мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності; самостійно визначають мету, напрями, види й обсяги інвестицій; залучають до їхньої реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності.

Крім того, інвестори зобов'язані:

- подавати фінансовим органам декларацію про обсяги і джерела інвестицій;
- мати дозвіл на капітальне будівництво;
- отримувати висновок експертизи інвестиційних проектів тощо.

Вцілому *інвестиційна діяльність в Україні визначається інвестиційною політикою держави, яка полягає в:*

1) *регулюванні сфер і об'єктів інвестування.* Чинним законодавством визначається, що об'єктом інвестиційної діяльності

можуть бути будь-яке майно, у т.ч. основні фонди й оборотні активи в усіх галузях і сферах економіки, ЦП, цільові грошові внески, науково-технічна продукція й інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права. Комерційним банкам заборонено інвестування заходів у сфері виробництва і торгівлі матеріальними цінностями, а також страхування (крім страхування валютних, кредитних і процентних ризиків).

2) **податковому регулюванні** шляхом встановлення діапазону ставок податку на прибуток та податкових пільг у межах СЕЗ;

3) **регулюванні інвестиційної діяльності шляхом надання фінансової допомоги та проведення відповідної кредитної політики.** Фінансова допомога (Закон «Про інвестиційну діяльність») це дотації, субсидії, субвенції, бюджетні позики на розвиток окремих регіонів, галузей, виробництв. Кредитна політика — надання пільгових кредитів, передусім підприємствам АПК;

4) **регулюванні інвестиційної діяльності шляхом проведення відповідної амортизаційної політики:** право здійснення прискореної амортизації;

5) **регулюванні участі інвесторів у приватизації;**

6) **регулюванні фінансових інвестицій:** визначення видів ЦП, що випускаються в Україні, порядок їх обертання, вимоги до емітентів, форми і засоби реалізації окремих фінансових інструментів на первинному і вторинному ринку тощо;

7) **експертизі інвестиційних проектів**, реалізованих за рахунок бюджетних і позабюджетних засобів. Інвестиції за рахунок інших джерел підлягають державній експертизі в питанні дотримання екологічних і санітарно-гігієнічних вимог;

8) забезпеченні захисту інвестицій шляхом **виключення застосування заходів дискримінаційного характеру**, спрямованих на заборону управління інвестиціями, їх використання і ліквідацію. Інвестиції не можуть бути безоплатно націоналізовані або реквізовані;

9) **регулюванні умов здійснення інвестицій за межі держави** шляхом видачі НБУ індивідуальних ліцензій на здійснення резидентами інвестицій за кордоном:

- резиденти можуть здійснювати інвестиції за межі України шляхом участі у підприємствах,

- придбання частки в діючих іноземних підприємствах або придбання у власність таких підприємств у цілому,

- створення за рубіжем підприємств, що цілком належать українським інвесторам, а також відкриття за кордоном філій та інших окремих підрозділів,

- придбання рухомого і нерухомого майна, інших майнових прав і прав інтелектуальної власності,
- придбання ЦП тощо;

Інвестиції резиденти здійснюють тільки за рахунок власних коштів у безготівковій формі через коррахунки уповноважених банків. Усі надходження (прибутки, дивіденди) зараховуються на валютний рахунок резидента.

Участь банків в інвестиційному процесі може здійснюватися за двома напрямками:

- за допомогою механізмів фондового ринку;
- шляхом прямого інвестування:

- 1) у власну діяльність (основні фонди);
- 2) в інші види діяльності:

а) за рахунок коштів банку (створення підприємств чи участь у їхній діяльності);

б) за рахунок кредитних ресурсів — кредитування клієнтів банку на інвестиційні потреби, обслуговування цільових кредитних ресурсів.

Оскільки питання щодо інвестиційних операцій на фондовому ринку було вже розглянуто у попередній темі, зупинимось на другому напрямку інвестиційної діяльності банків.

7.3. Довгострокове кредитування як форма участі банку в інвестиційному процесі

За допомогою механізмів середнього та довгострокового кредитування комерційний банк може брати участь в інвестиційному процесі. Довгострокові кредити банку або капітальні вклади є однією з найпоширеніших форм цієї участі.

Капітальний вклад

один із основних видів інвестиції, що здійснюється у формі вкладень коштів у відтворення основних фондів шляхом нового будівництва, розширення, реконструкції, технічного переснащення діючих підприємств.

Тому до об'єктів довгострокового кредитування слід віднести:

- будівництво нових підприємств;
- реконструкція, технічне переозброєння і розширення підприємств;
- організація випуску нової продукції;

- придбання науково-технічної продукції, інтелектуальних цінностей та інших об'єктів власності;
- здійснення екологічних заходів.

Основними джерелами ресурсів банку для довгострокового кредитування можуть виступати його власні кошти, державні кошти, а також залучені банком ресурси. Капітальні вкладення *бюджетних організацій і установ* фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. Підприємства й інші організації, що мають власні прибутки, використовують на ці витрати власні кошти і банківські кредити.

Участь банків у процесах фінансування капітальних вкладень здійснюється за такими принципами:

- прямий характер фінансування;
- цільовий характер джерел коштів для капітальних вкладень;
- фінансування будівництв у міру виконання капітального будівництва;
- безперервність фінансування в межах кошторисної вартості будівництва.

Процес фінансування капітальних вкладень, який організує банк, як правило, включає:

1. Оформлення фінансування.

Оформлення державних капітальних вкладень здійснюється банком при дотриманні замовником таких умов, як включення його в план капітального будівництва, забезпеченість проектно-конструкторської документації, дотримання норм виділення капітальних вкладень по роках будівництва;

Капітальні вкладення за рахунок власних коштів підприємств здійснюються без оформлення фінансування банку.

Фінансування капітальних вкладень на договірних умовах, що передбачає придбання устаткування, що не входить у кошториси будівництв, фінансування морально застарілого і фізично зношеного устаткування, будівництво окремих об'єктів здійснюється в межах коштів фонду нагромадження підприємства, кошти якого зберігаються на розрахунковому рахунку банку.

У процесі надання довгострокового кредиту потенційний позичальник, окрім стандартного переліку документів, має подати за узгодженням з банком такі матеріали:

- проектно-кошторисну документацію;
- основні техніко-економічні показники проекту;

- контракт на будівництво;
- документи на право землекористування;
- позитивне рішення екологічної експертизи;
- план технічного переозброєння.

На основі поданих документів у банку проводиться оцінка кредитоспроможності позичальника, а також попередня інженерно-економічна експертиза проекту. Спеціалісти банку визначають доцільність надання кредиту та його економічну ефективність. Також вони вирішують проблему потреби у довгостроковому кредитуванні шляхом визначення повної вартості витрат на впровадження заходів за умови, що кредит є єдиним джерелом фінансування проекту, або ж різниці між вартістю цих витрат і власними коштами позичальника, якщо існують інші джерела фінансування проекту.

Видача довгострокового кредиту може здійснюватися одночасно або поетапно (в міру виконання будівельно-монтажних робіт, придбання товарно-матеріальних цінностей тощо). Відсоткова ставка за кредит обумовлюється з урахуванням терміну позички, рівня ризику, кредитної історії клієнтів. Загальний термін користування кредитом складається з нормативного часу здійснення витрат і часу, протягом якого цей кредит повертається банку.

2. При фінансуванні будівництва, що ведеться підрядним і господарським способом роботи оплачуються замовником з рахунку фінансування, а якщо будівництво користується довгостроковим кредитом — з позичкового рахунку.

Фінансування будівництва господарським способом (власними силами підприємства) здійснюється як за елементами витрат, так і в міру виконання робіт щомісяця.

3. Фінансування розробки проектно-кошторисної документації на будівництво.

Проектне фінансування це таке фінансування інвестиційних проектів, коли основним забезпеченням наданих коштів є сам проект, тобто доходи, які в майбутньому отримає підприємство, яке здійснює будівництво чи реконструкцію.

Тобто, проектне фінансування ґрунтується на життєздатності самого проекту без урахування платоспроможності його учасників та їх гарантій.

Проект

модель майбутніх основних фондів; він означає основні техніко-економічні показники

майбутнього виробництва.

Кошторисна документація, що входить до складу проекту, визначає як загальну кошторисну вартість будівництва, так і вартість окремих об'єктів, видів робіт і витрат (кошторисний ліміт фінансування). Банки здійснюють таке фінансування як для державних підприємств, так і приватних.

При проектному фінансуванні джерелом погашення заборгованості виступають грошові потоки, які генеруються в результаті реалізації проекту. Для прийняття рішення про таке фінансування висувається вимога участі у проекті значної частки власних коштів замовника.

Розрізняють такі типи проектного фінансування:

1. Без будь-якого регресу на позичальника: банк-кредитор бере на себе весь ризик, оцінюючи лише ймовірні доходи від проекту.

2. Без регресу на позичальника в період, що йде за впровадженням проекту в експлуатацію: підрядники гарантують оплату, дотримання кошторисної вартості проекту і за певних умов відшкодовують збитки, пов'язані із затримкою введення об'єкта в експлуатацію.

3. З повним регресом на позичальника: кредитор не бере на себе ризики, а надає кошти під гарантію організаторів проекту.

4. Довгострокове кредитування капітальних вкладень малого підприємництва. Розмір такого кредиту визначається як різниця між вартістю будівництва і сумою власних коштів, що спрямовуються на це будівництво. Банк може кредитувати такі витрати малого підприємства:

— науково-дослідні, проектні, конструкторські, технологічні роботи;

— придбання науково-технічної продукції;

— освоєння нових технологічних процесів, нових конкурентоспроможних видів продукції;

— створення одичних партій продукції;

— випуск нової продукції з повним циклом, починаючи від науково-дослідних розробок і створення дослідницьких зразків до її серійного випуску;

— технічне переоснащення, реконструкція, розширення, будівництво виробництв;

— житлове будівництво, будівництво об'єктів побутового та іншого соціального призначення.

5. Державне кредитування будівництв і об'єктів виробничого призначення здійснюється за рахунок коштів *Інвестиційного фонду України*, сформованого за рахунок коштів державного бюджету. Інвесторами, що використовують державний кредит, є міністерства, відомства, підприємства, об'єднання й організації, малі підприємства та інші інвестори. Кредит надається на будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення об'єктів і підприємств.

Рішення про надання кредиту за рахунок державних коштів, а також розмір процентної ставки визначаються Національним банком України, Міністерством фінансів та Міністерством економіки. Рішення приймається на основі заявок інвесторів, виходячи з обсягів Інвестиційного фонду, і ухвалюється НБУ разом з Міністерством економіки і МФУ. Потім НБУ укладає кредитну угоду з комерційним банком, а той, у свою чергу, — з клієнтом.

Інвестор починає погашати кредит за рахунок власних коштів через рік після закінчення нормативного строку будівництва, реконструкції, технічного переоснащення об'єкта кредитування. Далі кошти перераховуються комерційним банкам на рахунок Інвестиційного фонду України для повернення їх у державний бюджет.

Обсяги державного кредитування, напрями, а також об'єкти кредитування визначаються в Україні державною програмою економічного та соціального розвитку країни.

Щодо контролю за цільовим використанням державного кредиту, то його здійснює Національний банк України, а контроль за своєчасним поверненням коштів до бюджету — Міністерство фінансів або Головне управління Державного казначейства України.

7.4. Визначення ефективності реальних інвестицій

Моделі, на основі яких можуть прийматися рішення про вкладення коштів:

I. Модель оцінювання терміну окупності — дає змогу розрахувати період, протягом якого проект окупиться.

Компанія «Креатив» має намір вкласти кошти на придбання обладнання з переробки відходів. Початкова вартість проекту прогнозується у розмірі 17000 тис. грн., робочі активи становлять 3000 тис. грн. Проект здійс-

новатиметься три роки. Грошовий потік за кожен рік відповідно — 5000, 12000, 10000 грн.

Визначте термін окупності цього проекту.

Розв'язання

Таблиця 7.1

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ ОКУПНОСТІ ПРОЕКТУ

Рік	Грошовий потік, тис. грн.
0	– 17000 (витрати)
1	+ 2000 (5000-3000)
2	+ 9000 (12000 – 3000)
3	+ 7000 (10000 – 3000)

Отже, проект окупиться лише на третьому році.

II. Моделі оцінювання доходності використання капіталу (відношення доходів від проектів до витрат).

Ця модель базується на розрахунку доходності на середню вартість вкладеного капіталу. Дохідність на вкладений капітал розраховується як відношення середнього щорічного доходу до початкового вкладеного капіталу, а дохідність на середню вартість вкладеного капіталу визначається як середній щорічний дохід/середня вартість вкладеного капіталу:

$$Двк = \frac{\bar{Д}}{\bar{Вк}},$$

де $\bar{Д}$ — середній щорічний дохід;

$\bar{Вк}$ — середня вартість вкладеного капіталу, яка, у свою чергу, розраховується за формулою:

$\bar{Вк} = (\text{початкова вартість} - \text{залишкова вартість})/2 + \text{залишкова вартість} + \text{робочі активи}$.

Для нашого прикладу

$$\bar{Вк} = (17000-3000)/2 + 3000 + 3000 = 23000 \text{ тис. грн.}$$

Звідси

$$Двк = \frac{(2000 + 9000 + 7000)}{3} : 23000 = 0,26 \text{ або } 26 \%.$$

Дохід у розрахунках береться після відрахування податкових платежів та амортизації.

Витрати дорівнюють сумі початкової вартості проекту і робочого капіталу (сировина, витрати на склад готової продукції).

III. Модель оцінювання інвестиційних проектів на основі сучасної вартості потоку платежів(модель NPV).

Нехай A – певний платіж, що очікується через n років, тоді його теперішня вартість:

$$PV = A/(1+r)^n,$$

де r — норма прибутку;

$(1 + r)^n$ — коефіцієнт дисконтування.

Через n років:

$$NPV = \sum_{t=0}^n (A_t/(1+r)^n).$$

Якщо $NPV \geq 0$, проект може виконуватися; якщо $NPV \leq 0$, від проекту слід відмовитися.

Банк «Синтез» має намір придбати пакет ОВДП, дохідність яких 8 %, номінальна вартість — 1500 грн. Прогнозований грошовий потік протягом чотирьох років становить відповідно 200, 350, 450, 550 грн.

Оцініть проект на основі моделі NPV.

Розв'язання

Теперішня вартість проекту за роками:

$$PV_1 = 200/(1+0,08)^1 = 185,19 \text{ грн.};$$

$$PV_2 = 350/(1+0,08)^2 = 300,07 \text{ грн.};$$

$$PV_3 = 450/(1+0,08)^3 = 357,23 \text{ грн.};$$

$$PV_4 = 550/(1+0,08)^4 = 404,26 \text{ грн.}$$

За чотири роки $\sum PV = 1246,75$ грн.

$$NPV = -1500 + 1246,75 = -253,25 \text{ грн.}$$

Висновок: Оскільки $NPV < 0$, то від проекту слід відмовитися, не дивлячись на те, що на четвертому році маємо стандартну окупність.

IV. Модель оцінювання інвестиційних проектів на основі внутрішньої норми доходності (IRR). Внутрішня норма доходності визначається як коефіцієнт дисконтування, при якому $NPV = 0$:

$$IRR = \frac{1}{(1+r)^n}$$

Слід вибирати проекти з найвищим IRR, ніж ринкова норма прибутку для безризикових активів.

Банк розглядає можливість інвестувати кошти у муніципальні облігації номінальною вартістю 11000 грн.

Оцініть даний проект на основі розрахунку внутрішньої норми доходності, якщо через рік банк отримає доход у розмірі 11377 грн.

Розв'язання

$$-11000 + 11377/(1+r) = 0.$$

$$\text{Звідси } 11377/(1+r) = 11000/1$$

$$r = 1,034 \text{ або } 3,4 \%$$

Отже, як бачимо, норма доходності за цим проектом не висока.

V. Очікувана сучасна вартість потоку платежів ENPV — середнє значення теперішніх вартостей потоків платежів проекту, визначених на підставі оцінювання їх імовірності.

Фірма розглядає можливість придбання обладнання, яке коштує 13000 тис. грн. з терміном використання 3 роки. Коефіцієнт дисконтування становить 7 %.

Оцініть сучасну вартість потоку платежів від інвестицій, якщо статистика по підприємству така:

Таблиця 7.2

ГРОШОВІ НАДХОДЖЕННЯ ВІД ІНВЕСТОВАНОГО КАПІТАЛУ ПО РОКАМ

Стан галузі	Роки				Ймовірність одержання платежів
	0	1	2	3	
I	- 13000	+ 7000	+ 5000	+ 6000	0,3
II	- 13000	+ 7000	+ 4000	+ 5500	0,5
III	- 13000	+ 4000	+ 4000	+2700	0,3

Розв'язання

Треба розрахувати NPV для кожного варіанту:

$$\text{I. } NPV = -13000 + 7000 * 1/(1 + 0,07) + 5000 * 1/(1 + 0,07)^2 + 6000 * 1/(1 + 0,07)^3 = +2768 \text{ грн.}$$

$$\text{II. } NPV = +1492 \text{ грн.}$$

$$\text{III. } NPV = -3595 \text{ грн.}$$

Очікуване значення NPV :

$$\text{I. } 0,3 * 2768 = 830,4 \text{ грн.}$$

$$\text{II. } 0,5 * 1492 = 746 \text{ грн.}$$

$$\text{III. } 0,3 * (-3595) = -1078,5 \text{ грн.}$$

$$\text{Звідси } ENPV = +497,9 \text{ грн.}$$

Оскільки проект має позитивні очікування $ENPV$, він може бути прийнятним для інвестора.

VI. Аналіз чутливості — метод визначення того, на яку величину має змінитися оцінюваний фактор проекту (за умови сталості всіх інших факторів), щоб позитивний NPV зменшився до нуля.

Маємо такі оцінки параметрів проекту: початкові витрати — 1700 грн.; термін виконання 4 роки; щорічний дохід — 3500 грн.; щорічні витрати — 2300 грн.; коефіцієнт дисконтування — 8 %.

Здійснити аналіз чутливості факторів інвестиційного проекту та побудуйте таблицю чутливості.

Розв'язання

Знайдемо

$$ENPV = -1700 + 1200 \left(\frac{1}{0,08} - \frac{1}{0,08 (1 + 0,08)^4} \right) = +2380 \text{ грн.}$$

Початкові витрати розрахуємо таким чином:

$$x + 1200 * A_{4-0,08} = 0,$$

де $A_{4-0,08}$ — сучасна вартість постійного потоку платежів в одну гривню щорічно з коефіцієнтом дисконтування 8 % і чотирирічному періоді. Визначається за формулою:

$$A_{n-r} = (1/r - 1/r(1 + r)^n).$$

Звідси

$$x = 4080 \text{ грн. і не більше.}$$

2) Термін виконання проекту дорівнює:

$$NPV_{t=3} = -1700 + 1200 \left(\frac{1}{0,08} - \frac{1}{0,08(1+0,08)^3} \right) = 1300 \text{ грн.}$$

$$NPV_{t=2} = -20 \text{ грн.}$$

Отже, між другим і третім роком $NPV = 0$, тому термін виконання може зменшитися на $4 - t$ роки, де

$$x = 2 + \left[\frac{20}{1300 + 20} * (3 - 2) \right] = 2,02 \text{ роки ,}$$

тобто на 1,98 роки.

3) Проаналізуємо, наскільки може зменшитися дохід:

$$x = \frac{+1700 + 2300 * (12,5 - 9,1)}{12,5 - 9,1} = 2800 \text{ грн.}$$

Отже, максимально допустиме зменшення доходу:

$$3500 - 2800 = 700 \text{ грн.}$$

4) Визначимо, наскільки можуть бути збільшені щорічні витрати.

$$x = \frac{1700 + 3500 * 3,4}{3,4} = 4000 \text{ грн.}$$

$$4000 - 2300 = 1700 \text{ грн.}$$

5) Розрахуємо максимально прийнятний коефіцієнт дисконтування.

$$A_{4-x} = 1700/1200 = 1,42.$$

$$\text{Нехай } x = 10 \% , \text{ тоді } A_{4-0,10} = \frac{1}{0,1} - \frac{1}{0,1(1+0,1)^4} = 3,3 \%$$

$$\text{Нехай } x = 15 \% , \text{ тоді } A_{4-0,15} = 2,9 \%$$

$$x = 0,142 + \left[\frac{3,3 - 1,42}{3,3 - 2,9} (0,15 - 0,10) \right] = 0,38 \%$$

Початковий коефіцієнт дисконтування можна збільшити на 30 п. п. (0,38 - 0,08).

На основі розрахованих показників побудуємо таблицю чутливості.

Таблиця 7.3

АНАЛІЗ ЧУТЛИВОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ

Фактор	початкова оцінка	максимальне значення	максимальна зміна	процент зміни (4:2)
1	2	3	4	5
1)початкові витрати	1700	4080	2380	+40
2)термін виконання	4	2,02	1,98	- 49,5
3)щорічний дохід	3500	2800	7000	- 20
4)щорічні витрати	2300	4000	1700	+73,92
5)коефіцієнт дисконтування	8 %	38 %	30 %	+375

Отже, якщо оцінюваний фактор зміниться на більшу величину, ніж було одержано в результаті аналізу чутливості, то початкове оцінювання проекту як прийнятного виявляється помилковим.

VII. Моделі інвестиційної діяльності в умовах невизначеності (ризик).

Ризик — можливість неотримання доходів, очікуваних від інвестиційного портфеля або проекту.

Існують такі види інвестиційного ризику:

Кредитний — ризик зменшення або втрати очікуваних доходів, викликаних невиконанням позичальниками зобов'язань за кредитом;

Інфляційний ризик — зменшення або втрата очікуваних реальних доходів, викликаних змінами в очікуваній інфляції.

Ризик доходу — допустиме зменшення виплат доходу з активу.

Ринковий ризик — зменшення або втрата доходів унаслідок зміни майбутньої ринкової ціни активу під впливом різних змін на фондовому ринку. Зниження ризику як правило спричиняє зменшення доходності інвестиційних операцій.

Найбільш безпечними вважаються вкладення в ОВДП. Якщо приділяється увага доходності, то слід придбавати цінні папери акціонерних товариств з низьким інвестиційним рейтингом.

Але доходність інвестиційної діяльності залежить і від інших факторів:

— стабільний розвиток економіки;

— наявність різних форм власності у сфері виробництва і послуг, у т.ч. банківської діяльності;

- чітке функціонування фінансово-кредитної системи;
- наявність розвинутого і цивілізованого ринку ЦП;
- наявність ринкових інститутів ЦП;
- струнка законодавча база з регулювання випуску та обігу ЦП, діяльності учасників фондового ринку;
- наявність в обігу високоякісних ЦП, що використовуються у практиці міжнародної інвестиційної діяльності комерційних банків;
- наявність і підготовка висококваліфікованих спеціалістів.

Оптимальне поєднання ризику і доходності забезпечується шляхом ретельного підбору і постійного контролю інвестиційного портфеля.

Інвестиційний портфель банку *набір цінних паперів, придбаний ним з метою отримання доходів і підтримання ліквідності.*

Структура інвестиційного портфеля звичайно залежить від виду цінних паперів на фондовому ринку. *Ринкова вартість* банківського портфеля інвестицій визначає *дохідність цінних паперів* і залежить від процентної ставки за облігаціями і сертифікатами, облікової ставки, процента за векселями, дивідендів по акціям, попиту і пропозиції ЦП на фондовому ринку.

Ринкова вартість цінних паперів (ціна) і доходи від них знаходяться в оберненій залежності. Підвищена процентна ставка має як позитивний, так і негативний бік. Зниження ринкової вартості ЦП з одного боку робить їх доступними, а з іншого — приводить до знецінення інвестиційного портфеля банку.

Доходність ЦП залежить також від строку їхнього погашення. Чим коротший строк, тим стабільніша ринкова ціна, тому короткострокові ЦП більш привабливі для клієнтів.

Тому для зменшення ризику можливих втрат капіталу чи доходів від нього банки *диверсифікують* інвестиційний портфель за видами, строками та емітентами ЦП.

Важливою також є *ліквідність* ЦП, тобто їх швидке та беззбиткове для власників ЦП перетворення у грошові кошти. Вона означає, що при визначеній ціні завжди знайдуться покупці, що придбають ці ЦП. Жоден інвестиційний портфель не відповідає всім інвестиційним цілям. Якщо ЦП надійні, то доходність буде низькою, тому що інвестори будуть купувати їх за ціною, яка вища за номінал.

Тому під час формування інвестиційного портфеля важливе значення має **оцінка інвестиційної привабливості фондових інструментів**, що передбачає:

1. Проведення аналізу ринкової кон'юнктури, тобто вивчення динаміки ринкових курсів (*технічний аналіз*);

2. Оцінку доходів емітента, обсягів продаж, активів, пасивів компанії, норми прибутку на власний капітал; визначення коефіцієнта прибутковості (відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції), коефіцієнта оборотності коштів (відношення виручки від реалізації до вартості активів підприємства), співвідношення власних та запозичених коштів, коефіцієнти ліквідності. Аналіз здійснюється на основі балансу, звіту про прибутки і збитки і базується на аналізі інвестиційних характеристик цінного паперу, який відображає фінансово-економічне становище емітента або галузі, до якої він належить (*фундаментальний аналіз*).

Таким чином інвестиційна діяльність пов'язана зі значними ризиками, вимагає керівництва, розробки спеціальної інвестиційної політики.

Інвестиційна політика

політика комерційного банку, скоригована на ступінь ризику, основана на активних операціях з цінним паперами і на-

правлена на забезпечення доходності і ліквідності банківських коштів.

Вона передбачає визначення:

- цілей інвестування;
- структури інвестиційного портфеля;
- лімітів за видами, якістю ЦП, строками та емітентами;
- порядку торгівлі ЦП;
- особливості проведення операцій з окремих видів ЦП.

Залежно від метода ведення інвестиційних операцій *стратегії інвестиційної політики* поділяються на:

Активні — прогноз ситуації у різних секторах фінансового ринку і активне використання спеціалістами банків прогнозів для коригування структури ЦП;

Пасивні — портфель формується залежно від доходності ЦП. Дохідність повинна відповідати певному індексу і мати рівномірний розподіл інвестицій між випусками різного строку. Довгострокові ЦП забезпечують банку більш високий дохід, а короткострокові — ліквідність (ступінчатий підхід).

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Що таке інвестиції, які фактори впливають на їх обсяги?
2. Які види інвестування мають місце у підприємницькій діяльності?
3. Поясніть поняття «інвестиційна діяльність» і зазначте напрямки державної інвестиційної політики.
4. Визначте принципи і напрями процесу фінансування капітальних вкладень.
5. Від чого залежить ефективність реальних інвестицій?
6. Які види і методи зменшення інвестиційного ризику ви знаєте?
7. Розкрийте зміст та значення інвестиційної політики банку.

ГЛАВА 8. ОПЕРАЦІЇ БАНКУ ІЗ ІНОЗЕМНОЮ ВАЛЮТОЮ

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- визначити сутність і види валютних операцій банків;
- пояснити порядок відкриття і ведення банківських рахунків в іноземній валюті;
- розкрити зміст неторгівельних операцій комерційних банків в іноземній валюті;
- дати характеристику операціям уповноважених банків з обслуговування дорожніх чеків і кредитних карток;
- з'ясувати механізм здійснення операцій з міжбанківських розрахунків;
- ознайомитися з конверсійними операціями банків та методами мінімізації валютних ризиків.

8.1. Види валютних операцій комерційних банків. Ведення валютних рахунків клієнтів

Валютні операції

операції, пов'язані з використанням як засобу платежу іноземної валюти і платіжних документів в іноземній валюті, а також

з покладанням виконання зобов'язань в іноземній валюті на третю особу.

Під **іноземною валютою** слід розуміти:

- іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законними платіжним засобом на території відповідної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають у обігу;

- кошти у грошових одиницях інших держав і міжнародних розрахункових одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських або інших фінансово-кредитних установ за межами України;

- платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або монетарних металах;

- монетарні метали.

Валютні операції здійснюються уповноваженими банками.

Уповноважений банк

банк, який має ліцензію НБУ на здійснення цих операцій, і виконує функції агента валютного контролю за операціями своїх клієнтів.

Суб'єктами операцій банків з іноземною валютою можуть бути як резиденти, так і нерезиденти.

Резидентами є:

- ◆ фізичні особи, які мають постійне місце проживання на території України (не менше 1 року і має намір проживання на території України протягом необмеженого строку);
- ◆ юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності без статусу юридичної особи з місцезнаходженням на території України;
- ◆ дипломатичні, консульські, торгівельні та інші офіційні представництва України за кордоном, а також філії та представництва підприємств і організації України за кордоном, що не ведуть підприємницької діяльності.

Нерезидентами є:

- ◆ фізичні особи, які мають постійне місце проживання за межами України;
- ◆ юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності без статусу юридичної особи з постійним місцезнаходженням за межами України;
- ◆ розташовані на території України інші дипломатичні, консульські, торгівельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їхні філії, які не здійснюють підприємницьку діяльність на підставі законів України.

Валютні операції банків включають:

- операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності за винятком операцій між резидентами у валюті України.

Валютні цінності

це валюта України, а також вся іноземна валюта;

- операції, пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- операції, пов'язані із ввезенням, переказуванням і пересиланням на території України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Класифікація валютних операцій комерційних банків за ступенем складності і ризику подано на рис. 8.1.

Рис. 8.1. Види операцій банків з іноземною валютою

Зупинимося докладніше на операціях банків з ведення валютних рахунків клієнтів.

Банківські рахунки в іноземній валюті поділяються на поточні і депозитні (вкладні) і можуть відкриватися юридичним та фізичним особам як резидентам, так і нерезидентам. Розглянемо порядок відкриття та ведення таких рахунків.

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається підприємству — юридичній особі для проведення розрахунків у межах чинного законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених чинним законодавством України, та для погашення заборгованості за кредитами в іноземній валюті.

Юридичні особи–резиденти можуть мати більше, ніж один рахунок в іноземній валюті в уповноважених банках. Для відкриття поточного рахунку в іноземній валюті підприємство-резидент (особисто керівник чи головний бухгалтер) подає уповноваженому банку ті самі документи, що і для відкриття поточного рахунку в національній валюті.

У разі відкриття (закриття) або зміни номерів усіх видів рахунків (крім рахунків фізичних осіб та офіційних представництв) установа банку зобов'язана повідомити про це *податковий орган* за місцем реєстрації власника рахунку протягом 3-х робочих днів з дати відкриття або закриття рахунку, а також надіслати повідомлення про відкриття (закриття, або зміну) рахунку до *НБУ* для включення до **зведеного реєстру власників рахунків**.

Ведення рахунку

передбачає готівкове та безготівкове його обслуговування банком, зарахування та здійснення видатків відповідних коштів.

Так, на поточні рахунки в іноземній валюті **юридичних осіб-резидентів** *зараховуються такі кошти:*

а) через розподільні рахунки:

- готівка з каси від нерезидентів за економічними угодами;
 - ввезена готівка уповноваженими особами, які надають послуги за межами України;
 - державне мито, митні збори у готівковій формі;
 - невикористана іноземна валюта у готівці, що отримана в уповноважених банках чи закордоном на відрядження, експлуатаційні витрати, представницькі витрати;
 - благодійні внески нерезидентів на основі прибутково-касового ордера;
 - за платіжними документами, що надіслані з-за кордону, у т.ч. за зовнішньоекономічними контрактами;
 - кошти з рахунків постійних представництв;
 - кошти від юридичних осіб-нерезидентів згідно з міжурядовими угодами та проектами технічної допомоги;
 - за використання авторського права резидентів;
 - адвокатським та іншим компаніям-резидентам;
 - кошти агентам юридичної особи-нерезидента згідно з Кодексом торговельного мореплавства для виплати капітану судна, які належать нерезидентів, на експлуатаційні потреби;
 - благодійні внески резидентів-юридичних осіб за наявності індивідуальної ліцензії НБУ;
 - кредити (позики, фінансова допомога) від кредиторів;
- б) безпосередньо на поточні рахунки:*
- куплена валюта за дорученням власника рахунку уповноваженим банком;
 - кредит з кредитного рахунку;

- кошти перераховані з депозитного рахунку;
- сума відсотків, нарахованих за залишком коштів на власному поточному та депозитному рахунку;

• кошти, перераховані з власного поточного рахунку.

За розпорядженням власника рахунку з його поточного рахунку можуть здійснюватися такі **виплати**:

- готівка для оплати праці нерезидентам, які працюють за контрактом в Україні;
- виплата готівкою чи платіжними документами працівникам на службові відрядження за кордоном, експлуатаційні витрати для обслуговування транспортних засобів за кордоном, представницькі витрати за кордоном;
- на експлуатаційні витрати судна, що належить нерезиденту;
- готівки фізичним особам, яка отримана адвокатськими та іншими компаніями-нерезидентами;
- фізичним особам готівки за використання їхніх творів за кордоном юридичними особами-резидентами, які мають на це повноваження;
- сплата державного мита;
- перерахування коштів посередникам за торгівельними угодами;
- нерезидентам за зовнішньоекономічними договорами;
- плата за використання творів зарубіжних авторів;
- плата за навчання, участь в конференціях, виставках за кордоном;
- відшкодування витрат адвоката, нотаріуса, правоохоронних органів, що знаходяться за кордоном (нерезидентам);
- витрат на державне мито за справами, що розглядаються цими органами;
- перерахування на кредитний рахунок для погашення заборгованості за отримані кредити та проценти за ним;
- продаж валюти уповноваженим банком відповідно до чинного законодавства України;
- перерахування на власний депозитний рахунок в обслуговуючому або іншому уповноваженому банку;
- перерахування благодійних внесків на рахунок іншої юридичної особи-резидента за умови отримання індивідуальної ліцензії в НБУ;
- перерахування на власний поточний рахунок;
- перерахування нерезидентам для погашення заборгованості за кредитами (у т.ч. проценти, комісія, пеня).

Юридичні особи-нерезиденти можуть відкривати поточні рахунки в іноземній валюті тільки своєму представництву, у т.ч. іноземним дипломатичним, консульським, торговельним та ін. офіційним представництвам інших держав.

Фізичним особам — суб'єктам підприємницької діяльності (резидентам), які здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи, поточний рахунок відкривається згідно з порядком, визначеним для юридичних осіб-резидентів. Такий же порядок зарахування і використання коштів з цього рахунку.

Поточні рахунки в іноземній валюті відкриваються також:

— **фізичним особам-резидентам:**

а) громадянам України (без підтвердження джерел надходження коштів в іноземній валюті);

б) іноземцям та особам без громадянства (без підтвердження джерел надходження коштів в іноземній валюті);

— **фізичним особам-нерезидентам:**

а) іноземцям та особам без громадянства, що проживають в Україні відповідно до візи, відкритої строком до 1 року (за наявності підтверджених джерел надходження іноземної валюти);

б) громадянам України, які постійно проживають за кордоном (за наявності відкритої візи строком до 1 року та підтверджених джерел надходження іноземної валюти).

На постійний рахунок **фізичних осіб-резидентів** *зараховується:*

- готівкова валюта;
- валюта за платіжними документами з-за кордону;
- валюта за іменними платіжними документами (чеками), виписаними уповноваженими банками України та надіслані з-за кордону;
- валюта, переказана з-за кордону;
- валюта, одержана з-за кордону від юридичної особи-нерезидента як оплата праці, премії, авторські гонорари;
- валюта, перерахована за дорученням від юридичної особи-нерезидента через юридичну особу-резидента;
- валюта від інших фізичних осіб (резидентів, нерезидентів) в межах України з власного поточного рахунку.

Для **нерезидентів фізичних осіб на рахунки** можливе **зарахування** тих же самих коштів, отриманих з-за кордону від нерезидентів, а також коштів, що були раніше зняті власниками рахунку і не використані, або не використані повністю.

З поточного рахунку в іноземній валюті за розпорядженням **фізичної особи-резидента чи за його дорученням проводяться такі операції (списання коштів):**

а) в іноземній валюті:

- перерахування за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України;
- виплата готівкою;
- виплата платіжними документами;
- перерахування на рахунок інших фізичних осіб в межах України;
- на власний поточний рахунок чи вкладний рахунок в іншому уповноваженому банку;
- продаж на міжбанківському валютному ринку України для подальшого зарахування на рахунок.

З рахунків нерезидентів-фізичних осіб здійснюється таке ж саме списання коштів, а також перерахування на рахунки фізичних осіб для резидентів і нерезидентів, перерахування фізичною особою-нерезидентом на рахунок юридичної особи-резидента, як інвестиція згідно з чинним законодавством України.

б) у грошових одиницях України:

- виплата готівкою при здійсненні операцій продажу іноземної валюти уповноваженого банку України;
- перерахування коштів юридичних осіб для сплати за продаж товарів чи наданих послуг на території України;
- інверсування (для нерезидентів).

Вкладні (депозитні) рахунки рахунок в іноземній валюті відкриваються уповноваженим банком фізичним і юридичним особам (резидентам і нерезидентам) на підставі укладення депозитного договору між власником рахунку та банком на визначений у договорі строк.

На вкладний рахунок **фізичних осіб резидентів (нерезидентів) зраховується:**

- готівкова валюта;
- валюта з власного поточного чи вкладного рахунку в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку.

З вкладного рахунку в іноземній валюті за розпорядженням **фізичної особи-резидента чи за його дорученням проводяться операції (при закритті рахунку):**

- виплата готівкою;
- виплата за платіжними документами;

- перерахування на власний поточний чи вкладний рахунок в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України;
- перерахування за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України (для нерезидентів).

Отже, ведення валютних рахунків клієнтів банку передбачає переміщення грошових коштів різних за призначенням та пов'язаних, як правило, з операціями торговельного і неторговельного характеру. Останні передбачають здійснення виплат, перерахувань та обмінних операцій з іноземною валютою.

8.2. Неторговельні операції комерційних банків в іноземній валюті

До *неторговельних операцій* банків належать такі розрахунки:

— **виплата іноземної валюти готівкою та платіжними документами в іноземній валюті на витрати, пов'язані з відрядженням за кордон.**

Сума виплат на відрядження не повинна перевищувати встановленої норми вивезення іноземної валюти. У разі, якщо витрати більші, ніж норма вивезення, для здійснення розрахунків за кордоном використовується *корпоративна пластикова картка* однієї з міжнародних платіжних систем.

Невикористаний залишок іноземної валюти готівкою, що була отримана юридичною особою-резидентом або представництвом юридичної особи-нерезидента для сплати за витрати на відрядження за кордон чи на експлуатаційні витрати за кордоном, підлягає зарахуванню на розподільчий рахунок в іноземній валюті в уповноваженому банку України протягом 5 банківських днів з дати надходження каси юридичної особи-резидента;

— **здійснення обмінних операцій з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті.**

— **обмінні операції** банків з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті це:

- ◆ купівля і продаж готівки іноземної валюти за готівку в гривнях;

- ◆ купівля та продаж платіжних документів в іноземній валюті за готівку в гривнях, а також продаж і оплата платіжних документів в іноземній валюті;

- ◆ приймання для направлення на інкасо готівки в іноземній валюті і платіжних документів в іноземній валюті;

◆ приймання на експертизу грошових знаків інших держав і платіжних документів в іноземній валюті, справжність яких викликає сумнів;

◆ видача іноземної валюти готівкою за кредитними і дебетовими (пластиковими) картками, а також приймання іноземної валюти готівкою для зарахування кредитними і дебетовими картками;

◆ обмін (конверсія) готівки в іноземній валюті однієї держави на готівкові гроші іншої іноземної держави;

◆ розмін платіжного грошового знака іноземної держави на платіжні грошові знаки тієї самої іноземної держави.

— **виплата іноземної валюти готівкою, за чеками та пластиковими картками фізичним особам (резидентам і нерезидентам). Як правило це дорожні чеки і кредитні картки.**

Дорожній чек

платіжний документ, що використовується як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру, переважно

для забезпечення валютою туристів. Це грошове зобов'язання виплатити означену суму грошей власнику, чий зразок підпису проставляється на чеку в момент його продажу.

Емітентами дорожніх чеків є комерційні банки, інші кредитні та фінансові установи, туристичні організації (найбільші з них American Express, VISA, Thomas Cooc).

Дорожній чек містить у своєму тексті:

— назву «Дорожній чек»;

— назву компанії, яка випустила чек;

— наказ емітента про виплату певної суми в іноземній валюті;

— зразок підпису власника чека, проставлений у визначеному місці під час купівлі чека.

Оплата дорожнього чека відбувається тільки в повній сумі, часткова оплата не допускається. За видачу валюти готівкою за дорожніми чеками утримується комісія у встановленому банком порядку. Куплений дорожній чек погашається штампом «оплачено».

Кредитні картки

це пластикові картки, на яких зашифрована інформація, що дає змогу їх власникам здійснювати платежі й отримувати

гроші готівкою.

Досить поширеними є картки платіжних систем VISA, Eurocard-Mastercard, American Express.

Для роботи з кредитною карткою касир банку повинен:

- ◆ її ідентифікувати, тобто перевірити її справжність;
- ◆ зробити зовнішній огляд картки, тобто з'ясувати, чи немає пошкоджень;
- ◆ перевірити строк дії картки;
- ◆ виявити наявність голограми та захисних символів;
- ◆ перевірити наявність підпису клієнта;
- ◆ звірити особу клієнта з фотографією в паспорті.

Потім здійснюється процедура оформлення та заповнення *сліпа (відбитків картки)* в такому порядку:

1) Касир банку з'ясовує, яку суму бажає одержати власник кредитної картки, після чого відбиває сліп на імпринтері у 3-х примірниках.

2) На відбитому сліпі записується номер, серія, країна, де видано картку, і дата закінчення строку дії паспорта або іншого документа, сума готівкових коштів, яку бажає отримати клієнт з урахуванням комісії.

3) Касир проставляє код авторизації і дату операції, а перші чотири цифри номера картки заносить у спеціально передбачені клітинки.

4) Потім сума, яку хоче одержати клієнт з урахуванням комісії, записується на лицьовому боці сліпа в графу «Сума», а сума фактично виданої валюти проставляється на зворотному боці сліпа і засвідчується підписом.

5) Після заповнення сліпа касир пропонує розписатися на ньому власнику картки і звіряє підпис з оригінальним підписом на картці і в паспорті, після чого він ставить свій підпис на сліпі.

6) Далі робиться запит авторизації для чого касир зобов'язаний зателефонувати в центр авторизації (централізований офіс для роботи з картками, в який надходить вся інформація про карткові рахунки клієнтів у банку-емітенті карток

7) Центр має підтвердити правомочність купівлі, після чого, отриманий доход авторизації (числовий код, який присвоюється банками продажам або отриманням кредиту в готівково-грошовій формі підтверджує, що операція дозволена) заноситься в сліп.

8) Перший примірник сліпа передається клієнту. На зворотному боці другого і третього примірника записується фактично видана клієнту сума без урахування комісії і ставиться підпис касира. Другий і третій примірник сліпа залишається у касира.

Неторгівельні операції банків це також:

➤ **купівля платіжних документів в іноземній валюті фізичними особами (резидентами і нерезидентами);**

- виплата авторських гонорарів і платежів за користування авторськими правами;
- перерахування коштів на проведення міжнародних виставок, конгресів, симпозіумів тощо;
- оплата праці нерезидентів, які працюють в Україні;
- перерахування коштів за навчання, лікування, патентування, сплату митних платежів, членських внесків;
- платежі з відшкодування витрат судових, арбітражних, нотаріальних, правоохоронних органів;
- виплата іноземної валюти готівкою за переказами з-за кордону та переказ за межі України (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, допомога родичам тощо).

Виконання перелічених вище операцій забезпечує внутрішня інфраструктура банку, а саме *валютна каса уповноваженого комерційного банку*, до підрозділів якої відносяться:

- валютне сховище для зберігання запасу готівки іноземною валютою та платіжних документів, цінностей;
- каса перерахунку для перевірки валютних цінностей, їх прийняття;
 - операційна каса;
 - вечірня каса;
 - обмінні пункти;
 - каса з підготовки авансів обмінним пунктам.

8.3. Здійснення розрахунків в іноземній валюті за зовнішньоекономічними угодами

Наступним напрямом операційної діяльності банків з іноземною валютою є операції з міжнародних торгових розрахунків.

Згідно з чинним законодавством міжнародні розрахунки, пов'язані з експортом та імпортом товарів, наданням послуг, іншими комерційними угодами, здійснюються резидентами України лише через уповноважені банки. Міжнародні розрахунки за комерційними угодами виконуються банками, як правило, у вільно конвертованій валюті.

Вибір конкретної іноземної валюти і форми розрахунків визначаються за погодженням сторін і фіксуються в умовах контракту.

Зовнішньо- економічний контракт

це угода між двома або більшою кількістю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором країни, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав і обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

До умов, які повинні бути передбачені в контракті, належать, зокрема:

- умови поставки товарів відповідно до міжнародних правил;
- ціна та загальна вартість контракту (визначаються ціна одиниці виміру товару і загальна вартість товарів за контрактом та валюта платежу);
- умови платежів, тобто спосіб, порядок і строки фінансових розрахунків і гарантії виконання сторонами взаємних платіжних зобов'язань.

Міжнародні розрахунки за дорученням своїх клієнтів уповноважені банки здійснюють, як правило, у чотирьох формах: банківського переказу, розрахунки по відкритому рахунку, інкасо, акредитива.

Банківський переказ

просте доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей за дорученням та за рахунок переказодавця іноземному одержувачу (бенефіціару) з вказівкою способу відшкодування виплаченої суми.

В обов'язки банку входить лише переказ платежу з рахунку переказодавця на рахунок переказоодержувача в момент подання платіжного доручення.

У зовнішньоекономічних розрахунках банківський переказ використовується, зокрема, для оплати:

- боргових зобов'язань по раніше одержаних кредитах, авансових платежах;
- реклаमाцій за поставку неякісної продукції;
- авансових платежів;
- розрахунків нетоварного характеру.

Переказні операції банки виконують тільки після подання платником у банк платіжного доручення на оплату контракту. За даної форми розрахунків в обов'язки банку входить лише переказ платежу з рахунку переказодавця на рахунок переказоодержувача в момент подання платіжного доручення (рис. 8.2).

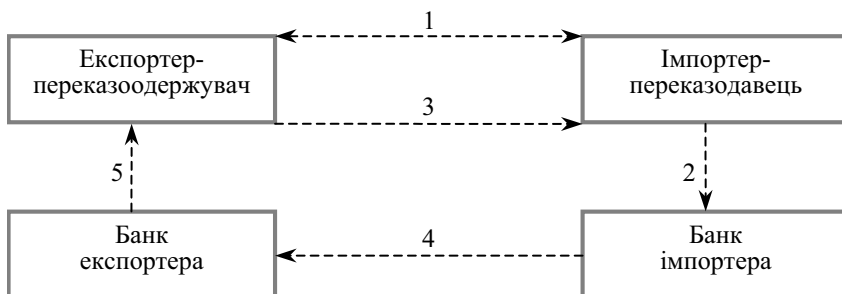

Рис. 8.2. Схема розрахунку банківським переказом

Після укладення контракту (1) між імпортером та експортером імпортер направляє в банк заяву на переказ (2). Поставка товару (3) може передувати переказу або відбуватися за ним, що визначається контрактом та валютним законодавством країн.

Банк імпортера, прийнявши платіжне доручення від імпортера, направляє від свого імені платіжне доручення (4) у відповідний банк експортера. Одержавши платіжне доручення, банк експортера перевіряє його справжність та завершує операцію щодо зарахування коштів (5) на рахунок експортера.

Розрахунки по відкритому рахунку

полягають у продажу товарів у кредит і використовуються тоді, коли існують регулярні і стабільні ділові відносини між покупцем і виробником.

Розрахунки по відкритому рахунку передбачають, що експортер відвантажує на адресу покупця товар, надсилає йому відповідні документи та записує суму у дебет рахунку покупця. Цей рахунок відкривається не в банку, а ведеться підприємством-постачальником. Імпортер повинен оплатити одержані товари протягом заздалегідь обумовленого строку, причому він розпоряджається товарами на свій розсуд.

Інкасо

доручення експортера (кредитора) до свого банку одержати від імпортера (платника, боржника) безпосередньо або через іноземний банк певну суму або підтвердження (акцепт) того, що ця сума буде виплачена у встановлений термін.

Залежно від видів документів, за якими здійснюється інкасова угода, визначають два види інкасо:

Чисте інкасо — інкасо тільки фінансових документів.

Документарне інкасо — інкасо комерційних документів, які іноді супроводжуються фінансовими документами, або інкасо тільки комерційних документів:

— комерційних рахунків (рахунків-фактури), транспортних документів;

— коносаментів (морських і річкових), які дають право власності на товари їх держателям;

— накладних;

— актів прийняття-передавання товару, а також поштових квитанцій.

У зовнішньоекономічній діяльності в основному використовують документарне інкасо, бо воно краще захищає інтереси постачальника. Постачальник має бути впевнений, що комерційні документи потраплять до покупця лише після оплати продукції.

Учасниками інкасових операцій є:

1) довіритель-клієнт, який доручає операцію з інкасування своєю банку

2) банк-ремітент — банк, якому довіритель доручає операції з інкасування;

3) банк-інкасатор — будь-який банк, що не є банком-ремітентом, котрий бере участь в операції з виконання інкасового доручення (банк країни-імпортера (платника));

4) репрезентуючий банк — банк, який безпосередньо одержує платіж або акцепт та надає документи платнику.

Інкасове доручення може передбачати різні інструкції щодо передання документів платнику:

• *видати документи проти платежу.* Експортер здає своєму банку разом з товарними документами інкасове доручення, яке банком експортера пересилається через банк імпортера покупцеві, а той виписує на його підставі платіжне доручення і через свій банк проводить платіж;

• *видати документи проти акцепту тратти.* Експортер разом з товарними документами здає своєму банку переказний вексель (тратту). Ці документи пересилаються банку імпортера. Імпортер акцептує вексель і через свій банк повертає банку експортера. Той обліковує вексель і надає своєму клієнтові обліковий кредит до закінчення строку погашення векселя. При настанні строку погашення векселя імпортер здійснює платіж через свій банк банку експортера. Після оплати векселя банк імпортера віддає клієнту документи, необхідні для отримання вантажу.

• *видати документи без оплати*. Банк-інкасатор (репрезентуючий банк) повинен дотримуватися інструкцій експортера (довірителя).

Отже, після укладання контракту (рис. 8.3), в якому сторони вказують банки, що будуть здійснювати розрахунки (1), експортер відвантажує товар (2) відповідно до умов укладеного контракту. Одержавши від транспортної організації транспортні документи (3), він готує комплект документів, до якого входять комерційні і фінансові документи, і подає їх до свого банку (банк-ремітента), використовуючи при цьому інкасове доручення (4).

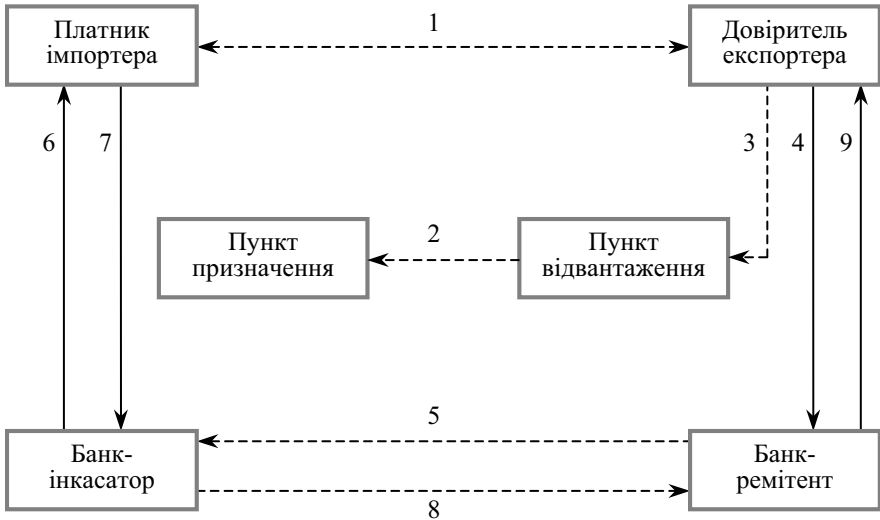

Рис. 8.3. Схема розрахунків за інкасо

Одержавши від довірителя документи, банк-ремітент перевіряє їх за зовнішніми ознаками, які вказані в інкасовому дорученні, і надалі діє згідно з інструкціями довірителя, які містяться в даному дорученні.

Банк-ремітент відправляє документи банку-інкасатору (5), котрий, як правило, є банком країни-імпортера.

В інкасовому дорученні банк-ремітент указує інструкції з перерахування коштів, отриманих від платника.

Банк-інкасатор, одержавши інкасове доручення та документи, передає їх платнику (6) для перевірки з метою отримання від нього платежу або акцепту згідно з інструкцією, яка міститься в інкасовому дорученні.

Банк-інкасатор може надати документи платнику самостійно або через інший банк — репрезентуючий банк(банк, який безпосередньо одержує платіж або акцепт та подає документи платнику).

Інкасове доручення може передбачати різні інструкції щодо передавання документів платнику, а саме:

— видати документи проти платежу;

— видати документи проти акцепту тратти;

— видати документи без оплати. Банк-інкасатор (репрезентуючий банк) повинен дотримуватись інструкцій експортера.

Якщо інструкціями передбачена видача документів проти платежу, репрезентуючий банк направляє платнику повідомлення про отримання інкасового доручення з документами та з проханням оплатити документи (6). Після отримання платежу від імпортера (7) банк передає йому документи. Банк-інкасатор переказує виручку банку-ремітенту (8) поштою або телеграфом (телексом). Отримавши переказ, банк-ремітент зараховує виручку на рахунок експортера (довірителя) (9).

Якщо ж інструкціями, які містяться в інкасовому дорученні, передбачено передавання документів платнику проти акцепту, банк повинен передати йому документи після отримання від нього акцептованого переказного векселя (тратти), направленою довірителем при інкасовому дорученні. Акцептувавши вексель, платник бере на себе зобов'язання виконати платіж у відведений термін.

Акредитив *це умовне грошове зобов'язання банку, яке виставляється на підставі доручення його клієнта-імпортера провести платіж на користь експортера (акцептувати його тратти) або забезпечити платіж (акцепт тратт) іншим банком у межах певної суми та у встановлені терміни проти документів, указаних в акредитиві.*

У міжнародних розрахунках використовуються документарні акредитиви і регулюються «Уніфікованими правилами і звичаями для документарних акредитивів»

Залежно від ступеня забезпечення платежу для продавця документарні акредитиви поділяються на:

- безвідзивні;
- відзивні
- непідтверджені;
- підтверджені;

У зовнішній торгівлі доцільно застосовувати тільки безвідзивні акредитиви, оскільки безвідзивний акредитив може бути змі-

нений чи відмінений тільки після отримання згоди всіх сторін цього акредитива.

Відзивний акредитив дозволяє іноземному покупцеві, навіть після відвантаження товарів, змінити чи відмінити цей акредитив без попереднього повідомлення експортера.

Непідтверджений акредитив означає, що банк експортера обмежується тільки повідомленням експортера про відкриття акредитива і платить тільки в тому випадку, якщо банк імпортера перерахує йому відповідну суму.

Підтверджений акредитив — це зобов'язання двох банків (один з яких, як правило, знаходиться в країні експортера, а інший — у країні покупця).

Учасниками акредитиву є:

1) **покупець (імпортер)**, який звертається до банку з проханням відкрити акредитив;

2) **бенефіціар (експортер)** — сторона, якій адресується акредитив і на користь якої буде виконано платіж за умови подання документів, указаних в акредитиві;

3) **банк-емітент** — банк, який відкриває акредитив на прохання клієнта або просить інший банк відкрити акредитив за його рахунок та за його дорученням;

4) **авізуючий банк** — банк, який повідомляє бенефіціара про відкриття на його ім'я акредитива. Авізуючим банком може бути банк-емітент, виконуючий банк або ж будь-який третій банк;

5) **підтверджуючий банк** — банк, який бере на себе зобов'язання в доповнення до обов'язків банку-емітента здійснити платіж (акцепт тратт) бенефіціару при додержанні ним умов акредитива. Підтверджуючим банком може бути авізуючий банк або будь-який третій банк, але він має бути добре відомим, великим, першокласним;

6) **банк-платник** — виконуючий банк — банк, указаний в акредитиві як виконуючий платіж бенефіціару проти документів, передбачених акредитивом; ним може бути банк-емітент, підтверджуючий банк, авізуючий банк або будь-який інший банк;

7) **негоцюючий банк** — банк, який виконує платіж проти документів та бере на себе ризик, якщо навіть цей банк не має відношення до акредитива. Ним може бути банк, який здійснює платіж, або підтверджуючий банк.

Розрахунки за акредитивом виконуються у такий спосіб (рис. 8.4).

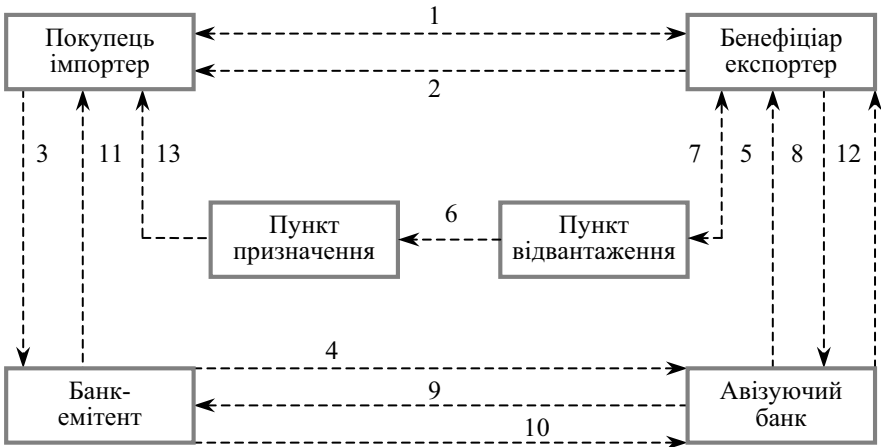

Рис. 8.4. Схема розрахунку акредитивом

1. Експортер та імпортер укладають між собою контракт, в якому вказують, що розрахунки за поставлений товар здійснюватимуться у формі документарного акредитива. У контракті мають бути чітко сформульовані умови майбутнього акредитива, а Також указаний банк, в якому буде відкрито акредитив, вид акредитива, назва авізуючого та виконуючого банків, умови виконання платежу, перелік документів, проти яких буде виконуватися платіж, строки дії акредитива, порядок виплати банківської комісії та ін. Умови платежу, що визначені в контракті, повинні відобразитися в дорученнях імпортера банку про відкриття акредитива.

2. Після укладення контракту експортер готує товар до відвантаження, про що повідомляє імпортера.

3. Одержавши повідомлення експортера, покупець направляє своєму банку заяву про відкриття акредитива, в якій указує умови платежу, що містяться в контракті.

4. Після оформлення відкриття акредитива банк-емітент направляє акредитив до іноземного банку, як правило, до банку, що обслуговує експортера, — авізуючого банку.

5. Авізуючий банк, перевіrivши достовірність одержаного акредитива, сповіщає експортера про відкриття та умови акредитива.

6. Експортер перевіряє відповідність умов акредитива платіжним умовам укладеного контракту. Якщо експортер приймає умови відкритого на його користь акредитива, він відвантажує товар в указані в контракті строки.

7. Одержавши від транспортної організації транспортні документи, експортер подає їх разом з іншими документами, передбаченими акредитивом, до свого банку (8).

Банк перевіряє відповідність поданих документів умовам акредитива, повноту документів, правильність їх оформлення.

9. Перевіривши документи, банк експортера відсилає їх банку-емітенту для оплати або акцепту. У супроводжувальному листі вказується порядок зарахування виручки на рахунок експортера.

10. Отримавши документи, банк-емітент ретельно перевіряє їх і переказує суму платежу банку, що обслуговує експортера.

11. На суму платежу дебетується рахунок імпортера.

12. Банк експортера зараховує виручку на рахунок експортера.

13. Імпортер, отримавши від банку-емітента комерційні документи, вступає у володіння товаром.

8.4. Конверсійні операції та управління валютною позицією комерційного банку

Конверсійні операції

це операції обміну між учасниками валютного ринку грошових сум у валюті однієї країни, на валюту іншої країни за певним

курсом на певну дату.

Здійснення конверсійних операцій в банку займається **відділ конвертації валют (ділінгу)**, який складається з двох підрозділів: власне самого ділінгу (фронт-офісу) та бек-офісу, тобто підрозділу, що оформляє всі укладені дилерами угоди. Укладені угоди дилери оформляють розпорядженнями на здійснення розрахунків (т.зв. «пикетами»).

Конверсійні угоди бувають таких типів:

1 — *угода з поставкою водночас* (готівкова — cash) — конверсійна операція з датою валютування, відстроченою від дня укладення угоди не більше, ніж на два робочих банківських дня.

Касові валютні операції:

2 — *угода типу «ТОД»* — конверсійна операція з датою валютування в день укладення угоди;

3 — *угода типу «ТОМ»* — операція з датою валютування на наступний за днем укладення угоди робочий день;

4 — *угода типу СПОТ* — операція з датою валютування на другий за днем укладення угоди робочий банківський день; операція, що здійснюється за погодженим сьогодні курсу, коли одна валюта використовується для купівлі іншої валюти зі строком кі-

нцевого розрахунку на другий робочий день, не враховуючи дня укладення угоди;

Строкові:

5 — *строкова (форвардна угода)* — більше ніж на 2 робочих банківських дні.

Строкові конверсійні операції це:

— угоди з «аутрайтом» — з умовою поставки валюти на певну дату;

— угоди з «опціоном» — з умовою нефіксованої дати поставки валюти.

— угода СВОП — угода, що складається з двох протилежних операцій на однакову суму, що заключаються в один і той же день. При цьому одна із вказаних угод є строковою, а друга — угода з поставкою одразу.

Якщо продаж валюти проводиться на спотовому ринку і одночасно укладається угода про купівлю тієї самої валюти на форвардному ринку, то це валютна операція своп, що має назву «репорт». Якщо ж ідеться про купівлю валюти на умовах спот у поєднанні з одночасним продажем на форварді, то відповідну операцію називають «депорт».

Основним питанням при укладанні форвардного валютного контракту є рівень обмінного курсу, який визначається на дату угоди і за яким операція купівлі-продажу валюти буде здійснена на дату валютування. *Дата валютування* — оговорена сторонами дата здійснення поставки коштів на рахунки контрагента за угодою.

Для вираження валютних курсів застосовується пряме і непряме котирування.

Пряме котирування

змінюване число одиниць національної валюти виражає вартість одиниці іноземної валюти (1 дол. США = 5 грн.).

Непряме котирування

змінюване число одиниць іноземної валюти виражає вартість національної валюти (1 грн. — 0,28 дол. США), при цьому грн. — оціночна валюта, долар — валюта угоди.

Крос-курс

відношення між двома валютами, яке впливає з відношення до третьої валюти (як правило до дол. США).

При прямому котируванні:

➤ Крос-курс при купівлі «Bid» = Курс «Bid» по оціночній валюті / Курс «Offer» по валюті угоди.

➤ Крос-курс при продажі «Offer» = Курс «Offer» по оціночній валюті / Курс «Bid» по валюті угоди.

При непрямому котируванні:

➤ Крос-курс «Bid» = Курс «Bid» по оціночній валюті * Курс «Bid» по валюті угоди.

➤ Крос-курс «Offer» = Курс «Offer» по оціночній валюті * Курс «Offer» по валюті угоди.

Припустимо 1 дол. США дорівнює 1,55 євро; та 1,95 швейцарського франка.

Визначте крос курс німецької марки до швейцарського франка.

Розв'язання

1 німецька марка = $1,95/1,55 = 1,26$ швейцарського франка.

Різниця між курсами «Bid» та «Offer» називається *маржею, або спредом*, і є джерелом отримання банком прибутку від операцій купівлі-продажу іноземної валюти.

У міжнародній практиці при котируванні валют для «форвардних» угод звичайно вказують не повний форвардний курс, а лише різницю відносно курсу «spot» (дисконт або премія).

Якщо форвардний курс вищий від поточного, то для визначення спот-курсу додається форвардна премія, якщо нижчий — від спот-курсу віднімається форвардний дисконт. *Розмір премії чи дисконту* в перерахунку в річні проценти і буде відповідати різниці у процентах за кредитами на ринку євровалют.

Премію чи дисконт для форвардного курсу на купівлю валюти можна розрахувати за формулою:

$$П(Д)_к = \frac{СК_{bid} (K_{дк} - K_{кб})n}{360 * 100 * K_{кб}}$$

де $СК_{bid}$ — спот-курс bid цієї валюти;

K_k — процентна ставка за міжбанківськими депозитами у валюті котирування;

K_b — процентна ставка за міжбанківськими кредитами у базовій валюті;

n — термін, на який розраховується форвардний курс.

Премія (дисконт) форвардного курсу на продаж валюти розраховується за формулою:

$$П(Д)_{пр} = \frac{СК_{offer}(K_{кк} - K_{дб})n^*}{360 * 100 * K_{дб}},$$

$СК_{offer}$ — спот-курс offer цієї валюти;

$K_{кк}$ — процентна ставка за міжбанківськими кредитами у валюті котирування;

$K_{дб}$ — процентна ставка за міжбанківськими депозитами у базовій валюті;

Для визначення форвардного курсу її необхідно відповідно відняти або додати до курсу «спот».

$$ФК_{«Bid»} = СК_{«Bid»} + П(-Д)^*,$$

де $ФК_{«Bid»}$ — форвардний курс на купівлю валюти;

$СК_{«Bid»}$ — спот-курс на купівлю валюти;

$П(-Д)$ — премія чи дисконт.

$$ФК = СК_{«Offer»} + П(-Д)^*,$$

де $ФК_{«Offer»}$ — форвардний курс на продаж валюти;

$СК_{«Offer»}$ — спот-курс на продаж валюти;

Позичальник з України бере позику за кордоном сумою 3 млн. євро за ставкою 8 % річних. Потім конвертує кредит в гривні за курсом готівкових угод і розміщує його на національному ринку під 15 % річних. Спот-курс євро до грн. — 6,5 грн. Термін дії операції — 12 місяців (для євро процентний рік складає 365 днів, для гривні — 360 днів).

1. Визначте, скільки гривні буде викуплено і яку суму в євро повинен сплатити клієнт.

2. Обчисліть безприбутковий і беззбитковий форвардний курс.

3. Розрахуйте нижню межу курсу, за якою валютний процентний арбітраж дасть прибуток.

4. Визначте звичайну форвардну маржу.

Розв'язання

1. Знайдемо суму в євро, яку повинен сплатити клієнт:

$$3 + \frac{3 * 15 * 365}{365 * 100} = 3 + 0,45 = 3.45 \text{ млн. євро.}$$

У гривнях сума 3 млн. євро при курсі 6,5 становитиме 19,5 млн. грн.

* *Васюренко О. В.* Банківські операції: Навч. посіб. — 4-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2004. — С. 243—244.

Сума купленої гривні:

$$19,5 + \frac{19,5 * 15 * 365}{360 * 100} = 22,466 \text{ млн.грн.}$$

2. Безприбутковий форвардний курс:

$$22,466 / 3,45 = 6,5118;$$

$$6,5 + \frac{6,5 * 15 * 365}{360 * 100} = 6,5 + 0,9885 = 7,4885.$$

Обчислимо беззбитковий форвардний курс:

$$1 + \frac{1 * 8 * 365}{365 * 100} = 1,08;$$

$$7,4885 / 1,08 = 6,9338.$$

3. Нижня межа курсу:

$$6,5 + \frac{6,5 * 1}{100} = 6,5650.$$

4. Звичайна форвардна маржа

$$6,5 - 6,9338 = -0,4338.$$

Висновок: дана операція є збитковою.

Комерційні банки з метою захисту несприятливих коливань валютних курсів можуть укладати форвардні угоди з опціоном.

Валютний опціон

це строкова угода між продавцем і власником опціонів, за якою власник опціону отримує право (не зобов'язання), купити у продавця опціону або продати йому визначену суму однієї валюти в обмін на іншу за обумовленим на день обміну курсом.

Розмір ризику при використанні опціону як інструменту страхування валютних ризиків обмежується розміром опціонної премії. Премія, тобто вартість опціону, залежить від співвідношення спот-курсу валюти в момент укладення угоди та курсу опціону, а також від тривалості періоду дії опціону.

Для банків основними напрямками використання валютних опціонів є страхування відкритої валютної позиції та захист інвестиційного портфеля, деномінованого в іноземній валюті.

Валютна позиція банку це співвідношення між сумою активів та позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових і позабалансових зобов'язань у цій самій валюті.

Різниця між сумою активів у іноземній валюті і пасивів у тій самій валюті називається **експозицією** щодо даної валюти. Експозиція визначає розмір валютного ризику, на який наражається банк внаслідок незбалансованості активів і пасивів в іноземній валюті. Чим більший розмір експозиції, тим більший валютний ризик існує в банку, і навпаки.

Валютна позиція банку буває закритою і відкритою.

Закрита валютна позиція означає, що сума активів та позабалансових вимог збігається із сумою балансових та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті.

Відкрита валютна позиція різниця залишків в іноземних валютах, які формують кількісно не співпадаючі активи і пасиви, що відображають вимоги отримати і зобов'язання поставити кошти в

даних валютах.

Коротка відкрита валютна позиція в окремій іноземній валюті — це пасиви (зобов'язання) і позабалансові вимоги в іноземній валюті.

Валютна позиція відкрита довга — це коли сума активів і позабалансових вимог перевищує суму балансових і позабалансових зобов'язань.

Валютна позиція банку визначається щоденно і окремо стосовно кожної іноземної валюти. *На розмір відкритої валютної позиції банку впливають такі операції:*

— купівля (продаж) готівкової та безготівкової іноземної валюти, як поточні так і строкові операції (на умовах своп, форвард, опціон та інші), за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах, незалежно від способів та форм розрахунків за ними;

— одержання (сплата) іноземної валюти у вигляді доходів або витрат та нарахування доходів і витрат, які враховуються на гривневих рахунках;

— купівля (продаж) основних засобів та товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;

— надходження коштів в іноземній валюті до статутного фонду:

— погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті (списання, якої здійснюється з гривневого рахунку витрат):

— інші обмінні операції з іноземною валютою (виникнення вимог в одній валюті при розрахунках за ними в іншій валюті, в т.ч. і національній).

Валютна позиція виникає на дату операції з купівлі (продажу) іноземної валюти, а також нарахування доходів (витрат), зарахування на рахунки (списання з рахунків) інших доходів (витрат) та відповідно до перелічених операцій.

Розрахунок загальної величини відкритої валютної позиції проводиться таким чином:

- визначається відкрита валютна позиція за кожною іноземною валютою як різниця між сумою активів за балансовими та позабалансовими рахунками та сумою пасивів за балансовими та позабалансовими рахунками. При цьому довга відкрита валютна позиція показується зі знаком плюс, а коротка відкрита валютна позиція — зі знаком мінус;

- довгі і короткі відкриті валютні позиції за кожною іноземною валютою переводяться в гривневий еквівалент за офіційним курсом НБУ;

- загальна величина відкритої валютної позиції банку дорівнює сумі абсолютних величин довгої та короткої відкритої валютної позиції банку у гривневому еквіваленті за кожною іноземною валютою.

8.5. Валютні ризики.

Методи управління валютними ризиками

Валютні ризики

це можливість грошових втрат в результаті коливань валютних курсів, які формуються на валютному ринку.

Валютні ризики бувають:

Комерційні — пов'язані з небажанням або з неможливістю боржника (гаранта) розрахуватися за своїми зобов'язаннями.

Непрямі — ризики валютних збитків:

— економічний ризик — ризик зміни вартості активів і пасивів фірми;

— ризик переводу — падіння вартості активів, виражених в певній іноземній валюті при падінні курсу цієї іноземної валюти;

— ризик угод — невизначеність вартості національної валюти в інвалютній угоді у майбутньому.

Ризики угод у свою чергу поділяються на кредитні ризики за строковими угодами та ризики за угодами, що включені або не включені в компенсаційну угоду.

Кредитний ризик за строковими угодами це потенційний кредитний ризик і поточний ризик, який виникає у разі невиконання контрагентом своїх зобов'язань. Він визначається як сума вартостей двосторонніх компенсаційних угод (неттінг) і некомпенсаційних.

Компенсаційна вартість розраховується як різниця між взаємними вимогами і зобов'язаннями сторін.

Некомпенсаційні угоди це:

- угоди на купівлю — вартість перевищення ринкової вартості над номінальною вартістю угоди;
- угоди на продаж — вартість перевищення номінальної вартості над ринковою вартістю угоди.

Кредитний ризик за угодами, не включеними в компенсаційну угоду розраховується множенням номінальної вартості контрагента на відповідний коефіцієнт, який залежить від строку, що залишається до дати валютування.

Коефіцієнти у свою чергу визначаються залежно:

- від строку:
 - менше року
 - від 1 до 5 років
 - більше 5 років.
- від виду угоди:
 - угоди з державними цінними паперами (0,02 – 0,04)
 - валютні угоди (0,05 – 0,09)
 - процентні (0,03 – 0,09)
 - з недержавними цінними паперами (0,06 – 0,1)
 - з дорогоцінними металами (0,07 – 0,08)
 - інші (0,1 – 0,15).

Кредитний ризик за угодами, які включені в компенсаційну угоду розраховується таким чином:

$$\text{ВПК} = 0,4 * \text{ВПВ} + 0,6 * \text{К} * \text{ВПВ},$$

де ВПК — величина потенційного ризику за угодами, що включені в компенсаційну угоду;

ВПВ — величина потенційного ризику за угодами без урахування компенсаційної угоди

К — коефіцієнт; відношення вартості заміщення по операціям, включеним в компенсаційну угоду і вартості заміщення по операціям, що включені у компенсаційну угоду без вартості операції.

$$\begin{aligned} & \text{Кінцева величина кредитного ризику (строкового)} = \\ & = \text{сума поточного ризику} - (\text{сума потенційного ризику} + \\ & \quad + \text{величина забезпечення від контрагента}). \end{aligned}$$

У даному випадку під забезпечення можуть прийматися:

— строкові страхові депозити з датою розміщення до дати валютування

— заставні державні ЦП.

Для запобігання та зменшення валютних ризиків існують зовнішні та внутрішні для банку методи управління валютними ризиками:

Зовнішні:

◆ прискорення або призупинення платежів в іноземній валюті;

◆ диверсифікація операцій;

◆ контроль Банку міжнародних розрахунків (БМР);

◆ проведення строкових валютних операцій (форвардних, ф'ючерсних, опціону) з метою збалансування активів і пасивів у іноземній валюті. Зайнявши певну валютну позицію, можна отримати прибутки чи зазнати збитків внаслідок зміни валютного курсу, оскільки:

• довга валютна позиція приносить прибутки в разі підвищення курсу іноземної валюти і завдає збитків у разі його зниження;

• коротка валютна позиція приносить прибутки в разі зниження курсу іноземної валюти, але завдає збитків при підвищенні курсу.

Розмір прибутків і збитків залежить від розміру експозиції та змін у валютних курсах.

Управління валютною позицією банку може здійснюватися на основі структурного балансування активів та зобов'язань в іноземній валюті за строками і сумами, тобто методами натурального (природного) хеджування. До них відносяться: структурне балансування валютних потоків; зміна строків валютних платежів (випередження та відставання), дисконтування платіжних вимог в іноземній валюті тощо.

Обмеження величини валютної позиції також може бути досягнене методами штучного хеджування, які базуються на проведенні позабалансових операцій, таких як строкові валютні угоди,

форвардні валютні контракти, валютні ф'ючерси, валютні опціони та валютні своп-контракти.

Внутрішні методи управління валютними ризиками передбачають страхування ризиків і здійснення розрахунку зовнішнього зваженого кредитного еквівалента.

Страхування ризиків включає:

— *хеджування* — створення компенсуючої валютної позиції для кожної ризикованої операції;

— укладення угод своп 1) шляхом оформлення паралельних кредитів, коли дві сторони у двох різних країнах надають різноспрямовані кредити з однаковими строками і способами повернення, але виражених у різних валютах; 2) між двома банками купити або продати валюту за ставкою «спот» і обернути угоду в раніш обумовлену дату (у майбутньому) за певною ставкою «спот».

Розрахунок зовнішнього зваженого кредитного еквівалента здійснюється такими методами:

1) *методом розподілу вартості*, коли валютний ризик по операціям з іноземною валютою і контрактам за процентними ставками дорівнює — ринковій вартості плюс кредитний еквівалент, зважений на потенційний майбутній ризик.

При цьому *кредитний еквівалент* розраховується, як загальна сума розподіленої вартості і потенційного майбутнього ризику. Потенційний майбутній ризик це певний процент зміни процентної ставки (5 %) або курсу валют (0,5 %), що береться від початкової суми угоди.

2) *методом початкової суми ризику*, коли початкова сума угоди, зважується на коефіцієнт перерахунку від зміни процентних ставок (0,5—1 %), зміни курсів валют (2—5 %) та на долю ризику контрагента по забалансовим угодам (від 20 до 100 %).

3) *технічним*, тобто купівля банком валюти в результаті здійснення готівкової угоди і одночасна її продаж на строк;

4) *адміністративним* — введення лімітів на відкриту валютну позицію з урахуванням середньозваженого коливання курсу валют за останні декілька місяців.

Найбільше впливають на валютні позиції угоди «спот», за допомогою яких банки забезпечують потреби клієнтів в іноземній валюті; здійснюють переводи однієї валюти в іншу; проводять спекулятивні операції.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Які операції з іноземною валютою можуть виконувати комерційні банки?
2. Які існують види банківських рахунків в іноземній валюті?
3. З'ясуйте правила зарахування та здійснення видачків з рахунків в іноземній валюті юридичних та фізичних осіб.
4. Які розрахунки відносяться до неторгівельних операцій банку?
5. Поясніть порядок здійснення конверсійних операцій комерційних банків.
6. Як визначається форвардний курс купівлі-продажу іноземної валюти?
7. Проаналізуйте методи управління валютними ризиками.

ГЛАВА 9. НЕТРАДИЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ТА ПОСЛУГИ

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- дати характеристику нетрадиційним банківським операціям та послугам;
- розкрити механізм проведення лізингових операцій;
- з'ясувати відмінність банківської гарантії і поруки;
- охарактеризувати посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги банків;
- визначити зміст і види трастових послуг;
- пояснити зміст і послідовність здійснення факторингової та форфейтингової операції;
- ознайомитися з операціями банку з дорогоцінними металами.

9.1. Характеристика та види нетрадиційних банківських операцій і послуг

Універсалізація банківської діяльності, зростання конкуренції між банками та необхідність отримання додаткових доходів пов'язано з впровадженням та розвитком нетрадиційних банківських операцій та послуг.

Окрім депозитних, кредитних, розрахункових та інших поширених банківських операцій, виконання нетрадиційних операцій та надання послуг дозволяє комерційним банкам деверсифікувати доходи, підвищити рівень ліквідності і платоспроможності, знизити ризики тощо.

Особливість нетрадиційних банківських операцій та послуг полягає у наступному:

— по-перше, для надання банківських послуг банкам, як правило, не потрібні додаткові ресурси;

— по-друге, найбільшу частину доходів від надання послуг банки одержують у вигляді комісії;

— по-третє, при наданні послуг діяльність банків спрямована на вчинення юридичних і фактичних дій, які безпосередньо не пов'язані з матеріальними наслідками.

Нетрадиційні банківські операції та послуги здійснюються з оформленням **цивільно-правових договорів**:*

- про передання майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (договори купівлі продажу іноземної валюти, акцій; біржові та позабіржові угоди тощо);

- про передання майна у тимчасове користування (договір оренди, лізингу і т. ін.);

- про надання послуг (договори доручення, комісії, кредитний договір, договір схову, про посередницькі послуги). Банківські послуги можна класифікувати залежно від:

Руху матеріального продукту:

- * послуги, пов'язані з рухом матеріального продукту (наприклад, розрахунково-касове обслуговування);

- * чисті послуги (наприклад, консультаційні);

Контингенту споживачів:

- * послуги юридичним особам;

- * послуги фізичним особам;

Відображення послуг у балансі:

- * балансові;

- * позабалансові (операції, що певний час не відображаються в балансі, поки не будуть відображені в прибутках або збитках банку);

Плати за надання послуг:

- * платні;

- * безкоштовні;

Можливості обліку платних послуг і можливості визначення розміру плати:

- * послуги, розміри яких підлягають обліку (розрахунково-касові, кредитні, валютні);

- * послуги, аналоги яких є у відповідних тарифах (консультаційні);

- * послуги, вартість яких не може бути встановлена об'єктивно (як правило, надаються банками в пакеті з платними товарними послугами).

Основні види нетрадиційних операцій комерційних банків України представлені на рис. 9.1.

* Банківські операції: Підручник / За ред. А.М. Мороза. — 2-ге вид. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 342.

Рис. 9.1. Види нетрадиційних банківських операцій і послуг

9.2. Лізингові операції

Лізинг — розповсюджена закордоном форма фінансово-комерційної діяльності, завдяки якій можливе здійснення технічного переоснащення виробництва та структурне реформування економіки України.

У світовій практиці поняття лізинг пов'язують з передачею майна, товарів тривалого призначення (машин, обладнання, транспортних засобів, споруд виробничого призначення) у тимчасове користування і здачею його у довгострокову оренду. Тому за формою лізинг схожий з інвестиціями в основний капітал.

За змістом лізинг схожий з кредитними відносинами, оскільки лізингу притаманні такі принципи, як строковість повернення та платність.

Донедавна відносини лізингу в Україні регулювалися Законом України «Про лізинг». У зв'язку з невідповідністю його окремих положень міжнародним нормам та нормам, викладеним у Цивільному та Господарському кодексах набрав чинності новий Закон України «Про фінансовий лізинг».

Термін «лізинг» запозичений з англійської. «Ліз» («lease») означає найм будь-якого виду, а поняття «лізинг» («leasing») — найм рухомих речей.

Лізинг, як різновид найму, може бути фінансовий, коли лізингодавець за вказівкою та на замовлення лізингоодержувача придбає певні речі у третьої особи — покупця; та не фінансовий лізинг (оперативний).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про фінансовий лізинг»

**Ціна кредиту
(процент)**

це вид цивільно-правових відносин, що виникають із договору фінансового лізингу. За договором фінансового лізингу лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізинг одержувачем специфікацій та умов передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк не менше одного року за встановлену плату (лізингові платежі)*.

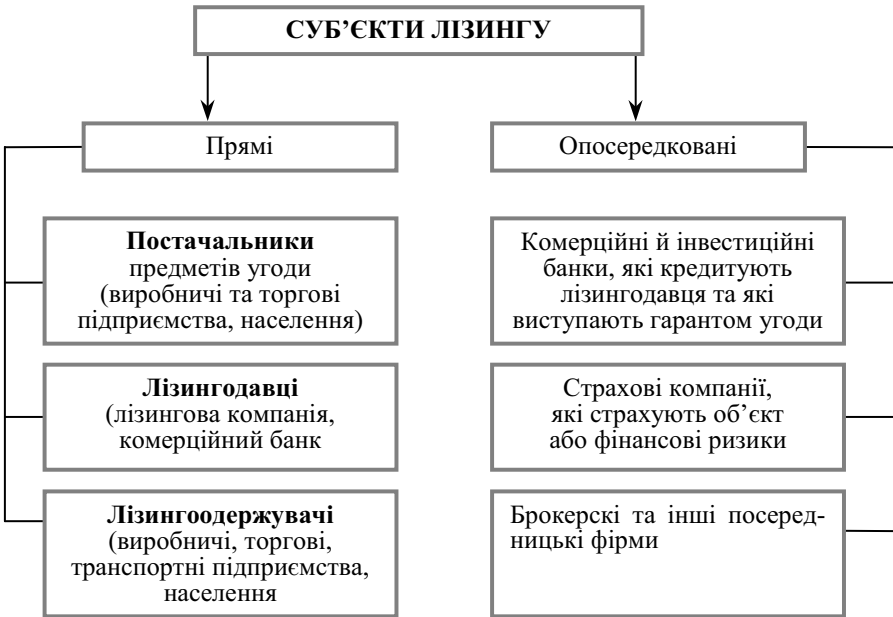

Рис. 9.2. Суб'єкти лізингу

У лізинговій угоді беруть участь три сторони:

* **постачальник** — фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що в наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу;

* **лізингодавець** — юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу. Лі-

* Закон України «Про фінансовий лізинг», із зм., в ред. Закону №1381-IV від 11 грудня 2003 року // <http://www.rada.gov.ua>

зингодавцями можуть бути спеціальні лізингові компанії або комерційні банки;

* **лізингоодержувач** — фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця. Лізингоодержувач може також одержувати й інші послуги:

технічні, які пов'язані з організацією транспортування об'єкта лізингу до місця його використання клієнтом (монтаж та наладка, поточний ремонт);

консультаційні послуги з питань оподаткування, оформлення угоди.

У лізингових операціях можуть брати участь й інші суб'єкти-посередники (рис. 9.2).

У структурі лізингової угоди можна виділити основні її елементи (умови) (рис. 9.3):

Рис. 9.3. Істотні умови лізингової угоди

Предметом лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів. Не можуть бути предметом договору лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їх відокремлені структурні підрозділи.*

Строк лізингу визначається сторонами договору і може залежати від терміну служби устаткування, його фізичного і морального зносу, динаміки інфляційних процесів, рівня процентних ставок.

* Закон України «Про фінансовий лізинг», із зм., в ред. Закону №1381-IV від 11 грудня 2003 року // <http://www.rada.gov.ua>

Лізингові платежі сплачуються у порядку, встановленому законом* та можуть включати:

- суму, яка відшкодовує частину вартості предмета лізингу;
- платіж як винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно;
- компенсацію відсотків за кредитом;
- інші витрати лізингодавця, що безпосередньо пов'язані з виконанням договору лізингу.

Лізингові операції можна класифікувати за різними ознаками. Згідно зі ст. 806 Цивільного Кодексу України окремі види і форми лізингових угод встановлюються законом:

а) залежно від джерел придбання предмета лізингу:

- **прямий** — коли лізингодавець купує майно у виробника і передає його в оренду;
- **зворотний** — власник продає майно лізингодавцю, а потім бере його в оренду;

б) залежно від предмета лізингу:

- лізинг рухомого майна;
- лізинг нерухомого майна;

в) залежно від обслуговування:

• **лізинг з обслуговуванням** (надання лізингових послуг поєднується з наданням певних послуг, пов'язаних з утриманням і технічним обслуговуванням об'єкта лізингу);

• **пакетний лізинг** — система надання в оренду предмета лізингу (наприклад, будинок, магазин продаються у кредит, а обладнання — за лізинговою угодою);

г) залежно від ступеня окупності майна:

• **лізинг з повною окупністю**, коли протягом строку дії одного договору здійснюється повна виплата лізингодавцю вартості отриманого майна;

• **лізинг з неповною окупністю**, коли протягом дії одного договору окупається тільки частина вартості орендованого майна;

д) залежно від умов амортизації:

• **лізинг з повною амортизацією** і, відповідно, з повною виплатою вартості об'єкта лізингу;

• **лізинг з неповною амортизацією**, а, значить, з частковою виплатою вартості.

Виходячи з наведених вище двох ознак класифікації (за ступенем окупності об'єкта лізингу і умов його амортизації), які пов'язані між собою, розрізняють фінансовий та оперативний лізинг:

- **оперативний** — лізинг з неповною окупністю;
- **фінансовий** — лізинг з повною окупністю.

Особливостями оперативного лізингу є:

- орендодавець не планує покрити всі свої витрати за рахунок надходжень від орендаря;
- строки зносу є більшими за строки угоди лізингу (тобто строк угоди не перевищує строк амортизації);
- ризик втрати, псування майна лежить в основному на лізингодавці;
- по закінченні встановленого терміну майно звичайно повертається лізингодавцю;
- сам об'єкт лізингу залишається у власності лізингодавця та обліковується у нього на балансі.

Існує два види оперативного лізингу:

а) **рейтинг** — короткостроковий лізинг (від 1 дня до 1 року, без права наступного придбання лізингоодержувачем об'єкта лізингу);

б) **хайринг** — надання об'єкта лізингу на строк понад 1 року без права викупу лізингоодержувачем об'єкта лізингу.

Оперативний лізинг припускає багаторазове надання об'єкта лізингу в оренду.

Фінансовий лізинг передбачає виплату протягом твердо встановленого періоду сум, які достатні для повної амортизації капітальних вкладень і здатні забезпечити лізингодавцю прибуток.

Характерні особливості цього виду лізингу:

- вибір об'єкта лізингу здійснює лізингоодержувач;
- лізингоодержувач має право використовувати об'єкт лізингу протягом усього строку угоди;
- строк фінансового лізингу, як правило, не менше за строк повної амортизації об'єкта лізингу;
- витрати на утримання об'єкта лізингу несе лізингоодержувач;
- існує можливість викупу об'єкта лізингу після закінчення терміну угоди.

Найпростіша схема лізингової операції передбачає:

- подачу заяви клієнтом, в якій зазначаються предмет лізингу, його характеристики, бажаний строк угоди тощо. На прохання клієнта банк купує майно (обладнання, транспортні засоби, обчислювальну техніку та інше) і приймає на себе практично всі зобов'язання власника: відповідальність за зберігання майна, внесення страхових платежів, сплату майнових податків;
- проведення юридичного закріплення лізингової угоди.

Банк оформляє і проводить аналіз таких документів:

- договір про купівлю-продаж об'єкта лізингу;
- акт передачі об'єкта лізингу в експлуатацію;

- лізингова угода (*додаток 22*);
- договір на технічне обслуговування переданого в лізинг майна;
- договір на страхування об'єкта лізингу.

Клієнт, на прохання якого було придбано майно, укладає з банком угоду про оренду, в якій визначаються, разом з іншими умовами, розмір та періодичність орендної плати.

9.3. Банківські гарантії та поручительства. Посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги банків

Гарантії та поручительства — це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, що застосовуються між будь-якими суб'єктами правовідносин.

Гарантійні послуги полягають у зобов'язанні банку виплатити суму боргу свого клієнта, якщо останній не зможе (не захоче) виконати свої зобов'язання.

Відповідно до ст. 560 Цивільного Кодексу** під *гарантією* слід розуміти зобов'язання *гаранта*, що видається на прохання іншої особи (*принципала*), за яким гарант зобов'язується сплатити кредиторів принципала відповідну грошову суму.

До цієї групи операцій належать: гарантії повернення кредиту, гарантії відшкодування збитків, що випливають з невиконання клієнтом умов контракту. Плата за надання гарантійних послуг — це комісія. Банківські гарантії, особливо відомих своєю платоспроможністю банків, фактично означають доступ клієнта до кредиту.

За **договором поруки** поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку (ст. 553)***.

Боржник і поручитель відповідають перед кредитором як солідарні боржники, якщо зобов'язання не виконується.

Поручитель, який виконав зобов'язання боржника, набуває всіх прав кредитора за цим зобов'язанням, тобто зберігає право вимоги до боржника (регресії вимоги).

* Банківські операції: Підручник / За ред. А.М. Мороза. — 2-ге вид. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 354.

** Цивільний Кодекс України №435-IV від 16 січня 2003 року // www.rada.gov.ua

*** Цивільний Кодекс України №435-IV від 16 січня 2003 року // www.rada.gov.ua

Хоч призначення цих операцій банку подібне, між гарантією та поручительством є ряд відмінностей:

1. Гарантія може бути односторонньою цивільно-правовою угодою, заснованою на волевиявленні однієї особи — гаранта.

2. Гарант несе додаткову відповідальність, тобто повністю виконує зобов'язання (за умови відсутності в основного боржника коштів, які необхідні для виконання зобов'язання).

3. Оформлення договором гарантії є необов'язковим.

4. Гарант може обмежити свою відповідальність частиною зобов'язань боржника на суму, на яку видано гарантію.

Посередницькі послуги — це послуги, у наданні яких бере участь третя сторона (банк), що виступає посередником між замовником і виконавцем.

Серед посередницьких послуг, що надаються комерційними банками, найбільш поширеними є: посередництво в отриманні клієнтом позички, посередництво в операціях з цінними паперами, валютою, майном. Посередницькі послуги в операціях з цінними паперами, валютою, майном здійснюються на основі доручення від клієнта та укладення договору комісії.

Зміст і порядок здійснення цих операцій розкрито у главах 68, 69 Цивільного Кодексу України.

За договором **доручення** одна сторона (**повірений**) зобов'язується виконати від імені і за рахунок другої сторони (**довірителя**) певні юридичні дії — підписання документів, укладення угод; та фактичні дії — пошук контрагентів, наведення довідок, огляд майна тощо.

За договором **комісії** одна сторона (**комісіонер**) зобов'язується за дорученням другої сторони (**комітента**) за винагороду укласти одну або декілька угод від свого імені за рахунок комітента. За угодами, які укладає комісіонер з третіми особами, набуває права і стає зобов'язаним не комітент, а комісіонер, бо він укладає угоди хоч і за рахунок комітента, але від свого імені.

Слід відрізнити доручення від комісії:

1. Комісіонер укладає угоди від свого імені, а за договором доручення повірений діє від імені довірителя. У комісіонера виникають права та обов'язки щодо третьої особи, а повірений жодних прав та обов'язків за укладеними договорами не набуває.

2. Договір комісії завжди платний. Найпоширенішими посередницькими послугами банків є посередництво в одержанні клієн-

том кредиту, в операціях з майном, зокрема цінними паперами, валютою.*

Консультаційні послуги банки надають з питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування, аналізу фінансово-господарської діяльності, зовнішньоекономічної діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних і юридичних осіб.

Як правило, цей вид послуг перебуває в тісному контакті з іншими операціями, а саме: кредитними, лізинговими та іншими. Плата за консультацію враховується у складі плати за основний вид операції, що супроводжується консультацією.

Комерційні банки, володіючи сучасними засобами телекомунікацій та електронно-обчислювальної техніки, завжди мають різноманітну інформацію, що дозволяє їм надавати інформаційні послуги.

Інформаційні послуги: *

1. Одержання, тобто набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами, державою.

2. Використання інформації — задоволення інформаційних потреб юридичних та фізичних осіб.

3. Поширення інформації

4. Зберігання інформації.

Інформація може бути відкрита і з обмеженим доступом. До останньої належить конфіденційна інформація — це відомості, які перебувають у володіння, користуванні або розпорядженні окремих фізичних або юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

До найпоширеніших *видів інформаційних послуг*, що надають комерційні банки, можна віднести:

— інформування про чинне законодавство зарубіжних країн у галузі банківської справи, фінансів, валютних ресурсів, оподаткування;

— надання копій грошово-розрахункових документів;

— допомога у розшуку перерахованих сум;

— надання інформації про прийняття НБУ та іншими органами рішень, які впливають на господарську діяльність клієнта;

* Банківські операції: Підручник / За ред. А. М. Мороза. — 2-ге вид. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 358, 360—361.

- доведення інформації про курси іноземних валют, котирування цінних паперів та їх дохідність;
- сприяння в підборі партнерів, засновників, учасників обмінних операцій.

9.4. Трастові (довірчі) послуги

Трастові послуги — послуги, засновані на довірчих правовідносинах, коли одна особа — **засновник** (установник управління), передає своє майно у розпорядження іншій особі — **довірительному власнику (управителю)**, для управління в інтересах третьої особи — **бенефіціара (вигодонабувача)**.*

Отже, в трастовій операції беруть участь три сторони (рис. 9.4):

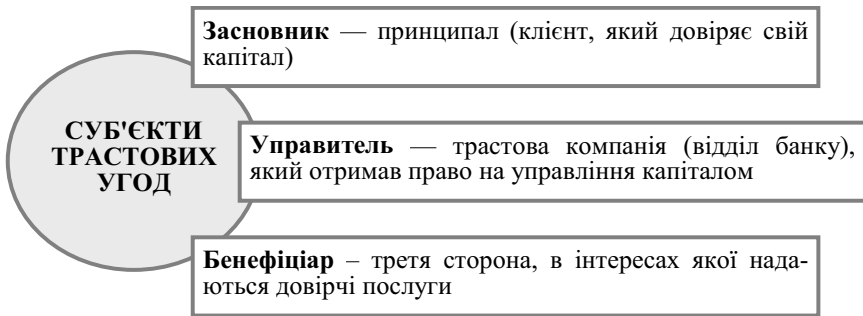

Рис. 9.4. Суб'єкти трастових послуг банку

Предметом договору управління майном (трасту) можуть бути підприємство як єдиний майновий комплекс, нерухома річ, цінні папери, майнові права та інше майно. Вигоди від майна, що передане в управління, належать установникові управління.*

Залежно від характеру розпорядження майна **трастові послуги поділяються на:**

- *активні*, коли майно, що перебуває у розпорядженні трастової компанії чи банку, може видозмінюватися, зокрема, шляхом його продажу, надання в позику або заставу без додаткової згоди довірителя;
- *пасивні*.

У законі «Про банки і банківську діяльність» зазначено, що банки можуть здійснювати лише довірче управління коштами та цін-

* Цивільний Кодекс України №435-IV від 16 січня 2003 року // www.rada.gov.ua. — Гл. 70.

ним паперами за договорами з юридичними і фізичними особами. Тому можна виділити два напрями надання трастових послуг:

Трастові послуги на користь фізичних осіб:

1. Розпорядження спадщиною — відповідальний траст.
2. Управління майном згідно з договором, або прижиттєвий траст.
3. Опікунство та забезпечення зберігання майна (для неповнолітніх, фізично недієздатних).

4. Агентські послуги: збереження активів, одержання доходів за ними та повідомлення клієнта; купівля-продаж цінних паперів та доставка їх до клієнта; обмін цінних паперів; погашення облігацій, сплата податків, оформлення страхових полісів, оплата рахунків, отримання кредитів, купівля-продаж іноземної валюти, дорогоцінних металів.

Трастові послуги юридичним особам:

1. Передання довіреній особі права розпорядження майном, що є забезпеченням облігаційної позики;
2. Агентські послуги.
3. Створення фондів погашення заборгованості за основним боргом, нарахованими процентами, дивідендами.
4. Тимчасове управління справами компанії, що реорганізується чи знаходиться у стані ліквідації;
5. Депозитарні послуги;
6. Розпорядження активами;
7. Інвестування коштів клієнта тощо.

9.5. Факторинг та форфейтинг

Факторинг — одна з нетрадиційних банківських послуг, що з'явилася у банківській практиці у 60-х роках ХХ ст. на заміну комерційному кредиту у вексельній формі. В умовах зростання інфляції, зниження рівня платіжної дисципліни банки взяли на себе функцію з урегулювання спорів з оплати векселів та інших товарних документів, погашення дебіторської заборгованості.

Як правило, банком купуються дебіторські рахунки, пов'язані з поставкою товарів чи наданням послуг. Також банк може надавати клієнту ряд інших послуг, таких як ведення бухгалтерії, інформаційні, юридичні послуги.

Факторинг — це комісійно-посередницька операція банку, яка полягає у викупі платіжних вимог у постачальника товарів (послуг).

Сутність **факторингу** полягає у фінансуванні під відступлення права грошової вимоги, коли одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другій стороні (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника)*.

Фактором може бути банк або фінансова установа, а також фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності, яка має право здійснювати факторингові операції.

Клієнтом у договорі факторингу може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності. Клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором.

Боржник зобов'язаний здійснити платіж факторові за умови, що він одержав від клієнта або фактора письмове повідомлення про відступлення права грошової вимоги факторові і в цьому повідомленні визначена грошова вимога, яка підлягає виконанню, а також названий фактор, якому має бути здійснений платіж.

Предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога). Даний тип договору факторингу, що відповідає міжнародній практиці, закріплено у Цивільному Кодексі.

Розрізняють такі види факторингу:

- З відповідальністю за ризик неплатоспроможності та без права регресу.

- Без прийняття ризиків неплатоспроможності (з правом регресу, тобто зворотної вимоги до постачальника відшкодувати сплачену суму).

- З фінансуванням до моменту купівлі.

- З фінансуванням до настання строку платежу.

Залежно від кількості послуг банку, які супроводжують факторингову операцію, факторинг поділяється на:

1) конвенційний, який є комплексною системою обслуговування клієнта і зосереджує в собі бухгалтерські, юридичні, консультаційні та інші послуги. Фактично за клієнтом зберігаються лише виробничі функції (рис. 9.5);

* Цивільний Кодекс України №435-IV від 16 січня 2003 року // www.rada.gov.ua. — Гл. 73.

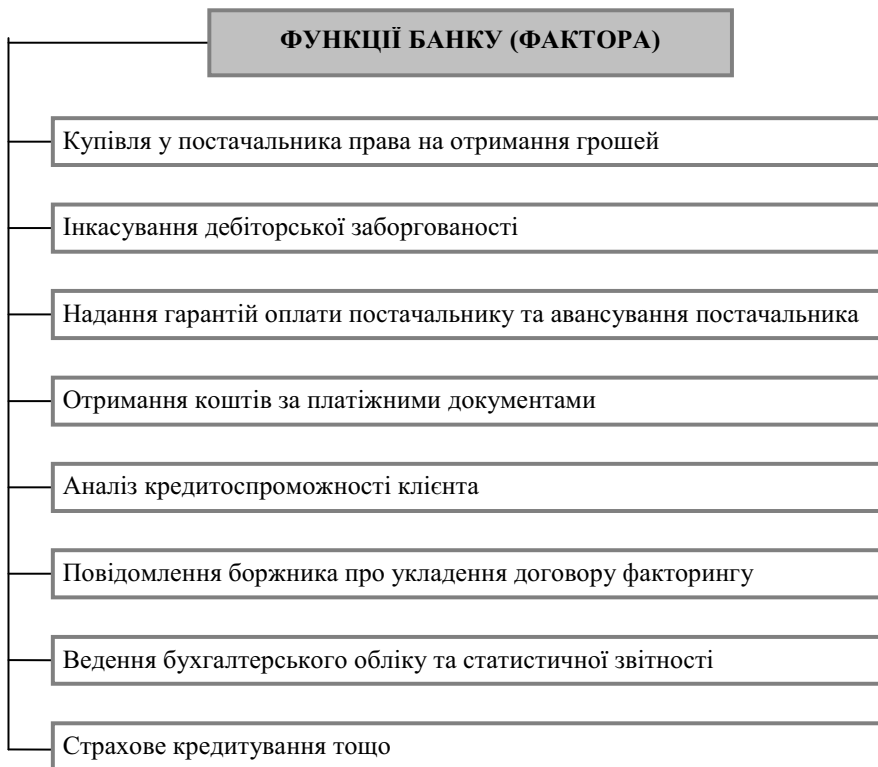

Рис. 9.5. Функції банку з операції конвенційного факторингу

2) конфіденційний, що обмежується тільки дисконтуванням рахунків-фактур. Конфіденційний факторинг передбачає повідомлення боржника про перевідступлення клієнтом прав вимоги боргу банку (фактору), який одразу зараховує на його рахунок близько 70—90 % суми боргу, а інші 10—30 % — в обумовлений у договорі термін за мінусом процентів за кредит й комісійних платежів. Переваги цього виду факторингу для клієнта полягають у тому, що він є більш незалежним від банку.

Як видно з рис. 9.5, банк може укласти угоду з клієнтом, за якою:

- або отримує у постачальника право на одержання платежу за товарними операціями з покупцями;
- або купує дебіторську заборгованість за відвантажені товари та надані послуги, які не оплачені в строк. Зміст та послідовність такої факторингової операції наведено на рис. 9.6.

Рис. 9.6. Послідовність здійснення факторингової операції (вкуп дебіторської заборгованості)

1. Відвантаження постачальником покупцеві товарів (робіт, послуг).

2. Оформлення та акцепт покупцем боргових вимог за товари (роботи, послуги).

3. Переуступка постачальником боргових вимог банку.

4. Аналіз банком кредитоспроможності постачальника та вивчення іншої інформації про діяльність, якість боргових вимог. У разі позитивного результату банк укладає з клієнтом договір факторингу.

5. Авансування оборотного капіталу клієнта-постачальника (оплата 70—90 % суми боргових вимог, придбаних фактором).

6. Виставлення фактором боргових вимог для оплати їх покупцем (боржником).

7. Оплата покупцем виставлених на нього фактором боргових вимог.

8. Перерахування банком клієнту залишку коштів (10—30 %) за мінусом плати за факторингове обслуговування та процентів за наданий дисконтний кредит (після одержання платежу від покупця).

Залежно від сектора ринку, на якому здійснюються операції факторингу, розрізняють національні (внутрішні) факторингові операції та міжнародний (зовнішній) факторинг.

Внутрішні факторингові операції мають місце, якщо постачальник, покупець і фактор знаходяться в одній країні. Для зовнішнього факторингу хоча б одна зі сторін факторингу знаходиться в іншій державі.

Учасниками міжнародних факторингових угод є:

- постачальник (експортер);
- покупець (імпортер);
- банк, фактор-компанія (імпорт-фактор, експорт-фактор).

Розглянемо особливості організації факторингу в імпортерських операціях (рис. 9.7):

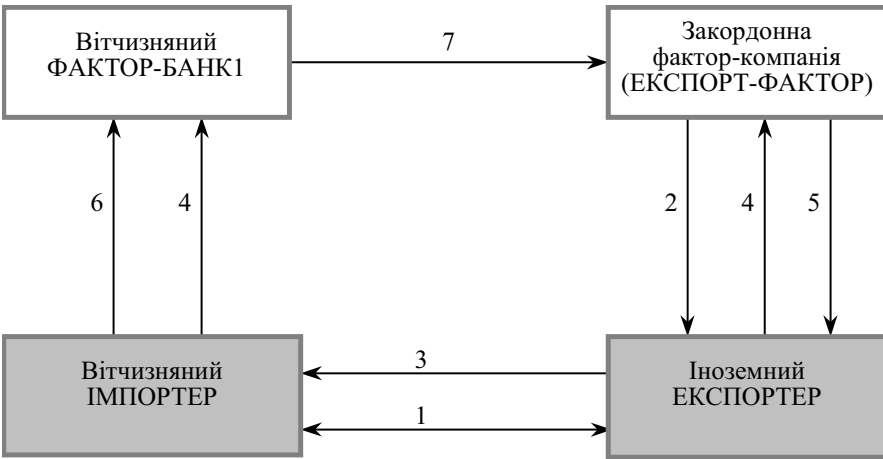

Рис. 9.7. Порядок здійснення операції міжнародного факторингу

1. Вітчизняний імпортер та іноземний експортер узгоджують умови роботи за факторингом та укладають угоду.

2. Іноземний експортер отримує від експорт-фактора підтвердження щодо надійності імпортера

3. Іноземний експортер відвантажує товар (надає послуги).

4. Іноземний експортер переуступає боргові вимоги експорт-фактору.

5. У разі необхідності негайної оплати, фактор-компанія авансує платіж експортеру.

6. З настанням строку платежу вітчизняний імпортер оплачує вартість товарів (наданих послуг).

7. Вітчизняний фактор-банк після отримання коштів від імпортера сплачує закордонній фактор-компанії.

Факторинг є перспективною формою розрахунків, оскільки має економічні переваги для всіх сторін факторингової угоди (рис. 9.8).

З метою швидкої реалізації довгострокових фінансових зобов'язань та сприяння надходженню готівки експортеру, що надав кредит іноземному покупцю використовується така форма розрахунків як форфейтинг.

Форфейтинг — це купівля на безповоротній основі у кредитора боргу, вираженого у оборотному документі.

Покупець боргу (форфейтер) бере на себе зобов'язання відмовитися від свого права регресної вимоги до **кредитора** у разі неможливості одержання грошових коштів від **боржника**.

Рис. 9.8. Переваги факторингу

Форфейтинговій операції притаманні такі характерні ознаки (рис. 9.10):

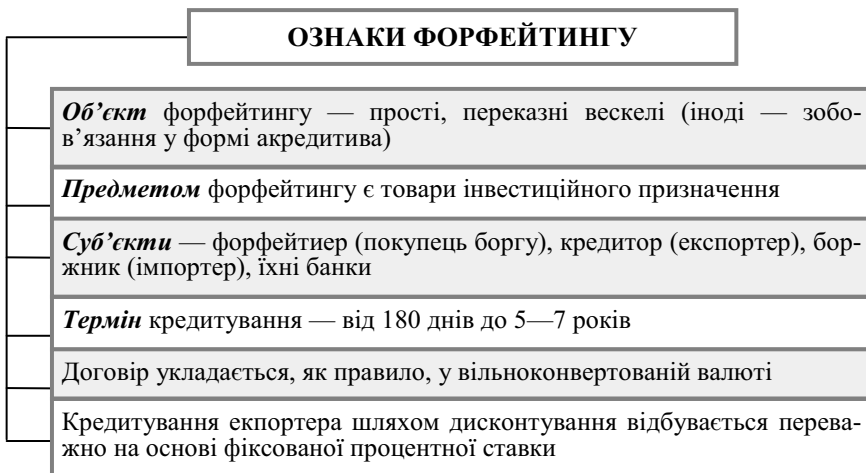

Рис. 9.10. Ознаки форфейтингу

Зміст і послідовність здійснення форфейтингової операції (рис. 9.11):

1. Експортер та імпортер домовляються про поставку товарів та визначають порядок їх оплати.
2. Ініціювання угоди експортером, проведення переговорів з форфейтером про розміри дисконту, вимоги сторін тощо.
3. Збір та аналіз інформації про змісті характер угоди, аналіз ризиків.
4. Інформування експортера про можливість укладення угоди форфейтингу.
5. Імпортер оформляє векселі та передає їх у банк, який авально або гарантує векселі.
6. Векселі направляються у банк експортера.
7. Експортер відвантажує товари імпортеру.
8. Банк експортера отримує дозвіл від банку імпортера на передачу векселів експортеру.
9. Експортер одержує векселі від свого банку.
10. Гарантовані векселі продаються форфейтеру без права регресу вимог.
11. Надходження коштів експортеру від наданих векселів.

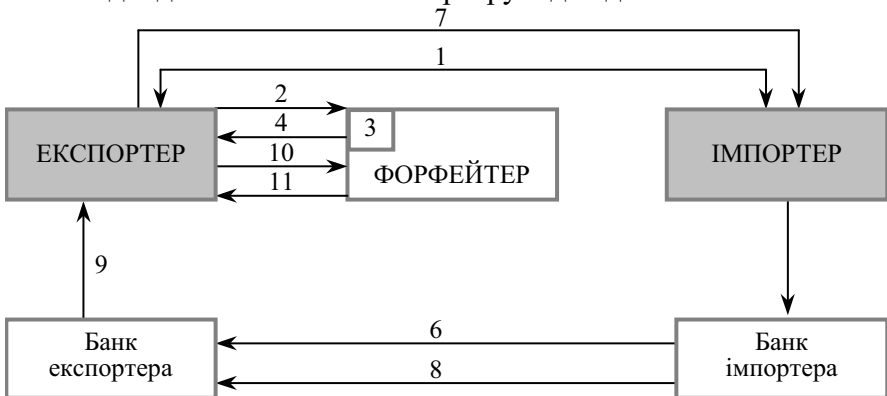

Рис. 9.11. Послідовність здійснення форфейтингової операції

В операції форфейтингу експортер має можливість одержати грошові кошти відразу після відвантаження продукції або надання послуг, не витрачаючи часу та коштів на управління боргом або на організацію його погашення.

Форфейтер (банк експортера), у свою чергу, одержує більший дохід, ніж при звичайному кредитуванні при цьому оперативність в оформленні документації вища.

9.6. Операції банку з дорогоцінними металами

До банківських дорогоцінних металів належать: золото, срібло, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Операції з дорогоцінними металами включають дії, пов'язані з:

— виникненням та припиненням права власності та інших прав на дорогоцінні метали;

— надходженням дорогоцінних металів до місць зберігання;

— зміною вмісту або фізичного стану дорогоцінних металів у будь-яких речовинах і матеріалах під час їх видобутку, виробництва та використання;

— ввезенням дорогоцінних металів у країну з-за кордону та вивезення їх з неї.

До операцій з банківськими дорогоцінними металами відносяться:

• **Депозитні.** Полягають у залученні та розміщенні металів на певний строк на металічні рахунки. Свідченням про депонування золота є випущені банком золоті сертифікати, які підлягають вільному обміну на зазначену в них кількість золота або грошовий еквівалент золота за ринковою ціною.

• **Операції з надання кредитів.** Це кредитування позичальника на умовах зворотньої поставки наданих або зарахованих на знеособлені рахунки дорогоцінних металів у термін, зазначений у договорі. Банки можуть кредитувати і під заставу золотого депозиту.

• **Операції з монетами** у дорогоцінних металах.

• **Операції спот** — це операції, що здійснюються в межах двох робочих днів після укладення угоди між контрагентами про купівлю-продаж дорогоцінних металів на умовах зарахування (списання) металу та валюти з рахунків на рахунки.

• **Операції типу своп** — одночасна купівля і продаж дорогоцінних металів:

— купівля (продаж) однієї і тієї ж самої кількості металів на умовах своп зі зворотним продажем (купівлею) на умовах форвард (**своп у часі або фінансовий своп**);

— одночасна купівля (продаж) металу однієї якості проти продажу (купівлі) золота іншої якості (**своп за якістю металу**);

— **своп за місцезнаходженням металу.**

• **Опціони** — право продати чи купити певну кількість золота за домовленою ціною у певний строк чи протягом обумовленого строку. За продаж права (опціону) продавець отримує від покупця премію.

• **Угоди форвард** передбачають продаж (купівлю) металів на строк, що більший за два робочих дні після укладення угоди.

Банки також можуть надавати додаткові послуги своїм клієнтам зі зберігання цінностей у трьох формах:

— **зберігання цінностей клієнтів у сховищі:**

1. Банк може прийняти на зберігання документи, цінні папери, дорогоцінні метали, каміння, інші коштовності та цінності.

2. Банк може бути уповноважений поклажодавцем на вчинення правочинів з цінними паперами, прийнятими на зберігання.

3. Укладення договору зберігання цінностей у банку засвідчується видачею банком поклажодавцеві іменного документа, пред'явлення якого є підставою для повернення цінностей поклажодавцеві.

— **надання клієнтам сейфів у приміщенні банку.** Договір про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком

1. Банк може передати поклажодавцеві індивідуальний банківський сейф (його частину або спеціальне приміщення) для зберігання у ньому цінностей та роботи з ними.

2. Банк видає поклажодавцеві ключ від сейфа, картку, що ідентифікує поклажодавця, інший знак або документ, що посвідчує право його пред'явника на доступ до сейфа та одержання з нього цінностей.

3. Банк приймає від поклажодавця цінності, контролює їх розміщення у сейф та одержання їх із сейфа.

— **надання нічних сейфів клієнтам.**

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Які ознаки притаманні банківським послугам?
2. Охарактеризуйте зміст і етапи лізингових операцій.

3. У чому полягає відмінність гарантійних послуг банків від поручительства?
4. Що таке комісія?
5. Охарактеризуйте трастові послуги банку на користь фізичних і юридичних осіб.
6. Що є предметом договору факторингу? Яка послідовність здійснення факторингової операції?
7. Визначте ознаки та переваги форфейтингу.
8. Які операції з дорогоцінними металами проводять банки?

ГЛАВА 10. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

Після вивчення цієї теми ви зможете:

- пояснити поняття «фінансова стійкість банку» та визначити порядок формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями;
- з'ясувати порядок формування резервів для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості;
- пояснити структуру бухгалтерського балансу банку та основних статей фінансового звіту;
- здійснити аналіз прибутковості банку;
- визначити зміст основних економічних нормативів банківської діяльності.

10.1. Поняття фінансової стійкості банку. Формування резервів для покриття можливих втрат від активних операцій

Одним із найважливіших, факторів забезпечення довіри до банків є підтримання їх фінансової стабільності.

**Фінансова
стійкість
комерційного
банку**

його спроможність з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком реалізувати свої функції на ринку незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів.

Останні включають:

— загальний економічний стан, що може впливати на вирішальні компоненти фінансової стійкості — доходи і витрати, особливо, за кредитними операціями. Це обсяги і капіталізація виробництва, ділова активність і фінансовий стан позичальників, стан платіжного балансу країни, інвестиційної сфери, масштаби тіньової економіки, ступінь бартеризації господарських зв'язків, залежність економіки та всієї фінансової системи від зовнішніх запозичень фінансових ресурсів;

— рівень соціально-політичної стабільності в країні, курс державної політики, у тому числі в соціальній сфері;

— ступінь розвитку банківського законодавства, особливо щодо питань повернення кредитів, сплати відсотків, процедури банкрутства та правового забезпечення кредитного процесу;

— стан фінансового ринку, що включає кон'юнктуру на грошовому ринку, тісно пов'язану з темпами інфляції та інфляційними очікуваннями, витратами на обслуговування державного боргу, рівнем доходності цінних паперів і наявністю чи відсутністю тиску з боку владних структур щодо здійснення кредитної емісії для погашення державного боргу або посилення податкового пресу, курсом національної валюти, а також ступенем податкового навантаження на банки і регулюванням та контролем з боку центрального банку.

Регулювання і контроль центрального банку — це комплекс заходів, за допомогою яких держава через центральний банк займається забезпеченням стабільного, безпечного функціонування банків, запобіганням дестабілізуючих впливів. Воно включає встановлення правових норм для банківської діяльності, деякі інструменти грошово-кредитної політики з управління ліквідністю та контроль за дотриманням певних економічних нормативів.

Як інструмент регулювання фінансової стійкості банку, зокрема його ліквідності, використовуються резервні вимоги, оскільки одним із показників, що характеризує ліквідність, є залишки коштів (резервів) на рахунках банків. Підвищення центральним банком норми обов'язкових резервів приводить до скорочення надлишкових резервів у розпорядженні банку, тобто до скорочення його вільної ліквідності, а зниження — навпаки, збільшує вільну ліквідність, розширює можливості банків щодо проведення кредитних та інших активних операцій.

З метою підвищення надійності та стабільності захисту інтересів банку і його вкладників, підвищення якості активів та управління, зменшення ризику активних операцій у банках формуються резерви на покриття непередбачуваних збитків по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях.

Порядок і розміри формування та використання резервів визначається Національним банком України. На кінець 2004 р. чисті витрати на формування резервів банками України склали 2,380 млн. грн.*

Комерційні банки зобов'язані формувати резерви: **резервний фонд банку, резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків, резерви для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості і від операцій з цінними паперами.**

* Національний банк України. Фінансові результати банків України // www.bank.gov.ua.

Детальніше зупинимося на порядку формування **резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.**

Банки зобов'язані здійснювати розрахунок резервів під *стандартну та нестандартну заборгованість* (кредити, що належать до категорії «під контролем», «субстандартні», «сумнівні», «безнадійні») (з урахуванням строків погашення боргу за кредитними операціями) протягом місяця, у якому здійснено кредитну операцію.

Для визначення розміру відрахувань до резерву банк проводить **оцінку фінансового стану позичальника** з урахуванням поточного стану обслуговування позичальником/контрагентом кредитної заборгованості кожного разу під час укладання договору про здійснення кредитної операції, а надалі для:

банків — не рідше, ніж один раз на місяць;

інших юридичних осіб — не рідше ніж один раз на три місяці;

фізичних осіб — періодичність оцінки їх фінансового стану визначається банками самостійно з урахуванням стану обслуговування боргу та строкості кредиту, але не рідше ніж один раз у рік (або за результатами фінансового року).

Якщо обслуговування кредитної заборгованості відбувається із простроченням або пролонгацією, то оцінка фінансового стану позичальника — фізичної особи має відбуватися постійно (щомісяця або щокварталу) протягом періоду не своєчасного погашення боргу — крім випадків, пов'язаних з поважними причинами (документально підтверджені факти відрядження, хвороба тощо).

Згідно з Положенням НБУ про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків здійснюється класифікація позичальників — юридичних осіб за результатами оцінки їх фінансового стану. Це такі класи.

Клас «А» — фінансова діяльність добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника — бездоганна; крім того, позичальники-банки (резиденти) і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах — членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні.

До цього класу можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник А, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor's, Moody's тощо).

Клас «Б» — фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу «А», але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Позичальники/контрагенти банку, які належать до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності; крім того, позичальники-банки (резиденти) і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах — членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може свідчити про негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які належать до класу «Б», мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити. До цього класу можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж «інвестиційний клас», що підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor's, Moody's тощо).

Клас «В» — фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю, крім того, позичальники-банки (резиденти) і банки країн — членів СНД дотримуються економічних нормативів. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвоєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану позичальника. Забезпечення кредитної операції має бути ліквідним і не викликати сумнівів щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення тощо. До цього класу можуть належати позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник В, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor's, Moody's тощо).

Клас «Г» — фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; ймовірність повного погашення кредитної заборгованос-

ті та відсотків/комісій за нею є низькою; проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитом, потрібної документації щодо забезпечення, яка свідчить про наявність (схоронність) і його ліквідність тощо. Якщо під час проведення наступної класифікації немає безсумнівних підтверджень поліпшити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника банку або рівень забезпечення за кредитною операцією, то його потрібно класифікувати на клас нижче (клас «Д»). До цього класу належить позичальник/контрагент банку, проти якого порушено справу про банкрутство.

Клас «Д» — фінансова діяльність незадовільна і є збитковою; показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), ймовірності виконання зобов'язань позичальником/контрагентом банку практично немає. До цього класу належить позичальник/контрагент банку, що визнаний банкрутом в установленому чинним законодавством порядку.

Якщо банк здійснює довгострокове кредитування під інвестиційний проект, розрахунок ефективності якого (у тому числі доходу, що планується отримати від його реалізації) забезпечує погашення кредиту і відсотків/комісій за ним відповідно до умов кредитної угоди, а також за умови, що бізнес-план реалізації інвестиційного проекту виконується, то клас позичальника може бути підвищено на один рівень.

Для оцінки фінансового стану позичальника — фізичної особи банки встановлюють показники та їх оптимальні значення залежно від виду кредиту (на придбання або будівництво житла, придбання транспортних засобів, товарів тривалого використання, на інші потреби), його обсягу й строку, виду забезпечення (застави) за кредитом.

Класифікація позичальників — фізичних осіб за результатами визначення їх кредитоспроможності (фінансового стану) здійснюється з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями:

Клас «А» — сукупний чистий дохід позичальника значно перевищує внески на погашення кредиту і відсотків/комісій за ним, високою є ймовірність збереження такого співвідношення протягом дії кредитної угоди; обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні або позичальник має високу особисту кредитоспроможність (що підтверджується документально) і заслуговує на безперечну довіру; немає жодних свідчень про можливість затримки з повер-

ненням кредиту і відсотків/комісій за ним відповідно до умов кредитної угоди.

Клас «Б» — основні характеристики аналогічні або близькі до класу «А», однак імовірність їх підтримування на такому самому рівні є низькою або наявна тенденція (або інформація) щодо можливості їх зниження. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і відсотків/комісій за ним.

Клас «В» — сукупні обсяги доходів і витрат позичальника свідчать про досягнення граничної межі в забезпеченні погашення боргу, зміну місця роботи (з погіршенням умов), зростання обсягу зобов'язань позичальника, що свідчить про підвищення ймовірності несвочасного та/або в неповній сумі погашення кредиту і відсотків/комісій за ним. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і відсотків/комісій за ним.

Клас «Г» — фінансовий стан позичальника нестабільний. Наявна тенденція і періодично виникають проблеми із своєчасною сплатою боргу за кредитами та відсотками/комісіями за ним через нестабільність доходів позичальника або зростання витрат та/або зобов'язань. Сукупний чистий дохід позичальника в окремі періоди не забезпечує сплату боргу за кредитом та відсотків/комісій за ним. Є проблеми щодо забезпечення за кредитом (низький рівень його ліквідності або його обсяг недостатній тощо).

Клас «Д» — фінансовий стан позичальника незадовільний. Доходи не забезпечують сплату боргу за кредитом та відсотків/комісій за ним. Кредит не забезпечений ліквідною заставою. Практично немає змоги сплатити борг за кредитом та відсотки/комісії за ним, у тому числі за рахунок забезпечення кредиту.

Якщо немає достовірної фінансової звітності, що підтверджує оцінку фінансового стану позичальника — юридичної особи, або відповідних документів та інформації щодо оцінки фінансового стану фізичної особи, а також належним чином оформлених документів, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, то такі позичальники мають класифікуватися не вище класу «Г».

Для визначення категорії заборгованості (стандартна чи нестандартна) банк здійснює *щомісяця оцінку стану обслуговування боргу:*

а) за станом погашення позичальником/контрагентом — **юридичною особою** кредитної заборгованості за основним боргом (у

тому числі за операціями репо) та відсотків/комісії за ним на підставі кредитної історії позичальників та їх взаємовідносин з банком обслуговування боргу є:

«добрим»:

якщо заборгованість за кредитом і відсотки/комісії за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

або кредит пролонговано без пониження класу позичальника та відсотки/комісії за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

або кредит пролонговано з пониженням класу позичальника до 90 днів та відсотки/комісії за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

«слабким»:

якщо заборгованість за кредитом прострочена від 8 до 90 днів та відсотки/комісії за ним сплачуються з максимальною затримкою від 8 до 30 днів;

або кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк від 91 до 180 днів, але відсотки/комісії сплачуються в строк або з максимальною затримкою до 30 днів;

«незадовільним»:

якщо заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів;

або кредит пролонговано з пониженням класу позичальника понад 180 днів;

б) за станом погашення позичальником—фізичною особою кредитної заборгованості та відсотків/комісії за ним обслуговування боргу є:

«добрим»:

якщо заборгованість за кредитом і відсотками/комісією за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

або кредит пролонговано на строк до 90 днів та відсотки/комісії за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

«слабким»:

якщо заборгованість за кредитом прострочена (була прострочена) від 8 до 90 днів та відсотки/комісії за ним сплачуються (були сплачені) із затримкою від 8 до 30 днів (або з максимальною

затримкою від 31 дня до 120 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

або кредит пролонговано на строк від 91 дня до 180 днів, але відсотки/комісії сплачуються в строк або з максимальною затримкою до семи календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

«незадовільним»:

якщо заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів (або з максимальною затримкою до 120 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо);

або кредит пролонговано понад 180 днів.

Якщо одна з вимог кожного підпункту, що характеризує групу кредитної операції за станом обслуговування боргу позичальниками/контрагентами (юридичними і фізичними особами), не виконується, то така операція зараховується до групи на один рівень нижче».

Відповідно до перелічених критеріїв здійснюється *класифікація кредитного портфеля за ступенем ризику та визначається категорія кредитної операції* (табл. 10.1).

Таблиця 10.1

КАТЕГОРІЇ КРЕДИТНОЇ ОПЕРАЦІЇ ЗАЛЕЖНО ВІД ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПОЗИЧАЛЬНИКА ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ НИМ БОРГУ*

Фінансовий стан позичальника (клас)	Обслуговування боргу позичальником (група)		
	«добре»	«слабке»	«незадовільне»
«А»	«стандартна»	«під контролем»	«субстандартна»
«Б»	«стандартна»	«субстандартна»	«субстандартна»
«В»	«субстандартна»	«субстандартна»	«сумнівна»
«Г»	«сумнівна»	«сумнівна»	«безнадійна»
«Д»	«сумнівна»	«безнадійна»	«безнадійна»

Залежно від категорії кредитної операції банк визначає суму забезпечення — гарантії чи застави, що береться до розрахунку резервів під кредитні ризики з урахуванням коефіцієнтів (табл. 10.2, табл. 10.3).

* Положення про порядок формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: затв. Постановою Правління НБУ від 19.03.03 № 119 зі змінами і доповненнями. — Гл. 6, п. 6.1.

Таблиця 10.2

**БЕЗУМОВНІ ГАРАНТІЇ, ЩО БЕРУТЬСЯ ДО РОЗРАХУНКУ РЕЗЕРВУ
ПІД КРЕДИТНІ РИЗИКИ**

Класифіковані кредитні операції	Відсоток вартості забезпечення (гарантії), що береться до розрахунку чистого кредитного ризику за окремою кредитною операцією			
	Кабінету Міністрів України	урядів країн категорії «А»	міжнародних багатосторонніх банків	банків з рейтингом не нижче ніж «інвестиційний клас», забезпечені гарантії банків України
«Стандартна»	100 %	100 %	100 %	100 %
«Під контролем»	100 %	100 %	100 %	100 %
«Субстандартна»	50 %	100 %	100 %	100 %
«Сумнівна»	20 %	20 %	20 %	20 %
«Безнадійна»	0 %	0 %	0 %	0 %

Таблиця 10.3

**ПРЕДМЕТИ ЗАСТАВИ, ЩО БЕРУТЬСЯ ДО РОЗРАХУНКУ РЕЗЕРВУ
ПІД КРЕДИТНІ РИЗИКИ**

Класифіковані кредитні операції	Відсоток вартості забезпечення (застави), що береться до розрахунку чистого кредитного ризику за окремою кредитною операцією					
	майнових прав на грошові депозити, іменних депозитних сертифікатів, випущених банком-кредитором	банківських металів	державних цінних паперів	недержавних цінних паперів	нерухомого майна	рухомого майна, інших майнових прав і дорогоцінних металів
«Стандартна»	100 %	80 %	100 %	50 %	50 %	50 %
«Під контролем»	100 %	80 %	80 %	40 %	50 %	40 %
«Субстандартна»	100 %	60 %	50 %	20 %	40 %	20 %
«Сумнівна»	100 %	20 %	20 %	10 %	20 %	10 %
«Безнадійна»	0	0	0	0	0	0»

На підставі класифікації валового кредитного ризику та враховуючи прийняте забезпечення, банк визначає **чистий кредитний ризик** за кожною кредитною операцією і зважає його на встановлений коефіцієнт резервування(табл. 10.4).

Таблиця 10.4

**КОЕФІЦІЄНТИ РЕЗЕРВУВАННЯ
ЗА КАТЕГОРІЯМИ КРЕДИТНОЇ ОПЕРАЦІЇ**

Категорія кредитної операції	Коефіцієнт резервування (за ступенем ризику)
«Стандартна»	1 %
«Під контролем»	5 %
«Субстандартна»	20 %
«Сумнівна»	50 %
«Безнадійна»	100 %»

Списану кредитну заборгованість за основним боргом, нараховані, але не отримані відсотки за списаною простроченою заборгованістю за рахунок резервів під стандартну та нестандартну заборгованість комерційний банк має *враховувати на позабалансових рахунках*. Комерційні банки зобов'язані продовжувати роботу з такими клієнтами щодо повернення ними боргу протягом не менше 3-х років.

У разі нестачі коштів загального резерву для погашення кредиторської заборгованості комерційний банк покриває отримані у звітному році збитки від кредитної діяльності за рахунок зменшення своїх фондів, нерозподіленого прибутку минулого року, які направляються на створення додаткового резерву.

Формування резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості має таку послідовність:

- ◆ За результатами інвентаризації дебіторська заборгованість розподіляється за групами ризику.

- ◆ Розмір резервів диференціюється залежно від класифікації дебіторської заборгованості за групами ризику окремо для заборгованості, що виникла на підставі договорів з урахуванням кількості днів прострочення для заборгованості, що виникла не на підставі договорів, а залежно від часу її перебування на балансі (табл. 10.5).

**РОЗМІР РЕЗЕРВУ ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ МОЖЛИВИХ ВТРАТ
ВІД ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА ГРУПАМИ РИЗИКУ***

Група ризику згідно з класифікацією	Дебіторська заборгованість, що виникла з договірних умов		Дебіторська заборгованість, що виникла не на підставі договорів	
	Кількість днів простроченні	Розмір резерву, %	Кількість днів з часу виникнення	Розмір резерву, %
I	0—30	0	0—90	0
II	31—60	20	91—180	20
III	61—90	50	181—360	50
IV (безнадійна)	91 і >	100	361 і >	100

◆ Щомісячно за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості за станом на 25-те число з'ясовуються суми заборгованості, на які потрібно створити резерви за кожними рахунками.

◆ Безнадійна дебіторська заборгованість, що обліковується на балансових рахунках як сумнівна заборгованість, погашення якої не відбувається протягом наступних 180 днів, списується за рахунок резервів.

◆ Дебіторську заборгованість, списану за рахунок резервів комерційні банки мають враховувати за позабалансовими рахунками.

10.2. Фінансові звіти банку та аналіз його діяльності

Фінансова звітність *система взаємопов'язаних узагальнених показників, що відображають фінансовий стан та результати діяльності банку за звітний період. Вона складається за допомогою підрахування, групування і спеціального оброблення даних поточного бухгалтерського обліку.*

До складу **фінансової звітності** включають: бухгалтерський баланс, звіт про прибутки та збитки.

* Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості: затв. Постановою Правління НБУ від 13.12.02 № 505.

До *статистичної звітності* належать звітність про кредитні та депозитні операції в національній та іноземній валюті, процентні ставки, операції з цінними паперами та інші банківські операції.

Банківський баланс це бухгалтерський баланс, який відбиває стан активів, пасивів та власного капіталу у грошовій формі на певну дату.

Статті балансу групуються за економічним змістом і розміщуються згори донизу в міру зниження ліквідності (*активні рахунки*) і збільшення строків зобов'язань (*пасивні рахунки*) (табл. 10.6).

Таблиця 10.6

СХЕМАТИЧНИЙ БАЛАНС БАНКУ

АКТИВ	ПАСИВ
1. Валюта, монета і банківські метали.	1. Кореспондентські рахунки НБУ та інших банків.
2. Дорожні та інші чеки.	2. Депозити та кредити, отримані від інших банків.
3. Кошти на кореспондентських рахунках у НБУ та в інших банках.	3. Кредити, отримані від НБУ.
4. Депозити та кредити в банках.	4. Строкові депозити клієнтів та кошти до запитання.
5. Цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції.	5. Власні цінні папери.
6. Кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам.	5. Інші зобов'язання.
7. Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	
8. Нематеріальні активи.	
9. Матеріальні активи.	
10. Інші активи.	

Відображення інформації в балансі досягається за допомогою методу подвійного запису, зумовленого бухгалтерським рівнянням:

$$A = П = З + К,$$

де: А — активи, П — пасиви, З — зобов'язання, К — капітал.

Основною метою банку, як комерційної установи, є отримання прибутку.

Прибуток банку — це різниця між його валовими доходами та валовими витратами.

Основними джерелами **доходів** більшості комерційних банків є:

- ◆ проценти, які стягуються з позичальника за користування позичками. За станом на 01.01.2005 р. процентний дохід банків України становив 13,556 млн. грн., що на 5,8 млн. грн. перевищував процентні витрати*;

- ◆ доходи від проведення операції з іноземною валютою (комісійні за виконання цих операцій, курсової різниці);

- ◆ доходи від операцій з цінними паперами;

- ◆ доходи від виконання банківських послуг.

Витрати банку поділяються на відносно постійні та змінні.

Відносно постійними витратами комерційного банку є:

- заробітна плата;

- придбання або виготовлення бланків і канцелярських товарів;

- утримання приміщень, охорони та протипожежної сигналізації;

- амортизаційні відрахування та інші.

Змінними витратами банку є:

- виплата процентів по вкладах, депозитах і міжбанківському кредиту;

- плата за послуги регіональної розрахункової палати і регіонального розрахунково-касового центру;

- витрати на рекламу;

- витрати на відрядження;

- поштово-телеграфні витрати та інші.

Витрати банку можна поділити на операційні та не операційні:

Операційні витрати:

- сплачені проценти за залученими банком коштами;

- сплачена комісія;

- витрати на операції з цінними паперами;

- витрати на валютні операції;

- витрати на розрахунково-касове обслуговування;

- витрати на страхування майна, цінностей ризику;

- інші операційні витрати.

* Національний банк України. Фінансові результати банків України // www.bank.gov.ua.

Не операційні витрати:

- витрати на утримання персоналу;
- витрати, пов'язані з експлуатацією основних фондів банку;
- інші витрати.

Фінансові результати діяльності комерційного банку відбиваються у кварталній **звітності про прибутки та збитки**. Дохідні статті форми розміщені у її лівій частині, а витратні — у правій (табл. 10.7).

Таблиця 10.7

**ФІНАНСОВИЙ ЗВІТ
ПРО ПРИБУТКИ ТА ЗБИТКИ БАНКУ***

ДОХОДИ	ВИТРАТИ
Процентні доходи	Процентні витрати
Комісійні доходи	Комісійні витрати
Результат від торговельних операцій	
Інші банківські операційні доходи	Інші банківські операційні витрати
Інші небанківські операційні доходи	Інші небанківські операційні витрати
Зменшення резервів за заборгованістю	Відрахування в резерви
Непередбачені доходи	Непередбачені витрати
	Прибуток (збиток) до сплати податку
	Податок на прибуток
	Чистий прибуток (збиток)

При визначенні прибутку банку, що оподатковується валовий дохід комерційного банку за звітний період зменшується на суму валових витрат та суму амортизаційних відрахувань.

* Банківські операції: Підручник / За ред. А. М. Мороза. — 2-ге вид. — К: КНЕУ, 2002. — С. 402.

Усього по банках України прибуток до оподаткування на початок 2005 року становив 1 672 092 грн., чистий прибуток 1 262 749 грн.^{**}

Розрахунок оподатковуваного прибутку безпосередньо не пов'язаний з формуванням балансового прибутку комерційного банку як платника податку. У зв'язку з чим комерційними банками здійснюється два види обліку: фінансовий і податковий.

Податковий облік ведеться з метою накопичення даних про валові доходи КБ і використовується для складання податкової звітності (декларації про прибуток банківської установи та додатків до неї), а **фінансовий облік** — для складання звітності про прибутки та збитки, тобто для визначення фінансового результату.

У практиці банків країн з розвинутою ринковою економікою використовується методика визначення фінансової стійкості банку за системою CAMEL. Порядок проведення такого аналізу відображено в *додатку 23*.

10.3. Аналіз прибутковості банку

Прибутковість відіграє важливу роль у діяльності банку, оскільки досягнення задовільного рівня прибутку дає змогу поповнювати капітал, формує основу функціонування та зростання банку, а також забезпечує прийнятний рівень дивідендних виплат акціонерам.

Оцінювання прибутковості здійснюється за допомогою системи відповідних показників.

Найпоширенішими **показниками прибутковості банку** є:

- **прибуток на одиницю активів (ROA);**
- **прибуток на акціонерний капітал (ROE);**
- **процентна маржа (SPRED).**

ROA — це показник, що характеризує співвідношення чистого прибутку банку (прибутку після оподаткування) й активів банку. Він показує, скільки чистого прибутку дає одиниця активів банку. **ROA** — показник ефективності роботи менеджерів банку

^{**} Національний банк України. Фінансові результати банків України // www.bank.gov.ua.

отримання чистого прибутку від одиниці активів банківської установи.

$$ROA = EAR / ASS,$$

де *EAR* — чистий прибуток банку;

ASS — активи банку;

ROE — показник, що характеризує розмір чистого прибутку, який будуть одержувати акціонери від інвестування свого капіталу.

$$ROE = EAR / EQU,$$

де *EAR* — чистий прибуток банку;

EQU — акціонерний капітал.

SPRED — показує, наскільки успішно банк виконує функцію посередника між вкладниками та позичальниками і наскільки гостра конкуренція на грошовому ринку, учасником якого є банк. Посилення конкуренції зумовлює скорочення різниці між доходами за активами та витратами за пасивами. *SPRED* розраховується за формулою

$$SPRED = (INC/EAR \text{ } ASS) - (EXP/EXP \text{ } LIA).$$

де *INC* — процентні доходи;

EXP — процентні видатки;

EAR ASS — доходні активи;

EXP LIA — пасиви, за якими сплачуються відсотки.

Отже, кожен з наведених показників характеризує той чи інший аспект прибутковості банку.

10.4. Регулювання діяльності банків

Банківська стійкість означає постійну здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкурентному середовищі. На створення необхідних умов для стабільної діяльності банків спрямована **система економічних нормативів регулювання банківської діяльності**, яка впроваджена НБУ і є обов'язковою для всіх комерційних банків (додаток 24).

Найважливішими економічними нормативами, які характеризують фінансову стійкість банку, його здатність виконувати більшість інших нормативів, є такі.

Нормативи капіталу:

Н1 — *норматив мінімального розміру статутного капіталу*. Мінімальний розмір регулятивного капіталу регламентує рівень статутного фонду новостворюваних банків.

Регулятивний капітал банку

$$K_p = OK + ДК - В,$$

де K_p — регулятивний капітал банку;
OK — основний капітал (капітал першого рівня);
ДК — додатковий капітал (капітал другого рівня);
В — відвернення.

Н2 — *норматив платоспроможності (адекватності регулятивного капіталу)*.

Значення показника адекватності регулятивного капіталу визначається як співвідношення регулятивного капіталу банку та сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику та зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями.

Норматив адекватності регулятивного капіталу

$$H_2 = \frac{K_p}{(A_1 * 0 + A_2 * 0,1 + A_3 * 0,2 + A_4 * 0,5 + A_5 * 1,0) - P_n} * 100 \%,$$

де K_p — регулятивний капітал банку;
 $A_1 \dots A_5$ — активи, зважені на відповідний коефіцієнт ризику залежно від групи ризику, до якої віднесено актив (табл. 10.8);
 P_n — резерв під нестандартну заборгованість за всіма активними операціями
Значення нормативу H_2 не може бути меншим ніж 8 %

Чим вище значення, тим більша частка ризику, що її приймають на себе власники банку; і навпаки: чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори і вкладники банку.

ГРУПИ АКТИВІВ ЗА СТУПЕНЕМ РИЗИКУ*

I	<p>Найбільш ліквідні</p> <ul style="list-style-type: none"> — готівкові кошти — банківські метали — кошти в НБУ — боргові цінні папери центральних органів виконавчої влади, що рефінансуються та емітовані НБУ — нараховані доходи з за борговими цінними паперами, що рефінансуються та емітовані НБУ — боргові цінні папери центральних органів виконавчої влади у портфелі банку на продаж і на інвестиції 	0 %
II	<ul style="list-style-type: none"> — короткострокові та довгострокові кредити, надані центральним органам виконавчої влади — нараховані доходи за кредитами, наданими центральним органам виконавчої влади 	10 %
III	<ul style="list-style-type: none"> — боргові цінні папери місцевих органів виконавчої влади, що рефінансуються та емітовані НБУ — боргові цінні папери місцевих органів виконавчої влади в портфелі банку на продаж та на інвестиції — кошти до запитання, розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг, не нижче ніж інвестиційний клас — нараховані доходи за коштами до запитання, що розміщені у банку, який має офіційний кредитний рейтинг, не нижче ніж інвестиційний клас — короткострокові кредити та депозити, розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг, не нижче ніж інвестиційний клас, а також нараховані доходи за такими кредитами, депозитами 	20 %
IV	<ul style="list-style-type: none"> — кошти до запитання та нараховані на них доходи в інших банках, що не належать до інвестиційного класу — короткострокові та довгострокові кредити, надані місцевим органам виконавчої влади — нараховані доходи за кредитами, надані місцевим органам виконавчої влади — гарантійні депозити в інших банках — зобов'язання з кредитування, надані банками, та інші зобов'язання, які надані клієнтам — валюта та банківські метали, куплені але не одержані 	50 %
V	<ul style="list-style-type: none"> — прострочені нараховані доходи — депозити, розміщені в інших банках, що не належать до інвестиційного класу — гарантійні депозити в інших банках — прострочені кредиторська заборгованість — короткострокові кредити, які надані іншим банкам, що не належать до інвестиційного класу — термінова та пролонгована кредиторська заборгованість — сумнівна дебіторська заборгованість 	100 %

* Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: затв. Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 з змінами та доповненнями.

НЗ — *норматив достатності капіталу* розраховується як співвідношення основного капіталу до загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями банків.

Норматив достатності основного капіталу

$$НЗ = ОК / ЗА * 100 \%$$

де ОК — основний капітал (капітал першого рівня);

ЗА — загальні активи.

До загальних активів належать:

- готівкові кошти;
- банківські метали;
- кошти в Національному банку;
- казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються та емітовані Національним банком;
- кошти в інших банках;
- сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями;
- дебіторська заборгованість за операціями з банками;
- кредити, що надані центральним і місцевим органам виконавчої влади, суб'єктам господарської діяльності, фізичним особам;
- дебіторська заборгованість за операціями з клієнтами;
- транзитний рахунок за операціями з клієнтами;
- цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції;
- товарно-матеріальні цінності;
- інші активи банку;
- суми до з'ясування та транзитні рахунки; операційні та неопераційні основні засоби.

Нормативне значення показника достатності капіталу має бути не меншим за 4 %, тобто на кожну гривню усіх активів (за мінусом резервів) банк повинен мати 4 коп. капіталу.

Комерційний банк буде в змозі відповідати за своїми зобов'язаннями за умови, якщо він вклав свої і залучені кошти у ліквідні активи. Це досягається завдяки дотриманню банком **нормативів ліквідності**.

H4 — **норматив миттєвої ліквідності** визначається як відношення суми коштів на кореспондентському рахунку та в касі до поточних зобов'язань банку.

Норматив миттєвої ліквідності

$$H4 = A_v / Z,$$

де A_v — сума активів банку;

— готівкові кошти;

— банківські метали;

— кошти на кореспондентських рахунках, які відкриваються в Національному банку та інших банках;

— строкові депозити, які розміщені в Національному банку та інших банках;

— боргові цінні папери, що рефінансуються та емітовані Національним банком, у портфелі банку на продаж та на інвестиції;

— боргові цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції;

— надані кредити.

Z — поточні зобов'язання.

— кошти до запитання;

— короткострокові та довгострокові кредити, які одержані від національного банку та інших банків;

— кошти бюджету України;

— строкові депозити і інших банків та клієнтів;

— субординований борг банку;

— зобов'язання.

Нормативне значення показника миттєвої ліквідності має бути не меншим за 20 %. Це означає, що на кожну гривню своїх поточних зобов'язань банк повинен мати не менше, ніж 20 коп. абсолютно ліквідних активів.

H5 — **норматив поточної ліквідності** розраховується як відношення активів первинної та вторинної ліквідності до строкових зобов'язань банку.

Норматив поточної ліквідності

$$H5 = A/C3,$$

де А — сума активів банку (коштів на кореспондентському рахунку і в касі);

- готівкові кошти;
- банківські метали;
- кошти на кореспондентських рахунках;
- строкові депозити, які розміщені в Національному банку та інших банках;
- боргові цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції;
- надані кредити.

С3 — строкові зобов'язання: вимоги і зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 30 днів включно.

Має бути не меншим від 40 %, тобто у банку активи і пасиви повинні бути збалансованими

H6 — норматив короткострокової ліквідності.

Норматив короткострокової ліквідності

$$H6 = Aл/ K3$$

де Ал — сума ліквідних активів банку зі строком виконання до 1 року;

К3 — короткострокові зобов'язання зі строком виконання до 1 року.

Нормальним це співвідношення вважається тоді, коли воно є не меншим за 20 %. Це означає, що на кожну гривню короткострокових зобов'язань, банк повинен мати 20 коп. активів.

Виконуючи активні операції, банки мають справу з клієнтами з різним фінансовим становищем, яким до того ж притаманна така риса, як швидка змінюваність. Це обумовлює підвищений ризик банківських операцій, а з ним і можливість допущення збитків. Одним із засобів мінімізації і запобігання ризиків є дотримання банком **нормативів ризику**, їх існує кілька.

H7 — норматив максимального розміру кредитного ризику на одного позичальника — встановлюється з метою обмеження

кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

Тобто банк повинен диверсифікувати свої кредитні вкладення і не допускати їх великої концентрації в одного клієнта.

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента

$$H7 = Zc / Kp * 100 \%,$$

де Zc — сукупна заборгованість 1-го контрагента за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими, сумнівними нарахованими доходами, 100 % позабалансових зобов'язань, за вирахуванням сформованих резервів під ці операції щодо цього контрагента;

Kp — регулятивний капітал банку.

Значення нормативу $H7$ не може перевищувати 25 %.

***H8** — норматив великих кредитних ризиків* встановлюється з метою обмеження концент-рації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.

Норматив великого кредитного ризику

$$H8 = Zv / Kp$$

де Zv — сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими і цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими, сумнівними нарахованими доходами, 100 % суми позабалансових зобов'язань, що враховується комерційним банком за «великими» кредитами за одним контрагентом за мінусом сформованих резервів під ці операції щодо такого контрагента;

Kp — регулятивний капітал банку.

Значення нормативу $H8$ не може перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку.

Н9 — *норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру* встановлюється з метою обмеження концентрації ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого та непрямого впливу на діяльність банку. Цей вплив зумовлюється тим, що банк проводить операції з інсайдерами на умовах, не вигідних для банку, а це призводить до значних проблем, оскільки в таких випадках визначення платоспроможності контрагента не завжди здійснюється достатньо об'єктивно.

Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру

$$H9 = Z_{in} / Kp * 100 \%,$$

де Z_{in} — сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими, сумнівними нарахованими доходами, 100 % суми позабалансових зобов'язань щодо одного інсайдера з вирахуванням сформованих резервів під ці операції щодо такого інсайдера;

Kp — регулятивний капітал банку.

Значення нормативу $H9$ не має перевищувати 5 %.

Н10 — *норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам* встановлюється для обмеження сукупної суми всіх ризиків пов'язаних із інсайдерами. Надмірний обсяг сукупної суми всіх ризиків, пов'язаних з інсайдерами, призводить до концентрації ризиків і загрожує збереженню регулятивного капіталу банку.

Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам

$$H10 = C_{Zin} / PK * 100 \%,$$

де C_{Zin} — сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю, простроченими, сумнівними нарахованими доходами, 100 % суми позабалансових зобов'язань щодо всіх інсайдерів, із вирахуванням сформованих резервів під ці операції;

Kp — регулятивний капітал банку.

Значення нормативу $H10$ не повинно перевищувати 40 %.

H11 — **норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою** визначається як співвідношення розміру коштів, які інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) окремо за кожною установою, і регулятивного капіталу банку.

Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою

$$H11 = K_{ін} / (Kр + ЦП + Вак) * 100 \%,$$

де $K_{ін}$ — кошти банку, що інвестуються на придбання акцій (часток, паїв) окремо за кожною установою;

$Kр$ — регулятивний капітал банку;

$ЦП$ — цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції з урахування загальної суми сформованого резерву під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж та на інвестиції;

$Вак$ — вкладення в капітал (що не консолідуються) інших банків та установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу та в дочірні установи.

Норматив не повинен перевищувати 15 %.

H12 — **норматив загальної суми інвестування** визначається як співвідношення суми коштів, що інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) будь-якої юридичної особи, і регулятивного капіталу банку.

Норматив загальної суми інвестування

$$H12 = K_{ін} / (Kр + ЦП + Вак) * 100 \%,$$

де $K_{ін}$ — кошти банку, що інвестуються на придбання акцій (часток, паїв) будь-яких юридичних осіб;

$Kр$ — регулятивний капітал банку;

$ЦП$ — цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції з урахування загальної суми сформованого резерву під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж та на інвестиції;

$Вак$ — вкладення в капітал (що не консолідуються) інших банків та установ у розмірі 10 і більше відсотків їх статутного капіталу та в дочірні установи.

Норматив не повинен перевищувати 60 %.

З метою зменшення валютного ризику в діяльності банків Національний банк установлює **Н13 — норматив ризику загальної відкритої позиції банку**, у тому числі обмежується ризик загальної довгої відкритої валютної позиції банку і ризик загальної короткої відкритої валютної позиції банку.

Валютна позиція уповноваженого банку визначається щоденно, окремо щодо кожної іноземної валюти.

Норматив ризику загальної відкритої позиції

$$Н13 = ВП / Кр * 100 \%,$$

де *ВП* — загальна відкрита валютна позиція за балансовими та позабалансовими активами і зобов'язаннями банку провадиться за всіма іноземними валютами у гривневому еквіваленті (розрахунок за звітну дату), яка визначається як сума абсолютних величин усіх довгих і коротких відкритих валютних позицій у гривневому еквіваленті окремо за кожною іноземною валютою (без урахування знака) за всіма іноземними позиціями;

Кр — регулятивний капітал банку.

При розрахунку нормативу ризику загальної відкритої позиції уповноважений банк приймає суму регулятивного капіталу, яка розрахована за балансом за станом на початок минулого робочого дня, що передує дню розрахунку цих нормативів.

Поряд із дотриманням економічних нормативів комерційні банки зобов'язані формувати обов'язкові резерви.

Обов'язкові резерви — це один із активних інструментів, за допомогою якого НБУ визначає потребу і здійснює регулювання грошової маси в обігу, регулює ліквідність банків на певному рівні й забезпечує банкам своєчасні платежі за вимогами клієнтів.

На сьогодні нормативи обов'язкових резервів встановлено диференційовано*:

а) за короткостроковими коштами:

- юридичних осіб у національній та іноземній валюті у розмірі 14 %;
- фізичних осіб у національній валюті — 12 %, в іноземній валюті — 13 %;

* Положення «Про порядок формування обов'язкових резервів для банків України» від 27.06.2001 р. № 244 із змінами і доповненнями.

б) за довгостроковими коштами:

- юридичних осіб у національній та іноземній валюті — 13 %;
- фізичних осіб у національній валюті — 11 %, в іноземній валюті — 13 %;

в) за іншими залученими коштами — 15 %.

ПЕРЕВІРТЕ СВОЇ ЗНАННЯ

1. Що таке фінансова стійкість і ліквідність банку?
2. Від яких макроекономічних факторів залежить фінансова стабільність комерційних банків?
3. Який порядок формування резервів банків для покриття можливих втрат від активних операцій?
4. Визначте показники рівня прибутковості роботи банку.
5. Які економічні нормативи застосовує Національний банк України щодо комерційних банків?
6. Які нормативи обов'язкових резервів встановив НБУ?

Глосарій

АВАЛЮВАННЯ це взяття банком на себе зобов'язання оплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за векселем осіб, якщо платник не оплатив вексель у строк чи неможливо одержати платіж за векселем у строк.

АВІЗО банківський розрахунковий документ, на підставі якого банки зараховують чи списують відповідні суми за рахунками клієнтів.

АВТОМАТ САМООБСЛУГОВУВАННЯ (БАНКОМАТ) програмно-технічний комплекс, що дає змогу держателю платіжної картки здійснити самообслуговування за операціями одержання грошей у готівковій формі, внесення їх для зарахування на відповідні рахунки, одержання інформації щодо стану своїх рахунків, а також виконати інші операції згідно з функціональними можливостями цього комплексу.

АВТОРИЗАЦІЯ процедура отримання дозволу на проведення операції із застосуванням платіжної картки.

АКРЕДИТИВ розрахунковий документ, що являє собою доручення одного банку іншому провести оплату товарно-транспортних документів за відвантажені товари чи надані послуги за рахунок за-здалегідь визначених джерел коштів.

АКТИВИ ресурси, що контролюються установою, які набуто в результаті попередніх операцій і які повинні принести дохід чи іншу економічну вигоду в майбутньому.

АКТИВИ ВИСОКОЛІКВІДНІ кошти та активи, які можуть бути легко трансформовані у наявні кошти; здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань.

АКТИВИ РОБОЧІ кошти на коррахунку, в касі, вкладені в майно, розміщені в інших банках, цінних паперах, надані кредити, інші кошти та інші активи, що приносять прибуток банку.

АКТИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ операції, з розміщення вільних коштів з метою отримання прибутку.

АКЦЕПТ письмова згода платника на оплату векселя.

АКЦЕПТНО-РАМБУСНИЙ КРЕДИТ кредит, що супроводжується відкриттям безвідкличного акредитива і забезпечений товарними документами. Імпортер дає доручення банку, з яким є домовленість про акцептування тратт, відкрити акредитив на користь експортера. Після отримання від експортера товарів доходів замість акцептованого векселя банк-акцептант списує суму платежу за векселем та комісії з коррахунку банку імпортера.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО одна з форм централізації капіталу та основна організаційна форма підприємства, яке утворюється шляхом продажу акцій.

АКЦІЯ цінний папір без встановленого строку обігу, що засвідчує пайову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує право на участь в управлінні товариством, дає право його власникові на одержання частини його прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при його ліквідації.

АНДЕРРАЙТИНГ купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх продажем інвесторам.

АРБИТРАЖ можливість скористатись тимчасовою різницею цін валюти на двох ринках одночасно, а також, коли існує різниця між процентними ставками двох країн та різниця між поточним курсом та фючерним курсом.

АСОЦІЙОВАНИЙ ЧЛЕН ПЛАТІЖНОЇ СИСТЕМИ банк, який має ліцензію платіжної системи на здійснення емісії та/або еквайрингу за гарантіями, що надані платіжній організації іншим банком — принциповим членом.

БАЛАНСОВА ВАРТІСТЬ відображена в балансі банку (первинна).

БАНК фінансовий інститут, що акумулює тимчасово вільні кошти та нагромадження, надає кредит, здійснює грошові розрахунки, випускає в обіг гроші, цінні папери тощо, здійснює посередництво у взаємних платежах і розрахунках між державою, з підприємствами, закладами та окремими особами.

БАНК НАЦІОНАЛЬНИЙ УКРАЇНИ центральний банк України, який здійснює керівництво всією кредитною системою країни, має монопольне право емісії банкнот, є головним провідником грошово-кредитної політики держави.

БАНК-ЕКВАЙЄР банк, що займається технологічним, інформаційним обслуговуванням торговців та виконанням розрахунків з ними з операцій, які здійснені із застосуванням платіжних карток.

БАНКИ КОМЕРЦІЙНІ кредитні установи, що здійснюють всі різновиди банківських операцій (крім емісії грошей) для підприємств усіх галузей за рахунок грошей, залучених у вигляді вкладів.

БАНКІВСЬКА ГАРАНТІЯ безвідзивне зобов'язання банку виплатити певну суму у випадку, коли третя особа не зробить цього

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА історично сформована і законодавчо закріплена система організації банківської справи в конкретній країні.

БАНКІВСЬКИЙ КОНСОРЦІУМ це тимчасове об'єднання банків, які створюються для координації дій при проведенні різного роду банківських операцій або для кредитування однієї, але великої угоди.

БАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строкowości, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання.

БАНКІВСЬКИЙ ПЕРЕКАЗ це операція банку з виконання доручення клієнта по переведенню грошей в інший (зарубіжний) банк для виконання його грошових зобов'язань.

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ і операції банків для залучення коштів, видачі позик, розрахункового обслуговування клієнтів та виконання інших їх доручень.

БАНКИ-КОРЕСПОНДЕНТИ комерційні банки, які встановили між собою прямі кореспондентські відносини.

БЕЗВІДЗИВНИЙ АКРЕДИТИВ акредитив, який не може бути анульований (відкликаний) або змінений банком покупця до настання терміну без згоди постачальника, на користь якого він відкритий.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ це розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках у банках, коли гроші списуються з рахунку платника і зараховуються отримувачу.

БЕНЕФІЦІАР ПО ГАРАНТІЇ особа, на користь якої виставлена гарантія

БЛАНКОВА ВАРТІСТЬ АКЦІЙ ціна, що дорівнює частці власного капіталу емітента, яка припадає на 1 акцію.

БОРГОВІ ЦІННІ ПАПЕРИ які засвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ БАЛАНС БАНКУ це звіт про фінансовий стан банку, який відображає його активи, пасиви та власний капітал у грошовому виразі на певну дату.

БЮДЖЕТНИЙ РАХУНОК це рахунок, який відкривається підприємством, яким виділяються кошти за рахунок державного або місцевого бюджету для цільового їх використання.

ВАЛЮТА це грошова одиниця країни — національна валюта; це грошові одиниці іноземних держав, які використовуються в міжнародних розрахунках — іноземна валюта.

ВАЛЮТА ПЛАТЕЖУ це валюта, в якій здійснюється платіж.

ВАЛЮТА ЦІНИ це валюта, в якій встановлюється ціна контракту.

ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ БАНКУ співвідношення між сумою активів та позабалансових вимог в певній іноземній валюті та сумою балансових та позабалансових зобов'язань в цій самій валюті.

ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ

ВІДКРИТА валютна позиція, що не дорівнює нулю.

ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ ВІДКРИТА ДОВГА означає, що вартість активів та позабалансових вимог банку перевищує вартість пасивів та позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті.

ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ ВІДКРИТА КОРОТКА означає, що вартість пасивів та позабалансових зобов'язань банку перевищує вартість активів та позабалансових вимог у кожній іноземній валюті.

ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ ЗАКРИТА валютна позиція, що дорівнює нулю.

ВАЛЮТНИЙ КУРС ціна грошової одиниці даної національної валюти, виражена в грошових одиницях валюти іншої країни.

ВАЛЮТНИЙ ОПЦІОН це право (але не обов'язок) продавця купувати або продавати визначену суму валюти за визначеним курсом на дату або до дати закінчення дії опціону.

ВАЛЮТНИЙ РИЗИК небезпечність валютних втрат, пов'язаних зі зміною курсу іноземної валюти щодо національної грошової одиниці під час здійснення зовнішньоторгівельних, кредитних і валютних операцій.

ВАЛЮТНИЙ РАХУНОК рахунок підприємств і об'єднань в іноземній валюті, на який надходять платежі від іноземних контрактів, валютні кошти, одержані у кредит.

ВЕКСЕЛЬ цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання терміну визначену суму грошей власнику векселя (вексеledержателю).

ВЕКСЕЛЬНА СУМА (НОМІНАЛ ВЕКСЕЛЯ) сума, що підлягає сплаті відповідно до зобов'язань платника (вексеleдавця).

ВЕЛИКИЙ КРЕДИТ сукупний розмір позик (у т.ч. міжбанківських), з врахуванням векселів та 100 % сум позабалансових вимог (гарантій, поручительств), які є у комерційного банку щодо одного позичальника або групи споріднених позичальників, яка перевищує 15 % власного капіталу банку.

ВИКУПНА ВАРТІСТЬ АКЦІЙ ціна, за якою емітент здійснює викуп облігації після закінчення терміну її обігу.

ВИТРАТИ БАНКУ загальна сума витрат з залучення коштів клієнтів, оплата послуг, амортизаційні відрахування за основними фондами, витрати на утримання апарату управління банку та інші витрати.

ВИТРАТНИЙ ЛІМІТ гранична сума коштів, що доступна держателю платіжної картки протягом певного періоду для здійснення операцій із застосуванням платіжної картки. Обчислюється як сума залишку на картрахунку за мінусом суми незнижувального залишку та суми заблокованих, але не списаних коштів, а в разі відкриття клієнту кредитної лінії — як сума кредитної лінії та за-

лишку коштів на картрахунку за мінусом суми заблокованих, але не списаних коштів.

ВІДЗИВНИЙ АКРЕДИТИВ акредитив, що дозволяє покупцеві, навіть після відвантаження товарів, змінити чи відмінити цей акредитив без попереднього повідомлення постачальника.

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ це різниця між активами та зобов'язаннями, тобто частина активів, яка сформована за рахунок власних джерел банку. При обчисленні нормативів сума власного (регулятивного) капіталу дорівнює сумі основного та додаткового капіталу за мінусом відвернень.

ВРАХУВАННЯ ВЕКСЕЛІВ це форма кредитування банком суб'єкта господарювання шляхом придбання векселя до настання строку платежу за ним зі знижкою (дисконтом) за грошові кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі. Враховуючи вексель, банк тим самим надає векселедержателю пред'явнику строковий кредит.

ГАРАНТІЯ ЧИ ПОРУКА це зобов'язання третьої особи погасити борг позичальника у випадку його неплатоспроможності.

ГОТІВКА (ГОТІВКОВІ КОШТИ) грошові знаки національної валюти України — банкноти і монети, у тому числі й обігові пам'ятні та ювілейні монети, які є дійсними платіжними засобами.

ДЕПОЗИТ (ВКЛАД) це кошти, які внесені у банк клієнтами, зберігаються на їх рахунках і використовуються згідно з укладеною угодою та банківським законодавством.

ДЕПОЗИТ ДО ЗАПИТАННЯ це кошти, що залучені на депозит без визначеного терміну погашення, включаючи кошти на поточних, кореспондентських та бюджетних рахунках.

ДЕПОЗИТИ НА СТРОК це кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках у банку протягом терміну, який визначається у депозитній угоді.

ДЕПОЗИТ ОВЕРНАЙТ депозити, що залучені банком на термін не більше одного операційного дня (без урахування неробочих днів банку).

ДЕПОЗИТНА ОПЕРАЦІЯ це операція із залучення грошових коштів юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки.

ДЕПОЗИТНИЙ СЕРТИФІКАТ це письмове свідоцтво банку про внесення юридичною особою грошових коштів на депозит.

ДЕПОЗИТНИЙ РАХУНОК це рахунок, який відкривається підприємству на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та установою банку на визначений у договорі строк.

ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР БАНКІВ реєстр, що ведеться центральним банком і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків.

ДИВИДЕНД частина прибутку акціонерного товариства, яка розподіляється між акціонерами у вигляді доходу відповідно до кількості та видів акцій, що їм належить.

ДИСКОНТНА СТАВКА це відсоткова ставка, яка застосовується до майбутніх платежів, щоб врахувати ризик і непевність, пов'язану з фактором часу.

ДИЛЕР співробітник банку, уповноважений проводити операції (купувати і продавати) з іноземною валютою.

ДОКУМЕНТАРНЕ ІНКАСО це доручення експортера (кредитора) своєму банку одержати від імпортера (платника) безпосередньо або через інший банк певну суму або підтвердження (акцепт) того, що ця сума буде сплачена в установлені терміни.

ДОКУМЕНТАРНИЙ АКРЕДИТИВ це грошове зобов'язання банку, яке виставляється на підставі доручення його клієнта-імпортера на користь експортера.

ДОКУМЕНТООБІГ система оформлення, використання та руху розрахункових документів

ДОМІЦІЛЯЦІЯ ВЕКСЕЛЯ полягає в дорученні векселедавця комерційному банку сплатити по векселю в установлений строк за рахунок завчасно внесеної в банк суми або стабільного залишку грошей, що повинні бути на рахунку.

ДОХОДИ БАНКУ загальна сума коштів, отриманих банком від здійснення активних операцій. До них відносяться: отримані відсотки, доходи і комісія від надання послуг, доходи від операцій з цінними паперами, валютою, золотом та інші доходи.

ДРУЖНІЙ БАНКІВСЬКИЙ ВЕКСЕЛЬ це вексель, який виставляється та акцептується в банку з метою переобліку та одержання грошей на короткий строк.

ЕКОНОМІЧНИЙ НОРМАТИВ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ це показник, що характеризує той чи інший напрямок діяльності банку.

ЕКСПОЗИЦІЯ різниця між сумою активів у іноземній валюті і пасивів у тій самій валюті.

ЕЛЕКТРОННИЙ РОЗРАХУНКОВИЙ ДОКУМЕНТ банківське повідомлення визначеного формату, яке містить встановлені реквізити і несе інформацію про перерахування коштів, приймає вигляд файлу при передачі електронною поштою та при зберіганні на магнітних носіях.

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ електронний устрій та система зв'язку що використовується для переведення грошових ресурсів, кредитних і платіжних операцій без участі паперових носіїв інформації.

ЕМБОСУВАННЯ рельєфне нанесення номера картки, строку дії, прізвища та імені власника.

ЕМІСІЙНА ВАРТІСТЬ АКЦІЙ ціна, за якою здійснюється продаж акцій на первинному фондовому ринку.

ЕМІСІЙНІ РІЗНИЦІ (ЕМІСІЙНИЙ ДОХІД) сума коштів, отриманих підприємством від первинної емісії (випуску) власних акцій та інших корпоративних прав над номіналом таких акцій (інших корпоративних прав).

ЗАГАЛЬНІ РЕЗЕРВИ ПІД ПЕВНІ РИЗИКИ БАНКУ це резерви, що створюються з чистого прибутку після оподаткування, і призначаються для зниження негативних наслідків у зв'язку з неповерненням кредитів, виникненням збитків від операцій з валютою та цінними паперами, що знаходяться у розпорядженні банку.

ЗАЛУЧЕНИЙ КАПІТАЛ це кошти, які банк залучає на депозитні рахунки клієнтів, отримує від комерційних банків, НБУ, інших кредитних установ та випуску боргових зобов'язань банку.

ЗАСТАВОДЕРЖАТЕЛЬ банк, якому передається в заставу майно і майнові права та цінні папери для забезпечення повернення виданої позики.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИЙ КОНТРАКТ це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, якщо інше не встановлено законом або міжнародним договором країни, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав і обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності.

ІМПРИНТЕР пристрій, призначений для перенесення рельєфних реквізитів платіжної картки на сліп.

ІНВЕСТИЦІЇ це сукупність витрат, які реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу у різні галузі народного господарства. Об'єктами інвестування є грошові кошти; рухоме і нерухоме майно; майнові права; інтелектуальні цінності або вкладання в цінні папери з метою отримання доходу; вкладання в довгострокові цінні папери.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПОРТФЕЛЬ набір цінних паперів, придбаний банком з метою отримання доходів і підтримання ліквідності.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ГОРИЗОНТ проміжок часу, в межах якого банк має здатність розробити стратегію інвестиційної діяльності, а також оцінити результат її надалі.

ІНДОСАМЕНТ передавальний напис, що проставлений на зворотньому боці векселя або додатковому листі (алонжі) і засвідчує передачу разом з векселем права на одержання платежу іншою особою.

ІНКАСАЦІЯ ГОТІВКИ це переміщення її з кас підприємств і установ до кас комерційних банків.

ІНСАЙДЕР фізична особа, компанія, її філія, що споріднені з банком, тобто виступають його засновниками або мають до нього фінансовий інтерес чи контролюють його діяльність.

- ІНКАСО** банківська операція по стягненню грошових коштів з платника на користь одержувача на підставі письмового доручення останнього з наданням відповідних документів.
- ІНКАСОВЕ ДОРУЧЕННЯ** розрахунковий документ, складений фінансовими органами, банками, іншими організаціями і підприємствами на беззаперечне стягнення коштів.
- ІНКАСУВАННЯ ВЕКСЕЛЯ** це виконання банком доручення векселедержателя на стягнення платежу з боржника.
- ІНОЗЕМНА ВАЛЮТА** це як власне іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законними платіжними засобами на території відповідної держави, так і платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземки валюті або монетарних металах.
- ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ** це особливий вид економічних відносин з приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна.
- ІСТОТНА УЧАСТЬ** пряме або опосередковане, самостійно або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу або права голосу придбаний акцій (паїв) юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи.
- КАПІТАЛ БАНКУ** залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.
- КАПІТАЛ ПІДПИСНИЙ** величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї).
- КАПІТАЛІЗАЦІЯ ВІДСОТКІВ** процес нарощування депозиту за рахунок відсотків за депозитом.
- КАРТКОВИЙ РАХУНОК (КАРТРАХУНОК)** поточний рахунок, на якому обліковуються операції за платіжними картками.
- КАСОВИЙ ОБОРОТ** це обсяг видач та надходжень готівкових коштів, що проходять через касу комерційного банку.
- КЛПРИНГ** механізм, що включає збирання, сортування та проведення взаємозаліку зустрічних вимог членів платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань.
- КОМІСІЙНІ (ПОСЕРЕДНИЦЬКІ) ОПЕРАЦІЇ** операції, що виконуються банками за дорученнями клієнтів за певну плату.
- КОНСУЛЬТАЦІЙНІ ПОСЛУГИ** це послуги, які пов'язані з наданням клієнтам різноманітних консультацій.
- КОНТОКОРЕНТНИЙ РАХУНОК** рахунок, на якому обліковуються власні кошти клієнта (кредитове сальдо) і кредити банку (дебетове сальдо).
- КООПЕРАТИВНІ БАНКИ** спеціальні кредитно-фінансові інститути, що створюються товаровиробниками на пайових засадах

для задоволення взаємних потреб у кредиті і інших банківських послуг.

КОРЕСПОНДЕНТСЬКИЙ РАХУНОК рахунок, який відкривається комерційному банку — юридичній особі для здійснення розрахунків, що їх виконує один банк за дорученням і на кошти іншого банку на підставі укладеного кореспондентського договору.

КОРЕСПОНДЕНТСЬКІ ВІДНОСИНИ договірні відносини між банками про здійснення платежів, розрахунків та інших послуг, що їх виконує один банк за дорученням і на кошти іншого банку.

КОРПОРАТИВНА КАРТКА платіжна картка, емітована на ім'я довіреної особи клієнта — юридичної особи або фізичної особи-підприємця.

КОТИРУВАННЯ ВАЛЮТ встановлення валютних курсів.

КРЕДИТ ПІД ЗАСТАВУ ВЕКСЕЛІВ це форма вексельного кредиту, що видається під заставу у визначеному процентному відношенні заборгованості клієнта відносно поданого ним забезпечення.

КРЕДИТНА ЛІНІЯ юридично оформлене зобов'язання банку або іншої кредитної установи перед позичальником надавати йому на протязі певного періоду кредити у межах згодного ліміту.

КРЕДИТНА ОПЕРАЦІЯ це договір щодо надання кредиту, який супроводжується записами за банківськими рахунками, з відповідним відображенням у балансах кредитора та позичальника.

КРЕДИТНИЙ АУКЦІОН одна з форм продажу кредитних ресурсів НБУ комерційним банкам

КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР це угода в письмовій формі між кредитором і позичальником, яка визначає взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не може змінюватись в односторонньому порядку без згоди обох сторін.

КРЕДИТНИЙ РАХУНОК це рахунок, який призначений для обліку кредитів, що надані шляхом оплати розрахункових документів чи перерахування на поточний рахунок позичальника відповідно до умов кредитної угоди

КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ це якісна оцінка позичальника, яка дається банком до розгляду питання про можливість і умови кредитування і дозволяє передбачити ймовірність своєчасного повернення позичок та їх ефективного використання.

КРОС-КУРС це співвідношення між двома валютами, яке впливає з курсів цих валют до третьої валюти.

КУРС ЦІННИХ ПАПЕРІВ ціна, за якою продаються і купуються цінні папери.

ЛІКВІДНІСТЬ визначається збалансованістю між строками і сумами погашення активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел та

напрямів використання коштів типу видачі кредитів та понесення витрат.

ЛІМІТ КАСИ це граничний залишок грошей в операційній касі з метою максимального скорочення частих або значних перевезень готівки.

ЛІМІТ КРЕДИТУВАННЯ це гранична сума кредиту, яку позичальник може отримати в банку.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ це порядок видачі комерційним банкам, які набули статусу юридичної особи, дозволу на здійснення деяких чи всіх банківських операцій.

ЛОМБАРДНИЙ КРЕДИТ це кредит Національного банку України, який надається комерційному банку під заставу прийнятих від нього державних цінних паперів та векселів.

МАРЖА БАНКІВСЬКА різниця між курсами валют, цінних паперів, відсотковими ставками й іншими показниками.

МІЖБАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТ кредитні ресурси, що передаються одними банками іншим банкам на договірних платних засадах.

МІЖБАНКІВСЬКІ РОЗРАХУНКИ система здійснення і регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають між банківськими установами в процесі їх діяльності.

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ БАНКІВ перехід банків у власність держави, монополізація державою банківської справи.

НЕПРЯМЕ КОТИРУВАННЯ ВАЛЮТИ це визначення кількості іноземної валюти, що виражається в одиницях національної валюти.

НЕРОЗПОДІЛЕНИЙ ПРИБУТОК це різниця між прибутком, що підлягає розподілу, та сумою виплачених дивідендів власникам банку. Він використовується на капіталізацію банку, тобто на розширення банківського бізнесу.

НОМІНАЛЬНА ЦІНА ЦІННИХ ПАПЕРІВ вартість цінних паперів, позначена на них, яка проте, як правило, відрізняється від ринкової ціни.

НОРМА ОBOB'ЯЗКОВИХ РЕЗЕРВІВ законодавчо закріплене процентне відшкодування суми обов'язкових резервів комерційних банків до залучених ними пасивів.

ОБЛІГАЦІЯ цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання позичальника перед кредитором відшкодувати йому вартість цього цінного папера в передбачений в ньому строк з виплатою процента.

ОБЛІКОВИЙ КРЕДИТ надання комерційним банком кредиту підприємству-постачальникові (векседадавцеві) шляхом купівлі векселя.

ОБМІННИЙ КУРС курс купівлі — це курс, по якому банк-резидент купує іноземну валюту за національну.

курс продажу — це курс, по якому банк-резидент продає іноземну валюту за національну.

- ОБОРОТНА КАСА** це каса комерційного банку, в якій зберігаються гроші, що надходять від підприємств і установ.
- ОВЕРДРАФТ** короткостроковий кредит, що надається банком надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку.
- ОНКОЛЬНИЙ КРЕДИТ** кредит до запитання під заставу векселів.
- ОПЕРАЦІЙНА КАСА** сукупність всіх грошей готівкою, що знаходиться в банку. Приймання грошей від клієнтів протягом операційного дня здійснюється прибутковою касою, а після операційного дня — вечірньою касою.
- ОПЕРАЦІЙНИЙ ДЕНЬ БАНКУ** це період, за який банк виконує грошові послуги.
- ОФЕРТА** письмова пропозиція продавця, надіслана можливим покупцям.
- ОЩАДНИЙ СЕРТИФІКАТ** цінний папір, випущений банком, як письмове свідоцтво про депонування грошових коштів, та яке засвідчує право вкладника (фізичної особи) на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту та процентів за ним.
- ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ** операції, за допомогою яких банк формує свої ресурси для здійснення активних операцій.
- ПЕРЕОБЛІК (РЕДИСКОНТ) ВЕКСЕЛЯ** кредитування Національним банком України комерційного банку під отримані від комерційного банку враховані векселі.
- ПЛАТІЖНА КАРТКА БАНКІВСЬКА** спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу грошей з рахунку платника або з відповідного рахунку банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування грошей зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання грошей у готівковій формі в касах банків, фінансових установ, пунктах обміну іноземної валюти уповноважених банків та через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.
- ПЛАТІЖНА СИСТЕМА** система взаємовідносин між учасниками за допомогою нормативних, договірних, фінансових та інформаційно-технічних засобів, необхідних для виконання зобов'язань щодо розрахунків.
- ПЛАТІЖНИЙ ІНСТРУМЕНТ** засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому виді носія інформації, використання якого ініціює переказ грошей з відповідного рахунку платника.
- ПЛАТО-СПРОМОЖНІСТЬ** здатність юридичної чи фізичної особи своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання.
- ПОТОЧНИЙ РАХУНОК** це рахунок, який відкривається підприємствам усіх видів та форм власності для зберігання грошових коштів

та здійснення усіх видів банківських операцій відповідно до чинного законодавства.

ПРЕДСТАВНИЦТВО БАНКУ це установа банку, яка не є юридичною особою, діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку і ним фінансується, не має права здійснювати банківські операції. Відкриває поточний рахунок у НБУ.

ПРИБУТОК БАНКУ різниця між доходами і витратами банку.

ПРИБУТОК ДО СПЛАТИ ПОДАТКУ це різниця між чистим операційним прибутком і відрахуваннями за сумнівними активами, зкорегована на доходи або витрати від непередбачених обставин.

ПРИБУТОК, ЩО ПІДЛЯГАЄ РОЗПОДІЛУ це чистий прибуток після оподаткування за звітний рік, збільшений на розмір нерозподіленого і невикористаного прибутку за результатами попереднього фінансового року і зменшений на розмір відрахувань до резервного фонду та загального резерву.

ПРИНЦИПИ КРЕДИТУВАННЯ це правила поведінки кредитора і позичальника у процесі здійснення кредитних операцій банку.

ПРОГНОЗНИЙ РОЗРАХУНОК КАСОВИХ ОБОРОТІВ БАНКУ це розрахунок очікуваних сум надходжень і видатків готівки через банківські каси.

ПРОЕКТНЕ ФІНАНСУВАННЯ це фінансування інвестиційних проєктів, коли основним забезпеченням наданих коштів є сам проєкт, тобто доходи, які в майбутньому отримає підприємство, що здійснює будівництво чи реконструкцію.

ПРОЛОНГАЦІЯ продовження терміну чинності кредитної угоди.

ПРОСТИЙ ПОЗИЧКОВИЙ РАХУНОК це рахунок з якого здійснюється разова видача позики, кожна її видача оформляється документально на основі заявки позичальника та необхідного пакету документів.

ПРОСТРОЧЕНА ЗАБОРГОВАНІСТЬ позика, неповернена банку у встановлений строк.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКУ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ це підприємницька діяльність з перерозподілу фінансових ресурсів за допомогою цінних паперів й організаційного, інформаційного, технічного та іншого обслуговування випуску обігу цінних паперів.

ПРЯМЕ КОТИРУВАННЯ це визначення кількості національної валюти за одиницю іноземної.

РАМБУСУВАННЯ відшкодування клієнтом суми платежу до настання строку платежу за банківським акцептом (за 1-3 дні).

РАХУНОК «ЛОРО» рахунок, відкритий банком своєму банку-кореспонденту для внесення сум, що надходять на його користь.

РАХУНОК «НОСТРО» рахунок, який банк має у свого банка-кореспондента для внесення сум, що надходять.

- РЕЗЕРВНИЙ ФОНД** це фонд, що створюється з чистого прибутку після оподаткування, і призначається для покриття можливих збитків у процесі діяльності банку та забезпечення зобов'язань банку.
- РЕЙТИНГ БАНКІВ** це їх порівняння за допомогою обраних критеріїв.
- РЕПО** операція, що передбачає угоду між її учасниками про зворотний викуп цінних паперів (валюти або інших цінностей) за наперед обумовленою ціною.
- РЕСУРСИ БАНКУ** це сукупність грошових коштів, які є у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій.
- РЕФІНАНСУВАННЯ** погашення старої заборгованості шляхом випуску нових позик, головним чином заміною короткострокових зобов'язань довгостроковими цінними паперами.
- РОЗРАХУНКИ ПО ВІДКРИТОМУ РАХУНКУ** полягають у продажу товарів у кредит, при цьому в експортера не має гарантій одержання платежу від імпортера.
- РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК** це документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) установі банку, яка веде його рахунок, сплатити чекодержателю зазначену в чеку суму коштів.
- СВОП** термін, який використовується на валютному ринку для визначення операції, що поєднує купівлю або продаж іноземної валюти на умовах угоди спот з одночасним її продажем або купівлею по курсу форвард відповідно.
- СИСТЕМА «КЛІЄНТ-БАНК»** це система передачі повідомлень між клієнтом та банком у зашифрованому вигляді за допомогою сертифікованих засобів захисту.
- СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ МІЖБАНКІВСЬКИХ РОЗРАХУНКІВ (СЕР)** комплекс програмно-технічних засобів, призначений для виконання міжбанківських розрахунків між її учасниками.
- СИСТЕМА SAMEL** це система оцінки банківської установи за критеріями: достатність капіталу, якість активів, якість управління, доходність банку та ліквідність балансу.
- СПЕЦІАЛЬНИЙ ПОЗИЧКОВИЙ РАХУНОК** це рахунок, з якого протягом всього періоду кредитування здійснюється оплата платіжних документів у межах заздалегідь обумовленої суми.
- СПЕЦІАЛЬНІ ФОНДИ** це загальна назва фондів економічного стимулювання та інших фондів, які призначені для виробничого та соціального розвитку банку.
- СПОТ** це розрахунок по валютній угоді протягом 2-х робочих днів після її укладення.

- СТАВКА ЛІВОР** лондонська міжбанківська ставка, за якою провідні банки пропонують валютні позики один одному в даний момент і на визначений строк.
- СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ** це сукупність власних коштів акціонерів або пайових внесків засновників (учасників) у грошовій формі, які надаються ними у постійне розпорядження банку.
- СТРАХУВАННЯ РИЗИКУ НЕПОГАШЕННЯ КРЕДИТУ** це спосіб забезпечення зобов'язань, при якому банк самостійно страхує видану позику шляхом укладання зі страховою організацією договору про добровільне страхування кредитного ризику.
- СТРУКТУРИЗАЦІЯ ПОЗИКИ** це встановлення певних її параметрів (сума, термін, ставка відсотку, цільове призначення тощо).

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ ВІДОКРЕМЛЕНЕ БЕЗБАЛАНСОВЕ ВІДДІЛЕННЯ БАНКУ це підрозділ, який здійснює лише розрахунково-касове обслуговування клієнтів та вкладні операції.

ТЕХНОЛОГІЯ КРЕДИТУВАННЯ сукупність конкретних методів і прийомів, що використовуються в процесі здійснення кредитних операцій — системна оцінка ходу всього кредитного процесу, та розгляд руху вартості в органічному зв'язку з певними організаційними формами та інституційними структурами банківської діяльності.

ТОРГІВЛЯ ВАЛЮТОЮ це купівля-продаж іноземної валюти за національну або інші конвертовані валюти.

ТРАСАНТ кредитор, який виписує переказний вексель на боржника — трасата.

ТРАСАТ боржник, який повинен виплатити певну суму по переказному векселю- тратті.

ТРАСТОВІ (ДОВІРЧІ) ПОСЛУГИ це послуги, які банк виконує за дорученням та в інтересах третьої особи.

ТРАТТА переказний вексель, що застосовується головним чином у міжнародних розрахунках.

УСТУПКА ВИМОГИ (ЦЕСІЯ) документ позичальника (цедента), в якому він уступає свою вимогу (дебіторську заборгованість) кредитору в якості забезпечення повернення позики.

ФАКТОРИНГ це купівля банком дебіторських рахунків постачальника на відвантажену продукцію і передача постачальником банку права вимоги платежу з покупця продукції.

ФІЛІЯ БАНКУ це банківська установа, яка не є юридичною особою, діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного

банку, має свій субкореспондентський рахунок і МФО, здійснює банківські операції на основі довіреності головного банку і дозволу, виданого регіональним управлінням НБУ за місцем знаходження філії.

ФІНАНСОВИЙ ІНЖИНІРИНГ це цілеспрямоване розроблення та реалізація нових фінансових інструментів та/або нових фінансових технологій, а також творчий пошук нових підходів до вирішення фінансових проблем за допомогою уже відомих фінансових інструментів та технологій.

ФОРВАРД це розрахунок по валютній угоді більш ніж через 2 робочих дня після її укладення. Платежі здійснюються у встановлений термін за курсом, зафіксованим на момент угоди.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г. С. СКОВОРОДИ

Кафедра фінансів і обліку

ОРІЄНТОВНА РОБОЧА ПРОГРАМА

КУРСУ «БАНКІВСЬКА СПРАВА»

*для студентів спеціальності
«економічна теорія»*

Харків — 2004

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г. С. СКОВОРОДИ

Кафедра фінансів і обліку

Затверджую
Перший проректор ХНПУ
ім. Г. С. Сковороди
В. І. Євдокимов
«_____» _____ 2004 р.

ОРІЄНТОВНА РОБОЧА ПРОГРАМА

КУРСУ «БАНКІВСЬКА СПРАВА»

*для студентів спеціальності
«економічна теорія»*

Харків — 2004

Орієнтовна робоча програма курсу «Банківська справа» для студентів спеціальності «економічна теорія» всіх форм навчання

Укладач:
Соляр В. В.

*Робочу програму курсу обговорено і схвалено на засіданні
кафедри фінансів і обліку 06 вересня 2004 року
Протокол № 2.*

Завідувач кафедри
канд. екон. наук, професор **Ганін В. І.**

© Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди
© Кафедра фінансів і обліку

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Банк є одним з найважливіших елементів ринкової інфраструктури, розвиток діяльності якого — необхідна умова нормального функціонування економіки будь-якої країни. Важливе значення банківської справи пов'язане з можливістю банківських установ управляти системою платежів і накопичень, знаходити оптимальні засоби та напрямки їхнього використання; відповідно до грошово-кредитної політики центрального банку регулювати кількість грошей в обігу; здійснювати кредитне обслуговування тих секторів господарства, які його потребують у більшій мірі.

Курс «Банківська справа» вивчається в університеті згідно з навчальною програмою «Банківські операції» освітньо-професійної програми підготовки фахівців за напрямом 0501 «Економіка і підприємництво», затвердженою Міністерством освіти і науки України.

Мета і завдання курсу — оволодіння студентами професійними знаннями у галузі комерційної діяльності банків та вивчення правил організації банківської справи.

Робочу програму складено з урахуванням специфічних економічних умов економіки України та зарубіжного досвіду підготовки банківських спеціалістів.

Загальний обсяг годин — 81, з них 40 годин аудиторних, 18 годин лекцій, 22 години практичних занять і семінарів, 27 — самостійна робота, 14 — індивідуальна робота. Вивчення курсу планується на один семестр.

Робоча програма сформована відповідно до програми курсу і складається з таких розділів:

— Розділ 1. Характеристика банку і загальні питання його діяльності (4 години);

— Розділ 2. Послуги й операції комерційного банку (14 годин).

— Такий розподіл дозволяє провести 9 лекцій, 11 практичних занять. Розподіл годин подано у тематичному плані дисципліни.

— До складу робочої програми входять також:

— план практичних занять;

— план самостійної роботи;

— план індивідуальних занять;

— контрольні запитання до курсу;

— список рекомендованої літератури.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Розподіл навчального часу за темами для студентів економічного факультету.

№ п/п	Назва тем	Кількість годин					
		разом	з них аудиторних			СР	ІР
			всього	Л*	ПЗ		
1	<i>Розділ 1. Характеристика банку і загальні питання його діяльності</i>						
1.1	Створення та організація діяльності комерційного банку	6	4	2		2	
1.2	Формування ресурсів комерційного банку	8	4	2	2	2	2
2	<i>Розділ 2. Послуги і операції комерційного банку</i>						
2.1	Розрахунково-касові операції банку	9	4	2	2	3	2
2.2	Операції банку з векселями	8	4	2	2	2	2
2.3	Кредитні операції банку	12	6	2	4	4	2
2.4	Операції банку з цінними паперами	7	3	1	2	2	2
2.5	Банківські інвестиції	5	3	1	2	2	
2.6	Операції банку в іноземній валюті	8	4	2	2	2	2
2.7	Нетрадиційні банківські операції та послуги	8	4	2		2	4
2.8	Забезпечення фінансової стійкості банку	8	4	2	2	2	2
	РАЗОМ	81	40	18	18	4	27

* Л — лекції; ПЗ — практичні заняття; С — семінари; СР — самостійна робота; ІР — індивідуальна робота

3. ЗМІСТ ТЕМ КУРСУ

Розділ 1. Характеристика банку і загальні питання його діяльності

ЗАНЯТТЯ № 1

Лекція 1

Тема 1.1. Створення та організація діяльності комерційного банку

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Сутність та основні принципи діяльності комерційного банку.
2. Види банків, їх операції та функції.
3. Порядок реєстрації комерційного банку.
4. Ліцензування банківської діяльності
5. Організаційна структура та управління банком.

Передумови становлення і розвитку банківської справи. Характеристика банку як специфічної комерційної установи. Сутність банківської діяльності.

Банк як важливий елемент банківської системи, організація банківських систем. Центральний банк. Класифікація банківських інститутів.

Принципи організації роботи банку. Банківські операції. Зміст і класифікація пасивних операцій. Сутність активних операцій. Реалізація функцій банку.

Порядок заснування банківської установи. Документальне оформлення реєстрації. Документи та вимоги для отримання банківської ліцензії. Перелік ліцензованих операцій.

Типова організаційна структура комерційного банку. Структура апарату управління, структура, задачі основних функціональних підрозділів банку. Визначення філії, представництва, територіально відокремленого безбалансового відділення, принципи їх функціонування.

Література: [4; 5, с. 5—38; 6, с. 11—16, 30-33; 10, с. 11—61; 33, с. 126—135; 35, с. 10—45; 46—48; 68].

ЗАНЯТТЯ № 2

Лекція 2

Тема 1.2. Формування ресурсів комерційного банку

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Загальна характеристика комерційного банку.
2. Власний капітал комерційного банку, його структура і формування.
3. Порядок формування депозитних ресурсів комерційного банку.
4. Запозичений капітал банку.

Сутність, склад і характеристика ресурсів банку.

Власний капітал: функції та структура. Регулятивний капітал. Структура основного і додаткового капіталу. Порядок формування статутного фонду. Резервний та спеціальні фонди банку.

Залучені кошти. Депозити, їх класифікація, характерні особливості. Форми мобілізації ресурсів. Процентна політика банку та способи нарахування процентів. Фактори процентної ставки.

Джерела запозиченого капіталу. Емісія та продаж облігацій. Міжбанківські кредити: терміни та порядок використання. Кредити Національного банку України: види, вимоги, порядок здійснення. Макроекономічні умови формування запозичених коштів банку.

Література: [1; 2, с. 158—187, 235—243; 7, с. 115—176; 10, с. 65—82; 11; 22; 33, Р 2; 33, с. 292—297; 48; 65; 66].

Самостійна робота (2 години).

Розділ 2. Послуги і операції комерційного банку

ЗАНЯТТЯ № 3

Лекція 3

Тема 2.1. Розрахунково-касові операції банку

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Загальні основи організації безготівкових розрахунків.
2. Порядок відкриття рахунків у банку.
3. Форми безготівкових розрахунків та їх характеристика.
4. Міжбанківські розрахунки.
5. Розрахунки з використанням пластикових карток.
6. Касові операції банків.

Принципи організації платіжної системи, готівкових та безготівкових розрахунків. Способи, види та форми безготівкових розрахунків. Правила їх проведення. Документообіг.

Відкриття рахунків у банку. Поточні рахунки: документація для відкриття та умови, перелік операцій. Бюджетні рахунки. Депозитні рахунки в національній валюті: порядок відкриття та використання. Особливість відкриття рахунків у іноземній валюті. Обслуговування і закриття рахунків.

Порядок розрахунків за товарними і нетоварними операціями. Класифікація платіжних інструментів. Розрахункові документи та їх реквізити. Форми безготівкових розрахунків: платіжне доручення, чек, акредитив, вимога-доручення, відкритий рахунок, інкасове доручення, розрахунки по сальдо взаємної заборгованості.

Міжбанківські розрахунки та їх забезпечення. Принципи і структура СЕП. Функції РРП та ЦРП. Кореспондентські відносини між банками.

Платіжні картки, призначення та види. Вигоди їх застосування.

Зміст касових операцій, механізм регулювання. Касові документи.

Прогнозування та облік касових оборотів. Регулювання касових оборотів в установах банків.

Види кас. Порядок приймання і видачі банком готівки.

Література: [2, с.15-157; 5, с. 69—129; 10, с. 83—105; 21; 22, с. 101—117; 27, с. 140—299; 33, с. 94—97; 35, с. 112—203; 46; 58—60].

Самостійна робота (2 години).

Індивідуальна робота (2 години).

Лекція 4

Тема 2.2. Операції банку з вексями.

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Функції та види векселів.
2. Операції врахування та переврахування векселів.
3. Кредити під заставу векселів.
4. Авальювання та акцептування векселів.
5. Операції банку з інкасування і доміциляції векселів.

Функції та економічний зміст векся. Види векселів: простий і переказний; комерційний, фінансовий, підроблений, дружній, бронзовий.

Порядок обігу простого і переказного векселів. Акцепт, індо-самент, цесія, солідарна відповідальність, протест, нотифікація. Балансові та позабалансові операції з вексями.

Особливість вексельного обігу в Україні. Обов'язкові реквізити векся.

Зміст операції врахування (дисконту) векселів. Обліковий кредит. Порядок здійснення операції: реєстрація врахованих векселів, перевірка юридичної та економічної надійності векся. Розрахунок дисконту.

Сутність і форми кредитів під заставу векселів. Порядок надання позики.

Авальювання векся. Акцептні операції банків.

Учасники операцій з інкасування векселів. Документообіг та порядок здійснення інкасування векселів. Оплата векся за дорученням клієнта.

Література: [5, с. 168—222; 10, с. 138—165; 30; 35, с. 316-417; 46; 48—49; 51].

ЗАНЯТТЯ № 6

Семінар №1

Тема: Економічні та правові основи банківської діяльності

1. Історія розвитку банківської справи.
2. Місце і роль банків у системі ринкової інфраструктури.
3. Порядок створення комерційних банків.
4. Зміст пасивних і активних операцій банку.
5. Правове регулювання банківської діяльності.

Література: [8, с. 34—53; 31, с. 14—24, 31—71; 33, с. 117—125; 35, с. 16—23; 43, с. 14—16, 27—31; 47—49; 55; 68; 71].

Самостійна робота (3 години).

ЗАНЯТТЯ № 7

Лекція 5

Тема 2.3. Кредитні операції банку

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Сутність, форми і види кредиту. Принципи кредитування.
2. Етапи процесу кредитування. Оцінка кредитоспроможності позичальника.
3. Форми забезпечення кредитів.
4. Кредитний ризик: визначення і мінімізація витрат.
5. Ціна кредиту.

Сутність кредиту, види. Принципи кредитування та кредитної політики.

Використання простих, спеціальних і контокорентних рахунків у кредитуванні.

Форми кредитування: споживчий, банківський кредит, лізинг, іпотека, комерційний, міжбанківський кредит, бланковий, консорціумний.

Етапи кредитного процесу. Поняття «кредитоспроможність», значення і елементи системи оцінювання. Розрахунки основних показників фінансового стану позичальника. Зарубіжний досвід оцінки кредитоспроможності позичальника.

Основні умови і зміст кредитної угоди.

Джерела, форми погашення позичок. Контроль їхнього використання.

Форми забезпечення кредитів. Заходи мінімізації втрат від кредитного ризику.

Загальні принципи і методи управління процентною ставкою за кредитом.

Література: [10, с. 108—136; 14—16; 28; 31; 32, с. 82—84, 143—169; 35, с. 204—315; 41, с. 174—269; 47—49; 67].

ЗАНЯТТЯ № 8

Практична робота №1

ЗАНЯТТЯ № 9

Практична робота №2

ЗАНЯТТЯ № 10

Практична робота №3

Самостійна робота (2 години).

Індивідуальна робота (2 години).

ЗАНЯТТЯ № 11

Практична робота №4

Індивідуальна робота (2 години)

ЗАНЯТТЯ № 12

Практична робота №5

Самостійна робота (2 години).

Індивідуальна робота (2 години).

Лекція 6

Тема 2.4. Операції банку з цінними паперами.

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів.
2. Емісійні операції банків.
3. Інвестиційні операції банків цінними паперами.
4. Професійна діяльність банків.

Види операцій банків з цінними паперами. Сутність і основні напрями емісійної роботи банку. Етапи емісійної діяльності.

Порядок розміщення акцій та облігацій на ринку, варіанти їх продажу. Використання депозитних і ощадних сертифікатів.

Напрямки інвестиційних операцій банків з цінними паперами: визначення цілей, горизонту і форми інвестицій; інвестиційний аналіз; формування та управління портфелем цінних паперів; оцінювання ефективності інвестиційної діяльності.

Етапи інвестування. Фундаментальний та технічний аналіз. Оцінка ефективності інвестиційної діяльності.

Інвестиційні ризики та методи управління інвестиційними ризиками.

Види професійної діяльності банків на ринку цінних паперів: фінансове посередництво, управління та організаційно-технічне обслуговування операцій з цінними паперами.

Література: [2, с. 244—260; 5, с. 168—261; 7, с. 365—390; 10, с. 138—165; 33; 33, с. 98—100, 221; 35, с. 405—417; 48; 51].

Тема 2.5. Банківські інвестиції

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Інвестиції: поняття і види.
2. Основи правового регулювання інвестиційної діяльності і в Україні.
3. Довгострокове кредитування як форма участі банку в інвестиційному процесі.
4. Визначення ефективності реальних інвестицій.

Економічна сутність інвестицій. Валові і чисті інвестиції. Фактори обсягу інвестицій, класифікація.

Форми регулювання інвестиційної діяльності. Капітальні вкладення, принципи і методи їх фінансування.

Фінансування будівництва. Довгострокове кредитування капітальних вкладень малого підприємництва і об'єктів виробничого призначення.

Моделі оцінювання та реалізації інвестиційного проекту. Інвестиційні ризики. Диверсифікація, її роль в управлінні інвестиційною діяльністю банку.

Література: [5, с. 262—297; 20; 33, с. 420—430; 41, с. 276—286; 51; 63].

Самостійна робота (2 години).

ЗАНЯТТЯ № 14

Практична робота №6

Самостійна робота (2 години).

ЗАНЯТТЯ № 15

Практична робота №7

Самостійна робота (2 години).

Індивідуальна робота (2 години).

ЗАНЯТТЯ № 16

Лекція 7

Тема 2.6. Операції банку в іноземній валюті

План лекції:

1. Види валютних операцій комерційних банків. Ведення валютних рахунків клієнтів.
2. Неторговельні операції комерційних банків в іноземній валюті.
3. Здійснення розрахунків в іноземній валюті за зовнішньоекономічними угодами.

4. Конверсійні операції та управління валютною позицією комерційного банку.

5. Валютні ризики. Методи управління валютними ризиками.

Зміст валютних операцій. Класифікація банківських операцій з іноземною валютою.

Поточний і депозитний рахунки в іноземній валюті: відкриття, порядок зарахування і видачі коштів.

Види неторговельних операцій з валютою. Валютна каса уповноваженого банку.

Банківський переказ, інкасо, акредитив. Схеми розрахунків.

Операції банку на міжбанківському валютному ринку. Класифікація валютних угод: овернайт, спот, форвард, своп.

Валютні ризики: комерційні. Внутрішні та зовнішні методи регулювання ризиків.

Література: [2, с. 261—269, 270—280; 5, с. 298—339; 27, с. 199—217; 33, с. 761—764; 34, с. 126—141; 35, с. 418—515; 47; 61—62].

ЗАНЯТТЯ № 17

Практична робота №8

Самостійна робота (2 години).

ЗАНЯТТЯ № 18

Практична робота №9

Індивідуальна робота (2 години).

ЗАНЯТТЯ № 19

Лекція 8

Тема 2.7. Нетрадиційні банківські операції та послуги

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Характеристика та види нетрадиційних банківських операцій і послуг.
2. Лізингові операції.

3. Банківські гарантії та поручительства. Посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги банку.
4. Трастові (довірчі) послуги.
5. Факторинг та форфейтинг
6. Операції банку з дорогоцінними металами.

Причини виникнення нетрадиційних банківських операцій та послуг. Ознаки банківських послуг, їх види. Договори для їхнього оформлення.

Лізинг: об'єкти і суб'єкти лізингу. Операційний та фінансовий лізинг: ознаки. Організація лізингового процесу.

Відмінності гарантії від поруки, її сутність. Договір доручення та договір комісії: зміст, спільне та відмінне. Зміст консультаційних та інформаційних послуг.

Трастові послуги: сутність, суб'єкти та види. Послуги на користь фізичних і юридичних осіб.

Поняття факторингу і форфейтингу. Регулювання, зміст і послідовність здійснення операцій.

Операції з банківськими металами. Види опціонів.

Література: [5, с. 340—382; 6, с. 165—174; 11, с. 238, 240; 33, с. 109—113; 34, с. 152—155; 41, с. 287—302].

Індивідуальна робота (2 години)

ЗАНЯТТЯ № 20

Семінар №2

Тема: Стан і регулювання нетрадиційних операцій і послуг банків України

1. Лізингові та іпотечні операції.
2. Операції форфейтингу і факторингу.
3. Операції з дорогоцінними металами та природними каменями.
4. Фінансовий інжиніринг. Банківські інновації.

Література: [8, с. 273—283, 354—359, 455—477; 21; 30; 32; 45; 50].

Самостійна робота (2 години).

Індивідуальна робота (2 години)

ЗАНЯТТЯ № 21

Лекція 9

Тема 2.8. Забезпечення фінансової стійкості банку

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття фінансової стійкості банку. Формування резервів для покриття можливих втрат від активних операцій.
2. Фінансові звіти банку та аналіз його діяльності.
3. Аналіз прибутковості банку.
4. Регулювання діяльності банків.

Фінансова стійкість, її значення та умови макроекономічної системи. Формування резерву для відшкодування можливих втрат за кредитним операціями банків. Критерії оцінювання фінансового стану клієнтів позичальників, категорії підприємств (позичальників).

Групи класифікації кредитного портфеля. Розмір відрхувань до резерву за групами ризику.

Порядок формування і використання резервів для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості комерційних банків. Використання резервів.

Склад фінансової звітності банку.

Структура банківських доходів і витрат банку. Показники, що характеризують прибутковість банківських установ. Аналіз процентної маржі.

Вимоги щодо мінімального розміру капіталу, нормативи капіталу, ризику, інвестування, розпорядження валютною позицією, нормативи обов'язкового резервування коштів банківською системою.

Література: [5, с. 383—429; 11, Гл. 1; 14, с. 106—127; 24—25; 61; 70—73].

Самостійна робота (4 години).

ЗАНЯТТЯ №22

Самостійна робота (2 години).

Індивідуальна робота (2 години).

4. ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Зміст заняття	Кількість годин
1	Оцінка ресурсної бази банку	2
2	Порядок здійснення безготівкових розрахунків й оформлення платіжних документів	2
3	Складення векселів і механізм їхнього використання у розрахунково-касових та комісійних операціях банків	2
4	Оцінка кредитоспроможності позичальника на основі системи фінансових коефіцієнтів. Аналіз сукупного кредитного ризику	2
5	Аналіз кредитної заявки, визначення суми, форми кредитування та суми нарахованих процентів	2
6	Визначення ціни і доходів від операцій з цінними паперами	2
7	Моделі оцінювання та реалізації інвестиційного проекту	2
8	Визначення та складання звіту за валютною позицією банку	2
9	Оцінка рівня прибутковості та фінансової стійкості банку	2
	РАЗОМ	18

5. ТЕМАТИКА ТА ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

№ з/п	№ теми за програмою	Зміст самостійної роботи	Література	Кількість годин
1	1.1	Порядок заснування банку в країнах з ринковою економікою	18, с. 73—80	2
2	1.2	Визначення перспектив розвитку формування банківських ресурсів на позичковій основі	1, с. 185—198	2
3	2.1	Використання мережних технологій у банківській сфері	31, с. 85—100	3
4	2.2	Порядок проведення гарантійних операцій з векселями	44, с. 310—313	2
5	2.3	Основні правила обліку кредитів	35, с. 212—218	2
6	2.3	Моделювання структури кредитного портфеля комерційного банку	28, с. 128—139	2
7	2.4	Методика визначення класу емітента та оцінки його фінансового стану	10, с. 226—233	2
8	2.5	Напрями активізації інвестиційної діяльності банків України	33, с. 277—292	2
9	2.6	Порядок продажу-купівлі іноземної валюти на українському міжбанківському валютному ринку	63	2
10	2.7	Удосконалення інформаційного забезпечення документобігу. Інформаційні системи і технології сучасних банків.	27, с. 55—80 26	4
11	2.8	Банківський нагляд та процедура банкрутства	3, с. 297—300	2
		РАЗОМ		27

6. ПЛАН ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	№ теми за програмою	Зміст індивідуальної роботи	Кільк год.
1	1.2	Методика розрахунку і порядок нарахування процентів	1
2	1.2	Визначення структури та суми ресурсів комерційного банку	1
3	2.1	Аналіз ситуацій у розрахунковій діяльності банку	1
4	2.1	Складення прогнозного розрахунку касових оборотів банку	1
5	2.2	Порядок розрахунку дисконту	1
6	2.3	Аналіз грошового потоку підприємства (позичальника) для видачі кредиту	2
7	2.3	Складення графіка платежів за кредитом	1
8	2.4	Визначення доцільності вкладення коштів у цінні папери	1
9	2.6	Розрахунок курсу іноземної валюти та доходів за операціями «своп» та форвардними операціями	2
10	2.8	Визначення фінансової стійкості банку за системою CAMEL	2
		РАЗОМ	14

7. КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО КУРСУ «БАНКІВСЬКА СПРАВА»

1. Роль і місце комерційних банків у банківській системі. Сутність банку.
2. Типи та функції банків, принципи діяльності.
3. Порядок заснування банківської установи.
4. Ліцензування банківської діяльності.
5. Організаційна будова банку. Структура апарату управління.
6. Правове регулювання діяльності банків.
7. Державне регулювання банківської діяльності.
8. Реорганізація і ліквідація банків.
9. Порядок і джерела формування власного капіталу комерційного банку.
10. Форми залучення коштів.
11. Гарантування банківських вкладів.
12. Запозичені кошти — випуск облігацій, міжбанківські кредити, кредитні тендери, кредити рефінансування, ломбардний кредит.
13. Механізм рефінансування банків України.
14. Принципи і способи здійснення безготівкових розрахунків.
15. Організація міжбанківських розрахунків.
16. Розрахунки платіжними дорученнями та платіжними вимогами-дорученнями.
17. Чекова форма розрахунків, акредитив, факторинг.
18. Касові операції комерційних банків. Види кас.
19. Розрахункові операції з векселями. Види векселів та учасники.
20. Розрахунки переказним векселем.
21. Кредитні операції з векселями.
22. Сутність та види кредиту. Принципи кредитування.
23. Кредитний портфель. Матеріальні і нематеріальні форми забезпечення кредитів.
24. Кредитний ризик. Оцінка кредитоспроможності позичальника.
25. Умови та реквізити кредитної угоди.
26. Етапи процесу кредитування і необхідні кредитні документи.
27. Порядок надання короткострокових кредитів.
28. Порядок погашення кредиту і його пролонгація.
29. Контроль банку за виконанням умов кредитної угоди.
30. Довгострокове кредитування, джерела коштів.

31. Споживчий кредит: класифікація, аналіз кредитоспроможності приватних осіб.
32. Кредити в інвестиційну діяльність. Іпотека.
33. Комерційний кредит.
34. Поняття лізингу, об'єкти і види.
35. Порядок випуску та реєстрації акцій комерційним банком.
36. Випуск облігацій комерційним банком.
37. Випуск та обіг сертифікатів і векселів.
38. Сутність інвестиційних операцій банку та їх особливості.
39. Принципи здійснення інвестиційних операцій з цінними паперами.
40. Інвестиційний портфель банку.
41. Інвестиційний ризик та інвестиційна політика.
42. Валютне регулювання і валютний контроль.
43. Ліцензування операцій з іноземною валютою.
44. Сутність валютних операцій. Ведення валютних рахунків клієнтів.
45. Неторговельні валютні операції комерційних банків.
46. Конверсійні операції банку. Валютна позиція.
47. Операції комерційних банків з міжнародних розрахунків.
48. Валютні ризики та методи управління валютними ризиками.
49. Основні види пластикових карток та їх використання у платіжному обороті.
50. Система розрахунків «Клієнт-Банк».
51. Форфейтинг: механізм використання і переваги.
52. Форвардний опціон, ф'ючерсний контракт, операції «своп».
53. Фінансова стійкість, надійність і платоспроможність банку.
54. Поняття і фактори ліквідності банківської установи.
55. Порядок формування резервів комерційного банку.

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Алексесенко М. Д.* Капітал банку: питання теорії і практики: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 276 с.
2. Банківська справа: Навчальний посібник / За ред. Р.І. Тиркала. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 314 с.
3. Банківська справа. Центральний банк і грошово-кредитна політика. Банківські операції: Навчальний посібник. — Т.1 / В. О. Сичов, В.Т. Александров, В.В. Остапенко та ін. — К.: АВТ, 2004. — 528 с.
4. Банківське право України: Навчальний посібник / За заг. ред. А. О. Селіванова. — К.: «Ін Юре», 2000. — 384 с.
5. Банківські операції: Підручник / За ред. А. М. Мороза. — 2-ге вид. — К.: КНЕУ, 2002. — 476 с.
6. Банки и банковское дело / Под ред. И. Т. Балабанова. — СПб: Питер, 2000. — 256 с.
7. Банковское дело / Под ред. В.И. Колесникова, Л. П. Кроливецкой. — М.: Финансы и статистика, 2000. — 464 с.
8. Банковское дело: Учебник. — 2-е изд., переаб. и доп. / Под ред. О. И. Лаврушина. — Финансы и статистика, 2002. — 672 с.
9. *Васильченко З. М.* Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація: Монографія. — К.: Кондор, 2004. — 526 с.
10. *Васюренко О. В.* Банківські операції: Навчальний посібник. — К.: Товариство «Знання», КОО, 2004. — 324 с.
11. *Васюренко О. В.* Современные методы управления банковскими ресурсами. — Х.: Гриф, 1997. — 390 с.
12. *Внукова Н. М.* Ринок фінансових послуг: Навчально-методичний посібник. — Х.: ІНЖЕК, 2004. — 276 с.
13. *Глуценко В. В.* и др. Анализ и регулирование деятельности коммерческого банка. — Х.: АО «Бизнес Информ», 2000. — 76 с.
14. *Гриджук Д. М.* Забезпечення кредитних зобов'язань у діяльності банків. — К.: Істина, 2001. — 253 с.
15. *Гуторова Э. А.* Вексельные операции в банках // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2004. — № 3. — С. 15—19.
16. *Гуцал І. С.* Банківське кредитування суб'єктів ринку в трансформаційній економіці України. — Львів: ВАТ «Бібльос», 2001. — 244 с.
17. Деньги. Кредит. Банки: Учебник для вузов / Под ред. Жукова Е. Ф. — М.: ЮНИТИ, 2001. — 622 с.
18. *Долан Э. Дж., Кэмпбелл К. Дж., Кэмпбелл Г. Дж.* Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика. — СПб: СПб Оркестр, 1996. — 446 с.
19. Ипотечный рынок в Украине: проблемы стратегії розвитку / Ред. кол.: В. Д. Базилевич та ін. — К.: Б. в., 2004. — 140 с.
20. *Камарницький І. Ф.* Інвестиційна діяльність комерційних банків: Монографія. — Чернівці: Рута, 2004. — 260 с.
21. *Козорез Е.* Банковские гарантии // Финансовый директор. — 2003. — №1. — С. 62—67.

22. *Конопатська Л., Бондар Н.* Актуальні проблеми страхування депозитів комерційних банків // Вісник НБУ. — 2001. — № 11. — С. 37—39.
23. *Кот Л. Л.* Банківський кредит у трансформаційній економіці: питання теорії, методології, практики. — К.: Знання Укр., 2003. — 93 с.
24. *Корнієнко Т. В.* Ліквідність комерційного банку: фактори, що впливають, методи управління // Вісник Української академії банківської справи. — 1999. — № 2 (11). — С. 51—54.
25. *Кочетков В. М.* Забезпечення фінансової стійкості комерційного банку: теоретико-методологічні аспекти: Монографія. — К.: КНЕУ, 2002. — 238 с.
26. *Кравчук Г. Т.* Інформаційні системи і технології в банківській сфері: Навчальний посібник для студентів вузів. — Львів: ЛБІ НБУ, 2002. — 135 с.
27. Кредитна система України і банківські технології: Навчальний посібник для вищ. навч. закл. екон. спец.: У 3 кн. / За заг. ред. І. В. Сало, НБУ. — Львів: ЛБІ НБУ, 2002.
28. Кредитний ризик комерційного банку: Навчальний посібник / За ред. В. В. Вітлінського. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. — 251 с.
29. *Кручок С. І.* Іпотечне кредитування: Навчальний посібник. — К.: Мета, 2002. — 206 с.
30. *Кульпінський С.* Шляхи подальшого розвитку фінансових інновацій // Банківська справа. — 2003. - №1. — С. 27—36.
31. *Лагутін В.Д.* Кредитування: теорія і практика: Навчальний посібник. — 4-те вид., стер. — К.: Знання, 2004. — 215 с.
32. *Лобанова А. Л.* Перспективи розвитку ринку нетрадиційних банківських послуг // Фінанси України. — 2003. - №3. — С. 133—139.
33. *Луців Б. Л.* Банківська діяльність у сфері інвестицій: Монографія. — Тернопіль: Карт-бланш, 2001. — 318 с.
34. *Лысенков Ю. М., Ляшко В. П.* Операции банков с векселями. — К., 1995. — 149 с.
35. *Масленчиков Ю. С.* Технология и организация работы банка: теория и практика. — М., 1998. — 431 с.
36. *Миллер Р. Л., Ван-Хуз Д. Д.* Современные деньги и банковское дело: Пер 3-го англ.изд. — М., 2000. — 824 с.
37. *Мишикін Ф. С.* Економіка грошей, банківських операцій і фінансових ринків: Пер. з англ. / С. Панчишин (ред. пер.). — К.: Основи, 1998. — 963 с.
38. *Онищенко В. О.* Основи банківської справи: Навчальний посібник. — Полтава: ПДТУ, 1999. — 163 с.
39. Операції комерційних банків: Навчальний посібник для екон. спец. / Р. Коцовська, В Ричаківська, Г. Табачук та ін. — 3-тє вид. — К.: Львів: ЛБІ НБУ, 2004. — 500 с.
40. Операції комерційних банків: опорний конспект лекцій. — К.: КНТЕУ, 2003. — Ч.1: Традиційні банківські послуги. — 2003. — 113 с.
41. *Петрук О. М.* Банківська справа: Навчальний посібник. — К.: Кондор, 2004. — 461 с.
42. *Петченко С. А.* Стан і перспективи розвитку нетрадиційних банківських операцій та послуг // Держава та регіони. — 004. — № 1. — С. 195—198.

43. *Тиркало Р. І.* Банківські операції з цінними паперами: Монографія. — Т.: Карт-бланш, 2004. — 211 с.
44. *Усоскин В. М.* Современный коммерческий банк: управление и операции. — М.: Антидор, 1998. — 320 с.
45. *Фролов С. М.* Банківська справа: Навчальний посібник для студентів екон. фак. ун-тів. — Суми: СумДУ, 2001. — 205 с.
46. *Хмеленко О. В.* Кредитування та контроль: Навчальний посібник. — Х.: ІНЖЕК, 2004. — 237 с.
47. *Шіллер Р. І.* Фінансова стійкість комерційного банку та шляхи її зміцнення. — К.: Наукова думка, 1998. — 159 с.
48. *Шумкова О. В.* Трестові операції як нова банківська послуга // Вісник Сумського сільськогосподарського інституту. — Серія: Фінанси і кредит. — 1997. — №1. — С. 51—53.
49. Вексель на рынке Украины: нормативная база. — Х.: Фактор, 2003. — 273 с.
50. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV // Голос України. — 14.03.2003 р. — №49—50. — С. 5—27.
51. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 17.12.2000 р. № 2121-III із змінами і доповненнями // www.liga.kiev.ua.
52. Закон України «Про господарські товариства» за станом на 10 березня 2001 р. / Верхов. Рада Укр. — Офіц. вид. — К.: Парламент. вид-во, 2001. — 36 с.
53. Закон України «Про заставу» за станом на 5.10.2001 р. / ВРУ. — К.: Парламент. Вид-во, 2001. — 24 с.
54. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» за станом на 20.20.2002 р. / ВРУ. — К., 2002. — 19 с.
55. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679 - XIV із змінами і доповненнями // www.liga.kiev.ua.
56. Закон України «Про іпотеку» / Верховна Рада України. — К.: Парлам. вид-во, 2003. — 36 с.
57. Закон України «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» від 19.06.2003 р. №979-IV // www.liga.kiev.ua.
58. Закон України «Про фінансовий лізинг», із зм., в ред. Закону №1381-IV від 11 грудня 2003 року // www.rada.gov.ua.
59. Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 р. №2740 — III // Додаток до журналу «Вісник НБУ». Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності. — 2001. — Вип. 11. — С. 3—13.
60. Інструкція про касові операції в банках: Затв. Пост. Правл. НБУ від 14.08.2003 р. №337 // www.liga.kiev.ua.
61. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Затв. Пост. Правл. НБУ від 29.03.2001 р. №135 // Українська інвестиційна газета. Нормативна база. — 12.06.2001.-№24. — С. 10—30.
62. Інструкція про міжбанківський переказ грошей в Україні: Затв. Пост. Правл. НБУ від 17.03.2004 р. № 110 // www.bank.gov.ua.
63. Інструкція про переміщення валюти України, іноземної валюти, банківських металів і платіжних карток через митний кордон України,

затв. Пост. Правл. НБУ від 12.07.2000 р. № 283 (зі змінами та доповненнями) // www.bank.gov.ua.

64. Інструкція про порядок відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті: Затв. Пост. Правл. НБУ від 05.12.2001 р. №500 із зм. і доп. // Бюлетень систематизованого законодавства України. — 2002. — № 2. — ст. 44.

65. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Затв. пост. Правл. НБУ від 28.08.2001 р. №368 із зм. і доп. // Бюлетень систематизованого законодавства України (далі — БСЗУ). — Сер. 3: Податки. Фінанси. Цінні папери. — 2002. — №2. — С. 33—99.

66. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. — К.: Преса України, 1997. — 80 с.

67. Положення «Про валютний контроль», затверджене Постановою Правління НБУ від 08 лютого 2000 р. № 49 // <http://www.bank.gov.ua>.

68. Положення «Про визначення звичайної відсоткової ставки за депозит»: Затв. Пост. Правл. НБУ від 23.07.1997 р. № 247.

69. Положення «Про механізм рефінансування банків України» від 28.02.2002 р. №82: Затв. пост. Правл. НБУ // БСЗУ. — Сер. 3: Податки. Фінанси. Цінні папери. — 2002. — № 5. — С. 17—68.

70. Положення «Про порядок видачі ліцензій банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій»: Затв. Пост. Правл. НБУ від 17.07.2002 р. №275 // БСЗУ. — Сер. 3: Податки. Фінанси. Цінні папери. — 2001. — № 11. — ст. 506.

71. Положення про порядок здійснення банками операцій з векселями в національній валюті на території України: Затв. пост. Правл. НБУ від 16.12.2002 р. № 508 // www.bank.gov.ua.

72. Положення про порядок розрахунку резерву для відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами та інших вкладень у статутні фонди підприємств, затв. Пост. Правл. НБУ від 30.12.1999 р. № 629 // <http://www.bank.gov.ua>.

73. Положення «Про порядок створення і державної реєстрації банків, відкриття їх філій, представництв і відділень» від 31.08.2001р. №375 із зм. і доп. // <http://www.bank.gov.ua>.

74. Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості, затв. Пост. Правл. НБУ від 13.12.2002 р. № 505 // <http://www.bank.gov.ua>.

75. Положення «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків»: Затв. пост. Правл. Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279 із змінами і доповненнями від 07.12.2001 р. // БСЗУ. — Сер. 3. — 2000. — № 9. — С. 63—100.

76. Положення «Про порядок формування та використання банками резервного фонду» від 08.08.2001 р. №334 // БСЗУ. — Сер. 3. — 2001. — № 11. — С. 162—163.

77. Положення «Про порядок формування обов'язкових резервів для банків України» від 27.06.2001 р. №244 із зм. і доп. // БСЗУ. — Сер. 3. — 2001. — № 8. — С. 63—71.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г. С. СКОВОРОДИ

**ЗБІРНИК
ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ**
З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СПРАВА»

*для аудиторної та самостійної роботи
студентів економічного факультету
денної та заочної форм навчання*

Харків — 2004

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г. С. СКОВОРОДИ

ЗБІРНИК ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

З ДИСЦИПЛІНИ «БАНКІВСЬКА СПРАВА»

*для аудиторної та самостійної роботи
студентів економічного факультету
денної та заочної форм навчання*

Затверджено
на засіданні кафедри фінансів і обліку
Харківського національного
педагогічного університету
ім. Г. С. Сковороди
Протокол № 10 від 9 квітня 2004 р.
Завідувач кафедри **В. І. Ганін**

Харків — 2004

Збірник практичних завдань з дисципліни «Банківська справа» для аудиторної та самостійної роботи студентів економічного факультету денної та заочної форм навчання.

Укладач:

Соляр Вікторія Василівна,
викладач кафедри фінансів і обліку,
(Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди)

Рецензент:

Синиця Т. В., канд. екон. наук, доц. кафедри фінансів і обліку,
(Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди)

© Соляр В.В.
© Харківський національний
педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди, 2004

У громадському житті банківська справа набуває все більшого значення. Банківські установи, що активно функціонують на фінансовому ринку, впливають на всі економічні та соціальні процеси в країні. Цим самим вони сприяють трансформації тимчасово незайнятих коштів у виробництві, створенню кредитних грошей та беруть участь у регулюванні грошової маси.

Вирішення практичних задач, що пов'язані з діяльністю банків, сприяє покращенню їх фінансового стану, визначенню оптимальної стратегії операційної діяльності.

Представлені завдання для практичної роботи розроблені відповідно до робочої програми з дисципліни.

Мета виконання цих задач полягає у тому, щоб закріпити знання, одержані знання під час лекційних та самостійних занять, оволодіти навичками проведення фінансових розрахунків.

Здійснення роботи передбачено у такій послідовності:

- засвоєння основних питань з теми за рекомендованою літературою та конспектами лекцій;
- ознайомлення з завданням та визначення методики розрахунків;
- здійснення розрахунків;
- аналіз результатів, складання висновків та пропозицій.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1 ОЦІНКА РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКУ

Ресурси комерційного банку мають важливе значення для виконання ним активних операцій. У їх складі особливе місце займають власні кошти, депозити і запозичені кошти, аналіз джерел формування, структури і вартості яких, є відповідальним завданням для спеціаліста банку та змістом наступних задач.

Питання для обговорення

1. У чому полягає значення ресурсів для комерційного банку?
2. Яким чином НБУ впливає на розміри банківських ресурсів?
3. Охарактеризуйте нові види залучення коштів банками країн з розвинутою економікою?
4. Яке нарахування відсотків — частіше чи рідше вигідне за певних умов для вкладника?
5. Що таке поточні зобов'язання банку?

Тести

1. Що може бути засобом формування статутного фонду банку?
 - а) нематеріальні активи;
 - б) транспортні засоби;
 - в) грошові кошти;
 - г) цінні папери.
2. Частка будь-якого учасника (акціонера) банку не може перевищувати:
 - а) 15 %;
 - б) 25 %;
 - в) 35 %;
 - г) 1 %.
3. Які кошти забороняється використовувати при формуванні статутних фондів комерційних банків?
 - а) кошти державного бюджету;
 - б) кредитні;
 - в) власні;
 - г) кошти місцевих бюджетів.

4. Чи може статутний фонд комерційного банку формуватися за рахунок коштів в іноземній валюті?

- а) може;
- б) не може;
- в) може учасником-нерезидентом;
- г) може учасником-резидентом.

5. Рівень обов'язкових резервів залучених ресурсів комерційних банків на коррахунках в НБУ залежить від:

- а) виду ресурсів;
- б) валюти, в якій залучені ресурси;
- в) вірно і те, і інше;
- г) не залежить від вище перелічених факторів.

Задачі

Задача 1

Депозит на суму 20 тис. грн. був розміщений і банку 12.04.2004 р. і перевернений 25.12.2004 р. Ставка процентів становила 18 % річних. Визначте суму нарахованих процентів за різними методами визначення терміну нарахування.

Задача 2

У таблиці наведені наступні дані про джерела коштів банку, млн. грн.

Показники	На початок періоду		На кінець періоду		Відхилення
	сума	% до суми	сума	% до суми	
Власні кошти	19,328		51,0		
<i>Статутний капітал</i>	10,00		35,0		
<i>Фонди</i>	4,97		12,5		
<i>Нерозподілений прибуток</i>	4,358		3,5		
Зобов'язання					
<i>Кредити, отримані від інших банків</i>	21,244		66,24		
Залишки коштів на розрахункових і поточних рахунках	46,507		12,76 3		
Кошти на строкових депозитах	3,82		19,07		
Кредитори за внутрішніми банківськими операціями	0,41		0,69		
УСЬОГО	91,31		264,8		

Проаналізуйте структуру джерел коштів банку в динаміці, зробіть висновки.

Задача 3

Вклад у розмірі 470 тис. грн. розміщено у банку «Кредит-пром» на умовах щомісячного нарахування складних процентів 15 % річних. Строк дії договору — 3 місяці, рівень інфляції за місяць — 0,3 %.

Визначити:

- 1) суму вкладу з процентами;
- 2) індекс інфляції за 3 місяці;
- 3) суму вкладу з процентами з точки зору її купівельної спроможності;
- 4) реальний дохід вкладника.

Задача 4

Визначте на основі даних наступної таблиці розмір регулятивного капіталу банку «Сігма», філії якого розміщені на території України:

Стаття	Сума, млн. грн.
Статутний фонд	18,2
Розкриті резерви	4,1
— у т.ч. резерви під активні операції	2,5
Інші резерви	3
Субординований борг	4,7
Прибуток поточного року	4,9
Збитки минулих років	2,2
Нематеріальні активи	1,7
Капітальні вкладення у матеріальні активи	0,6
Вкладення у цінні папери	0,3
Субординований борг в інших банках	2,65

Чи відповідає розмір регулятивного капіталу цього банку діючим нормативам капіталу. Валютний курс 6,6 грн. за 1 євро.

Задача 5

Стан банківських ресурсів комерційного банку характеризується такими даними, млн. грн.

Показник	Варіанти	
	1	2
Прибуток банку	26	15
Фонди банку	60	50
Кошти на рахунках підприємств	79	95
Вклади громадян	40	70
Кошти, одержані від інших банків	145	180
Інші пасиви	24	16
Короткострокові кредити	180	182,5
Довгострокові кредити	90	16
Відвернення за рахунок прибутку	30	26
Кредити іншим банкам	60	40
Каса	2	35
Інші активи	60	90

Визначити розмір надлишку або нестачі банківських ресурсів для здійснення активних операцій. Яких заходів має вжити банк?

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2

ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ И ОФОРМЛЕННЯ ПЛАТІЖНИХ ДОКУМЕНТІВ

Установи банків виконують чимало операцій із надання безготівково-розрахункових послуг населенню, підприємствам, організаціям, державі. Ці послуги на сьогодні набули різноманітних форм (платіжне доручення, платіжна вимога-доручення, акредитив, чеки тощо), є досить поширеними, водночас вимагають дотримання певних принципів та порядку розрахунків, на що направлено виконання представлених нижче завдань.

Питання для обговорення

1. Назвіть форми і вимоги до проведення безготівкових розрахунків в Україні.
2. Які задачі вирішують банки, встановлюючи кореспондентські відносини.
3. Які функції при проведенні розрахунків з пластиковими картками виконують банк-емітент, банк-еквайер, торговельне підприємство.

4. Які задачі вирішуються у процесі складення і виконання прогнозів касових оборотів?

5. Який порядок здачі готівкових сум до каси банку?

Тесту

1. Шляхом трансформації готівки у безготівкові гроші і навпаки банки здійснюють:

- а) перетворення банківських ресурсів на капітал;
- б) мобілізацію тимчасово вільних коштів;
- в) розрахунково-касове обслуговування клієнтів;
- г) випуск готівки і кредитних грошей.

2. Який рахунок відкривається клієнту для формування статутного капіталу при створенні підприємства?

- а) розрахунковий;
- б) тимчасовий;
- в) поточний;
- г) депозитний.

3. Які операції може здійснювати фізична особа зі свого поточного рахунку в національній валюті:

- а) здійснювати платіж за купівлю цінних паперів;
- б) перераховувати кошти фізичній особі-нерезиденту за придбаний транспортний засіб;
- в) розрахуватися за куплену іноземну валюту;
- г) здійснити платіж судовим органам.

4. Розрахункові документи, що надійшли в банк протягом операційного дня, повинні бути відображені у бухгалтерському обліку банку:

- а) у той же день;
- б) наступного дня, виходячи із залишків на початку операційного дня;
- в) виходячи із залишків коштів на коррахунку банку, але не пізніше 2-х днів.
- г) виходячи із залишків коштів на коррахунку банку, але не пізніше 3-х днів.

5. Зовнішній контроль за дотримання касової дисципліни підприємством покладений на:

- а) аудиторську фірму;
- б) органи податкової адміністрації;
- в) обслуговуючий банк;
- г) не має вірної відповіді.

Задачі

Задача 1

ЗАТ «Полісервіс», що знаходиться за адресою м. Харків, вул. Корчагінців, 127 «Г», 29 листопада 2004 року було відкрито р/р №27047745789900 у Лігобанку м. Харкова, МФО 861012. Заповніть «Повідомлення про відкриття рахунку», якщо ідентифікаційний код клієнта 28640901.

«__» _____ 200__ р.

(найменування, адреса податкового органу, якому
подається повідомлення)

ПОВІДОМЛЕННЯ про відкриття (закриття) рахунку

Ідентифікаційний код суб'єкта
підприємницької діяльності

Ідентифікаційний номер фізич-
ної особи — суб'єкта підприєм-
ницької діяльності

Назва суб'єкта підприємницької діяльності або прізвище ім'я та по батькові
власника рахунку:

Місце знаходження (місце проживання) суб'єкта підприємницької діяльності:

Назва, МФО установи банку, в якому відкрито (закрито) основний рахунок:
(потрібне підкреслити)

Назва, МФО установи банку, в якому відкрито (закрито) додатковий рахунок:
(потрібне підкреслити)

Дата відкриття (закриття) основного рахунку «__» _____ 200__ року

Дата відкриття (закриття) додаткового рахунку «__» _____ 200__ року

Рахунок (№, вид: розрахунковий (поточний), бюджетний, депозитний та інші
рахунки в національній та іноземній валюті):

Керівник (підприємець)

(підпис) (прізвище, ініціали)

Головний бухгалтер

(підпис) (прізвище, ініціали)

М.П.

Задача 2

ТОВ «Приморське», яке обслуговується у Керченському відділенні УСБ 20.01.2004 р. уклало договір №16 з приватною фірмою «Продсервіс» на поставку рибних консервів на суму 1482,25 грн. у порядку попередньої оплати. Фірма «Продсервіс» має р/р у Віватбанку м. Харкова №46523869421000, МФО 351533, ідентифікаційний код 29664488. МФО УСБ — 328, р/р 468153, ідентифікаційний номер — 14117333. Заповніть бланк платіжного доручення.

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ № _____

040001

від «__» _____ 200__ р.

Одержано банком

«__» _____ 200__ р.

Платник _____

Код _____

Банк платника _____

	Код банку	ДЕБЕТ рах. №	СУМА
Одержувач			
Код			
Банк одержувача		КРЕДИТ рах. №	
Код банку			

Сума словами

Призначення платежу

М.П.

Проведено банком

Підпис _____ «__» _____ 200__ р.

Підпис банку

Задача 3

ТОВ «Медтехніка» має заплатити 270 грн. за користування гарячою водою, «Харківкомунпромводу» за січень 2004 року. Платник має такі реквізити:

Ідентифікаційний код — 14118966; Ексоцбанк у м. Харкові; р/р4659782311; МФО 651536.

Реквізити одержувача: ідентифікаційний код 15669263; АКБ «Кредит форум» у м. Харкові; р/р 990300077; МФО 27104.

Заповніть бланк платіжної вимоги-доручення.

ПЛАТІЖНА ВИМОГА-ДОРУЧЕННЯ №

від «__» _____ 200__ р.

Одержано банком

«__» _____ 200__ р.

Платник _____

Код _____

Банк платника _____

	Код банку	ДЕБЕТ рах. №	СУМА
Одержувач			
<input type="text" value="Код"/>			
Банк одержувача		КРЕДИТ рах. №	
	Код банку		

Призначення платежу

Підписи одержувача рах №	ДЕБЕТ СУМА ДО СПЛАТИ
М.П.	КРЕДИТ
Сума до сплати (літерами) рах №	

М.П. Підписи платника

Проведено банком

«__» _____ 200__ р.

Задача 4

Автобаза №5, що обслуговується у Подільському УСБ м. Києва (МФО 322078) бажає відкрити акредитив на користь нафтобази №3 (код 34567890), що має рахунок у ХОД АК УСБ у м. Харкові (МФО 351016) на суму 14768 грн., для оплати за нафтопродукти обсягом 3 т. (договір №7 від 5.02.2004 р.). Оформіть заяву на акредитив.

ЗАЯВА на акредитив

від _____ 200__ р.

Одержано банком
«__» _____ 200__ р.

Заявник акредитива	Бенефіціар
Код	Код
Банк-емітент	Банк бенефіціара
МФО	МФО
Відкрийте нам акредитив <small>(вид акредитива)</small>	Строк дії акредитива до «__» _____ 200__ р.
Сума _____ <small>(цифрами і літерами)</small>	Акредитив у іншому (виконуючому) банку виконати: А) за рахунок коштів платника, депонованих у виконуючому банку; Б) інкасацією документів до банку емітента; В) через кореспондентський рахунок банку-емітента (зайве викреслити)
Умови акредитива до виконуючого банку надіслати: А) спецв'язком Б) коротким повідомленням — електронною поштою — телетайпом	
Інші лінії зв'язку	За акцептом (чийм)
Договір _____ _____ (назва товарів, виконаних робіт, наданих послуг; кількість, ціна, сума)	Платіж (чи акцепт) здійснити проти: _____ (перелік документів, які додаються до реєстру документів за акредитивом)

М.П.

Підписи заявника акредитива

Задача 5

Щоб розрахуватися за придбане пальне фірма «Юта» у м. Харкові виписала 21 січня 2004 року чек на суму 2,6 тис. грн. на ім'я Херсонської нафтобази за рахунком №127 від 20.01.2004 р. Банком-емітентом виступає АКБ «Мегабанк», 351016, який провів розрахунок 26.01.2004 р. Оформіть чек.

Задача 6

Структура товарного платіжного обігу підприємства характеризується такими даними:

Форма розрахунків	Рік	
	базисний	звітний
Акцептна форма	60,0	62,0
Розрахунки платіжними дорученнями	30,0	29,0
Розрахунки чеками і зведеними вимогами	5,0	6,0
Розрахунки за акредитивами й окремими рахунками	3,0	2,0
Інші форми розрахунків	2,0	1,0

Визначте абсолютні й відносні показники структурних зрушень форм розрахунків.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3 СКЛАДЕННЯ ВЕКСЕЛІВ І МЕХАНІЗМ ЇХНЬОГО ВИКОРИСТАННЯ В ОПЕРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

В Україні поступово створюються умови для широкого використання векселів у розрахунках, що сприяє зростанню ділової активності підприємств, пришвидшенню грошового обігу, розвитку комерційного кредиту. Разом з тим вексельний обіг пов'язаний з виникненням фіктивних, підроблених боргових зобов'язань, не пов'язаних з реальним рухом товарних та грошових цінностей, що вимагає ретельного вивчення правових основ здійснення операцій з векселем, а також правил і можливостей його використання у грошовому обороті.

Питання для обговорення

1. Яка участь банків у вексельних розрахунках?
2. Проаналізуйте механізм використання простого векселя у розрахунках між суб'єктами господарювання.
3. Розкрийте механізм обороту переказного векселя.
4. Порівняйте операції авалювання, доміціляції та інкасування векселів.
5. Який порядок здійснення операції з дисконтування векселя і визначення суми дисконту?

Тести

1. До складу кредитних операцій банку з векселем відносяться:

- а) зобов'язання заплатити за векселем замість платника;
- б) облік векселя;
- в) приймати векселі на інкасо;
- г) рефінансування вексельної операції.

2. За характером вексельних угод векселі бувають:

- а) комерційні і переказні;
- в) комерційні і фінансові;
- в) комерційні, фінансові і безгрошові;
- г) прості і переказні.

3. У переказному векселі кількість реквізитів дорівнює:

- а) 6;
- б) 7;
- в) 8;
- г) 9.

4. Простий вексель складає:

- а) боржник;
- б) кредитор;
- в) банк;
- г) кредитор, боржник і банк

5. До балансових операцій з векселями належать:

- а) кредитні і розрахункові;
- б) торгівельні і гарантійні;
- в) комісійні та довірчі;
- г) кредитні і торгівельні.

Задачі

Задача 1

Яка ціна продажу векселя, якщо банк випустив їх на суму 36 тис. грн. терміном до 90 днів зі сплатою 7 % річних.

Задача 2

Дев'яностоденний вексель вартістю 500000 грн. проданий за 8-процентною ставкою дисконту.

1. Визначте величину дисконту.
2. Обчисліть ціну, сплачену за вексель.
3. Розрахуйте дійсний доход (при 365—366 днях).

Задача 3

Позичальнику потрібен кредит в сумі 100 тис. грн. строком на 3 місяці; процентна ставка — 25 % річних. У той же час банк отримує депозит на суму 100 тис. грн., на такий же строк під 15 % річних.

1. Розрахуйте суму кредиту до повернення з урахуванням нарахованих відсотків;
2. Розрахуйте суму виплати банком позичальнику депозиту з урахуванням нарахованих процентів за вкладом;
3. Визначте процент за кредитом і грошову суму оплати даного кредиту з боку позичальника.

Розрахункова тривалість року 360 днів.

Задача 4

АКБ «Порто» прийняв іногородній вексель на аваль номінальною вартістю 3000 грн. під 8 % річних. Процент за авальований кредит — 15 % річних, процент комісії — 2 %, дамно — 1 %, порто — 5 грн. Знайти суму винагороди банку за надання авального кредиту, якщо вексель 90-денний, а кредит наданий на 60 днів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4

ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА НА ОСНОВІ СИСТЕМИ ФІНАНСОВИХ КОЕФІЦІЄНТІВ. АНАЛІЗ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Оцінка кредитоспроможності позичальника-клієнта банку має важливе значення у першу чергу для банківської установи, оскільки визначає передумови і можливість здійснення кредитних операцій для отримання прибутку і уникнення ризиків. Система аналізу кредитоспроможності передбачає здійснення розрахунків низки показників, на основі яких і приймається рішення про кредитування.

Питання для обговорення

1. У чому полягає економічне значення оцінки кредитоспроможності позичальника?
2. Назвіть фактори кредитного ризику для банків України.
3. З урахуванням яких факторів повинна формуватися кредитна політика банку.
4. Яким чином комерційний банк контролює цільове використання кредиту?
5. Охарактеризуйте етапи процесу кредитування.

Тести

1. Яка вимога є визначальною при оцінці банком ефективності роботи клієнта за кредитною лінією?
 - а) дохідність комерційних угод;
 - б) оборотність коштів по позичковому рахунку;
 - в) підтримка рівня товарних запасів згідно з договором застави;
 - г) достатній рівень ліквідності.
2. Оцінка фінансового стану позичальника-клієнта банку проводиться:
 - а) не рідше 1 разу на місяць;
 - б) не рідше 1 разу на 2 місяці;
 - в) не рідше 1 разу на 3 місяці;
 - г) тільки перед укладенням кредитного договору.
3. Показники рентабельності позичальника-суб'єкта підприємницької діяльності відображають:
 - а) ступінь забезпечення підприємства високоліквідними активами;
 - б) частку прибутку в активах;
 - в) ступінь мобільності використання власних коштів;
 - г) співвідношення оборотних активів і поточних зобов'язань.
4. Фінансовий стан позичальника, що відноситься до «Класу В», означає:
 - а) фінансова діяльність дуже добра і є можливість її утримання на такому рівні надалі;
 - б) фінансова діяльність задовільна;
 - в) фінансова діяльність погана;
 - г) фінансова діяльність оцінена як добра.

5. Банки для нарахування резервів під кредитні операції класифікують надані кредити з урахуванням таких критеріїв:

- а) оцінки фінансового стану позичальника щоквартально;
- б) погашення позичальником кредиту і процентів на ним щомісячно;
- в) відповіді «а» і «б»;
- г) повна відповідь відсутня.

Задача

Задача 1

При видачі кредиту ТОВ «Круїз» у розмірі 2800 грн. повинен бути створений резерв 210 грн. Визначте групу ризику для даної операції і правильність формування резерву.

Задача 2

На основі даних наступних таблиць дайте оцінку фінансових результатів господарської діяльності підприємства-позичальника і його кредитоспроможності.

Таблиця 1

БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА-ПОЗИЧАЛЬНИКА

Агрегат	Статті балансу	На початок року, тис. грн.	На кінець року, тис. грн.
АКТИВИ			
A1	Найбільш ліквідні активи		
	1) короткострокові фінансові вкладення 2) грошові кошти	450 82	— 2
A2	Активи, що швидко реалізуються — дебіторська заборгованість, платежі за якою очікуються протягом 12 місяців після звітної дати	2737 —	17045 —
A3	Активи, що повільно реалізуються 1) запаси 2) ПДВ за залученими цінностями 3) Дебіторська заборгованість, платежі за якою очікуються протягом 12 місяців після звітної дати 4) Інші оборотні активи	18324 981 — —	83406 944 — —
A4	Активи, що важко реалізуються	87324	83406
A5	Збитки минулих і звітного року	—	2787
	БАЛАНС		

Закінчення табл. 1

Агрегат	Статті балансу	На початок року	На кінець року
ПАСИВИ			
П1	Найбільш строкові зобов'язання — кредиторська заборгованість	13884	24009
П2	Короткострокові зобов'язання	1360	1164
	1) позичені кошти	1360	1164
	2) розрахунки за дивідендами	—	—
	3) інші короткострокові пасиви	—	—
П3	Довгострокові пасиви, у т.ч. фонди		
	1) всього довгострокові пасиви	—	—
	2) доходи майбутніх періодів	181	—
	3) фонди споживання	—	—
	4) резерви майбутніх витрат і платежів	—	—
П3*	Споживання і резерви майбутніх платежів		
	1) фонди споживання	—	—
	2) резерви майбутніх витрат і платежів	—	—
П4	Постійні пасиви		
	— капітал і резерви	94772	91168
	БАЛАНС		

Таблиця 2

**АГРЕГОВАНІ ПОКАЗНИКИ ЗВІТУ
ПРО ПРИБУТКИ І ЗБИТКИ, ТИС. ГРН.**

Агрегат	Статті балансу	На початок року	На кінець року
П5	Виручка від реалізації	65193	—
П6	Собівартість реалізованої продукції	56052	—
П7	Прибутки (збитки) звітнього року	475	2208
П8	Відвернення з прибутку	3262	—

Для визначення класу позичальника і рейтингу кредиту скористайтеся наступними даними:

Таблиця 3

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ КЛІЄНТА

Коефіцієнт	ОТЗ	Варіанти відповідей	Бали
Коефіцієнт поточної ліквідності (Кпл)	Не менше 2,0—2,5	≥ 2	1
		< 2	0
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Кал)		≥ 2	1
		< 2	0
Коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів (Кзв)		≤ 1	1
		> 1	0
Коефіцієнт маневреності власних коштів (Км)	Не менше 0,5	$\geq 0,5$	1
		$< 0,5$	0
Коефіцієнт фінансової незалежності	Не менше 0,2	$\geq 0,2$	1
		$< 0,2$	0
Коефіцієнт співвідношення власних коштів і суми кредиту		$>0,5$	1
		0,5-1	2
		>1	3

Таблиця 4

ВИЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГУ КРЕДИТУ

Інтегрований коефіцієнт, балів	Рейтинг	Рівень ризику	Рекомендації при кредитуванні
Більше 25	А	Мінімальний	Надання кредиту можливе
20—25	Б	Допустимий	Надання кредиту можливе, але необхідне проведення глибокого аналізу
15—20	В	Високий	Надання кредиту можливе, але необхідна спеціальна робота
10—15	Г	Дуже високий	Надання кредиту не рекомендується
До 10	Д	Неприпустимий	Надання кредиту категорично не рекомендується

Задача 3

Знайдіть мінімально припустимий дохід за кредитною операцією та оптимальну процентну ставку, якщо:

- процентні витрати банку за залученими ресурсами — 15 % річних;
- норма прибутку від кредитної операції — 10 % річних;
- операційні витрати банку за обслуговування кредиту — 5 тис. грн.;
- норма обов'язкових резервів — 8,5 %;
- сума кредиту — 500000 грн.;
- строк кредиту — 3 місяці (90 днів).

Задача 4

За даними таблиці 5:

- 1) групу ризику за кожним кредитом, поданим банком;
- 2) розрахункову величину резерву на покриття можливих збитків від кредитної операції;
- 3) яку суму повинен зарахувати в резерв банк з початку формування резерву за умови щомісячного нарахування коштів у даний резерв протягом трьох років його формування.

Таблиця 5

КРЕДИТНИЙ ПОРТФЕЛЬ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Клієнт	Сума, грн.	Прострочка		Забезпечення		Фін. стан	Пролонгація	
		строк	сума	вид	ринк. варт.		строк	сума
ПП «Рекон»	12000	—	—	товари	134400	В	—	—
ТОВ «Інфокон»	37560	230	38000	ОФ	520000	Г	—	—
АТ «Медіа»	94200	—	—	товари	142600	А	90	94200
АТ «Експо»	95000	—	—	ОВДП	155000	Б	—	—
ПП «Плаза»	74560	—	—	неру- хомість	78660	Б	30	74560
ПП «Модуль»	65225	270	67000	ЦП	70500	Д	—	—
АТ «ТПК»	90000	—	—	неру- хомість	135000	В	60	90000
АТ «Анонс»	15600	—	—	—	—	А	—	—

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5
**АНАЛІЗ КРЕДИТНОЇ ЗАЯВКИ, ВИЗНАЧЕННЯ СУМИ,
ФОРМИ КРЕДИТУВАННЯ ТА СУМИ НАРАХОВАНИХ
ПРОЦЕНТІВ**

Процес банківського кредитування передбачає здійснення попередньої аналітичної роботи з вивчення кредитної заявки позичальника, визначення можливої суми основного боргу та нарахованих відсотків.

Питання для обговорення

1. У чому полягає економічне значення кредиту.
2. Охарактеризуйте структуру кредитних вкладень в Україні.
3. Яким чином принципи кредитування знаходять своє відображення у кредитному договорі.
4. Проаналізуйте фактори формування процента за кредитом.
5. Які методи нарахування процентів існують в українській і зарубіжній практиці комерційних банків.

Тести

1. Від чого залежить максимальна величина кредиту:
 - а) від величини статутного фонду;
 - б) від величини власних ресурсів;
 - в) від величини робочих активів;
 - г) від рівня кредитоспроможності клієнта.
2. Величина кредитних вкладень комерційного банку обмежується:
 - а) 25 % величини власного капіталу банку;
 - б) обсягом ресурсів банку;
 - в) 8-кратною величиною власних коштів банку;
 - г) 10 % величини власних коштів банку.
3. Заявки яких підприємств розглядаються комерційним банком з метою наступного кредитування?
 - а) поповнення статутного фонду;
 - б) закупка продовольчих товарів;
 - в) придбання корпоративних цінних паперів;
 - г) видача заробітної плати.

4. Який режим кредитування передбачає спільне функціонування позичкових і поточних рахунків:

- а) простий позичковий рахунок;
- б) овердрафт;
- в) контокорентний рахунок;
- г) кредитування за кредитною лінією.

5. Якщо кредитування здійснюється за кредитною лінією, то заборгованість банку погашається наступним чином:

- а) шляхом перерахування коштів з поточного рахунку платіжними документами;
- б) шляхом перерахування коштів з поточного рахунку самостійно банком за результатами операційного дня;
- в) шляхом перерахування коштів з поточного рахунку у разовому порядку по закінченню строку кредитного договору;
- г) вірна відповідь відсутня.

Задачі

Задача 1

В АКБ «Таврія» звернулось ТОВ «Еллада» з кредитною заявкою на отримання кредиту. В кредитній заявці і в обґрунтування міститься інформація про діяльність підприємства і умови кредиту:

- мета кредиту — освоєння виробництва нового сорту конкурентноспроможної продукції;
- наявність забезпечення 2800 тис. грн. за ліквідною ціною;
- виробництво сезонне, виробничий цикл становить 60 днів;
- затрати на виробництво 1800 тис. грн.;
- строк реалізації продукції — 30 днів;
- майбутній дохід від реалізації продукції — 2400 тис. грн.;
- залишки коштів на поточному рахунку клієнта — 870 тис. грн.;
- заборгованість за раніше отриманими кредитами — 200 тис. грн.

Обґрунтуйте:

1. Доцільність кредитування;
2. Вид кредиту;
3. Можливу суму кредиту;
4. Спосіб видачі кредиту і його погашення;
5. Строк кредитування;
6. Максимальний розмір процентної ставки за кредитом, який може бути доступний для клієнта.

Задача 2

Клієнт звернувся у банк для отримання ломбардного кредиту і надав у забезпечення 200 одиниць цінних паперів. Величина позики розраховується виходячи із 90 % їх курсової вартості. Процентна ставка становить 17 %, а витрати банку з обслуговування боргу — 500 грн. На який кредит може розраховувати клієнт банку, якщо курс цінних паперів 450 грн. Термін кредитування — з 16.03.2004 до 16.06.2004 р.

Задача 3

Позика в сумі 45 тис. грн. надано на період 9.02 — 16.08 поточного року під 18 % річних (простих процентів).

1. Визначте кількість днів користування позикою:
 - а) наближену
 - б) точну;
2. Суму нарахованих процентів:
 - а) звичайних;
 - б) комерційних;
 - в) точних.

Задача 4

Розрахуйте вільний залишок ліміту кредитування під заставу векселів, якщо:

1. Встановлений банком розмір заборгованості до забезпечення — 70 %;
2. Ліміт заборгованості за позикою 9000 грн.;
3. Сума векселів, прийнятих у заставу — 6500 грн.;
4. Сума заборгованості за кредитом — 5700 грн.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 6 ВИЗНАЧЕННЯ ЦІНИ І ДОХОДІВ ВІД ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Сучасні комерційні банки виконують широке коло операцій з цінними паперами: емісійні, інвестиційні, заставні та займаються професійною діяльністю. Щоб гарантувати прибутки від даних операцій необхідно провести попередню оцінку ціни і майбутніх доходів від цих операцій (середньої норми доходу, поточної доходності, доходу акцій та облігацій).

Питання для обговорення

1. Які види цінних паперів можуть обертатися в Україні.
2. Які операції банку з цінними паперами сприяють формуванню його доходів.
3. Охарактеризуйте емісійні операції банку.
4. У чому зміст і значення для банку посередницьких операцій з цінним паперами.
5. Які існують напрямки зниження втрат від операцій з цінними паперами.

Тести

1. У склад процентних доходів комерційного банку від операцій з цінними паперами відносяться:
 - а) доходи від зберігання цінних паперів;
 - б) дисконт;
 - в) дохід від перепродажу;
 - г) дивіденди за акціями.
2. Емісійний дохід обліковується банком у складі:
 - а) поточних доходів банку;
 - б) основного капіталу;
 - в) додаткового капіталу;
 - г) доходів майбутніх періодів.
3. Привілейовані акції у статутному фонді комерційного банку не можуть перевищувати:
 - а) 20 %;
 - б) 10 %;
 - в) 25 %;
 - г) 5 %.
4. Емісію цінних паперів (крім власних акцій) комерційний банк може здійснити за умови:
 - а) строку діяльності банку не менше 1 року;
 - б) відсутності сумнівних безнадійних кредитів, не покритих резервами;
 - в) строку діяльності не менше двох років;
 - г) наявність зареєстрованого і фактично сплаченого статутного капіталу у сумі від 3 до 5 і більше млн. євро

5. З якою метою банк може здійснити додаткову емісію акцій?

- а) для збільшення власного капіталу;
- б) для збільшення залученого капіталу;
- в) для покриття тимчасової збиткової діяльності;
- г) для погашення заборгованості за кредитами.

Задачі

Задача 1

Банк випустив облігації номіналом 800 грн. з купонною ставкою 8 %. Термін погашення облігацій — 4 роки. Очікуваний дохід за варіантами:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
13	14	20	6	15	9	7,2	6,3	9,7	5,8

Визначити курс облігації.

Задача 2

Облігація 8-процентної позики була придбана за ринковою ціною, що становила 98 % її номінальної вартості . На момент погашення ця облігація знаходилась у власника 4,5 роки.

Визначте дохід (прибуток) з облігації на дату її погашення.

Задача 3

У портфелі банку знаходиться пакет облігацій номінальною вартістю 370 тис. грн. з терміном погашення 4 роки і 15 %-м річним купоном.

Ринкова ціна пакета облігацій 350 тис. грн. Які значення показників доходності цих облігацій?

Задача 4

Норма доходності за грошовими вкладеннями на ринку зросла з 17 до 19 %. Як зміниться ринкова ціна корпоративних облігацій зі строком погашення 4 роки та ринковою вартістю 20 тис. грн.

Задача 5

Розрахуйте показники доходності пакету акцій обсягом 2 тис. шт., якщо балансова вартість однієї акції дорівнює 260 грн. з дивідендом 15 грн., ринкова — 300 грн. Портфель банку також складають привілейовані акції з дивідендом 6,5 % (190 шт.). Чистий прибуток банку становить 47650 грн.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 7 МОДЕЛІ ОЦІНЮВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЕКТУ

Джерелом і мотивом здійснення інвестиційних вкладень банків є одержуваний від них доход. Його забезпеченню сприяє застосування різних моделей оцінки інвестиційної діяльності: визначення терміну окупності, доходності використання капіталу, оцінювання інвестиційного проекту на основі сучасної вартості потоку платежів та внутрішньої норми доходності, знаходження очікуваної вартості потоку платежів та аналіз чутливості.

Питання для обговорення

1. З чим пов'язано виникнення і розвиток банківських операцій з цінними паперами?
2. Що являє собою інвестиційні діяльність та якими правовими документами вона регламентується в Україні?
3. Дайте рекомендації щодо здійснення інвестиційної політики в Україні.
4. Чим відрізняється капітальний вклад від інвестування.
5. У чому особливість здійснення банківських інвестицій у нерухомість.

Тести

1. Асоційована компанія — це компанія, в якій інвестор володіє:
 - а) 20 % чи більшою частиною капіталу компанії, яка не є дочірньою по відношенню до нього;
 - б) 50 % чи більшою частиною;
 - в) менше 50 % капіталу, але може керувати фінансовою і виробничою політикою підприємства;
 - г) менше 20 % капіталу і має представництво у складі держателів компанії.
2. Величина вкладень комерційного банку у цінні папери акціонерних товариств, підприємств, недержавних боргових зобов'язань не може перевищувати:
 - а) суми вільних фінансових ресурсів;
 - б) суми власних коштів банку;
 - в) 50 % величини капіталу банку, вкладень у цінні папери на інвестиції, асоційовані і дочірні компанії;
 - г) 50 % величини капіталу банку.

3. Банком дозволено інвестувати кошти:

- а) тільки у цінні папери;
- б) у власну діяльність;
- в) інші види діяльності;
- г) на всі перелічені цілі.

4. Модель оцінювання терміну окупності інвестицій дозволяє:

- а) визначити дохідність використання капіталу через певний період часу;
- б) визначити майбутню вартість проекту;
- в) знайти очікувану сучасну вартість проекту;
- г) знайти очікувану сучасну вартість потоку платежів.

5. Банк кредитує інвестиційні проекти, що забезпечений власними коштами позичальника:

- а) на 25 %;
- б) на 30 %;
- в) на 10 %;
- г) на 15 %.

Задачі

Задача 1

Банк «Синтез» має намір придбати пакет ОВДП, дохідність яких 8 %, номінальна вартість — 1500 грн. Прогнозований грошовий потік протягом 4-х років становить відповідно 200, 350, 450, 550 грн. Оцініть проект на основі моделі NVP.

Задача 2

Фірма розглядає можливість придбання обладнання, яке коштує 13000 грн. з терміном використання 3 роки. Коефіцієнт дисконтування становить 7 %. Оцініть сучасну вартість потоку платежів від інвестицій, якщо статистика підприємства наступна:

Стан галузі	Рік				Ймовірність
	0	1	2	3	
1	- 1300	+ 7000	+ 5000	+ 6000	0,3
2	- 1300	+ 7000	+ 4000	+ 5500	0,5
3	- 1300	+ 4000	+ 4000	+ 2700	0,3

Задача 3

Маємо такі оцінки параметрів інвестиційного проекту:

- 1) початкові витрати — 1700 грн.;
- 2) термін виконання — 4 роки;
- 3) щорічний дохід — 3500 грн.;
- 4) щорічні витрати — 2300 грн.;
- 5) коефіцієнт дисконтування — 8 %.

Здійсніть аналіз чутливості факторів інвестиційного проекту та побудуйте таблицю.

Задача 4

Для придбання устаткування підприємство «грн.» запланувало виділити на наступний рік 6 млн. грн. капітальних вкладень, у т.ч. на відновлення вибулого устаткування — 2 млн. грн., на поновлення у зв'язку зі збільшенням виробництва — 3 млн. грн., на придбання нового устаткування — 1 млн. грн.

Вартість товарної продукції у звітному році становить 99 млн. грн., а на наступний (плановий) рік її виробництво передбачено збільшити до 102 млн. грн., у т.ч. за рахунок придбаного устаткування — на 25 млн. грн.

Собівартість річного обсягу товарної продукції у звітному році становить 95,6 млн. грн., за планом на наступний рік — 97 млн. грн., у т.ч. за рахунок придбаного устаткування 23,5 млн. грн.

Нормативний коефіцієнт порівняльної ефективності капітальних вкладень по галузі — 0,20.

1. Визначити коефіцієнт загальної економічної ефективності капітальних вкладень на придбання устаткування у плановому році.
2. Обчислити запланований термін окупності і порівняти його з нормативним.
3. Розрахувати коефіцієнт ефективності капітальних вкладень на придбання устаткування для збільшення виробництва.
4. Зробіть висновок.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 8

РОЗРАХУНОК КУРСУ ІНОЗЕМНОЇ ВАЛЮТИ ТА ДОХОДІВ ЗА ОПЕРАЦІЯМИ СВОП І ФОРВАРДА

Комерційні банки міцно закріпили свої позиції на ринку інвалют, виконуючи операції з відкриття та обслуговування валютних рахунків фізичних і юридичних осіб, проводячи неторговельні операції та міжнародні торгові розрахунки. Особливе місце займає торгівля іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку, що передбачає визначення курсів за конверсійними угодами.

Питання для обговорення

1. Визначте зміст понять «іноземна валюта» і «валютні операції».
2. Які види рахунків в іноземній валюті відкривають банки та, переміщення яких коштів по них дозволено законодавством на сьогодні?
3. Що відноситься до обмінних операцій банку.
4. Поясніть зміст операцій банків з міжнародних торгових розрахунків.
5. Обґрунтуйте методи управління валютними ризиками.

Тести

1. Банківські рахунки в іноземній валюті бувають:
 - а) поточні;
 - б) депозитні;
 - в) розрахункові;
 - г) поточні і вкладні.
2. Кошти юридичних осіб-резидентів, отримані за платіжними документами, що надіслані з-за кордону зараховуються:
 - а) на поточний рахунок в іноземній валюті;
 - б) на розрахунковий рахунок в іноземній валюті;
 - в) на поточний рахунок в національній валюті;
 - г) на владний рахунок в іноземній валюті;
3. Безпосередньо на поточний рахунок в іноземній валюті юридичної особи-резидента зараховуються:
 - а) кредити від кредиторів;
 - б) кредити з кредитного рахунку;
 - в) благодійні внески юридичних осіб-резидентів;
 - г) державне мито, митні збори у готівковій формі.
4. Поточні рахунки в іноземній валюті відкриваються:
 - а) тільки юридичним особам (резидентам і нерезидентам);
 - б) юридичним і фізичним особам (резидентам);
 - в) юридичним і фізичними особам (резидентам і нерезидентам);
 - г) юридичним особам резидентам і нерезидентам і фізичним особам резидентам.

5. Конверсійна угода типу «ТОД»:

- а) це операція з датою валютування в день укладення угоди;
- б) це операція з датою валютування на наступний за днем укладення угоди робочий день;
- в) це операція з датою валютування на другий за днем укладення угоди робочий банківський день;
- г) це операція з датою валютування більше, ніж на 2 робочих банківських дні.

Задачі

Задача 1

1 дол. США дорівнює 1,55 марки ФРН; та 1,95 швейцарського франка. Визначте крос курс німецької марки до швейцарського франка.

Задача 2

Позичальник з України бере позику в Польщі сумою 3 млн. євро за ставкою 8 % річних. Потім конвертує кредит в гривні за курсом готівкових угод і розміщує його на національному ринку під 15 % річних. Спот-курс євро до грн. — 6,5 грн. Термін дії операції — 12 місяців (для євро процентний рік складає 365 днів, для гривні — 360 днів).

1. Визначте, скільки гривні буде викуплено і яку суму в євро повинен сплатити клієнт.
2. Обчисліть безприбутковий і беззбитковий форвардний курс.
3. Розрахуйте нижню межу курсу, за якою валютний процентний арбітраж дасть прибуток.
4. Визначте звичайну форвардну маржу.

Задача 3

Визначте крос-курс при купівлі 12 тис. доларів США за гривні, якщо 1 євро = 6,7000 грн. = 1,3000 долара.

Задача 4

Визначте крос-курс при продажу 5 тис. євро за гривні, якщо 1 долар = 0,8000 євро = 5,5000 грн.

Задача 5

Розрахуйте крос-курс при продажу 80 тис. грн. за долари США, якщо 1 грн. = 0,1900 долара, 1 долар = 0,8000 євро.

Задача 6

Яка сума необхідна для купівлі 80 тис. грн. у доларах, якщо 1 грн. = 0,1600 євро, 1 євро = 1,3000 долара.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 9 ОЦІНКА РІВНЯ ПРИБУТКОВОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

Однією з найважливіших задач банку є забезпечення належного рівня його фінансової стійкості. Це передбачає формування відповідних резервів, розробку стратегії управління активами і пасивами, ліквідністю, здійснення розрахунків показників ліквідності і доходності банку.

Питання для обговорення

1. Яку інформацію містить звіт про фінансові результати?
2. Які заходи можна вжити для підвищення чистого прибутку банку?
3. Що таке ліквідність і які з факторів впливу на ліквідність є найбільш важливими?
4. Для покриття збитків від яких операцій банк формує резерви?
5. Які сфери діяльності банку регулюють нормативи, що встановлює Національний банк України.

Тести

1. При незмінному обсязі строкових депозитів загальна ліквідність банку буде збільшуватися, якщо:
 - а) буде зменшуватися величина поточних активів;
 - б) банк скористається МБК;
 - в) буде зменшуватися обсяг вкладень банку в основні засоби;
 - г) покращиться якість кредитного портфеля.
2. Розмір відрахувань у резервний фонд банку повинен бути:
 - а) не менше 5 % від прибутку банку;
 - б) не менше 1 % від прибутку банку;
 - в) не менше 5 % від прибутку банку і не більше 25 % розміру регулятивного капіталу;
 - г) не менше 10 % від прибутку банку і не більше 25 % розміру регулятивного капіталу.
3. Безнадійна дебіторська заборгованість списується за рахунок резервів, якщо вона не погашена протягом:
 - а) 90 днів;
 - б) 180 днів;
 - в) 210 днів;
 - г) 270 днів.

4. Загальна прибутковість банківських активів відповідно зменшується:

- а) із зростанням високоліквідних активів;
- б) із зростанням короткострокових кредитів;
- в) із зростанням сукупних активів;
- г) із зростанням чистого прибутку.

5. До групи найбільш ліквідних активів за ступенем ризику відносяться:

- а) готівка;
- б) боргові цінні папери центральних органів виконавчої влади, що рефінансуються та емітовані НБУ;
- в) боргові цінні папери місцевих органів виконавчої влади;
- г) короткострокові і довгострокові кредити, надані центральними органами виконавчої влади.

Задачі

Задача 1

Визначте процентну маржу банківських операцій, якщо (грн.):

Доход за кредитними операціями — 674,2;

Доход за кредитом і лізингом — 934,76;

Доход від операцій з борговими цінними паперами — 1954,60;

Інші доходи — 39,85;

Витрати за депозитами банків — 532,00;

Витрати за депозитами клієнтів — 685,35;

Витрати за емітованими цінними паперами — 985,10.

Задача 2

Визначити рівень поточного доходу банку, а також величину процентних доходів у його складі на основі наступних даних (млн. грн.):

Доходи від операцій з іноземною валютою — 178;

Дохід від трастових операцій — 0,9;

Дивіденди за акціями — 10,5;

Інші поточні доходи — 1070,4;

Доход від інших операцій — 1580,6.

Задача 3

Розрахуйте параметри прибутковості операцій комерційних банків, використовуючи дані табл. 1, 2. Оцініть результати кредитної та інвестиційної політики, визначте пріоритети операційної діяльності банків.

Таблиця 1

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ І РЕЗЕРВИ БАНКУ

№ з/п	Показники	Сума, тис. грн.
1	Грошові кошти і рахунки в НБУ	5048
2	Державні боргові зобов'язання	4592
3	Кошти в кредитних організаціях	9284
4	Чисті вкладення у цінні папери для продажу	3,3
4.1	Цінні папери для продажу (балансова вартість)	3,3
4.2	Резерв під можливе знецінення цінних паперів	0
5	Кредитна і прирівняна заборгованість	41133
5.1	Проценти нараховані (включаючи прострочені)	34,99
6	Кошти, надані у лізинг	0
7	Резерви під можливі втрати	6669
8	Чиста кредиторська заборгованість	33893
9	Основні кошти і нематеріальні активи, матеріальні активи	458,7
10	Чисті довгострокові вкладення у цінні папери і паї	2395
10.1	Чисті довгострокові вкладення у цінні папери і паї (балансова вартість)	2852
10.2	Резерв під можливе знецінення цінних паперів і паїв	508,7
11	Нарощувані доходи, авансові витрати	51,3
12	Інші активи	3021
13	Усього активів	60025,4

Таблиця 2

РОЗРАХУНКИ, КРЕДИТИ, РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

№ з/п	Показники	Сума, тис. грн.
1	Грошові кошти, дорогоцінні метали і камені	754,2
2	Кошти на коррахунках в НБУ, у т.ч.:	33641,2
2.1	Накопичувальні рахунки при випуску акцій	1,5
2.2	Обов'язкові резерви в НБУ	26,617
3	Кошти на рахунках в інших банках	12000

№ з/п	Показники	Сума, тис. грн.
4	Кредити надані, з них:	204936,5
4.1	Прострочена заборгованість	9,562
4.2	Кредити, надані підприємствам і організаціям	129521
4.3	Кредити банкам	23141
5	Цінні папери	169458
5.1	Державні цінні папери	128576,2
5.2	Векселі	24007
6	Основні засоби, господарські витрати, нематеріальні активи, лізинг	31056
7	Участь у дочірніх і контролюючих організаціях, кошти на придбання паїв у статутних капітал підприємств	4569,3
8	Прострочені проценти за кредитами	4563
9	Кошти в розрахунках	16087
9.1	Міжбанківські розрахунки	55,6
10	Інші розміщені кошти, у т.ч.	12589
10.1	Депозити в банках, з них:	9865,5
10.1.1	Для розрахунків з використання пластикових карток	5,2
11	Розрахунки з дебіторами	5260
12	Витрати майбутніх періодів	5998
13	Результати діяльності	7968
13.1	Витрати	6705,2
13.2	Збитки	1398
14	Використання прибутку	4006
15	Активи	523875

Задача 4

На основі даних табл. 1, 2 розрахуйте основні показники платоспроможності банків.

Оцініть здатність банків повністю і своєчасно реалізовувати свої зобов'язання. Визначте фактори можливого покращення результатів діяльності банків.

Додатки

Додаток 1

АУКЦІОННИЙ КОМІТЕТ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

ЗАЯВКА № _____
на купівлю кредитів на закритому Кредитному аукціоні

« ____ » _____ 20__ р.

Назва банку _____

Поштова адреса _____

Телефон _____

Кореспондентський рахунок у гривнях № _____ у РКЦ Наці-
онального банку м. Харкова МФО _____

Номер і дата видачі ліцензії на функціонування банку _____

Оплачений капітал банку _____ грн.

станом на « ____ » _____ р.

Заборгованість за кредитами Національного банку України

Усього — _____ тис. грн. у т.ч. за кредитами, купле-
ними на Кредитному аукціоні, — _____ тис. грн.

Економічні нормативи діяльності комерційного банку станом на
« ____ » _____ р.

Згідно зі встановленими нормативами	Фактично

1. Платоспроможність банку (ПС)

2. Показники ліквідності балансу:

- поточна ліквідність (Л1);
- короткострокова ліквідність (Л2);
- загальна ліквідність (Л3);
- максимальний розмір ризику на одного позичальника (МР);

Кількість порушень чинного порядку формування обов'язкових резервів, починаючи з «___» _____ р.
Умови для участі в Кредитному аукціоні

Сума купівлі (гривень)	Процентна ставка	Строк, на який планується купівля кредиту

Підтверджуємо, що умови проведення Кредитного аукціону нам відомі.

При купівлі кредиту на Кредитному аукціоні зобов'язуємося повернути куплені кредити з процентними виплатами за ними «___» _____ р. у строк, передбачений угодою про продаж кредитів на Кредитному аукціоні.

Як, забезпечення своєчасного кредиту пропонуємо (вказати конкретно вид забезпечення — порука, застава) _____

М. П. Голова правління банку (підпис) _____

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

ЗАЯВКА №1
на купівлю кредитів на закритому Кредитному аукціоні

«__» _____ р.

Назва банку _____
 Поштова адреса _____
 Телефон _____
 Кореспондентський рахунок у гривнях № _____ у РКЦ
Національного банку м. Харкова МФО _____
 Номер і дата видачі ліцензії на функціонування банку _____
 Оплачений капітал банку _____ грн.
 станом на «__» _____ р.
 Заборгованість за кредитами Національного банку України
 Усього — _____ тис. грн.
 у т.ч. за кредитами, купленими на Кредитному аукціоні, — _____
 _____ тис. грн.
 Економічні нормативи діяльності комерційного банку станом на
 «__» _____ р.

Згідно зі встановленими нормативами	Фактично

1. Платоспроможність банку (ПС)
 2. Показники ліквідності балансу:

- поточна ліквідність (Л1);
- короткострокова ліквідність (Л2);
- загальна ліквідність (Л3);
- максимальний розмір ризику на одного позичальника (МР);

Кількість порушень чинного порядку формування обов'язкових резервів, починаючи з «__» _____ р.
 Як, забезпечення своєчасного кредиту пропонуємо (вказати конкретно вид забезпечення — порука, застава) _____

М. П.

Голова правління банку (*підпис*) _____
 Дані підтверджую:
 Начальник територіального управління (*підпис*) _____

ДОГОВІР № _____
на купівлю кредитів на закритому
Кредитному аукціоні Національного банку України

м. Харків

« ____ » _____ р.

Національний банк України або Харківське територіальне управління Національного банку України (надалі — «Банк-кредитор»), в особі керівника _____
(прізвище, ім'я, по батькові, посада)

який діє на підставі статуту Національного банку України та Положення про територіальне управління (для територіальних управлінь НБУ), з однієї сторони, і _____
(назва установи Банку-позичальника)

(надалі — «Банк — позичальник»), в особі керівника _____
(прізвище, ім'я, по батькові, посада)

який діє на підставі Статуту, — з другої, уклали Договір про таке:

I. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Банк-кредитор продає Банкові-позичальнику кредит на суму _____ грн., який було придбано ним на закритому Кредитному аукціоні Національного банку України згідно зі свідоцтвом Аукціонного комітету, за плату в розмірі _____ % річних строком повернення не пізніше « ____ » _____ р. без права його пролонгації.

II. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

2. Банк кредитор зобов'язується:

2.1. надати кредит Банку-позичальнику на суму _____ грн. на підставі свідоцтва про купівлю кредиту на Кредитному аукціоні і перерахувати на його коррахунок № _____ в Операційному управлінні Національного банку України протягом наступного дня після одержання свідоцтва та підписання цього Договору.

3. Банк-позичальник зобов'язується

3.1. Забезпечити своєчасне повернення кредиту згідно з оформленими строковими зобов'язаннями з перерахуванням коштів на термін до « ____ » _____ р. на рахунок Банку-кредитора № _____ в ОПЕРУ Національного банку України.

3.2. Забезпечити щомісячну сплату процентів за куплені на Аукціоні кредити з перерахуванням кредитів на рахунок 6-го класу Банку-кредитору не пізніше ____ числа наступного, зі звітним, місяця.

3.3. Банк-позичальник має право достроково повернути Банкові-кредитору одержаний кредит та нараховані проценти за період користування ним з перерахуванням коштів на відповідні рахунки Банку-кредитора.

4. Відповідальність сторін

4.1. ЗА несвоєчасне повернення кредиту та несвоєчасну сплату процентів за кредит Банк-позичальник сплачує Банку-кредитору штраф у розмірі ____ % за кожен день несвоєчасного повернення кредиту і нарахованих процентів за користування позикою.

5. Особливі умови Договору

5.1. Банк-кредитор залишає за собою право списувати в безспірному порядку з коррахунку Банку-позичальника кредит та плату за нього у разі незабезпечення своєчасного повернення в строки, передбачені Договором та строковим зобов'язанням.

6. Умови зміни договору

6.1. Договір може бути розірваний за взаємною згодою сторін з письмовим попередженням будь-якою зі сторін не менш, ніж за ____ днів до передбачуваних змін в угоді.

6.2. Спори по Договору вирішуються відповідно до діючого законодавства. Строк дії договору встановлюється з дня перерахування коштів Банком-кредитором на коррахунок Банку-позичальника і до повного повернення кредиту в передбачений договором строк, але не пізніше «__» _____ р.

7. Юридичні адреси сторін

Банк-кредитор
Адреса: _____

(підпис керівника)

М. П.

Банк-позичальник
Адреса: _____

(підпис керівника)

М. П.

Кому _____
(назва територіального управління Національного банку України)

ЗАЯВА № _____

від _____ р.
_____ (назва банку-позичальника)

коррахунок № _____
у РКЦ Нацбанку, м. _____ МФО _____

Адреса: _____

Відповідно до укладеного Кредитного Договору № _____
від «__» _____ р. просимо надати ломбардний кредит на суму
_____ тис.грн. _____ коп.
(сума цифрами та літерами)

на строк від «__» _____ р. до «__» _____ р. (до _____ днів)

Додаток:

1. Кредитний договір _____
2. Строкове зобов'язання _____

У забезпечення ломбардного кредиту передаємо цінні папери № _____
на суму _____ тисяч грн. _____ коп.
(сума цифрами та літерами)

Керівник банку _____
(підпис)

Головний бухгалтер _____
(підпис)

М. П.

КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР № _____

м. Харків

« _____ » _____ р.

Територіальне управління Національного банку України у м. Харкові в особі начальника управління _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

(надалі — «Національний банк України»), що діє на підставі Положення про територіальне управління Національного банку України та доручення Національного банку України, є з однієї сторони, та комерційний банк _____ (надалі — «Банк»),

в _____ (назва банку)

особі голови Правління _____ що діє на підставі Статуту, — з другої, _____

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

уклали цей Договір про таке.

1. Предмет договору

1.1. Національний банк України надає Банку ломбардний кредит на суму _____ гривень на строк до « _____ » _____ р. (але не більш, ніж на _____ днів) на умовах забезпечення цінними паперами.

1.2. На період користування ломбардним кредитом банк надає Національному банку України право блокування обігу цінних паперів в об'язі одержаного кредиту.

2. Умови кредитування

2.1. Ломбардний кредит надається відповідно до Тимчасового положення про порядок рефінансування Національним банком України комерційних банків під забезпечення цінних паперів.

2.2. Валюту кредиту зараховує Національний банк України на кореспондентський рахунок Банку.

2.3. За користування ломбардним кредитом Банк сплачує Національному банку України проценти в розмірі _____ %, одночасно із поверненням ломбардного кредиту.

2.4. За прострочену заборгованість за ломбардним кредитом Банк сплачує Національному банку України проценти в розмірі _____ за кожен день прострочки.

2.5. При настанні строку погашення заборгованості за ломбардним кредитом відповідно до цього Кредитного договору стягнення процентів здійснюється Національним банком України з кореспондентського рахунку Банку в порядку, встановленому чинним законодавством, у разі відсутності або недостатності коштів на кореспондентському рахунку комерційного банку залишок заборгованості за ломбардним кредитом та проценти за ним погашаються за рахунок коштів від реалізації Національним банком України цінних паперів, наданих йому в забезпечення кредиту. Отримані національним банком України кошти спрямовуються безпосередньо на погашення простроченого боргу. У разі якщо кошти від реалізації цінних паперів перевищують суму боргу, залишок коштів перераховують на кореспондентський рахунок Банку.

У разі погашення Банком умов цього Договору Національний банк України стягує ломбардний кредит достроково та розглядає питання про можливість надання ломбардного кредиту у майбутньому.

2.6. Після погашення ломбардного кредиту Національний банк України здійснює розблокування рахунків ДЕПО комерційного банку.

3.Обов'язки та відповідальність сторін

Національний банк України зобов'язується:

3.1. Виконувати правила про надання ломбардного кредиту, що встановлені Тимчасовим положенням.

3.2. Надати банку ломбардний кредит під цінні папери, які передані ним у забезпечення кредиту на строк до «___» _____ р.

3.3. Зберігати комерційну таємницю про ломбардні операції Банку.

Банк зобов'язується:

3.4. Виконувати правила про надання ломбардного кредиту, що встановлені Тимчасовим положенням.

3.5. Сплатити НБУ за користуванням ломбардним кредитом проценти в розмірі 70 % річних.

3.6. Забезпечити своєчасне погашення одержаного кредиту та процентів за його користування.

3.7. Надавати на вимогу НБУ потрібні бухгалтерські та інші документи.

3.8. Передати цінні папери на суму _____ грн. у забезпечення отриманого кредиту.

Перелік цінних паперів Серія _____ Номер _____

1. Облігації одержаної внутрішньої позики _____

Банк має право розірвати кредит достроково.

4. Інші умови Договору

4.1. Договір може бути розірвано з ініціативи будь-якої сторони із повідомлення про це за 10 днів.

5. Порядок вирішення спорів

5.1. Усі спори вирішуються шляхом переговорів. У разі недосягнення угоди, спір вирішується Арбітражним судом.

6. Юридичні адреси сторін

Банк-кредитор

Адреса: _____

(підпис керівника)

М. П.

Банк-позичальник

Адреса: _____

(підпис керівника)

М. П.

Емісійно-кредитному департаменту
Національного банку України

ПОВІДОМЛЕННЯ № _____

від «__» _____ р.

_____ (назва територіального управління Національного банку України)

розглянуло заяву комерційного банку _____ (назва комерційного банку)

про надання йому ломбардного кредиту на суму _____ (літерами)

з «__» _____ р. до «__» _____ р. під забезпечення таких цінних паперів:

Перелік цінних паперів	Серія	Номер
1. Облігації державної внутрішньої позики	_____	_____

Начальник територіального управління _____ (підпис)

Головний бухгалтер _____ (підпис)

ГЕНЕРАЛЬНИЙ КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР № _____

м. _____ « ____ » _____ р.

Національний банк України в особі _____
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

(далі — Кредитор), що діє на підставі _____,
з однієї сторони, та банк _____
(назва комерційного банку)

в особі _____ (далі — Позичальник),
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

що діє на підставі _____
з другої сторони (далі — Сторони), з метою встановлення взаємовідно-
син Сторін щодо використання Позичальником постійно діючої лінії
рефінансування Національного банку України (далі — кредити «овер-
найт») відповідно до Положення про механізми рефінансування комер-
ційних банків України (далі — Положення) уклали цей договір про таке:

1. Предмет договору

1.1. Кредитор надає Позичальнику кредити «овернайт» протягом
кварталу 200__ р. на підставі заявки Позичальника, яка направляється
безпосередньо Департаменту монетарної політики Національного банку
України, а копія — територіальному управлінню Національного банку
України.

1.2. Цей Генеральний кредитний договір укладається між Кредито-
ром і Позичальником на строк з _____ до _____ 200__ р.

1.3. Заявка Позичальника є невід'ємною частиною Генерального
кредитного договору і має містити таку інформацію:

суму кредиту «овернайт»;

процентну ставку за користування кредитом «овернайт» у розмірі»
що оголошується Національним банком України, але не меншому, ніж
облікова ставка Національного банку України (базова кількість днів для
нарахування процентної плати — 365);

перелік державних цінних паперів, які передаються під забезпечен-
ня кредиту «овернайт»;

виконання Позичальником умов, викладених у п. 5 глави 1 розділу
Положення.

1.4. На період користування кредитом «овернайт» Позичальник на-
дає в заставу Кредитору державні цінні папери з правом блокування їх
обігу, сума та перелік яких зазначаються в заявці Позичальника.

1.5. За рахунок застави вимоги Кредитора задовольняються повніс-
тю, включаючи суму наданого кредиту «овернайт», нараховані процен-

ти, пеню та збитки, заподіяні Кредитору простроченням виконання зобов'язань.

1.6. Кредитор надає Позичальнику кредит «овернайт» за процентною ставкою, яка оголошується Національним банком України щоденно, але не нижчою, ніж облікова ставка Національного банку України.

1.7. Позичальник повертає Кредитору кредит «овернайт» одночасно з нарахованими процентами.

1.8. До повернення всієї заборгованості за наданим кредитом «овернайт» наступний кредит не видається.

2. Зобов'язання та права Сторін

2.1. Кредитор зобов'язується:

2.1.1. На підставі отриманої заявки Позичальника про надання кредиту «овернайт» та повідомлення територіального управління Національного банку України з підтвердженням заявки банку перерахувати на кореспондентський рахунок Позичальника кредит «овернайт» у сумі, що зазначена в повідомленні про задоволення заявки Позичальника.

2.1.2. Надати засобами АРМ депо-облік до Депозитарію Національного банку України повідомлення про перерахування коштів.

2.1.3. Після повернення від Позичальника коштів, передбачених у п. 1.3 цього договору, та суми нарахованих процентів надати до Депозитарію Національного банку України засобами АРМ депо-облік повідомлення про одержання коштів.

2.1.4. У разі неповернення Позичальником кредиту «овернайт» у строк, визначений у пункті 3 глави 1 розділу III Положення, надати до Депозитарію Національного банку України засобами АРМ депо-облік повідомлення про неповернення коштів.

2.2. Кредитор має право:

2.2.1. Безспірно списати заборгованість за кредитом «овернайт» і доценти за його користування з кореспондентського рахунку Позичальника в разі неповернення кредиту «овернайт» у передбачений Положенням строк.

2.2.2. У разі недостачі коштів на кореспондентському рахунку Позичальника для стягнення суми заборгованості за наданим кредитом «овернайт» і процентів за його користування до 13 години відповідно До пункту 3 глави 1 розділу III Положення спочатку стягувати заборгованість за кредитом, а потім — проценти за його користування.

2.2.3. У разі неможливості стягнення заборгованості за наданим кредитом і процентів за його користування через відсутність коштів на кореспондентському рахунку Позичальника перерахувати заборгованість до появи коштів на кореспондентському рахунку Позичальника, але не більше ніж на 10 робочих днів, з нарахуванням на суму заборгованості пені в розмірі 0,5 процента від суми заборгованості за кожен день прострочення та списати у безспірному порядку належну до сплати суму з кореспондентського рахунку Позичальника в день появи коштів на його кореспондентському рахунку.

2.2.4. У разі неповернення, часткового неповернення кредиту та/або суми нарахованих процентів, неможливості списання у безспірному порядку заборгованості з кореспондентського рахунку Позичальника протягом 10 робочих днів самостійно розблокувати та здійснити реалізацію предмета застави без звернення до суду шляхом продажу державних цінних паперів, що надані під забезпечення, та задовольнити свої вимоги в сумі заборгованості Позичальника та нарахованої пені.

2.2.5. У разі неможливості продажу предмета застави залишити заставлені державні цінні папери за балансовою вартістю у своїй власності.

2.2.6. У разі неповернення Позичальником кредиту «овернайт» наступного робочого дня після його одержання отримати на свій запит від відповідного територіального управління Національного банку України письмове підтвердження про ненадходження коштів для погашення кредиту, на підставі якого надати до Депозитарію Національного банку України засобами АРМ депо-облік депо-розпорядження на примусове розблокування державних цінних паперів на свою користь.

2.2.7. У разі допущення Позичальником факту несвоєчасного повернення кредиту або процентів за його користування не допускати Позичальника до участі в наступних п'яти тендерах.

2.3. Позичальник зобов'язується:

2.3.1. Надати до Депозитарію Національного Банку України засобами АРМ депо-облік депо-розпорядження про блокування державних цінних паперів на суму відповідно до переліку, зазначеного в заявці на одержання кредиту «овернайт».

2.3.2. Повернути кредитору заборгованість за кредитом «овернайт» і проценти за його користування шляхом перерахування коштів на рахунок Кредитора в строк, передбачений у пункті 3 глави 1 розділу III Положення, та надати засобами АРМ депо-облік до Депозитарію Національного банку України депо-розпорядження про розблокування державних цінних паперів.

2.3.3. У разі неповернення кредиту і у визначений Положенням строк передати державні цінні папери у власність Кредитора в день повернення кредиту «овернайт» та надати до Депозитарію Національного банку України засобами АРМ депо-обліку депо-розпорядження про розблокування державних цінних паперів на користь Кредитора.

2.3.4. У разі неможливості стягнення зі свого кореспондентського рахунку коштів, що становлять вимог Кредитора, протягом 10 робочих днів сплатити пеню в розмірі 0,5 % від суми за кожен день прострочення.

2.4. Позичальник має право:

2.4.1. Одержати кредит «овернайт» шляхом використання лінії рефінансування Національного банку України в разі дотримання ним умов, викладених у пунктах 5-6 глави 1 розділу I Положення.

2.4.2. Одержати кредит «овернайт» у разі своєчасного звернення до відповідного територіального управління Національного банку України і надання йому достовірної інформації про виконання економічних нормативів.

3. Інші умови договору

3.1. Спори, що виникають протягом дії договору, вирішуються шляхом переговорів, а в разі недосягнення згоди — у встановленому чинним законодавством України порядком.

3.2. Договір набирає чинності з дня його підписання і діє протягом кварталу 200__ р. з _____ до _____ 200__ р.

3.3. Договір може бути змінено за згодою обох Сторін шляхом укладення додаткової угоди, що є невід'ємною частиною цього договору.

3.4. Невід'ємною частиною цього договору є заява Позичальника на одержання кредиту «овернайт», повідомлення відповідного територіального управління Національного банку України та повідомлення Кредитора про задоволення заявки.

4. Місцезнаходження та банківські реквізити Сторін

Позичальник _____

Кредитор _____

**(Додаток 8 до Інструкції про безготівкові
розрахунки в Україні в національній валюті)
від 29.03.2001 р. № 135**

УКАЗІВКИ

**щодо заповнення реквізитів розрахункових документів
на паперових носіях, їх реєстрів і заяви про відкриття акредитива**

- Ці вказівки містять вимоги щодо заповнення реквізитів розрахункових документів, їх реєстрів і заяви про відкриття акредитива.
- У цих вказівках слово «Банк» означає банки, що обслуговують платника, отримувача, стягувача.

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
1	Назва документа	Зазначається назва розрахункового документа або реєстру, передбаченого Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті (далі — Інструкція).
2	Код розрахункового документа	Зазначається код розрахункового документа з Державним класифікатором управлінської документації, затвердженим наказом Держстандарту України від 06.11.96 № 472. Код має відповідати назві розрахункового документа, зазначеній у полі 1.
3	№	Зазначається номер розрахункового документа (реєстру, заяви про відкриття акредитива), що може включати як цифри, так і букви.
4	Дата складання	Зазначається дата складання розрахункового документа (реєстра, заяви про відкриття акредитива): число, місяць та рік цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР (за винятком розрахункових чеків) або число — цифрами ДД місяць — словом, рік — цифрами РРРР.
5	Дата валютування	Зазначається дата, починаючи з якої гроші, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача. Під час формування електронного розрахункового документа системи електронних платежів Національного банку України реквізит «Дата валютування» розміщується в полі «Допоміжні реквізити».

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
6	Сума словами	<p>Зазначаються з великої букви сума розрахункового документа (реєстру, заяви про відкриття акредитива) та слово «гривень» («гривня», «гривні» або «грн.»), копійки — цифрами та слово «копійка» («копійки», «копійок» або «коп.»).</p> <p>Якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням обов'язковим є написання слів «Нуль гривень».</p> <p>Якщо сума платежу виражена в цілих гривнях, то зазначається «00 копійок» або »00 коп.».</p>
7	Сума	<p>Зазначається сума цифрами, гривні від копійок відділяються комою «,», копійки позначаються двома знаками. Якщо сума розрахункового документа виражена в цілих гривнях, то замість копійок проставляються два нулі «00».</p>
8	Код платника	<p>Зазначається ідентифікаційний код платника за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку за Тимчасовим реєстром Державної податкової адміністрації України (ТРДПАУ) (далі — ідентифікаційний код), для фізичних осіб — ідентифікаційний номер за Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів. Якщо ідентифікаційний код/номер юридичній/фізичній особі не присвоєний, то ставиться дев'ять нулів.</p> <p>Якщо згідно із законодавством України ідентифікаційний код нерезиденту не присвоюється, то ставиться дев'ять нулів.</p>
9	Платник	<p>Зазначаються назва платника, що відповідає назві платника, яка заявлена в банку платника в картці із зразками підписів та відбитка печатки, або його скорочена назва, яка відповідає зареєстрованій в установчих документах.</p> <p>Якщо платник — це орган державного казначейства (фінансова установа), який здійснює платіж за дорученням свого клієнта зі свого рахунку, відкритого в банку, то реквізит може додатково містити номер рахунку цього клієнта в цьому органі державного казначейства (фінансовій установі) та його ідентифікаційний код (номер) (якщо він присвоєний).</p>

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
10	Рахунок платника	Зазначається номер рахунку платника в банку. Якщо платником є орган державного казначейства (фінансова установа), який здійснює платіж за дорученням свого клієнта, то зазначається номер рахунку цього органу державного казначейства (фінансової установи).
11	Банк платника	Зазначаються назва та місцезнаходження (населений пункт) банку (філії, відділення) платника. У разі складання розрахункового документа з використанням комп'ютерної техніки допускається скорочення назви за умови, що в скороченому вигляді цей реквізит міститиме інформацію, достатню для однозначної ідентифікації банку (філії, відділення).
12	Код банку платника	Код банку, зазначеного в полі 11.
13	Банк отримувача	Зазначається назва та місцезнаходження (населений пункт) банку (філії, відділення) отримувача. У разі складання розрахункового документа з використанням комп'ютерної техніки допускається скорочення назви за умови, що в скороченому вигляді цей реквізит міститиме інформацію, достатню для однозначної ідентифікації банку (філії, відділення).
14	Код банку отримувача	Код банку, зазначеного в полі 13.
15	Отримувач	Зазначаються назва отримувача, що відповідає назві отримувача, яка заявлена в банку отримувача в картці із зразками підписів та відбитка печатки, або його скорочена назва, яка відповідає зареєстрованій в установчих документах. Якщо отримувач — це орган державного казначейства (фінансова установа), на рахунок якого в банку зараховуються кошти на користь його клієнта, то це поле може додатково містити номер рахунку цього клієнта в цьому органі державного казначейства (фінансовій установі) та ідентифікаційний код (номер) (якщо він присвоєний).
16	Код отримувача	Зазначається ідентифікаційний код отримувача за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку за Тимчасовим реєстром Державної податкової адміністрації України (ТРДПАУ) (далі — ідентифікаційний код), для фізичних осіб — ідентифікаційний номер за Державним реєстром фізичних осіб — платників податків та інших обов'язкових платежів.

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
16	Код отримувача	<p>Якщо платник знає, що ідентифікаційний код/номер юридичній/фізичній особі не присвоєний, то ставляться дев'ять нулів.</p> <p>Якщо платник не знає ідентифікаційного номера фізичної особи, то ставляться п'ять дев'яток. Ця вимога поширюється лише на отримувача — фізичну особу.</p> <p>Якщо згідно із законодавством України ідентифікаційний код нерезиденту не присвоюється, то ставляться дев'ять нулів.</p>
17	Рахунок отримувача	<p>Зазначається номер рахунку отримувача в банку.</p> <p>Якщо отримувач — це орган державного казначейства (фінансова установа), на рахунок якого в банку зараховуються кошти на користь його клієнта, то зазначається номер рахунку цього органу державного казначейства (фінансової установи).</p>
18	Код країни нерезидента	<p>Якщо платник є нерезидентом, то проставляється символ «П» і тризначний код країни платника;</p> <p>якщо отримувач є нерезидентом, то проставляються символ «О» і тризначний код країни отримувача;</p> <p>якщо платник і отримувач є нерезидентами одночасно, то проставляються символ «П» і тризначний код країни платника, далі символ «О» і тризначний код країни отримувача.</p> <p>Під час формування електронного розрахункового документа системи електронних платежів Національного банку України цей реквізит розміщується в полі «Допоміжні реквізити».</p>
19	Призначення платежу	<p>Цей реквізит у платіжних дорученнях та платіжних вимогах-дорученнях заповнюється з урахуванням вимог, установлених главою 3 Інструкції.</p> <p>Реквізит «Призначення платежу» у платіжних вимогах на примусове списання коштів заповнюється з урахуванням вимог глави 5 цієї Інструкції.</p> <p>У розрахункових документах на сплату платежів до бюджету цей реквізит заповнюється з урахуванням вимог додатка 2 до Порядку передачі банками інформації про закриття рахунків клієнтів — платників податків і зборів (обов'язкових платежів) до органів державної податкової служби</p>

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
19	Призначення платежу	Електронними засобами та заповнення розрахункових документів у разі сплати (стягнення) платежів до бюджету або повернення платежів з бюджету (зі змінами) (затверджений наказом Державної податкової адміністрації від 01.07.2002 № 301 (z0735-02) зареєстрований в Міністерстві юстиції України 06.09.2002 за № 735/7023). Реквізит «Призначення платежу» у платіжних вимогах у разі договірною списання коштів заповнюється з урахуванням вимог глави 6 цієї Інструкції.
40	М.П.	Ставиться відбиток печатки платника, зразок якої заявлений банку платника в картці зі зразками підписів та відбитка печатки.
41	Підписи платника	Ставляться підписи (підпис) відповідальних осіб платника, які вповноважені розпоряджатися рахунком і зразки підписів яких заявлені банку платника в картці зі зразками підписів та відбитка печатки.
42	Підпис банку	Ставляться підписи відповідального виконавця банку, який оформив меморіальний ордер, та працівника, на якого покладено функції контролера. У разі перерахування коштів на рахунки клієнтів-отримувачів (фізичних та юридичних осіб), які відкриті в інших банках, розрахунковий документ засвідчується підписами керівника (його заступника) і головного бухгалтера (його заступника) банку або підписами уповноважених осіб згідно з внутрішніми нормативними документами банку та відповідального виконавця банку.
43	М.П. отримувача	Ставиться відбиток печатки отримувача, зразок якої заявлений банку отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки.
44	Підписи отримувачів	Ставляться підписи (підпис) відповідальних осіб отримувача, які вповноважені розпоряджатися рахунком і зразки підписів яких заявлені банку отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки.
45	Строк дії чека	Строк дії чека зазначається так: дата та рік цифрами, місяць словом.

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
50	Дата надходження	Зазначаються число, місяць та рік отримання банком платника розрахункового документа: цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР або число зазначається цифрами ДД, місяць — словом і рік — цифрами РРРР, які засвідчуються підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку.
51	Дата виконання	Зазначаються число, місяць та рік списання коштів з рахунку платника цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР або число зазначається цифрами ДД, місяць — словами, рік — цифрами РРРР, які засвідчуються підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку.
60	Дата надходження в банк стягувача/отримувача	Зазначається дата прийняття та перевірки банком стягувача платіжної вимоги, яка підлягає надсиланню в банк платника (банком чи безпосередньо стягувачем), або дата прийняття банком отримувача розрахункового документа (реєстру, заяви на відкриття акредитива) для надсилання в банк платника, які засвідчуються підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку.
61	Рахунок стягувача/отримувача	Зазначається номер рахунку стягувача/отримувача (у разі договірної списання коштів) в обслуговуючому банку.
62	Стягувач/отримувач	Зазначається назва стягувача/отримувача (у разі договірної списання коштів), що відповідає назві стягувача/отримувача, яка заявлена в банку стягувача/отримувача в картці із зразками підписів та відбитка печатки, або його скорочена назва, яка відповідає зареєстрованій в установчих документах. Додатково може зазначатися поштова адреса стягувача.
63	Банк стягувача/отримувача	Зазначається назва банку (філії, відділення), що обслуговує стягувача/отримувача (у разі договірної списання коштів), у який стягувач/отримувач подав платіжну вимогу. Додатково може зазначатися місцезнаходження цього банку (філії, відділення). У разі складання розрахункового документа з використанням комп'ютерної техніки допускається скорочення назви за умови, що в скороченому вигляді цей реквізит міститиме інформацію, достатню для однозначної ідентифікації банку (філії, відділення).

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
64	М.П. стягувача/отримувача	Ставиться відбиток печатки стягувача/отримувача (у разі договірної списання коштів), зразок якої заявлений банку стягувача/отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки.
65	Підписи стягувача/отримувача	Ставлять підписи відповідальні особи стягувача/отримувача (у разі договірної списання коштів), зразки підписів яких заявлені банку стягувача/отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки.
66	Код стягувача/отримувача	Зазначається ідентифікаційний код стягувача/отримувача (у разі договірної списання коштів) за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку за Тимчасовим реєстром Державної податкової адміністрації України (ТРДПАУ).
67	Код банку стягувача/отримувача	Зазначається код банку стягувача (органу державного казначейства, якщо він присвоєний) або отримувача (у разі договірної списання коштів), якому стягувач/отримувач надав розрахунковий документ.

ЗАЯВА ПРО ВІДКРИТТЯ АКРЕДИТИВА

0410003

від «__» _____ 200__ р.

Одержано банком
«__» _____ 200__ р.

Заявник акредитива

Код _____ Рахунок № _____

Бенефіціар

Код _____ Рахунок № _____

Банк-емітент _____

Код банку _____

у м. _____

Банк бенефіціара

Код банку _____

у м. _____

Відкрийте нам акредитив _____

(вид акредитива)

Строк дії акредитива _____

до «__» _____ р.

Сума (цифрами і словами)

Умови акредитива до виконуючо-
го банку направити:

а) спецзв'язком;

б) коротке повідомлення; елект-
ронною поштою; телетайпом.(іншими засобами зв'язку, зазначи-
ти, якими саме, зайве закреслити)Акредитив в іншому (виконуючо-
му) банку виконати:

а) за рахунок коштів платника, де-

понованих у виконуючому

б) інкасацією документів до бан-
ку-емітента;

в) через кореспондентський рахунок

банку-емітента (зайве викреслити)

З акцептом (чиїм), без акцепту

Договір № __ від «__» _____ р.

Платіж (чи акцепт) здійснити проти:

Назва товарів (виконаних робіт,
наданих послуг) _____

(Кількість, ціна, сума) _____

Додаткові умови

(перелік документів, які додають-
ся до реєстру документів за акре-
дитивом)

Проведено банком

«__» _____ 200__ р.

Підписи _____

Підпис банку

М.П. _____

ДОГОВІР № _____
на врахування векселів

м. Харків « ____ » _____ 20__ р.

Акціонерне товариство « _____ » (надалі — Банк), в особі _____, який діє на підставі _____, з однієї сторони, та _____ (надалі — Пред'явник), в особі _____ на підставі _____, — з другої, уклали цей Договір про таке:

1. Предмет Договору

1.1. Предметом Договору є порядок і умови набуття Банком прав за векселем шляхом оплати векселя до настання терміну платежу за ним.

2. Права та обов'язки сторін

2.1. Пред'явник зобов'язується:

2.1.1. Здійснити іменний індосамент векселів на користь Банку не пізніше « ____ » _____ 20__ р.

2.1.2. Передати векселі Банку з підписанням Акта прийому-передачі векселів відповідно до реєстру. Акт прийому-передачі векселів і реєстр — невід'ємні частини Договору.

2.1.3. Оплатити за свій рахунок суму державного мита за операції з векселями згідно з Договором.

2.1.4. Оплатити в разі неплатежу в термін хоча б за одним з врахованих векселів векселедавцем (акцептованим) неоплачену суму векселя, проценти за вексель, суму штрафних санкцій, суму витрат.

2.2. Банк зобов'язується:

2.2.1. Прийняти векселі до врахування з підписанням Акта прийому передачі векселів.

2.2.2. Оплатити враховану вартість векселів на проміжку трьох банківських днів від моменту підписання Акта прийому-передачі векселів. Загальна врахована вартість векселів становить _____ грн.

(сума цифрами та літерами)

2.3. Пред'явник має право вимагати від Банку пеню в разі не сплати врахованого векселя.

2.4. Банк має право вимагати безакцептно списувати з розрахункового рахунку Пред'явника в разі неплатежу (часткового платежу) в термін хоча б за одним з врахованих векселів Векселедавцем (акцептантом) неоплачену суму векселя, проценти за вексель, суму штрафних санкцій, суму витрат.

3. Порядок розрахунків

3.1. На проміжку трьох банківських днів від моменту підписання Акта прийому-передачі векселів Банк перераховує суму, що вказана в п. 2.2.2., на розрахунковий рахунок Пред'явника.

4. Відповідальність сторін

4.1. Відповідальність Пред'явника:

4.1.1. За нездійснення в термін індосації векселів, що вказані в п.п. 2.1.1. і 4.1.2. сплачує 1 (один) % від загальної вексельної суми на кожен день прострочки платежу щоденно від «__» _____ 20__ р.

4.2. Відповідність Банку:

4.2.1. За не сплату (неповну оплату) врахованої вартості векселів сплачує пеню з розрахунку 1 (один) % від несплаченої суми за кожний день прострочки платежу від «__» _____ 20__ р.

5. Особливі умови

5.1. Зміни умов Договору можливе лише при обопільній згоді Сторін.

5.2. Непередбачені Договором правові відносини між Сторонами, що витікають із предмету та умов Договору, регулюються діючим законодавством України.

5.3. Усі спори та розбіжності за цим Договором, що не врегульовані шляхом переговорів, вирішуються в судовому порядку.

5.4. Договір складено в двох примірниках, що мають однакову юридичну силу. Перший примірник залишається в розпорядженні Банку, другий — у Пред'явника.

6. Термін дії Договору

6.1. Договір вступає в силу з моменту його підписання.

6.2. Договір діє до повного виконання Сторонами своїх зобов'язань за ним.

7. Юридичні адреси та реквізити Сторін

Банк
Адреса: _____

р/р № _____

у _____

МФО _____

Тел. _____

Факс: _____

Пред'явник
Адреса: _____

р/р № _____

у _____

МФО _____

Тел. _____

Факс: _____

**ДОГОВІР ЗАСТАВИ
врахованих банком векселів**

м. _____ «__» _____ р.

Национальний банк України в особі _____

(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

(далі — Заставодержатель), що діє на підставі _____,
з однієї сторони, та банк _____
(назва комерційного банку)

в особі _____
(посада, прізвище, ім'я, по батькові)

(далі — Заставадавець), що діє на підставі _____,
з другої сторони (далі — Сторони), уклали цей договір про таке.

1. Предмет договору

З метою забезпечення виконання зобов'язань за кредитним догово-
ром № _____ від _____, на суму _____ грн.
(цифрами та словами)

строком з _____ до _____, з нарахуванням процентів у
сумі _____ грн. Заставадавець передає в заставу
(цифрами та словами)

Заставодержателю згідно з реєстром такі векселі з бланковим індо-
саментом:

Векселедавець	Платник	Сума векселя	Дата складання	Місце складання	Строк платежу	Місце платежу

1.2. За рахунок застави вимоги Заставодержателя задовольняються повністю, включаючи суму кредиту, проценти за його користування, пеню та збитки, заподіяні Заставодержателю простроченням виконання зобов'язання.

1.3. Заставадавець свідчить, що векселі, які передані в заставу, перебувають у його власності і є вільними від застави чи інших обмежень.

2. Зобов'язання та права Сторін

2.7. *Заставодержатель зобов'язується:*

2.1.1. Після укладення цього договору прийняти від Заставодавця векселі згідно з реєстром та зберігати їх у касі територіального управління Національного банку України.

2.1.2. Після дострокового або своєчасного повернення Заставодавцем суми кредиту та процентів за його користування або списання з його кореспондентського рахунку суми заборгованості за кредитним договором у безспірному порядку повернути векселі згідно з реєстром.

2.2. *Заставодержатель має право:*

2.2.1. У разі неповернення, часткового неповернення Заставодавцем кредиту та/або нарахованих процентів та неможливості списання в безспірному порядку суми заборгованості з кореспондентського рахунку Заставодавця здійснити частково або повністю продаж векселів третім особам або пред'явити їх до платежу зобов'язаним особам та задовольнити свої вимоги за рахунок одержаних коштів.

2.3. *Заставодавець зобов'язаний:*

2.3.1. Після укладення кредитного та цього договору передати векселі Заставодержателю згідно з реєстром.

2.4. *Заставодавець має право:*

2.4.1. У разі дострокового або своєчасного повернення кредиту і процентів за його користування отримати заставлені ним векселі від Заставодержателя.

3. Інші умови договору

3.1. Спори, що виникають протягом дії договору, вирішуються шляхом переговорів, а в разі недосягнення згоди — у встановленому чинним законодавством України порядку.

3.2. Договір набирає чинності з дня його підписання і діє до повного виконання Сторонами своїх зобов'язань.

3.3. Договір може бути змінено лише за згодою обох Сторін шляхом укладення додаткової угоди, що є невід'ємною частиною цього Договору.

4. Місцезнаходження та банківські реквізити Сторін

Заставодавець

Заставодержатель

ЗАЯВА
індивідуального постачальника на видачу кредиту

Від «__» _____ р.
_____ (прізвище, ім'я та по батькові позичальника)

Адреса _____
Найменування банку _____
У рахунок дозволеного кредиту _____
(призначення кредиту)

Прошу видати мені _____ грн.
(сума цифрами і літерами)

Позичальник _____
(підпис)

Додаток до касового видаткового ордера від «__» _____ р.

Позначка банку _____
У рахунок дозволеного кредиту видати _____ грн.
(сума цифрами і літерами)

Керівник банку _____

Головний бухгалтер _____

Кредитний працівник _____

«__» _____ р.

СТРОКОВЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

«__» _____ р.

Я, _____
(прізвище, ім'я та по батькові позичальника)

паспорт серія _____ № _____, виданий _____ р.

_____ (ким і коли виданий)

Рік та місце народження _____,
який проживає _____,
що працює _____

Відповідно до з п. 2 Кредитного договору від «__» _____ р.

ЗОБОВ'ЯЗУЮСЬ

За одержаним мною кредитом сплатити Банку _____

_____ (найменування банку і його місце знаходження)

Суму в розмірі _____ (літерами)

До «__» _____ р.

◆ платежі на погашення основного боргу за кредитом здійснювати одноразово(щомісяця) не пізніше _____ або 15 числа платіжного місяця;

◆ проценти, які було нараховано відповідно до п. 2 Кредитного договору від «__» _____ р., сплачувати щомісяця не пізніше 15 числа платіжного місяця;

◆ відповідати за своїми зобов'язаннями перед Банком усім своїм майном у межах заборгованості за кредитом та суми процентів за ним.

Позичальник _____
(підпис)

НАРАХУВАННЯ БАЛІВ
за системою значень показників фінансової діяльності
для визначення сукупної попередньої рейтингової оцінки
для коротко — та середньострокових кредитів

Компонент	Рівень показника	Фактичне значення	Рейтинг	Присуджений рейтинг
I. Прибутковість Рентабельність балансу	>10		1	
	8—10		2	
	6—8		3	
	4—6		4	
	<4		5	
Рентабельність продажів	>15		1	
	13—15		2	
	10—13		3	
	5—10		4	
	<5		5	
Рентабельність капіталу	> 100		1	
	80—100		2	
	60—80		3	
	40—60		4	
	< 40		5	
<i>Середній бал за компонентом I</i>				
II. платоспроможність	>2,0		1	
Коефіцієнт загальної ліквідності	1,5—2,0		2	
	1,0—1,5		3	
	0,5—1,0		4	
	< 0,5		5	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	> 0,2		1	
	0,15—0,2		2	
	0,1—0,15		3	
	0,05—0,1		4	
	< 0,05		5	

Компонент	Рівень показника	Фактичне значення	Рейтинг	Присуджений рейтинг
Коефіцієнт чистої виручки	> 0,2		1	
	0,15—0,2		2	
	0,1—0,15		3	
	0,05—0,1		4	
	< 0,05		5	
<i>Середній бал за компонентом II</i>				
III. Ефективність Оберненість балансу	> 1,0		1	
	0,7—1,0		2	
	0,5—0,7		3	
	0,3—0,5		4	
	< 0,3		5	
Оберненість дебіторської заборгованості	< 1,0		1	
	1,5—1,0		2	
	2,0—1,5		3	
	4,0—2,0		4	
	> 4,0		5	
Компонент	Рівень показника	Фактичне значення	Рейтинг	Присуджений рейтинг
Оберненість кредиторської заборгованості	<1,0		1	
	1,5—1,0		2	
	2,0—1,5		3	
	4,0—2,0		4	
	> 4,0		5	
<i>Середній бал за компонентом III</i>				
IV. ФІНАНСОВА СТІЙ-КІСТЬ Коефіцієнт фінансового левереджу	< 1,0		1	
	1,1—1,0		2	
	1,2—1,1		3	
	1,3—1,2		4	
	> 1,3		5	

Закінчення дод. 14

Компонент	Рівень показника	Фактичне значення	Рейтинг	Присуджений рейтинг
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	> 0,5		1	
	0,3—0,5		2	
	0,2—0,3		3	
	0,1—0,2		4	
	< 0,1		5	
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	> 0,5		1	
	0,4—0,5		2	
	0,3—0,4		3	
	0,2—0,3		4	
	<0,2		5	
<i>Середній бал за компонентом IV</i>				
Попередня сукупна рейтингова оцінка				

**ОЦІНКА ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ
ДІЯЛЬНОСТІ ПОТЕНЦІЙНОГО ПОЗИЧАЛЬНИКА**

Компонент	Умови	Бал	Присуджений бал
I. Взаємовідносини клієнта з банком	клієнт банку переходить на обслуговування у банк	12	
	обслуговується в іншому банку	3	
бал за компонентом I			
II. Наявність іншого неповерненого кредиту	є	4	
	Немає	1	
бал за компонентом II			
III. Період з моменту державної реєстрації підприємства	не менше 5 років	1	
	не менше 3 років	2	
	Від 1 до 3 років	3	
	менше 1 року	4	
бал за компонентом III			
IV. Період з моменту останньої структурної реорганізації	більше 1 року	1	
	менше 1 року	4	
бал за компонентом IV			
V. Чи є у менеджерів негативний досвід керівництва іншими фірмами	немає	1	
	є	3	
бал за компонентом V			
VI. Рівень професійної компетентності директорів	компетентні	1	
	недостатньо компетентні	3	
бал за компонентом VI			
VII. Наявність перспективного бізнес-плану	закладено умови ефективного використання позикових коштів	1	
	недостатньо розроблена маркетингова стратегія	2	
	проект сумнівної ефективності	4	
	відсутність бізнес-плану	5	
бал за компонентом VII			

Компонент	Умови	Бал	Присуджений бал	
VIII. Наявність у позичальника картотеки	Немає	1		
	періодично є	2		
	є	3		
бал за компонентом VIII				
IX. Період, протягом якого підприємством отримані позитивні аудиторські висновки	позитивні за останні 3 роки	1		
	позитивні за попередній рік	2		
	позитивні за останній рік	3		
	частково негативні	4		
	негативні або відсутні	5		
бал за компонентом IX				
X. Наявність застави, гарантії, поручительства	заставне майно	з повним забезпеченням	1	
		з частковим забезпеченням	3	
		без забезпечення	5	
	гарантія, поручительство, страхування	є	3	
		немає	5	
бал за компонентом X				
XI. Період прибуткової (збиткової) діяльності	прибуткова діяльність за останні 3 роки	1		
	прибуткова діяльність за останній рік, але рівень прибутку нижчий порівняно з попереднім роком	2		
	чітко просліджується поява негативних факторів	3		
	збиткова діяльність за попередній рік	4		
	збиткова діяльність за останні 3 роки	5		
бал за компонентом XI				
Рейтингова оцінка 2-го етапу				
Попередня сукупна рейтингова оцінка 1-го етапу				
Кінцева рейтингова оцінка				
Присуджена категорія (клас)				

**ОЦІНКА ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ
ДІЯЛЬНОСТІ ІСНУЮЧОГО ПОЗИЧАЛЬНИКА**

Компонент	Умови		Бал	Присуджений бал
I. Історія кредитних відносин клієнта з банком	Наявність фактів неповернення кредитів	немає	1	
		є	4	
	Наявність фактів несвоєчасного повернення кредитів	немає	1	
		є	3	
	Наявність фактів несплати нарахованих відсотків	немає	1	
		є	4	
	Наявність фактів несвоєчасної сплати нарахованих відсотків	немає	1	
		є	2	
бал за компонентом I				
II. Період прибуткової (збиткової) діяльності	Прибуткова діяльність за останні 3 роки		1	
	Прибуткова діяльність за останній рік, але рівень прибутку нижчий порівняно з попереднім роком		2	
	Чітко просліджуються поява негативних факторів		3	
	Збиткова діяльність за попередній рік		4	
	Збиткова діяльність за останні 3 роки		5	
бал за компонентом II				
III. Наявність застави, гарантії, поручительства	Заставне майно	з повним забезпеченням	1	
		з частковим забезпеченням	3	
		без забезпечення	5	
	гарантія, поручительство, страхування	є	3	
		немає	5	
бал за компонентом III				

Компонент	Умови	Бал	Присуджений бал
IV. Період, протягом якого отримані позитивні аудиторські висновки	Позитивні за останні 3 роки	1	
	Позитивні за попередній рік	2	
	Позитивні за останній рік	3	
	Частково негативні	4	
	Негативні або відсутні	5	
бал за компонентом IV			
V. Наявність у підприємства перспективного бізнес плану	Бізнес-план переконує в ефективності використання позикових коштів	1	
	У бізнес-плані недостатньо пропрацьована маркетингова стратегія	2	
	Проект сумнівної ефективності	3	
	Відсутність бізнес плану	5	
бал за компонентом V			
VI. Період з моменту державної реєстрації підприємства	не менше 5 років	1	
	не менше 3 років	2	
	менше 3 років	3	
	менше 1 року	4	
бал за компонентом VI			
VII. Період з моменту останньої структурної реорганізації	не менше 1 року	1	
	менше 1 року	4	
бал за компонентом VII			
Рейтингова оцінка 2-го етапу			
Сукупна попередня рейтингова оцінка 1-го етапу			
Кінцева рейтингова оцінка			
Присуджена категорія (клас)			

Кредитний договір № _____

« ____ » _____ р.

_____ в особі
(назва банку)

керівника _____
(посада, прізвище, ім'я по батькові керівника банку)

(надалі — Банк- кредитор), з однієї сторони, та _____
(назва підприємства)

в особі директора _____
(посада, прізвище, ім'я по батькові керівника банку)

(надалі— Позичальник) — з другої, уклали цей договір про таке:

1. Предмет Договору

Банк-кредитор надає Позичальникові кредит на строк 2 місяці, а останній зобов'язується користуватися кредитом за цільовим призначенням, вказаним у цьому Договорі, повернути всю суму позики Банку-кредитору в обумовлений строк, а також сплатити проценти за користування кредитом.

2.Порядок виконання умов Договору

2.1. Банк-кредитор не пізніше « ____ » _____ р. перераховує обумовлену суму позики на позичковий рахунок постачальника № _____.

2.2. Позичальник приймає позику і використовує її для _____

2.3. Не пізніше « ____ » _____ р. Позичальник повертає всю суму позики Банку-кредитору.

2.4. За користування кредитом Позичальник сплачує Банку-кредитору:

- протягом _____ місяців _____ % річних

Плата за користування кредитом може бути змінена Банком-кредитором у одностроковому порядку при зміні розміру плати за кредитні ресурси. Про зміну розміру плати за кредит Банк-кредитор повідомляє Позичальника в письмовій формі.

Плата за кредит нараховується щомісячно і стягується Банком-кредитором у безакцептному порядку з рахунку Позичальника. При своєчасному поверненні всієї суми кредиту, плата за користування позицією збільшується до _____ % річних за кожен день прострочки.

3. Права й обов'язки сторін

3.1. Банк-кредитор зобов'язується в установлений строк надати Позичальнику обумовлену суму кредиту.

3.2 Він має право:

— перевіряти в Позичальника, на що використовується кредит.

3.3. Позичальник зобов'язується:

3.3.1. пред'являти Банку-кредитору за його вимогою документи, які підтверджують цільове викоористання кредиту і платоспроможність Позичальника.

3.3.2. Не пізніше «__» _____ р. повернути Банку-кредитору всю суму позики разом з нарахованими процентами за нею.

3.3.3. Сплачувати за користування кредитом проценти в порядку, вказаному в цьому договорі.

3.4. Він має прво достроково повернути Банку-кредитору позику і розрахуватися за користування кредитом.

4. Забезпечення повернення кредиту

4.1 Повернення позичальником кредиту забезпечується — *гарантійним листом*.

4.2. _____

(назва угоди, листа, їх номер і дата)

є невіддільною частиною цього Договору.

5. Відповідальність сторін

5.1. Відповідальність сторін за порушення умов Договору наступає в установленому законодавством порядку.

5.2. Якщо позичальник використовує кредит не за цільовим призначенням, він сплачує Банку-кредитору неустойку в розмірі ___ % від суми, яка використована не за цільовим призначенням. Крім цього, в даному випадку Банк-кредитор має право розірвати Договір в одностроковому порядку, повідомивши про це Позичальника в письмовій формі.

При розірванні Договору Банком-кредитором в одностроковому порядку позичальник зобов'язується в строк не пізніше ___ днів з моменту отримання повідомлення повернути банку-кредитору всю суму позики, сплатити проценти за весь період, на який видавався кредит, відшкодувати йому всі збитки.

5.3. У разі невиконання Позичальником своїх зобов'язань щодо своєчасного повернення кредиту Банк-кредитор вправі оголосити його несплатоспроможним.

При оголошенні Позичальника неплатоспроможним Банк-кредитор зобов'язаний повідомити Позичальника, його засновників і основних

кредиторів, що зареєстрував статут Позичальника, та опублікував оголошення про неплатоспроможності Позичальника в пресі.Щодо Позичальника, оголошеного неплатоспроможним, Банк-кредитор має вжити таких заходів:

- достроково стягнути видані кредити і припинити надання нових позичок;
- змінити черговість платежівч;
- спрямувати безпосередньо на погашення простроченої заборгованості за позичками виторгу Позичальника від реалізації продукції, робіт, послуг відповідно до заставного права Банку-кредитора;
- передавати оперативне управління адміністрації, призначеній з участю Банку-кредитора;
- реорганізувати позичальника;
- ліквідувати Позичальника з реалізацією закладеного у Банку-кредитора майна відповідно до чинного законодавства.

5.4. Штрафні санкції стягуються сторонами в безапелтному порядку.

6. Вирішення спорів

Вирішення спорів за цим договором здійснюється у порядку, передбаченому чинним законодавством для господарських договорів.

7. Заключні положення.

7.1. Договір вступає в дію з моменту перерахування банком-кредитором Суми кредиту.

7.2. Дія Договору припиняється у випадках , передбачених чинним законодавством.

7.3 одностороннє розірвання Договору, крім випадків, передбачених у пп. 2.4 і 5.2, недопустиме.

8.Юридичні адреси сторін

Керуючий відділенням

Керівник

Головний бухгалтер

Головний бухгалтер

М.П.

М.П.

Гарантійний лист № _____

Ким _____
повна назва організації гаранта

Гарантує _____
назва банку кредитора

погашення позики, наданої _____
кому — назва позичальника

на _____
призначення кредиту

строком на «____» _____ р.
на суму _____
цифрами та літерами

і процентів за користування нею в розрахунку _____ % процен-
тів річних.

Наша відповідальність за цією гарантією на суму _____

перед _____
назва банку кредитора

Настає солідарно з позичальником.

При неоплаті _____
назва позичальника

зазначеної позики і процентів за нею у строки, передбачені в кредитно-
му договорі, надано право _____
назва банку кредитора

у безспірному порядку інкасовим дорученням, платіжною вимогою-
дорученням провести списання суми боргу з утриманням належних
процентів з розрахункового рахунка № _____

_____ ,
назва банку, що обслуговує гаранта

а в разі недостатності коштів — шляхом стягнення в установленому
порядку на інше майно гаранта.

Дія гаранта припиняється після погашення зазначеної позики і про-
центів за нею.

Гарантійний лист складено в трьох примірниках, по одному — для
банку, де відкритий рахунок гаранта, банку кредитора, гаранта.

М.П. Керівник організації-гаранта _____ (підпис)

«____» _____ р. Головний бухгалтер _____ (підпис)

ДОГОВІР ЗАСТАВИ

м. _____ «__» _____ р.

Юридична особа за законодавством України — акціонерно-комерційний банк «__» (далі — Банк), від імені якого на підставі прав за посадою діє Голова Правління _____, з одного боку, та Юридична особа за законодавством України — (далі — Заставник) в особі Генерального директора _____ (який діє на підставі Статуту), з іншого боку, такі, що разом за текстом цього Договору іменуються *Сторони*, уклали цей Договір про таке.

1. Предмет договору

1.1. Заставник з метою виконання основного зобов'язання згідно з Договором позички від «__» _____ р. за № ____, який передбачає у вигляді забезпечення повернення кредиту цей Договір застави, передає, а Заставодержатель бере в заставу *залишок готової продукції на складі*, що не знижується, а саме _____ (далі Предмет застави), яка (назва майна)

є його власністю. Сторони домовилися оцінити вартість майна, що передається в заставу, на суму _____ грн.

1.2. Згідно з цим Договором заставою забезпечується основне зобов'язання Заставника за Договором позички від (дата, номер), відповідно до якого він зобов'язався прийняти, належним чином використати і повернути Заставодержателю у строк до (дата) _____ грн, а також сплатити Заставодержателю проценти за користування кредитом виходячи з величини визначеної в Договорі позички, а також сплатити комісію, пеню й штрафи в розмірі й у випадках, передбачених Договором позички.

1.3. Предмет застави залишається у володінні і користуванні Заставника протягом усього строку дії цього Договору.

1.4. Ризик випадкового пошкодження предмета застави несе Заставник.

2. Запевнення і гарантії

2.1. Заставник підтверджує, що на момент підписання цього Договору:

2.1.1. Предмет застави є власністю Заставника.

2.1.2. Предмет застави не є предметом застави за іншими Договорами, нікому не проданий, не подарований, не переданий в оренду, не перебуває у спільній власності, у спорі чи під арештом.

2.1.3. Не існує таких документів, що мають силу довіреностей, виданих Заставником третім особам, які свідчили б про право останніх

розпоряджатися тим або іншим майном, що входить до складу предмета застави.

2.1.4. Заставник має всі повноваження на укладення цього Договору щодо — предмета застави згідно з чинним законодавством України.

2.2. У разі виникнення будь-яких претензій третіх осіб щодо предмета застави за цим Договором такі претензії підлягають урегулюванню за рахунок Заставника.

3. Обмеження щодо розпорядження предметом застави

3.1. Право Заставника володіти і користуватися предметом застави протягом усього строку дії цього Договору, передбачене в п. 1.3, охоплює всі дії, спрямовані на використання предмета застави згідно з його прямим виробничим призначенням. Заставник не має права використати предмет застави з якоюсь іншою метою без згоди на те Заставодержателя, а в разі, якщо предмет використовується Заставником не за призначенням, Заставодержатель має право вимагати від останнього дострокового виконання основного зобов'язання в повному обсязі.

3.2. До остаточного виконання основного зобов'язання Заставник не має права без згоди на те Заставодержателя розпоряджатися будь-яким предметом застави взагалі й окремим майном, що входить до його складу, у певний спосіб відчужувати (продавати, дарувати, обмінювати), списувати з балансу, знищувати фізично, передавати у володіння і користуватися (оренду, лізинг) третім особам, а також укласти щодо предмета застави або його частини будь-які інші угоди, якщо укладення таких може створити певні перешкоди для здійснення Заставодержателем права застави згідно з цим Договором.

3.3. У разі досягнення Сторонами згоди щодо відчуження Заставником предмета застави або його частини третій особі до останньої переходить відповідна частина основного зобов'язання, забезпеченого заставою згідно з цим Договором.

3.4. Заміна предмета застави або майна, що входить до його складу провадиться Заставником виключно за згодою Заставодержателя.

3.5. Подальші застави предмета застави за цим Договором не допускаються.

4. Права та обов'язки сторін

4.1. Права Заставодержателя:

4.1.1. Без жодних обмежень з боку Заставника перевіряти документально і фактично наявність, розмір, стан і умови експлуатації та зберігання предмета застави.

4.1.2. Вимагати від третіх осіб припинення зазіхань на предмет застави, таких, що загрожують йому загибеллю або пошкодженням.

4.1.3. Вимагати від Заставника вжиття заходів, необхідних для зберігання предмета застави і його захисту від посягання з боку третіх осіб.

4.1.4. У разі порушення Заставником зобов'язань, передбачених п. 4.3.2 і 4.3.3 цього Договору, вимагати від нього дострокового виконання в повному обсязі основного зобов'язання або самостійно вживати всіх заходів, необхідних для забезпечення збереження і захисту предмета застави від зазіхань з боку третіх осіб зі стягненням із Заставника завданих витрат.

4.1.5. У разі невиконання Заставником обов'язку щодо страхування застави згідно з п. 4.3.4 вимагати від нього дострокового виконання в повному обсязі основного зобов'язання або застрахувати предмет застави за свій рахунок, але в інтересах Заставника, зі стягненням з останнього витрат на страхування.

4.1.6. Брати участь у судах, третейських або арбітражних судах як третя особа при розгляді спорів про предмет застави.

4.1.7. Звернути стягнення на предмет застави в разі, коли в момент настання строку виконання Заставником основного зобов'язання (або відповідної його частини), забезпеченого заставою згідно з цим Договором, воно не буде виконане.

4.2. Права Заставника:

4.2.1. Володіти й користуватися предметом застави згідно з його призначенням.

4.2.2. Достроково виконати основне зобов'язання.

4.2.3. Реалізувати за згодою Заставодержателя предмет застави або його частину з переведенням на покупця основного зобов'язання (відповідної його частини), забезпеченого заставою згідно з цим Договором.

4.3. Заставник зобов'язаний:

4.3.1. На першу вимогу Заставодержателя надавати йому для ознайомлення оригінали документів, що стосуються предмета застави, і не пізніше як за п'ять робочих днів з моменту подання відповідної вимоги надати Заставодержателю нотаріально засвідчені копії вказаних Документів.

4.3.2. Вживати заходів, передбачених цим Договором, або таких, що необхідні для забезпечення збереження предмета застави, включаючи здійснення за свій рахунок капітального і поточного ремонтів, а також УСІХ необхідних заходів для захисту предмета застави від посягання з боку третіх осіб.

4.3.3. Не вдаватися до дій, що призводять до зменшення вартості і/або якості предмета застави.

4.3.4. На період дії цього Договору с і рахувати за свій рахунок предмет застави в повному обсязі на користь Заставодержателя.

4.3.5. У разі пошкодження предмета застави надати як забезпечення основного зобов'язання аналогічне за вартістю та якістю і таке, що задовольняє Заставодержателя, майно, або (незалежно від строку) виконати основне зобов'язання в повному обсязі.

4.3.6. Без письмової згоди Заставодержателя не вчиняти дій, пов'язаних зі зміною права власності на предмет застави, а також передаванням предмета застави в оренду.

4.3.7. Повідомляти Заставодержателя про будь-які зміни, що вже відбулися, або такі, що відбуваються з предметом застави, у тому числі про зазіхання третіх осіб на предмет застави

4.3.8. Сплачувати всі передбачені чинним законодавством податки і збори, пов'язані з майном.

4.3.9. На першу вимогу Заставодержателя надавати йому для ознайомлення Книгу запису застав, а також повідомляти його про будь-які зміни в Книзі з наданням відповідних витягів, довідок тощо не пізніше наступного дня після здійснення нового запису.

4.3.10. На першу вимогу Заставодержателя надавати йому баланс Заставника з додаванням оригіналів і списків всієї необхідної контрактної фінансової та бухгалтерської документації.

5. Виникнення і припинення права застави

5.1. Право застави виникає у Заставодержателя з моменту нотаріального засвідчення цього Договору.

5.2. У разі невиконання або неналежного виконання Заставником основного зобов'язання або його частини Заставодержатель має змогу реалізувати своє право застави і звернути стягнення на предмет застави в порядку, передбаченому цим Договором.

5.3. Заставодержатель має право задовольнити за рахунок предмета застави свої вимоги в повному обсязі, які визначаються па моменту реалізації права застави, включаючи комісію та інші платежі на користь Заставодержателя, передбачені Договором позички, а також нараховані і не сплачені Заставником на момент реалізації права застави штрафні санкції за порушення зобов'язань за Договором позички (пеня, неустойка, штраф).

5.4. Право застави припиняється в такому разі:

- виконання Заставником у повному обсязі основного зобов'язання, що впливає з Договору позички;
- знищення предмета застави;
- придбання Заставодержателем права власності на предмет застави, примусового продажу предмета застави.

6. Звернення стягнення на предмет застави і його реалізацію

6.1. Заставодержатель набуває права звернути стягнення на предмет застави в разі, якщо в момент настання строку виконання основного зобов'язання (або тієї чи іншої його частини) воно не буде виконане.

У разі припинення діяльності юридичної особи Заставника (реорганізація або ліквідація) Заставодержатель має право звернути стягнення і предмет застави незалежно від настання строку виконання основного зобов'язання.

6.2. У разі невиконання Заставником основного зобов'язання (або тієї чи іншої його частини) у строк, передбачений Договором позички,

Заставодержатель має право встановити режим фінансового оздоровлення Заставника, строки та основні умови якого закріплюються Сторонами в окремому документі

Протягом усього строку дії режиму фінансового оздоровлення Заставника Заставодержатель, якщо інше не буде обумовлене Сторонами додатково, матиме право:

- для здійснення безпосереднього і прямого контролю за діяльністю Заставника призначати своїх повноважних представників до органів управління підприємством Заставника з правом вирішального голосу з питань, які стосуються інтересів підприємства Заставника взагалі;

- обмежувати Заставника у праві розпоряджатися готовою продукцією;

- обмежувати Заставника у праві вільного розпорядження грошовими коштами на поточному, валютному та інших рахунках у Банку, якщо такі заходи будуть визнані банком розумними для забезпечення раціонального і цільового витрачання коштів, отриманих у кредит згідно з Договором позички.

Якщо Сторони не дійшли згоди щодо встановлення режиму фінансового оздоровлення підприємства Заставника або в разі, коли по закінченні встановленого Сторонами строку здійснення заходів з фінансового оздоровлення Заставника ці заходи не дали бажаних результатів і заборгованість Заставника за Договором позички лишалася не погашеною, Заставодержатель має право звернути стягнення на предмет застави.

6.4. ЗАСТЕРЕЖЕННЯ. Установлення режиму фінансового оздоровлення, як зазначається в цій статті, є правом, а не обов'язком Заставодержателя. Останній має право звернути стягнення на предмет застави у будь-який час у разі невиконання або неналежного виконання Заставником (повністю або частково) основного зобов'язання.

Звернення стягнення на предмет застави здійснюється в цих випадках беззаперечно на підставі виконавчого припису державного або приватного нотаріуса у встановленому чинним законодавством порядку.

6.6. Заставнику будь-який час до реалізації предмета застави має право припинити звернення на нього стягнення виконанням основного зобов'язання в повному обсязі.

6.7. Порядок реалізації предмета застави:

6.7.1. Реалізація предмета застави, на який накладено стягнення згідно з п. 6.4 цього Договору, виконуватиметься відповідно до статей 20—23 Закону України «Про заставу» з аукціонів (публічних торгів).

6.7.2. До проведення аукціону Заставодержатель у розумні строки має провести комплекс заходів з інвентаризації майна, що входить до складу предмета застави, а також оцінити його вартість на момент проведення аукціону.

Для оцінювання предмета застави за рішенням Заставодержателя здійснюється відповідна експертиза, при цьому витрати на неї відносяться на рахунок Заставника і покриваються з вартості предмета застави, який реалізується.

6.7.3. Не пізніше як за 2 (два) тижні до проведення аукціону Заставник зобов'язаний дати оголошення про день його проведення в офіційних і місцевих виданнях.

6.7.4. У разі придбання предмета застави на аукціоні кошти, одержані від його продажу, спрямовуються насамперед на погашення заборгованості Заставника перед Заставодержателем за Договором позички, а також на покриття витрат, пов'язаних з проведенням аукціону.

6.7.5. Якщо суми, одержаної від реалізації предмета застави, недостатньо для повного задоволення вимог Заставодержателя, останній має право отримати суму, якої бракує для повного задоволення вимог, з іншого майна в порядку черговості, передбаченому чинним законодавством України.

6.7.6. Якщо при реалізації предмета застави одержана грошова сума перевищує видатки основного зобов'язання і витрати на проведення аукціону, різниця повертається Заставникові.

6.7.7. У разі, коли аукціон буде визнаний таким, що не відбувся, право власності на предмет застави переходить до Заставодержателя на підставі Протоколу комісії з проведення торгів за ціною, обумовленою цим Договором.

7. Обставини непереборної сили

7.1. Сторони не нестимуть відповідальності за часткове або повне невиконання зобов'язань за цим Договором, якщо це невиконання спричинилося надзвичайними обставинами, які відомі у світовій практиці укладання контрактів, перебувають поза контролем Сторін, виникли після укладення цього Договору і перешкоджають Сторонам належним чином виконати свої обов'язки згідно з цим Договором.

Обставинами непереборної сили не вважаються нормативні акти, дії або бездіяльність органів державної влади та управління України.

7.2. У разі настання обставин непереборної сили, зазначених у п. 7.1, строк виконання Сторонами зобов'язань за цим Договором відповідно відкладається на час дії таких обставин або їх наслідків.

8. Арбітраж і застосовне право

8.1. У разі виникнення між Сторонами суперечок і розбіжностей за цим Договором або у зв'язку з ним Сторони зроблять усе необхідне для урегулювання зазначених розбіжностей шляхом переговорів.

8.2. Суперечки та розбіжності в межах цього Договору, які не вдалося урегулювати шляхом переговорів між Сторонами, передаються на розгляд арбітражного суду або (за згодою Сторін) на розгляд третейського суду.

8.3. Відносини, що виникають при укладанні і виконанні цього Договору і не врегульовані в ньому, регулюються чинним законодавством України.

9. Підсумкові положення

9.1. Цей Договір може бути змінений або доповнений за взаємною згодою Сторін.

9.2. Зміни і доповнення до цього Договору набувають чинності з моменту їх нотаріального засвідчення.

9.3. Будь-які повідомлення, що їх надсилають Сторони одна одній згідно з цим Договором, мають бути зроблені в письмовій формі і вважатимуться поданими належним чином, якщо вони відправлені рекомендованим листом або доставлені особисто за зазначеними фактичними адресами Сторін.

9.4. Цей Договір набуває чинності з моменту його нотаріального засвідчення і діє до повного виконання Заставником своїх зобов'язань за Договором позички.

9.5. Цей Договір складений у 3-х примірниках (по одному — для кожної зі Сторін, один — для нотаріуса) українською мовою, що мають однакову юридичну силу.

Реквізити сторін

Заставодержатель

Заставник

Підписи сторін

За Заставодержателя

За Заставника

ДОГОВІР ПОРУЧИТЕЛЬСТВА

м. _____ «__» _____ р.

Фірма «_____» в особі Президента _____, який діє на підставі Статуту та прав за посадою (далі — *Поручитель*); акціонерне товариство «_____» в особі Генерального директора _____, який діє на підставі Статуту (далі — *Позичальник*), та акціонерно-комерційний банк «_____» в особі Голови Правління _____, який діє на підставі Статуту і прав за посадою (далі — *Кредитор*), що разом з текстом цього договору (далі — Договір) іменуються *Сторони*, згідно зі статтями 191—194 Цивільного кодексу України уклали Договір про таке.

1. Предмет договору

1.1. Поручитель безумовно зобов'язується перед Кредитором відповідати за належне виконання Позичальником узятих на себе зобов'язань за Договором від (дата, номер) (далі — Договір позички), а саме:

- повернути Кредиторові суму кредиту в розмірі _____ грн. у строки, обумовлені Договором позички;
- заплатити Кредиторові за користування кредитом із розрахунку _____ процентів річних;
- сплатити Кредиторові комісію за обслуговування кредиту в розмірі _____ процента від величини дебетового обороту;
- у разі дострокового повернення кредиту сплатити Кредиторові адміністративну комісію в розмірі _____ процента від суми кредиту, що підлягає достроковому погашенню.

1.2. Поручитель у разі невиконання або неналежного виконання Позичальником своїх зобов'язань за Договором позички доручає Кредиторові в безапелляційному порядку і без попереднього попередження погасити заборгованість Позичальника за Договором позички зі свого рахунку в акціонерно-комерційному банку «_____», що означатиме виконання Поручителем своїх зобов'язань за Договором.

Жодні обставини, так само як і положення цього Договору, не можуть тлумачитися як такі, що обмежують або виключають відповідальність Поручителя згідно з Договором.

Загальна сума зобов'язання Поручителя за Договором у будь-якому разі не може перевищувати суми _____ грн.

2. Відповідальність сторін

Сторони несуть відповідальність за невиконання або неналежне виконання взятих на себе зобов'язань за Договором згідно з чинним законодавством України.

3. Арбітраж і застосовне право

3.1. Відносини, що виникають при підписанні та у процесі реалізації Договору і не врегульовані в ньому, регулюються чинним законодавством України.

3.2. При виникненні спорів і розбіжностей за Договором Сторони зроблять усе можливе для досягнення згоди шляхом переговорів.

3.3. Якщо домовленості досягти не вдалося, будь-який спір, що виникає за Договором або у зв'язку з ним, підлягає переданню на розгляд і остаточне вирішення до районного суду за місцезнаходженням відповідача.

Сторони згодні з тим, що у процесі розгляду і вирішення спору застосовуватиметься Регламент Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торговельно-промисловій палаті України.

Усі положення Договору регулюються чинним законодавством України.

4. Інші положення договору

4.1. Цей Договір може бути припинений, змінений або доповнений виключно за згодою Сторін. Усі зміни і доповнення до Договору мають бути довершені в письмовій формі і підписані належним чином уповноваженими на те представниками Сторін.

4.2. Договір складений у 3-х примірниках українською мовою, що мають однакову юридичну силу, і набуває чинності з моменту його підписання Сторонами і початку дії Договору позички.

4.3. Дія Договору припиняється з належним виконанням Позичальником своїх зобов'язань за Договором Позички, письмово підтвердженим Кредитором, або виконанням Поручителем своїх зобов'язань згідно з п. 1.2 Договору.

Юридичні адреси та підписи Сторін:

КРЕДИТОР

ПОРУЧИТЕЛЬ

ДОГОВІР МАЙНОВОГО СТРАХУВАННЯ

Акціонерне товариство страхова компанія «__», що далі іменується *Страховик*, в особі Голови Правління ____, який діє на підставі Статуту, з одного боку, і СП «__», що далі іменується *Страхувальник*, в особі Генерального директора ____, який діє на підставі статуту, з іншого боку, уклали цей Договір страхування про таке:

1. Предмет договору

1.1. Страхувальник зобов'язується сплатити страхову премію в розмірі та в строки, передбачені п. 7.1 цього Договору, а Страховик зобов'язується в разі настання страхової події виплатити страхову винагороду.

1.2. Вигодоотримувачем за цим договором страхування є акціонерно-комерційний банк «_____».

2. Об'єкт страхування

2.1. Об'єктом страхування є обладнання, яке розміщене _____, за адресою: _____.

3. Період страхування

3.1. Страховий захист поширюється на період з ____ до дати погашення позички і процентів за позичкою, наданою Вигодоотримувачем Страхувальникові за Договором (дата, номер).

4. Умови страхування

4.1. Майно застраховане згідно з Правилами страхування від вогневих ризиків і ризиків стихійних явищ (секція 1) і Правилами страхування майна (секція 2) Страховика.

4.2. Протягом усього періоду страхування умови зберігання та експлуатації майна мають відповідати умовам, зазначеним у заяві Страхувальника від (дата).

5. Застраховані ризики

5.1. Застрахованими згідно з умовами страхування вважаються такі ризики:
Секція 1.

1. Пожежа, удар блискавки, вибух газу, використуваного для побутових потреб.

2. Стихійне лихо.

Секція 2.

1. Крадіжка зі зломом, грабіж.
2. Вибух парових казанів, кислотосховищ, газопроводів, машин, апаратів.
3. Пошкодження водою з водопровідних, каналізаційних систем, систем опалювання і пожежогасіння.
4. Зловмисні дії третіх осіб.
5. Падіння пілотованих літальних об'єктів та їх уламків.

6. Страхова сума

6.1. Страхова сума за цим Договором становить еквівалент _____ грн.

7. Страхова премія

7.1. Страхова премія за цим Договором сплачується одноразово і становить _____ грн.
За період з _____ по _____.
(дата)

7.2. У разі продовження дії Договору страхування після _____
(дата)

Страхувальник зобов'язаний сплатити додаткову страхову премію.

8. Страхове відшкодування

8.1. Страхове відшкодування виплачується Страховиком протягом одного місяця після повідомлення Страхувальником або Вигодоотримувачем про те, що настав страховий випадок, та надання документів, котрі підтверджують причини і розмір збитку.

8.2. Після сплати страхового відшкодування до Страховика в межах сплаченої суми переходять права, які Страхувальник має щодо осіб, відповідальних за спричинення збитку. Страхувальник зобов'язаний передати Страховику всі документи і виконати всі дії, необхідні для здійснення права вимоги до винних осіб.

9. Строк дії договору

9.1. Цей Договір набуває чинності з моменту підписання Сторонами і діє до моменту повного виконання останніми взятих на себе зобов'язань.

10. Дострокове розірвання договору

10.1. Цей Договір може бути розірваний з ініціативи будь-якої зі сторін письмовим повідомленням іншої сторони не менш ніж за 14 днів до дати розірвання Договору.

10.2. У разі дострокового розірвання цього Договору Страхувальнику повертається частина премії в розмірі різниці між премією отриманою і премією за фактичний строк страхування, визначеною на пропорційній основі.

11. Спори

11.1. Спори за цим Договором вирішуються згідно з чинним законодавством України.

Страхувальник

Страховик

ЛІЗИНГОВА УГОДА № _____

місто _____

_____ (надалі — «Лізингодавець») в особі керуючого _____, з однієї сторони, і _____ (надалі — «Лізингоодержувач»), в особі _____, — з другої, керуючись Положенням про лізингові операції, уклали цю Угоду про таке:

1. Предмет Угоди

1.1. Відповідно до заяви про проведення лізингу Лізингодавець зобов'язується придбати в інтересах Лізингоодержувача і передати йому в користування таке майно:

Назва майна	Одиниця виміру	Кількість	Ціна за одиницю (грн.)	Сума
Разом				

2. Порядок і термін лізингу

2.1. Постачання майна здійснюється _____
(назва підприємства-постачальника)

безпосередньо на адресу Лізингоодержувача відповідно до Положення, складеного _____ року.

2.2. Лізингодавець оплачує майно у порядку, встановленому «Правилами безготівкових розрахунків у народному господарстві».

2.3. Вказане вище майно надається в оренду строком на _____ роки.

2.4. Лізингоодержувач зобов'язується вносити лізингові платежі на суму _____ грн., у тому числі по роках:

Рік	Сума

2.5. Лізингові платежі Лізингоодержувач вносить один раз на _____
(місяць, квартал)

Рівними частинами річної суми не пізніше _____
(дата)

3. Права й обов'язки сторін

3.1. Лізингодавець має право беззаперечно стягувати лізингові платежі у разі їх затримки з нарахуванням пені розміром 0,04 % за кожний день просрочки.

3.2. Лізингодавець зобов'язаний:

- придбати вибране майно і передати йому його в користування;
- у триденний термін з моменту оплати об'єкту Лізингової угоди інформувати про це Лізингодавця.

3.3. Лізингоодержувач має право:

- з дозволу лізингодавця за рахунок власних коштів поширювати майно, яке він орендує;
- передавати об'єкт Лізингової угоди в оренду іншим підприємствам за згодою Лізингодавця.

3.4. Лізингоодержувач зобов'язаний:

- ввоєчасно вносити лізингові платежі;
- забезпечувати ефективне використання майна за напрямом призначення, нести витрати за його експлуатацію, ТО, ремонт;
- страхувати орендоване майно на користь Лізингодавця і здійснювати відповідні відрахування.

4. Додаткові умови угоди

По закінченні строку оренди майно буде викуплено Лізингоодержувачем за залишковою вартістю _____

5. Розгляд спорів

5.1. З усіх інших питань, які не передбачені цією Угодою, сторони керуються Положенням про Лізингові операції і нормами громадянського законодавства.

5.2. Усі спори щодо цієї Угоди розглядаються органами держарбітражу або народним судом.

6. Юридичні адреси сторін

УЗАГАЛЬНЮЮЧА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА ОСНОВІ СИСТЕМИ CAMEL

Система рейтингу банків називається CAMEL:

«С»(**Capital adequacy**) — адекватність капіталу; оцінка капіталу банку з погляду його достатності для захисту інтересів вкладників;

«А» (**Asset quality**) — якість активів; можливість забезпечення повернення активів, а також вплив проблемних активів на загальний фінансовий стан банку;

«М» (**Management**) — менеджмент; оцінка методів управління банку з урахуванням ефективності його діяльності, сталого порядку роботи, методів контролю і виконання, встановлених законів і правил;

«Е» (**Earnings**) — надходження або рентабельність; оцінка ліквідності банку з погляду достатності для перспектив розширення банківської діяльності;

«Л» (**Liquidity**) — ліквідність; система визначає рівень ліквідності банку з погляду його достатності для виконання як звичних, так і непередбачених зобов'язань.

Після оцінки всіх п'яти компонентів системи рейтингу CAMEL виставляють сукупний рейтинг банку.

1. Аналіз капіталу банку.

При аналізі капіталу необхідно впевнитися у тому, що банк має достатній (адекватний) капітал для збереження засобів своїх вкладників. Банк повинний мати рівень капіталу, необхідний для отримання відповідних ліцензій на проведення банківських операцій.

Основна задача аналізу капіталу — своєчасно визначити і збільшити до необхідного рівня капітал банку.

Рейтингова оцінка встановлюється на підставі наступних критеріїв.

Рейтинг 1 (сильний) — це банки, у яких:

Нормативи платоспроможності і достатності капіталу набагато перевищують відповідно 8 і 5 %;

Показники капіталу кращі, ніж у інших;

За наслідками інспекторських перевірок якість активів відмінна.

Рейтинг 2 (задовільний) — банки, у яких:

Нормативи платоспроможності і достатності капіталу перевищують відповідно 8 і 5 %;

Показники капіталу одні з якнайкращих;

За наслідками інспекторських перевірок якість активів задовільна або середня.

Рейтинг 3 (посередній) — банки, у яких:

Показники основного і сукупного капіталу відповідають нормативам;
Середнє положення серед інших банків за показниками капіталу;
Середня якість активів, визначене в ході перевірок.

Рейтинг 4 (граничний) — банки, які

виконують один з двох встановлених нормативів;

знаходяться в кінці своєї групи за показниками капіталу;

демонструють явну нездатність або проблеми щодо якості активів за наслідками інспекції.

Рейтинг 5 (незадовільний) — банки, що

порушують встановлені нормативи або мають негативні показники капіталу (дефіцит капіталу);

мають показники капіталу, гірші, ніж інших банків групи;

мають граничну або незадовільну якість активів за наслідками інспекторських перевірок.

2. Аналіз якості активів банку

В аналізі якості активів використовують систему класифікації кредитів, інших видів активів і позабалансової статі. Всі активи, включаючи позабалансові статті, множать на відповідний коефіцієнт ризику. Загальна сума активів, зважених на ризики, є середньою вартістю класифікованих активів.

Якість активів (АК) визначають по формулі:

$$AK = \frac{\text{Середньозваже навантаження на активів}}{\text{Капітал банку}} \times 100 \%$$

Рейтингова оцінка:

Якщо АК менше 5 % — 1 (сильний),

5—15 % — 2 (задовільний),

15—30 % — 3 (посередній),

30—50 % — 4 (граничний),

Більше 50 % — (незадовільний).

3. Аналіз ефективності роботи банку

Рівень надходжень розраховують по формулі:

$$УП = \frac{\text{Чистий прибуток після сплати податків і дивідендів}}{\text{Середня вартість всіх активів}} \times 100.$$

Надходження аналізують на підставі кварталних і річних даних з урахуванням податкових виплат. Загальну рейтингову оцінку надходжень встановлюють поклад від коефіцієнта прибутковості.

Коефіцієнт прибутковості:

- Більше 1 % -1 (сильний),
- 0,75 %-1,0 % — 2 (задовільний),
- 0,50—0,75 % — 3 (посередній),
- 0,25—0,5 % — 4 (граничний),
- Менше 0,25 % — 5 (незадовільний).

4. Аналіз ліквідності банку

Ліквідність аналізують з метою з'ясування здатності банку відповідати за своїми зобов'язаннями. Етапи аналізу ліквідності:

- Перевірка виконання встановлених показників і нормативів ліквідності;
- Експертна оцінка по приведених критеріях.

Рейтинг 1 (сильний). Високий рівень ліквідності активів. Значення показників постійно підтримуються понад встановлені нормативи. Здатність швидко повертати засоби за помірну платню. Коефіцієнт ліквідності кращий, ніж у інших банків.

Рейтинг 2 (задовільний). Достатній рівень ліквідних активів. Постійно виконуються нормативи ліквідності активів. Рівень залучених засобів у формі депозитів вище середнього. Є можливість залучати засоби у разі першої необхідності. Коефіцієнт ліквідності вище середнього порівняно з іншими банками.

Рейтинг 3 (посередній). Достатній рівень ліквідних активів на даній момент. Як правило, виконуються нормативні вимоги ліквідності активів. Допустимий обсяг депозитів. Обмежена можливість швидкого залучення засобів. Показники ліквідності середні порівняно з іншими банками.

Рейтинг 4 (граничний). Недостатній рівень ліквідних засобів. У окремі періоди нормативи ліквідності не виконуються. Є залежність від залучених засобів або непостійних джерел фінансування. Явна нездатність швидко повернути засоби, за винятком залучення їх через НБУ. Показники ліквідності постійно нижчі середніх у порівнянні з іншими банками.

Рейтинг 5 (незадовільний). Значна недостатність ліквідних активів. Постійно не дотримуються нормативи ліквідності. Значна залежність від недепозитних засобів. Відсутня можливість залучати кошти, за винятком залучення їх через НБУ. Низькі показники ліквідності порівняно з іншими банками.

Загальна рейтингова оцінка ліквідності банку враховує, що порушення встановлених нормативів ліквідності (одного або декількох одночасно) спричиняє віднесення стану ліквідності банку до незадовільної категорії.

5. Аналіз менеджменту банку

Експертна оцінка управління банком проводиться за наступними критеріями.

Рейтинг 1 (сильний). Інші компоненти оцінки мають сильний або задовільний рейтинг. Безумовна відповідність законам і нормативним

актам. Є адекватні внутрішні правила роботи банку, які повністю виконуються. Очевидні цілісність, компетентність і здатність управляти банком.

Рейтинг 2 (задовільний). Більшість компонентів задовільна. Загальне дотримання законів і правил. Правила роботи в основному адекватні і виконуються. Відсутні явні недоліки в методах керівництва банком.

Рейтинг 3 (посередній). Багато компонентів системи посереднє або задовільне. Частково не дотримуються закони і нормативні акти. Необхідно поліпшити розроблені правила роботи банку або більш ретельно їх дотримуватися. Виникають деяка стурбованість методами керівництва і сумніви щодо компетентності банку.

Рейтинг 4 (граничний). Багато компонентів системи посереднє і незадовільне. Спостерігаються серйозні порушення законодавства і встановлених нормативних актів. Відсутній встановлений порядок роботи або він не дотримується. Очевидні факти незадовільного керівництва.

Рейтинг 5 (незадовільний). Рейтинг інших компонентів системи є граничним або незадовільним. Спостерігаються серйозні порушення законодавства і нормативів. Правила роботи відсутні або не дотримуються. Неякісне керівництво або некомпетентність керівників.

Визначення сукупного рейтингу комерційного банку

Сукупний рейтинг є узагальненою оцінкою і розрахувати його досить просто. Бали за п'ятьма компонентами підсумовуються і діляться на 5. Результат округляється до цілого числа:

- 1,0—1,4 — до 1 — рейтинг сильний;
- 1,6—2,4 — до 2 — задовільний;
- 2,6—3,4 — до 3 — посередній;
- 3,6—4,4 — до 4 — граничний;
- 4,6—5,0 — до 5 — незадовільний.

Банки рейтингу 1 мають наступні характеристики:

- Фінансове положення надійне щодо всіх аспектів;
- Знайдені проблеми можна розв'язати в процесі поточної роботи;
- Фінансовий стан не викликає у органів нагляду приводу для занепокоєння.
- Фінансовий стан стійкий до змін і проблем, що відбуваються в економіці або банківському секторі;

Банки, які одержали рейтинг 2, або задовільний, мають наступні характеристики:

- В основному у всіх аспектах фінансовий стан надійний;
- Знайдені проблеми може вирішити керівництво банку;
- Фінансове положення загалом стабільне, отже, банк в змозі пристосуватися до умов економічної кон'юнктури і роботи банківського сектора, що змінюються;
- Заклопотаність органів нагляду обмежується фіксацією виявлених в ході перевірки або аналізу звітності проблем, які може вирішити керівництво банку;

Банки, що одержали рейтинг 3, або посередній, мають наступні характеристики:

- Банк ослаблений у фінансовому і операційному відношенні, а також допущені порушення законів і нормативних актів;
- Фінансовий стан має тенденцію до погіршення, якщо економічні умови або ситуація у банківському секторі розвиватимуться несприятливо; фінансовий стан, ймовірно, погіршиться, якщо не будуть вжиті негайні заходи по виправленню ситуації або вжиті заходи не будуть достатньо ефективними;
- Фінансовий стан викликає особливе занепокоєння у органів нагляду.

Банки, що одержали рейтинг 4, або граничний, мають наступні характеристики:

- Виявлено безліч недоліків у фінансовій діяльності;
- Ознаки нестабільного положення, які не усуваються належним чином;
- Якщо не будуть вжиті заходи по виправленню ситуації, стан банку може погіршитися до такого ступеня, що поставить під сумнів можливість його існування;
- Є ознаки, що свідчать про небезпеку потенційного банкрутства;
- Банк потребує пильного спостереження і контролю з боку органів нагляду, а також потрібен докладний план дій з вирішення наявних проблем і усунення недоліків.

Банки, що одержали сукупний рейтинг 5, або незадовільний, мають наступні характеристики:

- Існує високий ступінь вірогідності банкрутства в найближчому майбутньому; є ряд серйозних недоліків;
- Положення настільки критичне, що потрібна негайна фінансова допомога власників банку або інших фінансових джерел;
- Якщо не вжити оперативних заходів з виправлення ситуації або надання фінансової підтримки, ймовірно, потрібно буде здійснити злиття банку з іншою банківською установою, його придбання або почати процедуру його ліквідації.

Таким чином, за допомогою системи рейтингу CAMEL можна судити про фінансовий стан банку, його положення серед інших банків.

ОБОВ'ЯЗКОВІ ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ ДЛЯ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Умовне позначення нормативу	Назва нормативу	Формула	Нормативне значення	Примітки
Н1	Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу банку	$K_r = OK + ДК - В$	<p>Мінімальний розмір регулятивного капіталу повинен становити від 1 млн. євро до 5 млн. євро станом на 17 січня 2003 р з поступовим нарощенням до 1 січня 2007 р. і коливається залежно від територіальної організації діяльності банку</p>	<p>Мінімальний розмір регулятивного капіталу діючих банків має становити:</p> <ul style="list-style-type: none"> • для місцевих кооперативних банків — не менше ніж 1 млн. євро за станом на 17 січня 2003 р. з поступовим нарощенням до 1,5 млн. євро за станом на 1 січня 2007 р.; • для регіональних банків — не менше ніж 3 млн. євро з нарощенням до 5 млн. євро, • для міжрегіональних банків — не менше ніж 5 млн. євро. з нарощенням до 8 млн. євро <p>Мінімальний розмір регулятивного капіталу новостворених банків має становити:</p> <ul style="list-style-type: none"> • для місцевих – 1 млн. євро до одного року діяльності з нарощенням до 1,5 млн. євро; • для регіональних банків — 3 млн. євро з поступовим нарощенням до 5 млн. євро, • для міжрегіональних банків — 5 млн. євро з поступовим нарощенням до 8 млн. євро.
Нормативи капіталу				

Умовне позначення нормативу	Назва нормативу	Формула	Нормативне значення	Примітки
Н2	Норматив адекватності регулятивного капіталу	$H2 = \frac{PK}{(Ap - Pn)} \cdot 100\%$	<p>Для банків, що розпочинають операційну діяльність:</p> <ul style="list-style-type: none"> • протягом перших 12 місяців діяльності — не менше ніж 15 %; • протягом наступних 12 місяців — не менше ніж 12 %; • надалі — не менше ніж 8 %. 	Норматив відображає здатність банку повно і своєчасно розраховуватися за зобов'язаннями.
Н3	Норматив адекватності основного капіталу	$H3 = \frac{OK}{ZA} \cdot 100\%$	Співвідношення основного капіталу до загальних активів банку, зменшених на суму створених відповідних резервів за активними операціями, має бути не менше, ніж 4 %.	<p>Основний капітал коригується (зменшується) на суму:</p> <ul style="list-style-type: none"> • недосформованих резервів під можливі збитки за активними операціями банків; • нематеріальних активів за мінусом зносу; • капітальних вкладень у нематеріальні активи; • збитків минулих років і збитків минулих років, що очікують за твердження; • збитків поточного року.
Нормативи ліквідності				
Н4	Норматив миттєвої ліквідності	$H4 = \frac{A_1}{3} \cdot 100\%$	Співвідношення суми коштів у касі та на кореспондентських рахунках до зобов'язань банку, що обліковуються за поточними рахунками, має становити не менше 20 %.	Норматив встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів.

Н5	Норматив поточної ліквідності	$H5 = A / C3 \cdot 100 \%$	Відношення активів першої та другої ліквідності до зобов'язань банку з відповідним строком виконання повинно становити не менше 40 %.	Для розрахунку враховуються вимоги і зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 30 днів.
Н6	Норматив короткострокової ліквідності	$H6 = A_{л1} / K3 \cdot 100 \%$	Відношення ліквідних активів і короткострокових зобов'язань банку встановлено на рівні — не менше 20 %	Для розрахунку враховуються активи і зобов'язання банку з початковим строком погашення до 1 року.
Нормативи кредитного ризику				
Н7	Норматив максимального ризику на одного контрагента	$H7 = 3_c / Kp \cdot 100 \%$	Співвідношення суми всіх вимог банку до одного контрагента (за мінусом фактично сформованих резервів) та всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента, до капіталу банку повинно становити не більше 25 %.	Встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.
Н8	Норматив великих кредитних ризиків	$H8 = 3_b / Kp \cdot 100 \%$	Сума всіх зобов'язань одного контрагента або групи пов'язаних контрагентів перед банком (за мінусом фактично сформованих резервів) і всіх позабалансових зобов'язань, виданих банком щодо цього контрагента або групи пов'язаних контрагентів не повинен перевищувати 8-кратний розмір регулятивного капіталу банку.	Встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів.

Умовне позначення нормативу	Назва нормативу	Формула	Нормативне значення	Примітки
Н9	Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру	$H9 = 3_{ин} / PK \cdot 100 \%$	Співвідношення суми всіх зобов'язань цього інсайдера перед банком (за мінусом фактично сформованих резервів) і всіх позабалансових зобов'язань, видалених банком щодо цього інсайдера, та капіталу банку повинно бути не більше 5 %.	Установлюється з метою обмеження концентрації ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого та непрямого впливу на діяльність банку.
Н10	Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам	$H10 = C3_{ин} / PK \cdot 100 \%$	Співвідношення сукупної заборгованості зобов'язань усіх інсайдерів перед банком (за мінусом фактично сформованих резервів) і ста процентів суми позабалансових зобов'язань, видалених банком щодо всіх інсайдера, та капіталу банку повинно бути не більше 40 %.	Надмірний обсяг сукупної суми всіх ризиків, пов'язаних з інсайдерами, призводить до концентрації ризиків і загрожує збереженню регулятивного капіталу банку. Норматив встановлюється для обмеження сукупної суми всіх ризиків пов'язаних із інсайдерами.
Нормативи інвестування				
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожного установою	$H11 = K_{ин} / (Kp + ЦП + B_{ак}) * 100 \%$	Визначається як співвідношення розміру коштів, які інвестуються на придбання акцій (паїв, часток) окремо за кожного установою, і регулятивного капіталу банку. Нормативне значення — не більше 15 %.	При обчисленні цього нормативу регулятивний капітал збільшується на суму вкладень у цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції, що випущені банками (за мусом суми формованого резерву під знецінення таких цінних паперів) і вкладень у статутні фонди інших банків та фінансових установ, на суму яких зменшено регулятивний капітал.

Н12	Норматив загальної суми інвестування	$Н12 = \frac{K_{in}}{K_{in} + V_{ак}} \cdot 100 \%$	<p>Визначається як співвідношення суми коштів, що інвестуються на придобання акцій (паїв, часток) будь-якої юридичної особи, і регулятивного капіталу банку. Не повинно перевищувати 60 %.</p>	
Н13	Норматив ризику загальної відкритої (довгої / короткої) позиції	$Н13 = ВП / K_{р} \cdot 100 \%$	<p>Співвідношення загальної величини відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами у гривнево-му еквіваленті до регулятивного капіталу банку повинно бути не більше 35 %</p>	<p>Використовується з метою зменшення валютного ризику в діяльності банків.</p>

Навчальне видання

ПРОКОПЕНКО Іван Федорович
ГАНІН Віктор Іванович
СОЛЯР Вікторія Василівна
МАСЛОВ Сергій Іванович

ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Навчальний посібник

Керівник вид. проектів *Б. А. Сладкевич*
Дизайн обкладинки *Б.В. Борисов*
Авторська редакція
Верстка *О. Г. Михолат, О. В. Бабич*

Підп. до друку 10.07.05. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Таймс. Друк офсет. Ум. друк. арк. 25,5

Видавництво “Центр навчальної літератури”
вул. Електриків, 23
м. Київ, 04176
тел./факс 425-01-34, тел. 451-65-95, 425-04-47, 425-20-63
8-800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)
e-mail: office@uabook.com
сайт: WWW.CUL.COM.UA

Свідоцтво ДК №1014 від 16.08.2002